Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

A ~~135~~ ~~KK.VIII.B.39~~
~~XX.B.30~~
KW
345
H31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

346
G 3

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

D. JUSTINIANI,

Sacratiſſimi Principis,

INSTITUTIONUM

LIBRI QUATUOR.

Additi ſunt tituli Digeſtor.

DE VERBORUM

SIGNIFICATIONE

ET

REGULIS JURIS,

Lugd. Batav.

Apud DANIELEM à GAESBEECK.
CIƆ IƆC LXXVIII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

IMPERATORIS JUSTINIANI

Brevis vitæ deſcriptio.

JUSTINIANUS ex humili quidem progenie, obſcuriſque parentibus Solone Dalmatiæ urbe natus: ſed à Juſtino non clarioris originis avunculo Imperatore adſcitus, cum annum quartum & quadrageſimum ætatis ageret, imperare cœpit: quod imperium per annos undequadraginta (teſte Egnatio) adminiſtrans, veterem Romani imperii gloriam mirum in modum ampliavit. Primum enim Perſas, Belliſarii opera, intra ſuos fines continuit: inde eodem duce Romam à Gotthorum ſervitute aſſeruit. Africam imperio pulſis Wandalis reſtituit: Narcete duce Got-

thicum tandem nomen delevit. Bis triumphatum ex inſtituto veterum Romanorum de Perſis & Wandalis ab ipſo Bellisario: leges infinitis voluminibus antea diſperſas in quinquaginta *Digeſtorum* libros contraxit. *Inſtitutionum* libros quatuor edidit. *Codicem* duodecim librorum, & *Novellarum* novem collationum novum volumen invulgavit. Uxorem duxit maximi ingenii fœminam Theodoſiam, in cujus gratiam multa in favorem fœminini ſexus introduxit. Maximus certè, nec minus Chriſtianus Princeps, niſi avaritiæ, & delirii Eutychiani reus fuiſſet. Jam ſenio confectus, altero Juſtino ex filia nepote Imperatore deſignato, vita functus eſt circa Ann. Chriſtianæ Salut. 567.

INDEX

INDEX TITULORUM

Seu

Rubricarum quatuor
librorum

INSTITUTIONUM JUSTINIANI.

In quo numerus prior Librum, alter Titulum, poſtremus vero paginam hujus editionis demonſtrat.

A.

Adquiſitione per adrogationem. 3. 11. 147
Actionibus. 4. 6. 200
Ademptione legatorum & tranſlatione eorum. 2. 21. 108
Adoptionibus. 1. 11. 20
Adſignatione libertorum. 3. 9. 142
Attiliano tutore & eo qui ex lege Julia & Titia dabatur. 1. 20. 31

Auctoritate tutorum & curatorum. 1. 21. 33

B.

Bonorum poſſeßionibus. 3. 10. 143

C.

Capitis deminutione. 1. 16. 29
Codicillis. 2. 25. 117
Curatoribus. 1. 23. 35

D.

Diviſione ſtipulationum. 3. 19. 157
Donationibus. 2. 7. 63
Duobus reis ſtipulandi & promittendi. 3. 17. 155

E. Em-

E.

Emptione & venditione. 3. 24. 165
Eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur. 3. 12. 148
Exceptionibus. 4. 13. 224
Excuſationibus tutorum vel curatorum. 1. 25. 37
Exheredatione liberorum. 2. 13. 80

F.

Fideicommiſſariis hereditatibus, & ad Senatuſconſultum Trebellianum. 2. 23. 110
Fidejuſſoribus. 3. 21. 163
Fiduciaria tutela. 1. 19. 31

G.

Gradibus cognationum. 3. 6. 135

H.

Heredibus inſtituendis. 2. 14. 83
Hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur. 3. 1. 119
Heredum qualitate & differentia. 2. 19. 94.
His, qui ſui vel alieni juris ſunt. 1. 8. 14
His, per quos agere poſſumus. 4. 10. 220

I.

Ingenuis. 1. 4. 9
Injuriis. 4. 4. 195
Inofficioſo teſtamento. 2. 18. 93
Interdictis. 4. 15. 228
Inutilibus ſtipulationibus. 3. 20. 157
Iure naturali, gentium & civili. 1. 2. 5
Iure perſonarum. 1. 3. 8.
Iuſtitia & jure. 1. 1. 4

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

L.

Legatis. 2. 20. 97
Lege Aquilia. 4. 3. 191
Lege Falcidia. 2. 22. 108
Lege Fuſia Caninia tollenda. 1. 7. 14
Legitima agnatorum ſucceßione. 3. 2. 126
Legitima adgnatorum tutela. 1 15. 28
Legitima parentum tutela. 1. 18. 30
Legitima patronorum tutela. 1. 17. 30
Libertinis. 1. 5. 10.
Literarum obligationibus. 3. 22. 164
Locatione & conductione. 3. 25. 169

M.

Mandato. 3. 27. 174
Militari teſtamento. 2. 11. 75.

N. Noxa-

N.

Noxalibus actionibus. 4. 8. 217
Nuptiis. 1. 10. 16

O.

Obligationibus. 3. 14. 151
Obligationibus, ex conſenſu. 3. 23. 165
Obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur. 3. 28. 177
Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur. 4. 1. 183
Obligationibus quaſi ex delicto. 4. 5. 199
Officio judicis. 4. 17. 234

P.

Patria poteſtate. 1. 9. 16
Perpetuis & temporalibus actionibus. 4. 12. 223

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Per quas perſonas nobis adquiritur. 2. 9. 69
Per quas perſonas nobis obligatio adquiritur. 3. 29. 79
Pœna temere litigantium. 4. 16. 132
Publicis judiciis. 4. 18. 236
Pupillari ſubſtitutione. 2. 16. 88

Q.

Quibus alienare licet vel non. 2. 8. 67
Quibus ex cauſis manumittere non licet. 1. 6. 12.
Quibus modis jus patriæ poteſtatis ſolvitur. 1. 12. 22
Quibus modis re contrahitur obligatio. 3. 15. 151
Quibus modis teſtamenta infirmentur. 2. 17. 90
Quibus modis tollitur obligatio. 3. 30. 180

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Quibus modis tutela finitur. 1. 22. 34
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 2. 12. 77
Qui teſtamento tutores dari poſſunt. 1. 14. 27
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur. 4. 7. 213

R.

Rebus corporalibus & incorporalibus. 2. 2. 55
Replicationibus. 4. 14. 227
Rerum diviſione & adquirendo ipſarum dominio. 2. 1. 43.

S.

Satiſdatione tutorum vel curatorum. 1. 24. 36
Satiſdationibus. 4. 11. 220

Sena-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

enatuſconſulto Orphitiano. 3. 4. 133
enatuſconſulto Tertulliano. 3. 3. 130
ervili cognatione. 3. 7. 137
ervitutibus prædiorum. 2. 3. 56
ingulis rebus per fideicommiſſum relictis. 2. 24. 116
i quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 4. 9. 219
ocietate. 3. 26. 171
tipulatione ſervorum. 3. 18. 156
ucceſſione cognatorum. 3. 5. 134
ucceſſiane libertorum. 3. 8. 139
ucceſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditionem, & ex SC. Claudiano. 3. 13. 150
uſpectis tutoribus vel curatoribus. 1. 26. 40.

T. Te-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

T.

Teſtamentis ordinandis. 2. 10
7
Teſtamento militari. 2. 11. 7
Tutelis. 1. 13. 2

V.

Verborum obligationibus. 3. 16
15
Vi bonorum raptorum. 4. 2. 19
Uſucapionibus & longi tempori
præſcriptionibus. 2. 6. 6
Uſu & habitatione. 2. 5. 5
Uſufructu. 2. 4. 5
Vulgari ſubſtitutione. 2. 15. 8

De Verborum ſignificatione. 24
De Regulis juris. 29

INSTITUTIONUM PROOEMIUM

De confirmatione Inſtitutionum.

[In Nomine Domini noſtri Jesu Christi.]

Imperator Cæſar Flavius Juſtinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix Inclytus, Victor ac Triumphator, Semper Auguſtus, cupidæ legum juventuti [S. D.]

Officium Imperatoris, ejuſque ratio.

Imperatoriam majeſtatem non ſolùm armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: ut utrumque tempus, & bellorum, & pacis, rectè poſſit gubernari: & princeps Romanus non ſolùm in hoſtilibus prælis victor exiſtat,

ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam juris religioſiſſimus, quàm victis hoſtibus triumphator [magnificus.]

1 Quorum utramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricæ gentes ſub juga noſtra redactæ cognoſcunt: & tam Africa, quam aliæ innumeræ provinciæ poſt tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à cœleſti Numine præſtitis, iterum ditione Romanæ, noſtroque additæ imperio, proteſtantur. Omnes vero populi legibus tam à nobis promulgatis, quam compoſitis, reguntur.

2 Et cum ſacratiſſimas Conſtitutiones, antea confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam: ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cœleſti favore jam adimplevimus.

3 Cumque hoc, Deo propitio, peractum eſt: Triboniano, viro magnifico, Magiſtro, & Exquæſtore ſacri Palatii noſtri, [& Exconſule] nec non Theophilo, & Dorotheo, viris illuſtribus, Antecesſoribus, (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras juſſiones fidem, jam ex multis rerum argumentis accepimus) convocatis, mandavimus ſpecialiter, ut ipſi noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus Inſtitutiones componerent: ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis diſcere, ſed ab imperiali ſplendore appetere: & tam aures, quam animi veſtri, nihil inutile, nihilque perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant. quod priore tempore vix poſt quadriennium [prioribus] contingebat, [ut tunc Conſtitutiones imperatorias legerent:] hoc

vos

vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, ut & initium vobis & finis legum eruditionis à voce principali procedat.

4 Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, [in quibus omne jus antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum, Tribonianum nec non cæteros viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus] in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri juſſimus: ut ſint totius legitimæ ſcientiæ prima elementa.

5 In quibus breviter expoſitum eſt, & quod antea obtinebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum, imperiali remedio illuminatum eſt.

6 Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipue ex commentariis Caji noſtri, tam Inſtitu ionum, quam rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus, & recognovimus, & pleniſſimum noſtrarum Conſtitutionum robur eis accommodavimus.

7 Summa itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite: & voſmet ipſos ſic eruditos oſtendite, ut ſpes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernari. D. CP. XI. Kal. Decemb. D. JUSTINIANO P. P. A. III. COS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

INSTITUTIONUM,

ſeu Elementorum D. JUSTINIANI, ſacratiſſimi Principis,

LIBER PRIMUS.

DE JUSTITIA ET JURE.

TIT. I.

Juſtitia, eſt conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.

1 Jurisprudentia, eſt divinarum atque humanarum rerum notitia, juſti atque injuſti ſcientia.

2 His igitur generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere jura populi Romani, ita videntur poſſe tradi commodiſſime, ſi primò levi ac ſimplici via, poſt deinde diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione ſingula tradantur: alioqui, ſi ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animum ſtudioſi multitudine ac varietate rerum oneraverimus, duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſæpe etiam cum diffidentia [quæ plerunque juvenes avertit] ſerius ad id perducemus, ad quod, leviore via ductus, ſine magno labore, & ſine ulla diffidentia maturius perduci potuiſſet.

3 Juris præcepta ſunt hæc: honeſte vivere: alterum non lædere: ſuum cuique tribuere.

4 Hujus ſtudii duæ ſunt poſitiones publicum & privatum. Publicum jus eſt quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Privatum, quod ad ſingulorum utilitatem perti-

pertinet. Dicendum eſt igitur de jure privato, quod tripertitum eſt: collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus.

DE JURE NATURALI, GENTIUM, ET CIVILI.

Tit. II.

Jus naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. Nam jus iſtud non humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, (quæ in cœlo,) quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri.

1 Jus autem civile à jure gentium diſtinguitur: quod omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur. Nam quod quiſque populus ipſe ſibi jus conſtituit, id ipſius proprium civitatis eſt, vocaturque jus civile, quaſi jus proprium ipſius civitatis: quod vero naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud ommes peræque cuſtoditur, vocaturque jus gentium, quaſi quo jure omnes gentes utantur. Et populus itaque Romanus partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis proponemus.

2 Sed jus quidem civile ex unaquaque civitate appellatur, veluti Athenienſium, nam ſi quis velit Solonis, vel Draconis leges appellare jus civile Athenienſium, non

erraverit: ſic enim & jus, quo Romanus populus utitur, jus civile Romanorum appellamus: vel jus Quiritum, quo Quirites utuntur. Romani enim à [Romulo,] Quirites, à Quirino appellantur. Sed quotiens non addimus nomen cujus ſit civitatis, noſtrum jus ſignjficamus: ſicuti cum Poëtam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius. Jus autem gentium omni humano generi communi eſt. nam uſu exigente, & humanis neceſſitatibus gentes humanæ jure quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captivitates ſequutæ, & ſervitutes, quæ ſunt naturali jure contrariæ. Jure enim naturali omnes homines ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc jure gentium omnes pene contractus introducti ſunt, ut emptio (&) venditio, locatio (&) conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alii innumerabiles.

3 Conſtat autem jus noſtrum, quo utimur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id eſt, *legum aliæ ſunt ſcriptæ, aliæ non ſcriptæ*. Scriptum autem jus eſt Lex, Plebiſcitum, Senatus conſultum, Principum placita, Magiſtratuum edicta, reſponſa Prudentum.

3. non scriptum jus est illud quod usu et consuetudine approbatum est.

4 Lex eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interogante (veluti Conſule) conſtituebat. Plebiſcitum eſt, quod pleps plebeio magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) conſtituebat. Plebs autem à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, univerſi cives ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus

cæteri

cæteri cives ſignificantur. Sed & plebiſcita, lege Hortenſia lata, non minus valere, quam leges, cœperunt.

5 Senatusconſultum eſt, quod Senatus jubet, atque conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, ut difficile eſſet in unum eum convocari legis ſanciendæ cauſa, æquum viſum eſt, Sanatum vice populi conſuli.

6 Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem: quum lege Regia, quæ de ejus imperio lata eſt, populus ei, & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem concedat. Quodcunque ergo Imperator per epiſtolam conſtituit, vel cognoſcens decrevit, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat. hæc ſunt, quæ Conſtitutiones appellantur. Plane ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur, [quoniam non hoc princeps vult,] nam quod alicui ob meritum indulſit, vel ſi quam pœnam irrogavit, vel ſi cui ſine exemplo ſubvenit, perſonam non transgreditur. Aliæ autem, quum generales ſint, omnes proculdubio tenent.

7 prætorum quoque edicta non modicam obtinent juris auctoritatem. Hoc enim jus honorarium ſolemus appellare, quod, qui honores gerunt, id eſt magiſtratus, auctoritatem huic juri dederunt. Proponebant & Ædiles Curules edictum de quibuſdam cauſis, quod & ipſum juris honorarii portio eſt.

8 Reſponſa Prudentum ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de jure reſpondere. Nam antiquitus conſtitutum erat, ut eſſent, qui jura publice interpretarentur, quibus a Cæſare jus reſpondendi datum eſt, qui Juriſconſulti appellabantur. quorum omnium ſententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere à reſponſo eorum non liceret, ut eſt conſtitutum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

9 Sine ſcripto jus venit, quod uſus approbavit. nam diuturni mores conſenſu utentium comprobati, legem imitantur.

10 Et non ineleganter in duas ſpecies jus civile diſtributum eſſe videtur. nam origo ejus ab inſtitutis duarum civitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum fluxiſſe videtur. In his enim civitatibus ita agi ſolitum erat, ut Lacedæmonii quidem magis ea, quæ pro legibus obſervabant, memoriæ mandarent: Athenienſes vero, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

11 Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur, divina quidam providentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia permanent. Ea vero, quæ ipſa ſibi quæque civitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata.

12 Omne autem jus, quo utimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones Et prius de perſonis videamus; nam parum eſt jus noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.

DE JURE PERSONARUM.

TIT. III.

Summa itaque diviſio de jure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſervi.

1 Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quod vi aut jure prohibetur.

2 Servitus autem eſt conſtitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.

3 Servi autem ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captivos vendere, ac per hoc ſervari, nec occidere ſolent: qui etiam mancipia dicti ſunt, [eo] quod ab hoſtibus manu capiuntur.

4 Servi autem aut naſcuntur, aut fiunt. naſcuntur ex ancillis noſtris: fiunt, aut jure gentium, id eſt, ex captivitate: aut jure civili, cum liber homo major viginti annis ad pretium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

5 In ſervorum conditione nulla eſt differentia: in liberis autem multæ; aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

DE INGENUIS.

TIT. IV.

Ingenuus eſt is, qui ſtatim, ut natus eſt, liber eſt: ſive ex duobus ingenuis matrimonio editus eſt, ſive ex libertinis duobus, ſive ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi quis ex matre naſcitur libera, patre vero ſervo, ingenuus nihilóminus naſcitur: quemadmodum qui ex matre libera, & incerto patre natus eſt, quoniam vulgo conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et e contrario, ſi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt: Si ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta pepererit, liberum, an ſervum pariat? Et Martianus probat liberum naſci. Sufficit enim ei, qui in utero eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, [ut liber naſcatur.] Quod & verum eſt.

1 Cum autem ingenuus aliquis natus

ſit, non officit ei in ſervitute fuiſſe, & poſtea manumiſſum eſſe: ſæpiſſime enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem.

DE LIBERTINIS.

Tit. V.

Libertini ſunt, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt. manumiſſio autem eſt de manu datio. nam quamdiu aliquis in ſervitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à Jure gentium originem ſumpſit: utpote cum jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſervitus eſſet incognita. Sed poſtquam jure gentium ſervitus invaſit, ſequutum eſt beneficium manumiſſionis. & cum uno communi nomine omnes *homines* appellarentur, jure gentium tria [hominum] genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium, ſervi, & tertium genus, libertini, qui deſierant eſſe ſervi.

1 Multis autem modis manumiſſio procedit: aut enim ex ſacris Conſtitutionibus in ſacroſanctis Eccleſiis, aut vindicta, aut inter amicos, aut per epiſtolam, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed & aliis multis modis libertas ſervo competere poteſt, qui tam ex veteribus, quam ex noſtris Conſtitutionibus introducti ſunt.

2 Servi (vero) à dominis ſemper manumitti ſolent: adeo, ut vel in tranſitu manumittantur: veluti cum Prætor, aut Proconſul in balneum, vel in theatrum eant.

3 Libertinorum autem ſtatus tripertitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur modo majorem & juſtam libertatem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

tem conſequebantur, & fiebant cives Romani: modo minorem, & Latini ex lege Junia Norbana fiebant; modo inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia dedititii. Sed quoniam dedititiorum quidem peſſima conditio jam ex multis temporibus in deſuetudinem abierat, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatum reducere deſiderans, duabus Conſtitutionibus hoc emendavit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia à primis urbis Romæ cunabulis una atque ſimplex libertas competebat: id eſt, eadem, quam habebat manumiſſor: niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumittitur, licet manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios quidem per Conſtitutionem noſtram expulimus, quam promulgavimus inter noſtras deciſiones: per quas, ſuggerente nobis Triboniano, viro excelſo, Quæſtore [noſtro,] antiqui juris altercationes placavimus. Latinos autem Junianos, & omnem, quæ circa eos fuerat, obſervantiam, alia Conſtitutione per ejuſdem Quæſtôris ſuggeſtionem correximus, quæ inter imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos, nullo nec ætatis nanumiſſi, nec domini manumittentis, nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito (ſicut jam antea obſervabatur) civitati Romana decoravimus: multis modis additis, per quos poſſit libertas ſervis cum civitate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

QUI

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

QUI, ET EX QUIBUS CAUſIS MANUMITTERE NON POSSUNT.

TIT. VI.

Non tamen cuicunque volenti manumittere licet: nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem.

1 Licet autem domino, qui ſolvendo non eſt, (in teſtamento) ſervum ſuum cum libertate heredem inſtituere, ut liber fiat, hereſque ei ſolus & neceſſarius: ſi modo ei nemo alius ex eo teſtamento heres extiterit: aut quia nemo heres ſcriptus ſit, aut quia is, qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa heres ei non extiterit. Idque eadem lege Ælia Sentia proviſum eſt: & recte. valde enim proſpiciendum erat, ut egentes homines, quibus alius heres extiturus non eſſet, vel ſervum ſuum neceſſarium heredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hereditarias ſervi nomine vendant ne injuria defunctus afficiatur,

2 Idemque juris eſt, etſi ſine libertate ſervus heres inſtitutus eſt. Quod noſtra Conſtitutio non ſolum in domino, qui ſolvendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, nova humanitatis ratione: ut ex ipſa ſcriptura inſtitutionis etiam libertas ei competere videatur: quum non ſit veriſimile, eum, quem heredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſervum remanere voluiſſe, & neminem ſibi heredem fore.

3 In fraudem autem creditorum manumittere videtur, qui vel jam eo tempore, quo manumittit, ſolvendo non eſt: vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ui datis libertatibus, deſiturus eſt ſolven-
o eſſe. Prævaluiſſe tamen videtur (niſi
nimum quoque fraudandi manumiſſor
abuerit) non impediri libertatem, quam-
s bona (ejus) creditoribus non ſuffici-
nt. ſæpe enim de facultatibus ſuis ampli-
s, quam in his eſt, ſperant homines. Ita-
ue tunc intelligimus impediri libertatem,
um utroque modo fraudantur creditores,
l eſt, & conſilio manumittentis, & ipſa
:, eo quod ejus bona non ſunt ſuffectura
editoribus.

4 Eadem lege *Ælia Sentia* domino
ninori vigenti annis non aliter manu-
ittere permittitur, quam ſi vindi-
ta, apud conſilium juſtâ cauſâ manumi-
ionis adprobatâ, fuerint manumiſſi.

5 Juſtæ autem manumiſſionis cauſæ
æ ſunt: veluti, ſi quis patrem aut matrem,
lium filiamve, aut fratres ſororeſve na-
rales, aut 'pædagogum, aut nutricem,
ut educatorem, aut alumnum alumnamve,
ut collactaneum manumittat: aut ſervum,
rocuratores habendi gratia: aut ancillam,
atrimonii (habendi) cauſa: dum tamen
ntra ſex menſes in uxorem ducatur, niſi
uſta cauſa impediat: & [ſervus,] qui
nanumittitur procuratoris habendi gra-
a, non minor decem & ſeptem annis ma-
umittatur.

6 Semel autem cauſa approbata, ſive
era ſit, ſive falſa, non retractatur.

7 Cum ergo certus modus manumit-
ndi minoribus viginti annis dominis per
gem *Æliam Sentiam* conſtitutus eſſet,
veniebat, ut qui quatuordecim annos ex-
ceſſerat, licet teſtamentum facere, & in eo
bi heredem inſtituere, legataque relin-
uere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet
ginti annis, libertatem ſervo dare non
oſſet. Quod non erat ferendum: nam cui
otorum ſuorum bonorum in teſtamento
iſpoſitio data erat: quare non ſimiliter ei
quemad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

quemadmodum alias res, ita de ſervis ſuis in ultima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut & libertatem eis poſſit præſtare; Sed quum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante x x ætatis annum antiquitas libertatem ſervo dare prohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes, non litera minori viginti annis libertatem in teſtamento dare ſervo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleverit, & decimum octavum attigerit. Quum enim antiquitas hujuſmodi ætati, & pro aliis poſtulare conceſſerit: cur non etiam ſui judicii ſtabilitas ita eos adjuvare credatur, ut ad libertatem dandam ſervis ſuis poſſint pervenire?

DE LEGE FUSIA CANINIA TOLLENDA.

Tit. VII.

Lege Fuſia Caninia certus modus conſtitutus erat in in ſervis teſtamento manumittendis: quam, quaſi libertates impedientem, & quodammodo invidiam, tollendam eſſe cenſuimus: quum ſatis fuerat inhumanum, vivos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem: morientibus autem hujuſmodi licentiam adimere.

DE HIS, QUI SUI, VEL ALIENI JURIS SUNT.

Tit. VIII.

Sequitur de jure perſonarum alia diviſio. Nam quædam perſonæ ſui juris ſunt, quædam alieno juri ſubjectæ.

Rurius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

urſus earum, quæ alieno juri ſubjectæ
int, aliæ ſunt in poteſtate parentum,
liæ in poteſtate dominorum. Videamus
aque de his, quæ alieno juri ſubjectæ
int. nam ſi cognoverimus, quæ iſtæ per-
næ ſunt, ſimul intelligemus, quæ ſui
ris ſunt. ac prius inſpiciamus de his, quæ
poteſtate dominorum ſunt.

1 In poteſtate itaque dominorum ſunt
rvi. quæ quidem poteſtas Juris gentium
t: nam apud omnes peræque gentes ani-
advertere poſſumus dominis in ſervos
itæ, neciſque poteſtatem fuiſſe: & quod-
umque per ſervum adquiritur, id domi-
o adquiri.

2 Sed hoc tempore nullis hominibus,
ui ſub imperio noſtro ſunt, licet ſine cau-
legibus cognita, in ſervos ſuos (ſupra
odum) ſævire. Nam ex Conſtitutione
Divi Antonini: qui ſine cauſa ſervum ſu-
m occiderit, non minus puniri jubetur,
uam ſi alienum ſervum occiderit. Sed &
ajor aſperitas dominorum, ejuſdem Prin-
ipis Conſtitutione coërcetur. nam (An-
oninus) conſultus à quibuſdam Præſidi-
us provinciarum de his ſervis, qui ad æ-
em ſacram, vel ad ſtatuam Principum
onfugiunt, præcepit, ut ſi intolerabilis
ideatur ſævitia dominorum, cogantur
ervos ſuos bonis conditionibus vendere,
t pretium dominis daretur: & recte. ex-
edit enim Reipublicæ, ne ſua re quis ma-
e utatur. Cujus reſcripti ad Ælium Mar-
ianum emiſſi verba ſunt hæc: *Dominorum
uidem poteſtatem in ſervos ſuos illiba-
am eſſe oportet, nec cuiquam hominum
us ſuum detrahi. ſed dominorum inter-
ſt, ne auxilium contra ſævitiam vel
amem, vel intolerabilem injuriam de-
egetur iis, qui juſte deprecantur. Ideò-
ue cognoſce de querelis eorum, qui ex
amilia Julii Sabini ad ſtatuam confu-
erunt, & ſi vel durius habitos quam
æquum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

æquum eſt, vel infami injuria adfectos eſſe cognoveris, venire jube, ita ut in poteſtatem domini non revertantur. Quod ſi meæ Conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum ſeverius executurum.

DE PATRIA POTESTATE.

TIT. IX.

In poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex juſtis nuptiis procreavimus.

1 Nuptiæ autem, ſive matrimonium, eſt viri & mulieris conjunctio, individuam vitæ conſuetudinem continens.

2 Jus autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium eſt civium Romanorum. nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

3 Qui igitur ex te & uxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo, & uxore ejus, naſcitur, id eſt, nepos tuus & neptis, æque in tua ſunt poteſtate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

DE NUPTIIS.

TIT. X.

Juſtas autem nuptias inter ſe cives Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coeunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem viri potentes, ſive patresfamiliarum ſint, ſive filiifamiliarum; dum tamen, ſi filiifamilarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & civilis, & naturalis ratio ſuadet, in tantum, ut juſſus parentis præcedere debeat. Unde quæ-

uæſitū eſt; an furioſi filia nubere, aut urioſi filius uxorem ducere poſſit? cumue ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit ecifio, qua permiſſum eſt ad exemplum liæ furioſi, filium quoque (furioſi) poſ & ſine patris interventu matrimonium bi copulare, ſecundum datum ex noſtra onſtitutione modum.

1 Ergo non omnes nobis uxores duere licet. nam à quarundam nuptiis abſtiendum eſt. Inter eas enim perſonas, quæ arentum liberorumve locum inter ſe obinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veati inter patrem & filiam, vel avum & eptem, vel matrem & filium, vel aviam nepotem, & uſque in infinitum. Et ſi ales perſonæ inter ſe coiërint, nefarias atue inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. t hæc adeo vera ſunt, ut quamvis per adotionem parentum liberorumve loco ſibi ſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrionio jungi: in tantum, ut etiam diſſouta adoptione, idem juris maneat. Itaque am, quæ tibi per adoptionem filia vel eptis eſſe cœperit, non poteris uxorem ucere, quamvis eam emancipaveris.

2 Inter eas quoque perſonas, quæ ex ranſverſo gradu cognationis junguntur, ſt quædam ſimilis obſervatio, ſed non tana. Sane enim inter fratrem ſororemque uptiæ prohibitæ ſunt, ſive ab eodem pare, eademque matre nati fuerint, ſive ex ltero eorum. Sed ſi qua per adoptionem oror tibi eſſe cœperit: quamdiu conſtat doptio, ſane inter te & eam nuptiæ conſiere non poſſunt. cum vero per emancipaionem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam xorem ducere. Sed & ſi tu emancipatus ueris, nihil eſt impedimento nuptiis. Et deo conſtat, ſi quis generum adoptare veit, debere eum antea filiam ſuam emancipare, & ſi quis velit nurum adoptare, deere eam antea filium ſuum emancipare.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

3 Fratris vero, vel ſororis filiam, uxorem ducere non licet: ſed nec neptem fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamvis quarto gradu ſint. Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, neque ejus neptē permittitur. Ejus vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere: quia naturali, neque civili jure tibi conjungitur.

4 Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, conjungi poſſunt.

5 Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque amitam, & materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

6 Adfinitatis quoque veneratione à quarundam nuptiis abſtinere neceſſe eſt: ut ecce, privignam, aut nurum uxorem ducere non licet, quia utraque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus, aut privigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt, id eſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere non poteris: quia eadem duabus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc privigna tua eſt, id eſt, ſi mater ejus tibi nupta eſt ideo eam uxorem ducere non poteris, quia duas uxores eodem tempore habere non licet.

7 Socrum quoque & novercam prohibitum eſt uxorem ducere: quia matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum adfinitate procedit, alioquin ſi adhu noverca eſt, id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt, communi juri impeditur tibi nubere, quia eadem duabus nupta eſſe non poteſt, Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia ejus tibi nupta eſt, ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas uxores habere non potes.

8 Mariti tamen filius ex alia uxore,

& uxo-

& uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium rectè contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve ex matrimonio poſtea contracto natos.

9 Si uxor tua poſt divortium ex alio filiam procreavit, hæc non eſt quidem privigna tua: ſed Julianus ab hujuſmodi nuptiis abſtineri debere ait. nam conſtat, nec ſponſam novercam eſſe: rectius tamen, & jure facturos eos, qui ab hujuſmodi nuptiis abſtinuerint.

10 Illud certum eſt: ſerviles quoque cognationes impedimento nuptiis eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

11 Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diverſas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum, ex veteri jure collectarum, enumerari permiſimus.

12 Si adverſus ea, quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ii, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt: ſed tales ſunt, (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ii, quos mater vulgo concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cum & his pater incertus ſit, unde ſolent ſpurii appellari παρὰ τὴν σπορὰν, id eſt, ἀπάτορες, quaſi ſine patre filii. Sequitur ergo, ut diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris Conſtitutionibus continentur.

13 Aliquando autem evenit, ut liberi, qui ſtatim, ut nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris: qualis eſt is, qui dum naturalis fuerat, poſtea curiæ datus, po-

teſtati patris ſubjicitur : nec non is, qui à muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra Conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis in poteſtate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra Conſtitutio præbuit.

DE ADOPTIONIBUS.
TIT. XI.

Non ſolum autem naturales liberi, ſecundum ea, quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt, verum etiam ii, quos adoptamus.

1 Adoptio autem duobus modis fit, aut principali reſcripto, aut imperio magiſtratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis poteſt eos eaſve, qui quæve, ſui juris ſunt. quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio. Imperio magiſtratus adoptamus eos eaſve : qui quæve in poteſtate parentum ſunt, ſive primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia : ſive inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

2 Sed hodie ex noſtra Conſtitutione, cum filiusfamilias à patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionem datur, jura patris naturalis minime diſſolvuntur, nec quicquam ad patrem adoptivum tranſit, nec in poteſtate ejus eſt, licet ab inteſtato jura ſucceſſionis ei à nobis tributa ſint. Si vero pater naturalis non extraneo, ſed avo filii ſui materno, vel ſi ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam avo vel proavo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem : in hoc caſu, quia concurrunt in unam perſonam, & naturalia, & adoptionis jura : manet ſtabile jus patris adoptivi, & naturali vinculo copu-

opulatum, & legitimo adoptionis modo
onſtitutum ut & in familia, & in pote-
ſtate hujuſmodi patris adoptivi ſit.

3 Cum autem impubes per principale
eſcriptum adrogatur, cauſa cognita adro-
atio fieri permittitur, & exquiritur
auſa adrogationis an honeſta ſit, expe-
iatque pupillo. Et cum quibuſdam
onditionibus adrogatio fit, id eſt, ut
aveat adrogator perſonæ publicæ, ſi in-
ra pubertatem pupillus deceſſerit, reſti-
uturum ſe bona illis, qui, ſi adoptio
acta non eſſet, ad ſucceſſionem ejus ven-
uri eſſent. Item non aliter emancipare
um poteſt adrogator, niſi cauſa cognita
ignus emancipatione fuerit, & tunc ſua
ona ei reddat. Sed & ſi decedens pater
um exheredaverit, vel vivus ſine juſta
auſa emancipaverit: jubetur quartam
artem ei bonorum ſuorum relinquere,
idelicet præter bona, quæ ad patrem
doptivum tranſtulit, & quorum com-
nodum ei poſtea acquiſivit.

4 Minorem natu, majorem non poſſe
doptare placet. Adoptio enim naturam
mitatur: & pro monſtro eſt, ut major ſit
ilius, quam pater. Debet itaque is, qui
ibi filium per adoptionem facit, plena pu-
ertate, id eſt, decem & octo annis præ-
edere.

5 Licet autem & in locum nepotis vel
eptis, pronepotis, vel proneptis, vel de-
inceps adoptare, quamvis filium quis non
abeat.

6 Et tam filium alienum quis in lo-
um nepotis adoptare poteſt, quam nepo-
em in locum filii.

7 Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel
uaſi ex filio, quem habet jam adopta-
um: vel quaſi ex illo, quem naturalem
n ſua poteſtate habet; eo caſu & filius con-
entire debet, ne ei invito ſuus heres ad-
naſcatur: Sed ex contrario, ſi avus ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

filio nepotem det in adoptionem, non eſſ
neceſſe filium conſentire.

8 In plurimis autem cauſis adſimila
tur is, qui adoptatus vel adrogatus eſt, ei
qui ex legitimo matrimonio natus eſt, &
ideo, ſi quis per Imperatorem, vel apu
Prætorem, vel Præſidem provinciæ no
extraneum adoptaverit, poteſt eundem i
adoptione alii dare.

9 Sed & illud utriuſque adoptioni
commune eſt, quod & ii, qui generare no
poſſunt (quales ſunt ſpadones) adoptar
poſſunt. (caſtrati autem non poſſunt.)

10 Fœminæ quoque adoptare no
poſſunt: quia nec naturales liberos in ſu
poteſtate habent. ſed ex indulgentia Prin
cipis ad ſolatium liberorum amiſſorum ad
optare poſſunt.

11 Illud proprium eſt adoptionis illi
us, quæ per ſacrum oraculum fit, quod is
qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adro
gandum dederit, non ſolum ipſe poteſtat
adrogatoris ſubjicitur, ſed etiam liberi eju
in ejuſdem fiunt poteſtate tanquam nepo
tes. ſic etenim Divus Auguſtus non ant
Tiberium adoptavit, quam is Germani
cũ adoptaſſet: ut protinus adoptione fact
inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

12 Apud Catonem bene ſcriptum re
fert antiquitas, ſervos, ſi à domino ado
ptari ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari Und
& nos eruditi, in noſtra Conſtitutione eti
am eum ſervum, quem dominus actis in
tervenientibus filium ſuum nominaverat
liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ac
us filii accipiendum non ſufficiat.

QUIBUS MODIS JUS PATRIÆ POTESTATIS SOLVITUR.

TIT. XII.

Videamus nunc, quibus modis ii, qui
alieno juri ſunt ſubjecti, eo jure li-
berentur. Et quidem quemadmo-
dum

dum liberentur ſervi à poteſtate dominorum, ex iis intelligere poſſumus, quæ de ſervis manumittendis ſuperius expoſuimus. Hi vero, qui in poteſtate parentis ſunt, mortuo eo, ſui juris fiunt. Sed hoc diſtinctionem recipit. nam mortuo patre, ſane omni modo filii filiæve ſui juris efficiuntur. Mortuo vero avo, non omnino nepotes neptesque ſui juris fiunt: ſed ita, ſi poſt mortem avi in poteſtatem patris ſui recaſuri non ſunt. Itaque ſi moriente avo pater eorum vivit,& in poteſtate patris ſui eſt, tunc poſt obitum avi in poteſtate patris ſui fiunt. Si vero, is, quo tempore avus moritur, aut jam mortuus eſt, aut (per emancipationem) exiit de poteſtate patris: tunc ii, qui in poteſtatem ejus cadere non poſſunt, ſui juris fiunt.

1 Cum autem is, qui ob aliquod maleficium in inſulam deportatur, civitatem amittit: ſequitur, ut qui eo modo ex numero civium Romanorum tollitur, perinde quaſi eo mortuo, deſinant liberi in poteſtate ejus eſſe. Pari ratione & ſi is,qui in poteſtate parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. ſed ſi ex indulgentia Principis reſtituti fuerint, per omnia priſtinum ſtatum recipiunt.

2 Religati autem patris in inſulam, in poteſtate liberos retinent. Et ex contrario liberi relegati, in poteſtate parentum remanent.

3 Pœnæ ſervus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Servi autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtiis ſubjiciuntur.

4 Filiusfamilias ſi militaverit, vel ſi Senator, vel Conſul factus fuerit: remanet in poteſtate patris. militian enim, vel conſularis dignitas de patris poteſtate filiū non liberat. Sed ex Conſtitutione noſtra ſumma patriciatus dignitas illico imperialibus

codicillis præſtitis, filium à patria poteſtate liberat. quis enim patiatur patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium liberare, Imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate.

5 Si ab hoſtibus captus fuerit parens, quamvis ſervus hoſtium fiat, tantum pendet jus liberorum propter jus poſtliminii: quia hi, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reverſi fuerint, omnia priſtina jura recipiunt. idcirco reverſus etiam liberos habebit in poteſtate: quia poſtliminium fingit eum, qui captus eſt, in civitate ſemper fuiſſe. Si vero ibi deceſſerit: exinde ex quo captus eſt pater, filius ſui juris fuiſſe videtur. ipſe quoque filius, nepoſve, ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus propter jus poſtliminii, jus quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. Dictum eſt autem poſtliminium à limine, & poſt. Unde eum, qui ab hoſtibus (captus eſt, &) in fines noſtros poſtea pervenit, poſtliminio reverſum recte dicimus. Nam limina, ſicut in domo finem quendam faciunt: ſic & imperii finem eſſe limen veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus. ab eo poſtliminium dictum eſt, quia ad idem limen revertebatur, quod amiſerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

6 Præterea emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe: Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obſervationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur; vel ex imperiali reſcripto. Noſtra autem providentia etiam hoc in melius per Conſtitutionem reformavit: ut fictione priſtina exploſa, recta via ad competentes judices,

vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

vel magiſtratus, parentes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes; ac deinceps, à ſua manu dimittant. Et tunc ex edicto Prætoris in bonis hujuſmodi filii, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui, quæve à parente manumiſſus, vel manumiſſa fuerit, eadem jura præſtantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione tutelam ejus nanciſcitur.

7 Admonendi autem ſumus, liberum arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in poteſtate habebit, filium quidem de poteſtate dimittere: nepotem vero, vel neptem retinere: & è converſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero, vel neptem manumittere. vel omnes ſui juris efficere. Eadem & de pronepote & pronepte dicta eſſe intelligantur.

8 Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, avo vel proavo naturali ſecundum noſtras Conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis intervenientibus apud competentem judicem manifeſtaverit, præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo (præſente,) qui adoptat: ſolvitur quidem jus poteſtatis patris naturalis: tranſit autem in hujuſmodi parentem adoptivum. in cujus perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam, antea diximus.

9 Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio tuo conceperit, & filium poſtea emancipaveris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel avi adoptivi poteſtati ſubjicitur.

10 Et quidem neque naturales liberi, neque adoptivi ullo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere,

DE TUTELIS.
TIT. XIII.

Tranſeamus nunc ad aliam diviſionem perſonarum. Nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt, vel in curatione, quædam neutro jure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela, vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro jure tenentur. Ac prius diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 Eſt autem tutela (ut Servius definivit) vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, jure civili data ac permiſſa.

2 Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores, atque defenſores, ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

3 Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios, filiaſque procedit omnimodo. nepotibus vero, neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit: nepotes ex eo non poterunt (ex) teſtamento tuo tutores habere: quamvis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

4 Cum autem in compluribus aliis cauſis poſthumi pro jam natis habeantur: & in hac cauſa placuit non minus poſthumis, quam jam natis teſtamento tutores dari

dari poſſe : ſi modo in ea cauſa ſint, ut ſi vivis parentibus naſcerentur, ſui (heredes,) & in poteſtate eorum fierent.

5 Sed & ſi emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento : confirmandus eſt ex ſententia Præſidis omni modo, id eſt, ſine inquiſitione.

QUI TESTAMENTO TUTORES DARI POSSUNT.

TIT. XIV.

Dari autem tutor poteſt teſtamento non ſolum paterfamilias, ſed etiam filius familias.

1 Sed & ſervus proprius teſtamento cum libertate recte tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, cum & ſine libertate tutorem datum, tacita libertatem di ectam accepiſſe videri, & per hoc recte tutorem eſſe. Plane ſi per errorem, quaſi liber, tutor datus ſit, aliud dicendum eſt. Servus autem alienus pure inutiliter teſtamento datur tutor : ſed ita, *cum liber erit*, utiliter datur : proprius autem ſervus inutiliter eo modo tutor datur.

2 Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut major vigintiquinque annis fuerit factus.

3 Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, vel ante heredis inſtitutionem poſſe dari tutorem non dubitatur.

4 Certæ autem rei, vel cauſæ tutor dari non poteſt : quia perſonæ, non cauſæ, vel rei (tutor) datur.

5 Si quis filiabus ſuis, vel filiis tutores dederit : etiam poſthumæ (vel poſthumo) dediſſe videtur : quia filii & filiæ appellatione & poſthumus, & poſthuma continentur. Quod ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, ut & ipſis quoque dati videantur :

antur: ſi modo liberos dixerit. Cæterum, ſi filios, non continebuntur. aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. plane ſi poſteris dederit: tam filii poſthumi, quam cæteri liberi continebuntur.

DE LEGITIMA ADGNATORUM TUTELA. TIT. XV.

Quibus autem teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege duodecim Tabularum adgnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi.

1 Sunt autem adgnati, (cognati) per virilis ſexus cognationem conjuncti, quaſi à patre cognati: veluti frater (ex) eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo: item patruus, & patrui filius, neposve ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione junguntur, adgnati non ſunt: ſed alias naturali jure cognati. Itaque amitæ tuæ filius non eſt tibi adgnatus, ſed cognatus: & invicem tu illi eodem jure conjungeris: quia qui (ex ea) naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

2 Quod autem (lex duodecim Tabularum) ab inteſtato vocat ad tutelam adgnatos; non hanc habet ſignificationem, ſi omnino non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare: ſed ſi quantum ad tutelam pertinet inteſtatus deceſſerit. quod tunc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus eſt tutor, vivo teſtatore deceſſerit.

3 Sed adgnationis quidem jus omnibus modis capitis diminutione plerumque perimitur: nam agnatio juris (civilis) nomen eſt: cognationis vero jus non omnibus modis commutatur: quia civilis ratio civilia quidem jura corrumpere poteſt, naturalia vero non utique.

DE

DE CAPITIS DEMINUTIONE.
TIT. XVI.

Eſt autem capitis deminutio, ſtatus immutatio. Eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt capitis deminutio, aut minor, (quam quidam mediam vocant) aut minima.

1 Maxima capitis deminutio eſt, cum aliquis ſimul & civitatem, & libertatem amittit: quod accidit in his, qui ſervi pœnæ efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libertis, ut ingratis erga patronos condemnatis (vel his,) qui ſe ad pretium participandum venundari paſſi ſunt.

2 Minor, ſive media capitis deminutio eſt, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur; quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, qui in inſulam deportatus eſt.

3 Minima capitis deminutio eſt, cum civitas retinetur & libertas, ſed ſtatus hominis commutatur: quod accidit in his, qui cum ſui juris fuerint, cœperunt alieno juri ſubjecti eſſe, vel contra: (veluti ſi filius familias à patre emancipatus fuerit, eſt capite deminutus.)

4 Servus autem manumiſſus, capite non minuitur: quia nullum caput habuit.

5 Quibus autem dignitas magis quam ſtatus permutatur, capite non minuuntur: & ideo, à Senatu motos capite non minui conſtat.

6 Quod autem dictum eſt, manere cognationis jus etiam poſt capitis deminutionem: hoc ita eſt, ſi minima capitis deminutio interveniat; manet enim cognatio. nam ſi maxima capitis deminutio interveniat: jus quoque cognationis perit, ut puta ſervitute alicujus cognati: & ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed &, ſi in inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſolvitur.

7 Quum autem ad agnatos tutela pertineat;

neat; non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum, qui proximiores gradu ſunt: vel ſi plures ejuſdem gradus ſunt, ad omnes (pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt. qui unum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.)

DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA.

TIT. XVII.

Ex eadem lege duodecim Tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: non quia nominatim (in) ea lege de hac tutela caveatur: ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quod hereditates libertorum libertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent, juſſerat lex ad patronos, liberoſve eorum pertinere; crediderunt veteres voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: cum & adgnatos quos ad hereditatem (lex) vocat, eoſdem & tutores eſſe juſſerit, quia plerunque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Ideo autem diximus *plerunque:* quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hereditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

DE LEGITIMA PARENTUM TUTELA.

TIT. XVIII.

Exemplo patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur. nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps, impuberes emancipaverit; legitimus eorum tutor erit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

DE FIDUCIARIA TUTELA.

TIT. XIX.

Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps, impuberes manumiſerit: legitimam nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi liberi (ejus) viriles ſexus exiſtant, fiduciarii tutores vel fratris, vel ſororis vel ceterorum efficiuntur. atque patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque ejus legitimi ſunt tutores: quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à vivo patre emancipatus, poſt obitum ejus ſui juris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, ideoque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſervus manſiſſet, utique eodem jure apud liberos domini poſt mortem ejus futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutulam vocantur ſi perfectæ ſint ætatis. quod noſtra Conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſervari generaliter præcepit.

DE ATILIANO TUTORE, ET EO, QUI EX LEGE JULIA ET TITIA DABATUR.

TIT. XX.

Si cui nullus omnino tutor fuerat; ei dabatur in urbe quidem à Prætore urbano, & majore parte Tribunorum plebis, tutor ex lege Atilia: in provinciis vero à Præſidibus provinciarum ex lege Julia & Titia.

1 Sed & ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo datus fuerat: quamdiu conditio, aut dies pendebat, ex eiſdem legibus tutor dari poterat. Item ſi pure datus fuerat: quamdiu ex teſtamento nemo heres exiſtebat, tamdiu ex eiſdem legibus tutor petendus erat: qui deſinebat eſſe tutor, ſi conditio extiterat, aut dies venerat, aut heres extiterat.

2 Ab hoſtibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur, qui deſinebat eſſe tutor, ſi is, qui captus erat, in civitatem reverſus fuerat. nam reverſus recipiebat tutelam jure poſtliminii.

3 Sed ex his legibus tutores pupillis deſierunt dari, poſteaquam primo Conſules pupillis utriuſque ſexus tutores ex inquiſitione dare cœperunt, deinde Prætores ex Conſtitutionibus. Nam ſupradictis legibus, neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſalvam pupillis fore: neque de compellendis tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem, quidquam cavebatur.

4 Sed hoc jure utimur, ut Romæ quidem præfectus urbi, vel Prætor ſecundum ſuam juriſdictionem, in provinciis autem Præſides ex inquiſitione tutores crearent, vel Magiſtratus juſſu Præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

5 Nos autem per Conſtitutionem noſtram hujuſmodi difficultates hominum reſecantes, nec expectata juſſione Præſidum, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli, vel adulti uſque ad quingentos ſolidos valeant. Defenſores civitatum una cum ejuſdem civitatis religioſiſſimo Antiſtite, vel alias publicas perſonas, id eſt, Magiſtratus, vel juridicum Alexandrinæ civitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela ſecundum ejuſdem Conſtitutionis normam præſtanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

6 Impuberes autem in tutela eſſe, naturali juri conveniens eſt: ut is, qui perfectæ ætatis non ſit, alterius tutela regatur.

7 Quum ergo pupillorum pupillarumque tutores negotia gerant, poſt pubertatem tutelæ judicio rationem reddunt.

DE AUCTORITATE TUTORUM.
TIT. XXI.

Auctoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt; in quibuſdam non eſt neceſſaria: ut ecce, ſi quid dari ſibi ſtipulentur, non eſt neceſſaria tutoris auctoritas. quod ſi aliis promittant pupilli, neceſſaria eſt tutoris auctoritas. Namque placuit meliorem quidem conditionem licere eis facere, etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem vero non aliter, quam (cum tutoris auctoritate.) Unde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, ut in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis; ſi tutoris auctoritas non interveniat, ipſa quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at invicem pupuli non obligantur.

1 Neque tamen hereditatem adire, neque bonorum poſſeſſionem petere, neque hereditatem ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris auctoritate (quamvis [illis] lucroſa ſit) ne ullum damnum habeant.

2 Tutor autem ſtatim in ipſo negocio præſens debet auctor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimaverit. Poſt tempus vero, vel per epiſtolam interpoſita auctoritas, nihil agit.

3 Si inter tutorem pupillumque judicium agendum ſit: quia ipſe tutor in rem ſuam auctor eſſe non poteſt: non Prætorius tutor (ut olim) conſtituitur, ſed curator in locum ejus datur: quo (curatore) interveniente judicium peragitur, & eo peracto, curator eſſe deſinit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

QUIBUS MODIS TUTELA FINITUR.

TIT. XXII.

Pupilli Pupillæque, cum puberes eſſe cœperint, (à) tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem Majeſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum (exiſtimans,) bene putavit: quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideo (noſtra) ſancta Conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis, poſt decimumquartum annum completum, illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam, (in) ſuo ordine relinquentes, ut poſt duodecim annos completos viri potentes eſſe credantur.

1 Item finitur tutela, ſi adrogati ſint adhuc impuberes, vel deportati: item ſi in ſervitutem pupillus redigatur, vel (ſi) ab hoſtibus captus fuerit.

2 Sed &, ſi uſque ad certam conditionem datus ſit (tutor) teſtamento; æque evenit, ut deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

3 Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

4 Sed & capitis deminutione tutoris, per quam libertas, vel civitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit, cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio licet minima ſit, omnes tutelas tollit.

5 Præterea qui ad certum tempus teſtamento dantur tutores, finito eo, deponunt tutelam.

6 Deſinunt etiam tutores eſſe, qui vel remo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

moventur à tutela ob id, quod ſuſpecti ſi ſunt: vel qui ex juſta cauſa ſeſe excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ deponant, ſecundum ea, quæ inferius proponemus.

DE CURATORIBUS.
TIT. XXIII.

Maſculi (quidem) puberes, & fœminæ viri-potentes, uſque ad viceſimumquintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tamen ejus ætatis ſunt, ut ſua negotia tueri non poſſint.

1 Dantur autem curatores ab eiſdem Magiſtratibus, à quibus & tutores. Sed curator teſtamento non datur: datus tamen confirmatur decreto Prætoris, vel Præſidis.

2 Item inviti adoleſcentes curatores non accipiunt, præter quam in litem. Curator enim & ad certam cauſam dari poteſt.

3 Furioſi quoque, & prodigi, licet majores vigintiquinque annis ſint, tamen in curatione ſunt adgnatorum ex lege duodecim Tabularum. Sed ſolent Romæ Præfectus Urbi, vel *Prætores*: & in provinciis *Præſides* ex inquiſitione eis curatores dare.

4 Sed & mente captis, & ſurdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant (quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt) curatores dandi ſunt.

5 Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, ut puta ſi legitimus tutor non ſit idoneus: quoniam habenti tutorem, tutor dari non poteſt. Item ſi teſtamento datus tutor, à Prætore, aut Præſide, idoneus non ſit ad adminiſtrationem, nec tamen fraudulenter negocia adminiſtret; ſolet ei curator adjungi. Item loco tutorum, qui non in perpetuum, ſed ad

tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari.

6 Quod ſi tutor adverſa valetudine, vel alia neceſſitate impediatur, quo minus negocia pupilli adminiſtrare poſſit: & pupillus, vel abſit, vel infans ſit: quem velit actorem, periculo ipſius tutoris, *Prætor*, vel qui provinciæ præerit decreto conſtituet.

DE SATISDATIONE TUTORUM, VEL CURATORUM.

TIT. XXIV.

Ne tamen pupillorum pupillarumve & eorum, qui, quæve in curatione ſunt, negocia à curatoribus, tutoribuſve conſumantur, vel deminuantur: curet *Prætor*, ut & tutores, & curatores eo nomine ſatisdent. Sed hoc non eſt perpetuum, nam tutores teſtamento dati ſatisdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipſo teſtatore adprobata eſt. Item ex inquiſitione tutores, vel curatores dati, ſatisdatione non onerantur: quia idonei electi ſunt.

1 Sed ſi ex teſtamento, vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint: poteſt unus offerre ſatisdationem de indemnitate pupilli, vel adoleſcentis, & contutori ſuo vel concuratori præferri, ut ſolus adminiſtret: vel ut contutor (aut concurator) ſatis offerens præponatur ei, ut & ipſo ſolus adminiſtret. Itaque per ſe non poteſt petere ſatiſdationem à contutore ſuo, vel concuratore: ſed offerre debet, ut electionẽ det concuratori vel contutori ſuo, utrùm velit ſatis accipere, an ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat? ſiquidem adſcriptum fuerit à teſtatore, quis gerat, ille gerere debet. Quod ſi non fuerit adſcriptum: quem major pars elegerit, ipſe gerere debet, ut edicto *Prætoris* cavetur. Sin autem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

m ipſi tutores diſſenſerint circa eligen-
um eum, vel eos, qui gerere debent;
rætor partes ſuas interponere debet. I-
em & in pluribus ex inquiſitione datis
mprobandum eſt: id eſt, ut major pars
igere poſſit, per quem adminiſtratio
ar.

2 Sciendum autem eſt, non ſolum tuto-
s, vel curatores pupillis, vel adultis, cæ-
risque perſonis ex adminiſtratione re-
am teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſda-
onem accipiunt, ſubſidiariam actionem
ſe, quæ ultimum eis præſidium poſſit ad-
rre. Subſidiaria autem actio in eos da-
ır, qui aut omnino à tutoribus, vel cu-
atoribus ſatiſdari non curaverunt, aut
on idoneè paſſi ſunt caveri. quæ quidem
m ex *Prudentium* reſponſis, quam ex
onſtitutionibus Imperialibus etiam in he-
des eorum extenditur.

3 Quibus Conſtitutionibus & illud ex-
rimitur, ut niſi caveant tutores & cura-
ores, pignoribus captis coërceantur.

4 Neque autem *Præfectus* Urbi, neque
rætor, neque *Præſes* provinciæ, neque
uiſquam alius, cui tutores dandi jus eſt,
ac actione tenebitur: ſed hi tantum mo-
o, qui ſatiſdationem exigere ſolent.

E EXCUSATIONIBUS TU- TORUM VEL CURATORUM.

TIT. XXV.

Excuſantur autem tutores, & curato-
res variis ex cauſis: plerumque tamen
propter liberos, ſive in poteſtate
nt, ſive emancipati. Si enim tres liberos
uperſtites Romæ quis habeat, vel in Italia
uatuor, vel in provinciis quinque; à tu-
ela, vel cura poteſt excuſari, exemplo
æterorum munerum. nam & tutelam, &
uram placuit publicum munus eſſe. Sed
doptivi liberi non proſunt. In adoptio-
em autem dati? naturali patri proſunt.

Item nepotes ex filio proſunt, ut in locum patris ſui ſuccedant: ex filia, non proſunt. Filii autem ſuperſtites tantum ad tutelæ, vel curæ muneris excuſationem proſunt: defuncti autem, non proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt: quæſitum eſt, an proſint? Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur: hi enim, qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

1 Item Divus Marcus in Semeſtribus reſcripſit, eum, qui res fiſci adminiſtrat, à tutela vel cura, quamdiu adminiſtrat, excuſari poſſe.

2 Item qui Reipublicæ cauſa abſunt, à tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores (dati,) deinde Republicæ cauſa abeſſe cœperint: à tutela vel cura excuſantur, quatenus Reipublicæ cauſa abſunt: & interea curator loco eorum datur: qui ſi reverſi fuerint, recipiunt onus tutelæ. nam nec anni habent vacationem, ut Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcripſit, nam hoc ſpatium habent ad novas tutelas vocati.

3 Et qui poteſtatem aliquam habent, ſe excuſare poſſunt, ut Divus Marcus reſcripſit: ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſunt.

4 Item propter litem, quam cum pupillo, vel adulto tutor vel curator habet, excuſari non poteſt: niſi forte de omnibus bonis, vel hereditate controverſia ſit.

5 Item tria onera tutelæ non adfectatæ, vel curæ præſtant vacationem, quamdiu adminiſtrantur: ut tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro una computetur.

6 Sed & propter paupertatem excuſationem tribui, tam Divi fratres, quam per ſe Divus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem ſe oneri injuncto poſſit docere.

7 Item propter adverſam valetudinem, pro-

propter quam ne ſuis quidem negotiis, intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

8 Similiter eos, qui literas neſciunt, eſſe excuſandos Divus Pius reſcripſit: quamvis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negociorum ſufficere.

9 Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tutorem pater dederit; hoc ipſum præſtat ei excuſationē: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerant.

10 Non eſſe autem admittendam excuſationem ejus, qui hoc ſolo utitur, quod ignotus patri pupillorum ſit, Divi fratres reſcripſerunt.

11 Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum, vel adultorum exercuit, ſi capitales fuerunt, nec reconciliatio intervenit, à tutela vel cura ſolent excuſare.

12 Item is, qui ſtatus controverſiam à pupillorum patre paſſus eſt, excuſatur à tutela.

13 Item major ſeptuaginta annis à tutela & cura ſe poteſt excuſare. minores autem viginti quinque annis, olim quidem excuſabantur: noſtra autem Conſtitutione prohibentur ad tutelam vel curam aſpirare: adeo, ut nec excuſatione opus ſit. Qua Conſtitutione cavetur: ut nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus: quum ſit incivile eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab aliis reguntur, aliorum tutelam, vel curam ſubire.

14 Idem & in milite obſervandum eſt, ut nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 Item Romæ Grammatici, Rhetores & Medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt a tutela, & cura habent vacationem.

16 Qui autem vult ſe excuſare, ſi plures habeat excuſationes, & de quibuſdam

non probaverit, aliis uti intra tempora (conſtituta) non prohibetur. Qui autem excuſare ſe volunt, non appellant: ſed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognoverint ſe eſſe tutores vel curatores datos, ſe excuſare debent, cujuſcunque generis ſint, id eſt, qualitercunque dati fuerint tutores: ſi intra centeſimum lapidem ſunt ab eo loco, ubi tutores dati ſunt. Si vero ultra centeſimum lapidem habitant; dinumeratione facta viginti milium diurnorum, & amplius triginta dierum: qui tamen (ut Scævola dicebat) ſic debent computari, ne minus ſint, quam quinquaginta dies.

17 Datus autem tutor, ad univerſum patrimonium datus eſſe creditur.

18 Qui tutelam alicujus geſſit, invitus curator ejuſdem fieri non compellitur: in tantum, ut licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adjecerit ſe eundem curatorem dare; tamen invitum eum curam ſuſcipere non cogendum, Divi Severus, & Antoninus reſcripſerunt.

19 Iidem reſcripſerunt maritum uxori ſuæ curatorem datum: excuſare ſe poſſe, licet ſe immiſceat.

20 Si quis autem falſis allegationibus excuſationem tutelæ meruit; non eſt liberatus onere tutelæ.

DE SUSPECTIS TUTORIBUS VEL CURATORIBUS.

TIT. XXVI.

Sciendum eſt, ſuſpecti crimen etiam ex lege duodecim Tabularum deſcendere.

1 Datum eſt autem jus removendi tutores ſuſpectos Romæ Prætori, & in provinciis Præſidibus earum, & legato Proconſulis.

2 Oſten-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

2 Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto
gnoſcere: nunc videamus, qui iuſp ꝺti
eri poſſint. Et poſſunt quidem omnes
tores fieri ſuſpecti, ſive ſint teſtamenta-
l, ſive non ſint, ſed alterius generis u-
res. Quare & ſi legitimus fuerit tutor,
cuſari poterit. Quid ſi patronus? Adhuc
em erit dicendum, dummodo memineri-
us, famæ patroni parcendum eſſe, licet ut
ſpectus remotus fuerit.

3 Conſequens eſt, ut videamus, qui po-
int ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt,
uaſi publicam eſſe hanc accuſationem,
oc eſt, omnibus patere. Quinimmo &
ulieres admittuntur (ex reſcripto Divo-
um Severi, & Antonini) eæ ſolæ quæ pie-
tis neceſſitudine ductæ, ad hoc proce-
unt: ut puta mater, nutrix quoque, &
via. poteſt & ſoror ſed & ſi qua alia mu-
er fuerit, quam Prætor propen à pietate
ntellexerit, ſexus verecundiam non egre-
ientem, ſed pietate productam non ſuſti-
ere injuriam pupillorum, admittet eam ad
cuſationem.

4 Impuberes non poſſunt tutores ſuos
ſpectos poſtulare. Puberes autem cura-
ores ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpe-
os poſſunt arguere: & ita Divi Severus,
t Antoninus reſcripſerunt.

5 Suſpectus autem eſt, qui non ex fide
utelam gerit, licet ſolvendo ſit: ut Julia-
us quoque ſcripſit. Sed & ante, quam in-
piat tutelam gerere tutor, poſſe eum qua-
ſuſpectum removeri, idem Julianus ſcri-
ſit: & ſecundum eum conſtitutum eſt.

6 Suſpectus autem remotus, ſiquidem ob
olum, famoſus eſt: ſi ob culpam, non
que.

7 Si quis autem ſuſpectus poſtulatur;
uoad cognitio finiatur, interdicitur ei
dminiſtratio, ut Papiniano viſum eſt.

8 Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fue-
it, poſteaque tutor, vel curator deceſſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

rit, extinguitur ſuſpecti cognitio.

9 Si quis tutor copiam ſui non faciat, ut alimenta pupillo decernantur: cavetur epiſtola Divorum Severi, & Antonini, ut in poſſeſſionem bonorum ejus pupillus mittatur: & quæ mora deteriora futura ſunt, dato curatore diſtrahi jubentur. Ergo ut ſuſpectus removeri poterit, qui non præſtat alimenta.

10 Sed ſi quis præſens negat propter inopiam alimenta poſſe decerni, ſi hoc per mendacium dicat, remittendum eum eſſe ad *Præfectum* Urbi, puniendum, placuit: ſicut ille remittitur, qui data pecunia miniſterium tutelæ acquiſierit, vel redemerit.

11 Libertus quoque, ſi fraudulenter tutelam filiorum, vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad *Præfectum* Urbi remittitur puniendus.

12 Noviſſime autem ſciendum eſt: eos, qui fraudulenter tutelam adminiſtrant, etiam ſi ſatis offerant, removendos eſſe à tutela: quia ſatiſdatio tutoris propoſitum malevolum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat. Suſpectum etiam eum putamus, qui moribus talis eſt, ut ſuſpectus ſit. Enimvero tutor, vel curator, quamvis pauper eſt, fidelis tamen & diligens, removendus non eſt quaſi ſuſpectus.

INSTI-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

INSTITUTIONUM
LIBER SECUNDUS.
DE RERUM DIVISIONE.
TIT. I.

Superiore libro de jure perſonarum expoſuimus: modo videamus de rebus, quæ vel in noſtro patrimonio, vel extra patrimonium noſtrum habentur. Quædam enim naturali jure communia ſunt omnium, quædam publica, quædam univerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum, quæ ex variis cauſis cuique adquiruntur, ſicut ex ſubjectis apparebit.

1 Et quidem naturali jure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dum tamen à villis, & monumentis, & ædificiis abſtineat: quia non ſunt juris gentium, ſicut eſt mare.

2 Flumina autem omnia, & portus publica ſunt. Ideoque jus piſcandi omnibus commune eſt in portu, fluminibuſque.

3 Eſt autem littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.

4 Riparum quoque uſus publicus eſt jure gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque naves ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen navigare: ſed proprietas earum illorum eſt, quorum prædiis hærent: qua de cauſa arbores quoque in iiſdem natæ, eorundem ſunt.

5 Littorum quoque uſus publicus eſt, & juris gentium, ſicut & ipſius maris. Et ob id cuilibet liberum eſt caſam ibi ponere, in quam ſe recipiat, ſicut retia ſiccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorum poteſt intelligi nullius eſſe: ſed ejuſdem

juris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

juris eſſe, cujus & mare, & quæ ſubjacet mari, terra vel arena.

6 Univerſitatis ſunt non ſingulorum, quæ in civitatibus ſunt theatra, ſtadia, & ſi qua alia ſunt communia civitatum.

7 Nullius autem ſunt res ſacræ, & religioſæ, & ſanctæ: quod enim divini juris eſt, id nullius in bonis eſt.

8 Sacræ res ſunt, quæ rite per Pontifices Deo conſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, & donaria, quæ rite ad miniſterium Dei dedicata ſunt: quæ etiam per noſtram Conſtitutionem alienari, & obligari prohibuimus, excepta cauſa redemptionis captivorum. Si quis autem auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum. Locus autem, in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, ſacer adhuc manet, ut & Papinianus ſcripſit.

9 Religioſum locum unusquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. (In communem autem locum purum invito ſocio inferre non licet.) In commune vero ſepulchrum etiam invitis cæteris licet inferre. (Item ſi alienus uſusfructus eſt: proprietarium placet, niſi conſentiente uſufructuario, locum religioſum non facere.) In alienum locum conſentiente domino licet inferre: & licet poſtea ratum (non) habuerit, quam illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

10 Sanctæ quoque res, veluti muri & portæ (civitatis) quodammodo divini juris ſunt: & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo autem muros ſanctos dicimus, quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus adverſus eos, qui contra leges fecerint, Sanctiones vocamus.

11 Singulorum autem hominum multis modis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

nodis res fiunt. Quarundam enim rerum
ominium nanciſcimur jure naturali,
uod (ſicut diximus) appellatur jus gen-
ium: quarundam (vero) jure civili. Com-
aodius eſt itaque à vetuſtiore jure incipe-
e. Palam eſt autem vetuſtius eſſe jus na-
urale, quod cum ipſo genere humano re-
um natura prodidit. Civilia autem jura
unc eſſe cœperunt, cum & civitates con-
i, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœ-
erunt.

12 Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & pi-
ces, & (omnia) animalia, quæ mari, cœlo,
c terra naſcuntur, ſimulatque ab aliquo
apta fuerint, jure gentium ſtatim illius
ſſe incipiunt. Quod enim ante nullius
ſt, id naturali ratione occupanti concedi-
ur. Nec intereſt, feras beſtias & volucres
trum in ſuo fundo quis capiat, an in alie-
o. Plane qui alienum fundum ingredi-
ur venandi, aut aucupandi gratia, poteſt à
omino, ſi is præviderit, prohiberi, ne in-
grediatur. Quicquid autem eorum ceperis,
o uſque tuum eſſe intelligitur, donec tua
uſtodia coërcetur. Cum vero tuam evaſe-
it cuſtodiam, & in libertatem naturalem
ſe receperit, tuum eſſe deſinit, & rurſus
ccupantis fit. Naturalem autem liberta-
em recipere intelligitur, cum vel oculos
uos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo,
t difficilis ſit ejus perſequutio.

13 Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia
ta vulnerata ſit, ut capi poſſit, ſtatim tua
ſſe intelligatur? (Et) quibuſdam placuit,
tatim eſſe tuam: & eo uſque tuam videri,
onec eam perſequaris. Quod ſi deſieris
erſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri
ccupantis. Alii vero putaverunt, non
liter tuam eſſe, quam ſi eam ceperis. Sed
oſteriorem ſententiam nos confirmamus,
uod multa accidere ſoleant, ut eam non
apias.

14 Apium quoque fera natura eſt. Ita-
que

que (apes,) quæ in arbore tua conſederint, antequam à te alveo includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint. Ideoque ſi alius eas incluſerit: is earum dominus erit. Favos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane integra re, ſi prævideris ingredientem fundum tuum, poteris eum jure prohibere, ne ingrediatur. Examen quoque, quod ex alveo tuo evolaverit, eo uſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo eſt, nec difficilis perſecutio ejus eſt, alioquin occupantis fit.

15 Pavonum quoque & columbarum fera natura eſt. Nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine evolare & revolare ſolent. Nam & apes idem faciunt: quarum conſtat feram eſſe naturam. Cervos quoque quidam ita manſuetos habent, ut in ſylvam ire, & redire ſoleant: quorum & ipſorum feram eſſe naturam, nemo negat. In iis autem animalibus, quæ ex conſuetudine abire & redire ſolent, talis regula comprobata eſt: ut eo uſque tua eſſe intelligantur, donec animum revertendi habeant. Nam ſi revertendi animum habere deſierint: etiam tua eſſe deſinunt, & fiunt occupantium. Revertendi autem animum videntur deſinere habere tum, cum revertendi conſuetudinem deſeruerint.

16 Gallinarum autem & anſerum non eſt fera natura: idque ex eo poſſumus intelligere, quod aliæ ſunt gallinæ, quas feras vocamus: item alii ſunt anſeres, quos feros appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut gallinæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve evolaverint: licet conſpectum tuum effugerint, quocumque tamen loco ſint, tui tuæve eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

17 Item ea, quæ ex hoſtibus capimus, jure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo qui-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

idem, ut & liberi homines in ſervitu-
n noſtram deducantur: qui tamen, ſi
aſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos
verſi fuerint, priſtinum ſtatum reci-
int.

18 Item lapilli, & gemmæ, & cætera,
æ in littore maris inveniuntur, jure
turali ſtatim inventoris fiunt.

19 Item ea, quæ ex animalibus domi-
o tuo ſubjectis nata ſunt, eodem jure
i adquiruntur.

20 Præterea quod per alluvionem agro
o flumen adjecit, jure gentium tibi
quiritur. Eſt autem alluvio incremen-
m latens. per alluvionem autem id vi-
tur adjici, quod ita paullatim adjicitur,
t intelligi non poſſit, quantum quoque
mporis momento adjiciatur.

21 Quod ſi vis fluminis de tuo prædio
rtem aliquam detraxerit, & vicini præ-
o attulerit: palam eſt eam tuam perma-
ere. Plane ſi longiore tempore fundo
cini tui hæſerit, arboreſque, quas ſe-
m traxit, in eum fundum radices ege-
nt: ex eo tempore videntur vicini fun-
acquiſitæ eſſe.

22 Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod
ro accidit) occupantis fit; nullius enim
ſe creditur. At inſula in flumine nata
quod frequenter accidit) ſiquidem me-
iam partem fluminis tenet, communis eſt
rum, qui ab utraque parte fluminis
rope ripam prædia poſſident, pro modo
ſcilicet) latitudinis cujuſque fundi, quæ
rope ripam ſit. Quod ſi alteri parti pro-
imior ſit: eorum eſt tantum, qui ab ea
arte prope ripam prædia poſſident. Quod
i aliqua parte diviſum ſit flumen, deinde
nfra unitum, agrum alicujus in formam
nſulæ redegerit; ejuſdem permanet is
ger, cujus & fuerat.

23 Quod ſi naturali alveo in univerſum
erelicto, ad aliam partem fluere cœpe-
perit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

perit: prior quidem alveus eorum eſt, qui prope ripam ejus prædia poſſident: pro modo ſcilicet latitudinis cujuſque agri, quæ prope ripam ſit. Novus autem alveus ejus juris eſſe incipit, cujus & ipſum flumen eſt, id eſt, publicus Quod ſi poſt aliquod tempus ad priorem alveum reverſum fuerit flumen: rurſus novus alveus eorum eſſe incipit, qui prope ripam ejus prædia poſſident.

24 Alia ſane cauſa eſt, ſi cujus totus ager inundatus fuerit: neque enim inundatio fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt eum fundum ejus manere, cujus & fuit.

25 Quum ex aliena materia ſpecies aliqua facta ſit ab aliquo: quæri ſolet, quis eorum naturali ratione dominus ſit: utrum is, qui fecerit; an potius ille, qui materiæ dominus fuerit? ut ecce: ſi quis ex alienis uvis, aut olivis, aut ſpicis, vinum aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro & argento, vel ære, vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino & melle mulſum miſcuerit: vel ex medicamentis alienis emplaſtrum, aut collyrium compoſuerit: vel ex aliena lana veſtimentum fecerit: vel ex alienis tabulis navem, vel armarium, vel ſubſellia fabricaverit. & poſt multam Sabinianorum & Proculianorum ambiguitatem, placuit media ſententia exiſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem materiam reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, qui materiæ dominus fuerit: ſi non poſſit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: ut ecce, vas conflatum poteſt ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleum, aut frumentum ad uvas, vel olivas, vel ſpicas reverti non poteſt: at ne mulſum quidem ad vinum & mel reſolvi poteſt. Quod ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpe-

ciem

m aliquam fecerit quis; veluti ex ſuo
io & alieno melle mulſum miſcuerit;
ex ſuis & alienis medicamentis empla-
im, aut collyrium: aut ex ſua lana &
na veſtimentum fecerit: dubitandum
n eſt, hoc caſu eum eſſe dominum, qui
erit: cum non ſolum operam ſuam de-
it, ſed & partem ejuſdem materiæ præ-
erit.
6 Si (tamen) alienam purpuram veſti-
nto ſuo quis intexuerit: licet precioſior
purpura, tamen acceſſionis vice cedit ve-
nento: & qui dominus fuit purpuræ,
erſus eum, qui ſubripuit, habet furti
ionem, & condictionem, ſive ipſe ſit,
i veſtimentum fecit, ſive alius: nam ex-
ctæ res, licet vindicari non poſſint, con-
i tamen à furibus, & quibuſque aliis
ſeſſoribus poſſunt.
7 Si duorum materiæ ex voluntate do-
norum confuſæ ſint, totum id corpus,
od ex confuſione fit, utriuſque com-
ne eſt: veluti, ſi qui vina ſua confu-
int, aut maſſas argenti vel auri confla-
int. Sed & ſi diverſæ materiæ ſint, &
id propria ſpecies facta ſit: forte ex vi-
& melle mulſum, aut ex auro & argen-
electrum; idem juris eſt. nam & hoc ca-
communem eſſe ſpeciem non dubitatur.
od ſi fortuito, & non voluntate domi-
rum confuſæ fuerint, vel ejuſdem gene-
materiæ, vel diverſæ; idem juris eſſe
cuit.
8 Quod ſi frumentum Titii frumento
miſtum fuerit: ſi quidem ex volunta-
veſtra, commune eſt: quia ſingula cor-
ra, id eſt, ſingula grana, quæ cujuſque
opria fuerunt, ex conſenſu veſtro com-
nicata ſunt. Quod ſi caſu id miſtum fue-
, vel Titius id miſcuerit, ſine tua volun-
e; non videtur commune eſſe: quia ſin-
la corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed
magis iſtis caſibus commune fit fru-

mentum, quam grex intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titii tuis pecoribus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrûm totum id frumentum retineatur: in rem quidem actio pro modo frumenti cujuſque competit: arbitrio autem judicis continetur, ut ipſa æſtimet, quale cujuſque frumentum fuerit.

29 Cum in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificaverit, ipſe intelligitur dominus ædificii: quia omne, quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit dominus ejus eſſe: ſed tantiſper neque vindicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim Tabularum, qua cavetur. *ne quis tignum alienum ædibus ſuis junctum eximere cogatur*, ſed duplum pro eo præſtet per actionem, quæ vocatur de tigno juncto. Appellatione autem tigni omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo proviſum eſt, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit. Quod ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit duplum jam conſequutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

30 Ex diverſo; ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificaverit, illius fit domus: cujus & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem ejus amittit; quia voluntate ejus intelligitur eſſe alienata, utique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicari non poteſt. Certe illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec ſolvat pretium materiæ, & mercedes fabrorum: poſſe eum per exceptionem doli mali repelli: utique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificavit. Nam ſcienti alienum ſolum eſſe, poteſt objici cul-

pa,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

, quod ædificaverit temere in eo ſolo :
od intelligebat alienum eſſe.

31 Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo
ſuerit, ipſius erit. Et ex diverſo, ſi Ti-
s ſuam plantam in Mævii ſolo poſuerit,
evii planta erit. ſi modo utroque caſu
dices egerit: ante enim quam radices ege-
, permanet, cujus fuerat. Adeo autem
eo tempore, quo radices egerit planta,
oprietas ejus commutatur: ut ſi vicini
bor ita terram Titii preſſerit, ut in ejus
ndum radices egerit, Titii effici arbo-
n dicamus: ratio enim non permittit, ut
erius arbor eſſe intelligatur, quam cu-
in fundum radices egerit. Et ideo pro-
confinium arbor poſita, ſi etiam in
ini fundum radices egerit, communis
.

32 Qua ratione autem plantæ, quæ ter-
coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ratio-
frumenta quoque quæ ſata ſunt, ſolo
lere intelliguntur. Ceterum ſicut is, qui
alieno ſolo ædificavit, ſi ab eo dominus
tat ædificium, defendi poteſt per exce-
ionem doli mali, ſecundum ea, quæ dixi-
as: ita ejuſdem exceptionis auxilio tu-
s eſſe poteſt is, qui alienum fundum ſua
pensâ (bona fide) conſevit.

33 Literæ quoque licet aureæ ſint, per-
de chartis, membraniſve cedunt, ac ſo-
cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut
ſeruntur. Ideoque ſi in chartis, membra-
ſve tuis carmen, vel hiſtoriam, vel ora-
onem Titius ſcripſerit: hujus corporis
n Titius, ſed tu dominus eſſe videris.
d ſi à Titio petas tuos libros, tuaſve
embranas, nec impenſas ſcripturæ ſolve-
paratus ſis: poterit ſe Titius defendere
r exceptionem doli mali, utique ſi earum
artarum, membranarumve poſſeſſionem
na fide nactus eſt.

34 Si quis in aliena tabula pinxerit,
uidam putant tabulam picturæ cedere:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

aliis videtur, picturam qualiſcunque ſit, tabulæ cedere: ſed nobis videtur melius eſſe, tabulam picturæ cedere. Ridiculum eſt enim picturam Apellis, vel Parrhaſii, in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere. Unde ſi à domino tabulæ imaginem poſſidente, is, qui pinxit, eam petat, nec ſolvat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoveri. At ſi is qui pinxit, (eam) poſſideat: conſequens eſt, ut utilis actio domino tabulæ adverſus eum detur: quo caſu, ſi non ſolvat impenſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique ſi bona fide poſſeſſor fuerit ille, qui picturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quod ſive is, qui pinxit, ſubripuit tabulas, ſive alius: competit domino tabularum furti actio.

35 Si quis à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione, aliave qualibet juſta cauſa, æque bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructus, quos percepit, ejus eſſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſtea dominus ſupervenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo conſumptis agere non poteſt. Ei vero, qui alienum fundum ſciens poſſederit, non idem conceſſum eſt: itaque cum fundo etiam fructus, licet conſumpti ſint, cogitur reſtituere.

36 Is vero ad quem uſusfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam ſi ipſe eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit, ad heredes ejus non pertinent, ſed domino proprietatis adquiruntur. Eadem fere & de colono dicuntur.

37 In pecudum fructu etiam fœtus eſt, ſicuti lac, pilus, & lana: itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & ſuculi ſtatim naturali jure dominii fructuarii ſunt.

ınt. Partus vero ancillæ in fructu non
ſt ; itaque ad dominum proprietatis per-
net. abſurdum enim videbatur, homi-
em in fructu eſſe : quum omnes fructus
rū natura gratia hominis comparaverit.

38 Sed ſi gregis uſumfructum quis ha-
eat, in locum demortuorum capitum ex
etu fructuarius ſubmittere debet, (ut &
uliano viſum eſt) & in vinearum demor-
ıarum vel arborum locum, alias debet
ubſtituere. recte enim colere, & quaſi
onus paterfamilias uti debet.

39 Theſauros, quos quis in loco ſuo
ıvenerit, Divus Hadrianus naturalem
quitatem ſequutus, ei conceſſit, qui
eos) invenerit. Idemque ſtatuit, ſi quis
ı ſacro, aut religioſo loco fortuito caſu
ıvenerit. At ſi quis in alieno loco, non
ıta ad hoc opera, ſed fortuito invenerit:
imidium domino ſoli conceſſit, & dimi-
ium inventori. Et convenienter, ſi quis
ı Cæſaris loco invenerit, dimidium in-
entoris, & dimidium eſſe Cæſaris ſtatuit.
ui conveniens eſt (ut) ſi quis in fiſcali
ıco, vel publico, vel (civitatis) inve-
erit, dimidium ipſius eſſe (debeat,) &
imidium fiſci, vel civitatis.

40 Per traditionem quoque jure natu-
ıli res nobis acquiruntur : nihil enim
ım conveniens eſt naturali æquitati,
uam voluntatem domini volentis rem
ıam in alium transferre, ratam haberi :
c ideo, cujuſcunque generis ſit corpora-
s res, tradi poteſt, & à domino tradita
lienatur. Itaque ſtipendiaria quoque, &
ributaria prædia eodem modo alienantur.
ocantur autem ſtipendiaria & tributaria
rædia, quæ in Provinciis ſunt, inter
uæ, nec non & Italica prædia, ex noſtra
onſtitutione nulla eſt differentia, ſed ſi
uidem ex cauſa donationis aut dotis, aut
ualibet alia ex cauſa tradantur, ſine du-
io transferuntur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

41 Venditæ vero res & traditæ non aliter emptori adquiruntur, quam ſi is venditori pretium ſolverit, vel alio modo ei ſatisfecerit: veluti expromiſſore, aut pignore dato. Quod quanquam cavetur ex lege duodecim Tabularum, tamen recte dicitur & jure gentium, id eſt, jure naturali, id effici. Sed ſi is, qui vendidit, fidem emptoris ſequutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri.

42 Nihil autem intereſt, utrum ipſe dominus tradat alicui rem ſuam, an voluntate ejus alius, (cui ejus rei poſſeſſio permiſſa ſit.)

43 Qua ratione, ſi cui libera univerſorum negotiorum adminiſtratio permiſſa fuerit à domino, iſque ex his negociis rem vendiderit, & tradiderit; faciet eam accipientis.

44 Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam: veluti ſi rem, quam tibi aliquis commodaverit, vel locaverit, aut apud te depoſuerit, (poſtea aut vendiderit tibi) aut donaverit, (aut dotis nomine dederit.) Quamvis enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderit: eo tamen ipſo, quod patitur tuam eſſe, ſtatim tibi adquiritur proprietas, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

45 Item ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

46 Hoc amplius, interdum & in incertam perſonam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce, Prætores & Conſules, cum miſſilia jactant in vulgus, ignorant quod eorum quiſque ſit excepturus; & tamen, quia volunt quod quiſque acceperit, ejus eſſe, ſtatim eum dominum efficiunt.

47 Qua ratione verius eſſe videtur, ſi

rem

rem pro derelicto à domino habitam occupaverit quis, ſtatim eum dominum effi-ci. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abjecerit: ut id (in numero) rerum ſuarum eſſe nolit: ideoque ſtatim dominus ejus eſſe deſinit.

48 Alia ſane cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate levandæ navis cauſa ejiciuntur: hæ enim dominorum permanent, quia palam eſt eas non eo animo ejici, quod quis eas habere nolit; ſed quo magis cum ipſa navi maris periculum effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, furtum committit. Nec longe videntur diſcedere ab his, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt.

DE REBUS CORPORALIBUS ET INCORPORALIBUS.

TIT. II.

Quædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales.

1 Corporales hæ ſunt, quæ tangi poſſunt: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles.

2 Incorporales autem ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in jure conſiſtunt: ſicut hereditas, uſusfructus, uſus (&) obligationes quoquo modo contractæ. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale eſt: veluti fundus, homo, pecunia. nam ipſum jus hereditatis,

& ipſum jus utendi fruendi, & ipſum jus obligationis incorporale eſt.

3 Eodem numero ſunt jura prædiorum urbanorum, & ruſticorum, quæ etiam ſervitutes vocantur.

DE SERVITUTIBUS PRÆDIORUM.

TIT. III.

Ruſticorum prædiorum jura ſunt hæc: iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus eundi, ambulandi hominis, non etiam jumentum agendi, (vel vehiculum.) Actus eſt jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. Ita qui habet iter, actum non habet: qui actum habet, & iter habet: (eoque uti poteſt) etiam ſine jumento. Via eſt jus eundi, & agendi, & ambulandi: nam & iter & actum via in ſe continet. Aquæductus eſt jus aquæ ducendæ per fundum alienum.

1 Prædiorum urbanorum ſervitutes ſunt hæ, quæ ædificiis inhærent: ideo urbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia urbana prædia appellamus: etſi in villa ædificata ſint. Item urbanorum prædiorum ſervitutes ſunt, ut vicinus onera vicini ſuſtineat: ut in parietem ejus liceat vicino tignum immittere: ut ſtillicidium, vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacam: ne altius quis tollat ædes ſuas, ne luminibus vicini officiat.

2 Inter ruſticorum prædiorum ſervitutes quidam computari recte putant aquæ hauſtum, pecoris ad aquam adpulſum, jus paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

3 Ideo autem hæ ſervitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſervitutem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

utem adquirere urbani vel ruſtici prædii, lli qui habet prædium.

4 Si quis velit vicino aliquod jus conſti-uere, pactionibus atque ſtipulationibus id fficere debet. Poteſt etiam teſtamento uis heredem ſuum damnare, ne altius tol-t ædes ſuas, ne luminibus ædium vicini fficiat: vel ut patiatur eum tignum in pa-ietem ſuum immittere, ſtillicidiumve ad-erſus eum habere: vel ut patiatur eum per undum ire, agere, aquamve ex eo duce e.

DE USUFRUCTU.

TIT. IV.

Uſusfructus eſt jus alienis rebus utendi fruendi, ſalva rerum ſubſtantia. Eſt autem jus in corpore: quo ſublato, c ipſum tolli neceſſe eſt.

1 Uſusfructus à proprietate ſeparatio-em recipit; idque pluribus modis accidit: t ecce, ſi quis uſumfructum alicui lega-erit; nam heres nudam habet proprieta-em, legatarius vero uſumfructum. Et con-ra; ſi fundum legaverit deducto uſufru-tu; legatarius nudam habet proprieta-em; heres vero uſumfructum. Item alii ſumfructum, alii deducto eo fundum le-are poteſt. Sine teſtamento (vero) ſi quis elit uſumfructum alii conſtituere, pactio-ibus & ſtipulationibus id efficere debet. Ie tamen in univerſum inutiles eſſent pro-rietates, ſemper abſcedente uſufructu: lacuit certis modis extingui uſumfru-tum, & ad proprietatem reverti.

2 Conſtituitur autem uſusfructus non antum in fundo & ædibus, verum etiam n ſervis, & jumentis; & ceteris rebus: exceptis iis, quæ ipſo uſu conſumuntur.) Nam hæ res neque naturali ratione, neque ivili recipiunt uſumfructum: quo (in) nu-iero ſunt vinum, oleum, frumentum, eſtimenta; quibus proxima eſt pecunia nu-

 merata;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

merata. namque ipſo uſu aſſidua permutatione quodammodo extinguitur. Sed utilitatis cauſa Senatus cenſuit, poſſe etiam earum rerum uſumfructum conſtitui: ut tamen eo nomine heredi utiliter caveatur. Itaque ſi pecuniæ uſusfructus legatus ſit: ita datur legatario, ut ejus fiat: & legatarius ſatisdet heredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur, aut capite minuetur. Cætera quoque res ita traduntur legatario, ut ejus fiant: ſed æſtimatis his ſatisdatur: ut ſi moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia reſtituatur, quanti hæ fuerint (æſtimatæ.) Ergo Senatus non fecit quidem earum rerum uſumfructum, (nec enim poterat;) ſed per cautionem quaſi uſumfructum conſtituit.

3 Finitur autem uſusfructus morte uſufructuarii, & duabus capitis deminutionibus, maxima, & media, & non utendo per modum & tempus: quæ omnia noſtra ſtatuit Conſtitutio. Item finitur uſusfructus, ſi domino proprietatis ab uſufructuario cedatur: (nam cedendo extraneo, nihil agitur) vel ex contrario, ſi uſufructuarius proprietatem rei adquiſierit, quæ res conſolidatio appellatur. Eo amplius conſtat, ſi ædes incendio conſumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio ſuo corruerint, extingui uſumfructum, & ne areæ quidem uſumfructum deberi.

4 Cum autem finitus fuerit totus uſusfructus, revertitur ſcilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere poteſtatem.

DE USU ET HABITATIONE.
TIT. V.

Iiſdem illis modis, quibus uſusfructus conſtituitur, etiam nudus uſus conſtitui ſolet: iiſdemque illis modis finitur, quibus & uſusfructus deſinit.

1 Minus

1 Minus autem juris eſt in uſu, quam in ſufructu : nam is qui fundi nudum habet ſum, nihil ulterius habere intelligitur, uam ut oleribus, pomis, floribus, fœno, ramentis, & lignis ad uſum cotidianum tatur: in eoque fundo hactenus ei morari cet, ut neque domino fundi moleſtus ſit, eque iis, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento : nec ulli alii jus, quod habet, at locare, aut vendere, aut gratis concee re poteſt : (quum is, qui uſumfructum abet, poſſit hæc omnia facere.)

2 Item is. qui ædium uſum habet, hatenus jus habere intelligitur, ut ipſe tanum inhabitet : nec hoc jus ad alium transerre poteſt : & vix receptum eſſe videtur, t hoſpitem ei recipere liceat: & cum uxoe, liberiſque ſuis, item libertis, nec non erſonis aliis liberis, quibus non minus, uam ſervis utitur, habitandi jus habeat. Et convenienter, ſi ad mulierem uſus ælium pertineat, cum marito ei habitare ceat.

3 Item is, ad quem ſervi uſus pertinet, pſe tantum opero atque miniſterio ejus uti oteſt: ad alium vero nullo modo jus ſuum ransferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet uris eſt & in jumento.

4 Sed & ſi pecorum, vel ovium uſus leatus ſit : neque lacte, neque agnis, neque ana utetur uſuarius, quia ea in fructu ſunt. Plane ad ſtercorandum agrum ſuum pecoibus uti poteſt.

5 Sed ſi cui habitatio legata, ſive aliquo modo conſtituta ſit: neque uſus videtur, neque uſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod jus : quanquam habitationem habentibus, propter rerum utilitatem, ſecundum Marcelli ſententiam noſtra deciſione promulgatâ, permiſimus non ſolum in ea degere, ſed etiam aliis locare.

6 Hæc de ſervitutibus, & uſufructu, & uſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De heredi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

reditatibus autem, & obligationibus ſui locis proponemus. Expoſuimus ſummatim quibus modis jure gentium res adquiruntur: modo videamus, quibus modis legitimo, & civili jure adquiruntur.

DE USUCAPIONIBUS, ET LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONIBUS.

TIT. VI.

Jure civili conſtitutum fuerat, ut qui bona fide ab eo, qui dominus non erat, cum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliâve quavis juſta cauſa acceperit, is eam rem, ſi mobilis erat, anno ubique uno; ſi immobilis, biennio tantum in Italico ſolo uſucaperet: ne rerum dominia in incerto eſſent. Et quum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus, dominis ſufficere ad inquirendas res ſuas præfata tempora: nobis melior ſententia reſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur: & ideo Conſtitionem ſuper hoc promulgavimus: qua cautum eſt, ut res quidem mobiles, per triennium: immobiles vero, per longi temporis poſſeſſionem (id eſt, inter præſentes decennio, inter abſentes viginti annis) uſucapiantur; & his modis non ſolum in Italia, ſed etiam in omni terra, quæ noſtro Imperio gubernatur, dominia rerum, juſtâ cauſâ poſſeſſionis præcedente, adquirantur.

1 Sed aliquando, etiamſi maxime quis bona fide rem poſſederit, non tamen illi uſucapio ullo tempore procedit: veluti ſi quis liberum hominem, vel rem ſacram, vel religioſam, vel ſervum fugitivum poſſideat.

2 Furtivæ quoque res, & quæ vi poſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempo-
e bona fide poſſeſſæ fuerint, uſucapi poſ-
int. nam furtivarum rerum lex duode-
im Tabularum, & lex Atilia inhibent u-
ſucapionem: vi poſſeſſarum, lex Julia &
lautia.

3 Quod autem dictum eſt, furtivarum,
c vi poſſeſſarum rerum uſucapionem per
ege prohibitam eſſe; non eo pertinet, ut
e ipſe fur, quive per vim poſſidet, uſuca-
ere poſſit; (nam his alia ratione uſucapio
on competit; quia ſcilicet mala fide poſſi-
ent.) ſed ne ullus alius, quamvis ab eis
ona fide emerit, vel ex alia cauſa accepe-
it, uſucapiendi jus habeat. Unde in rebus
nobilibus non facile procedit, ut bonæ
idei poſſeſſoribus uſucapio competat.
Nam qui (ſciens) alienam rem vendide-
it, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum
jus committit.

4 Sed tamen id aliquando aliter ſe ha-
et. nam ſi heres rem defuncto commoda-
am, aut locatam, vel apud eum depoſi-
am, exiſtimans hereditariam eſſe, bona
ide accipienti vendiderit, aut donaverit,
aut dotis nomine dederit: quin is, qui
acceperit, uſucapere poſſit, dubium non
ſt: quippe cum ea res in furti vitium non
eciderit: quum utique heres, qui bona
fide tanquam ſuam alienaverit, furtum non
committat.

5 Item ſi is, ad quem ancillæ uſusfru-
ctus pertinet, partum ſuum eſſe credens,
vendiderit, aut donaverit, furtum non
committit. furtum enim ſine affectu furan-
di non committitur.

6 Aliis quoque modis accidere poteſt, ut
quis, ſine vitio furti, rem alienam ad ali-
quem transferat, & efficiat, ut à poſſeſſore
uſucapiatur.

7 Quod autem ad eas res, quæ ſolo con-
tinentur, expedit, jus ita procedit, ut ſi
quis loci vacantis poſſeſſionem propter ab-
ſentiam,

ſentiam, aut negligentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamvis ipſe mala fide poſſideat (quia intelligit ſe alienum fundum occupaſſe) tamen ſi alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa poſſeſſione res adquiri: quia neque furtivum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita eſt enim quorundam veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi, locive furtum fieri. & eorum utilitati, qui res ſoli poſſident, principalibus Conſtitutionibus proſpicitur, ne cui longa & indubitata poſſeſſio debeat auferri.

8 Aliquando etiam furtiva, vel vi poſſeſſa res uſucapi poteſt: veluti, ſi in domini poteſtatem reverſa fuerit. tunc enim vitio rei purgato, procedit ejus uſucapio.

9 Res fiſci noſtri uſucapi non poteſt. Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacantibus fiſco nondum nunciatis, bonæ fidei emptorem traditam ſibi rem ex his bonis uſucapere poſſe: & ita Divus Pius, & Divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

10 Noviſſime ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, ut in ſe non habeat vitium, ut à bonæ fidei emptore uſucapi poſſit, vel qui ex alia juſta cauſa poſſidet.

11 Error autem falſæ cauſæ uſucapionem non parit: veluti ſi quis cum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat; vel cum ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

12 Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto, & heredi, & bonorum poſſeſſori continuatur, licet ipſe ſciat prædium alienum eſſe. quod ſi ille initium juſtum non habuit, heredi, & bonorum poſſeſſori, licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt. Quod noſtra Conſtitutio ſimiliter & in uſucapionibus obſervari conſtituit, ut tempora continuentur. Inter venditorem quoque, & emptorem conjungi

ungi tempora, Divi Severus, & Antoninus reſcripſerunt.

13 Edicto Divi Marci cavetur, eum, qui a fiſco rem alienam emit, ſi poſt venditionem quinquennium præterierit, poſſe dominum rei exceptione repellere. Conſtitutio autem divæ memoriæ Zenonis bene proſpexit iis, qui à fiſco per venditionem, aut donationem, vel alium titulum accipiunt aliquid: ut ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant: & victores exiſtant, ſive experiantur, ſive conveniantur. Adverſus autem ſacratiſſimum ærarium uſque ad quadriennium liceat eis intendere, qui pro domino, vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ ſunt, putaverint ſibi quaſdam competere actiones. Noſtra autem divina Conſtitutio, quam nuper promulgavimus, etiam de iis, qui à noſtra, vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ Conſtitutionis continentur.

DE DONATIONIBUS.

TIT. VII.

Eſt & aliud genus adquiſitionis, donatio. Donationum autem duo ſunt genera: mortis cauſa, & non mortis cauſa.

1 Mortis cauſa donatio eſt, quæ propter mortis fit ſuſpicionem: cum quis ita donat, ut ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit. ſin autem ſupervixiſſet; is, qui donavit, reciperet: vel ſi eum donationis pœnituiſſet? aut prior deceſſerit is, cui donatum ſit. Hæ mortis cauſa donationes ad exemplum legatorum redactæ ſunt per omnia: nam cum Prudentibus ambiguum fuerat, utrum donationis, an legati inſtar eam obtinere oporteret, & utriuſque cauſæ quædam habebat inſignia, & alii ad aliud

genus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

genus eam retrahebant: à nobis conſtitutum eſt, ut per omnia fere legatis connumeretur, & ſic procedat, quemadmodum noſtra Conſtitutio eam formavit. Et in ſumma, mortis cauſa donatio eſt, cum magis ſe quis velit habere, quam eum, cui donat: magiſque eum, cui donat, quam heredem ſuum: ſic & apud Homerum Telemachus donat Piræo.

Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως
ἔσται τάδ' ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγή-
νορες ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες, πατρώϊα
πάντα δάσονται.
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐ-
παυρέμεν, ἤ τινα τῶν δε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ
κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν
πρὸς δώματα χαίρων.

id eſt,

Piræe, incertus quoniam rerum exitus harum eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare paternas.
Hæc ego te malo, quam illorum quempiam habere.
Sin ego eos juſta meritos affecero clade,

Tum

Tum mihi tu læto reddes illa omnia
lætus.

2 Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine
ulla mortis cogitatione fiunt, quas *inter*
vi-vos appellamus, quæ non omnino com-
parantur legatis: qui ſi fuerint perfectæ,
temere revocari non poſſunt. Perficiuntur
autem, cum donator ſuam voluntatem
ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtaverit. Et
ad exemplum venditionis noſtra Conſtitu-
tio eas etiam in ſe habere neceſſitatem tra-
ditionis voluit: ut etiam ſi non tradantur,
habeant pleniſſimum & perfectum robur,
& traditionis neceſſitas incumbat donato-
ri. Et cum retro Principum diſpoſitiones
inſinuari eas actis intervenientibus vole-
bant, ſi majores fuerant ducentorum ſoli-
dorum: Conſtitutio noſtra eam quantita-
tem uſque ad quingentos ſolidos amplia-
vit, quam ſtare etiam ſine inſinuatione ſta-
tuit. Sed & quaſdam donationes invenit,
quæ penitus inſinuationem fieri minime
deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam habent
firmitatem. Alia inſuper multa ad uberio-
rem exitum donationum invenimus; quæ
omnia ex noſtris Conſtitutionibus, quas
ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt.
Sciendum eſt tamen, quod etſi pleniſſimæ
ſint donationes: ſi tamen ingrati exiſtant
homines, in quos beneficium collatum eſt:
donatoribus per noſtram Conſtitutionem
licentiam præſtitimus certis ex cauſis eas
revocare: ne illi, qui ſuas res in alios con-
tulerint, ab his quandam patiantur inju-
riam, vel jacturam, ſecundum enumeratos
in Conſtitutione noſtra modos.

3 Eſt & aliud genus inter vivos dona-
tionis, quod veteribus quidem Prudenti-
bus penitus erat incognitum, poſtea au-
tem à junioribus Divis Principibus intro-
ductum eſt, quod *ante nuptias* vocabatur:
& tacitam in ſe conditionem habebat, ut
tunc ratum eſſet, cum matrimonium eſſet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

inſequutum. Ideoque, *ante nuptias*, appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur, & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem Divus Juſtinus pater noſter, cum augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum; ſi quid tale eveniret, & ante nuptias augeri donationem, & conſtante matrimonio, ſua Conſtitutione permiſit: ſed tamen nomen inconveniens remanebat, cum, *ante nuptias*, quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes, conſtituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant: & non, *ante nuptias*, ſed, *propter nuptias*, vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, ut quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur, & conſtituantur.

4 Erat olim & alius modus civilis adquiſitionis per jus adcreſcendi, quod eſt tale: Si communem ſervum habens aliquis cum Titio, ſolus libertatem ei impoſuerit vel vindicta, vel teſtamento: eo caſu pars ejus amittebatur, & ſocio accreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, & libertate ſervum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſævioribus autem dominis lucrum accedere: hoc quaſi invidia plenum, pio remedio per noſtram Conſtitutionem mederi neceſſarium duximus. Et invenimus viam, per quam & manumiſſor: & ſocius ejus, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruantur libertate cum effectu procedente (cujus favore antiquos legum latores multa etiam contra communes regulas ſtatuiſſe manifeſtum

ſeſtum eſt) & eo, qui eam libertatem im-
oſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gauden-
e: & ſocio indemnii conſervato, pretium-
que ſervi ſecundum partem dominii, quod
os definivimus, accipiente.

QUIBUS ALIENARE LICET, VEL NON.
TIT. VIII.

Accidit aliquando, ut qui dominus ſit,
alienare non poſſit: & contra, qui do-
minus non ſit, alienandæ rei poteſta-
em habeat. Nam dotale prædium maritus
ıvita muliere per legem Juliam prohibe-
ır alienare: quamvis ipſius ſit, dotis cau-
ei datum: quod nos, legem Juliam cor-
gentes, in meliorem ſtatum deduximus.
um enim lex in ſolis tantummodo rebus
cum habebat, quæ Italicæ fuerant: &
ienationes inhibebat quæ invita muliere
ebant, hypothecas autem earum rerum
iam volente ea: utrique remedium impo-
imus, ut etiam in eas res, quæ in provin-
ali ſolo poſitæ ſunt, interdicta ſit aliena-
o, vel obligatio: Ut neutrum eorum ne-
te conſentientibus mulieribus procedat,
ſexus muliebris fragilitas in perniciem
bſtantiæ earum convertatur.

1 Contra autem creditor pignus ex pa-
ione, quamvis ejus ea res non ſit, alie-
re poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur
ri, quod voluntate debitoris intelligitur
gnus alienari, quia ab initio contractus
ctus eſt, ut liceret creditori pignus ven-
re, ſi pecunia non ſolvatur. Sed ne cre-
tores jus ſuum perſequi impedirentur,
que debitores temere ſuarum rerum do-
nium amittere viderentur, noſtra Con-
tutione conſultum eſt, & certus modus
poſitus eſt, per quem pignorum diſtra-
o poſſit procedere: cujus tenore utrique
rti, creditorum, & debitorum, ſatis a-
nde proviſum eſt.

2 Nunc admonendi ſumus, neque pa-
pillum, neque pupillam ullam rem ſine tu-
toris auctoritate alienare poſſe. Ideoque ſi
mutuam pecuniam ſine tutoris auctoritate
alicui dederit, non contrahit obligatio-
nem: quia pecuniam non facit accipientis,
ideoque vindicari nummi poſſunt, ſicubi
extant. Sed ſi nummi, quos mutuos mi-
nor dederit, ab eo qui accipit, bona fide
conſumpti ſunt, condici poſſunt. Si mala
fide, ad exhibendum de his agi poteſt. At
ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ
ſine tutoris auctoritate recte dari poſſunt.
Ideoque ſi debitor pupillo ſolvat: neceſſa-
ria eſt debitori tutoris auctoritas, alioqui
non liberabitur. Sed hoc etiam evidentiſ-
ſima ratione ſtatutum eſt in Conſtitutio-
ne, quam ad Cæſarienſes advocatos ex
ſuggeſtione Triboniani, viri eminentiſſi-
mi, Quæſtoris ſacri Palatii noſtri, promul-
gavimus: qua diſpoſitum eſt, ita licere tu-
tori, vel curatori debitorem pupillarem
ſolvere, ut prius judicialis ſententia ſine
omni damno celebrata, hoc permittat.
Quo ſubſequuto, ſi & judex pronunciave-
rit, & debitor ſolverit, ſequatur hujusmo-
di ſolutionem pleniſſima ſecuritas. Sin
autem aliter, quam diſpoſuimus, ſolutio
facta fuerit, pecuniam autem ſalvam ha-
beat pupillus, aut ex ea locupletior ſit, &
adhuc eandem pecuniæ ſummam petat,
per exceptionem doli mali poterit ſubmo-
veri. Quod ſi male conſumſerit, aut fur-
to, (aut vi) amiſerit: nihil proderit debi-
tori doli mali exceptio, ſed nihilominus
condemnabitur: quia temere ſine tutoris
auctoritate, & non ſecundum noſtram
diſpoſitionem ſolverit. Sed ex diverſo,
pupilli vel pupillæ ſolvere ſine tutoris au-
ctoritate non poſſunt, quia id quod ſol-
vunt, non fit accipientis: quum ſcilicet
nullius rei alienatio eis ſine tutoris aucto-
ritate conceſſa ſit.

PER

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

PER QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRITUR.
TIT. IX.

Adquiritur vobis non ſolum per voſmetipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habetis: (item per ſervos, in quibus uſumfructum habetis:) item per homines liberos, & per ſervos alienos, quos bona fide poſſidetis: de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

1 Igitur liberi veſtri utriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim quidē, quicquid ad eos pervenerat (exceptis videlicet caſtrenſibus peculiis) hoc parentibus ſuis adquirebant, ſine ulla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, ut etiam eſſet eis licentia, quod per unum vel unam eorum adquiſitum eſſet, alii filio, vel extraneo donare; vel vendere; vel, quocunque modo voluerant, adplicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali Conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitum reſervavimus. Sancitum etenim a nobis eſt, ut ſi quid ex re patris ei obveniat, hoc ſecundum antiquam obſervationem totum parenti adquiratur. Quæ enim invidia eſt, quod ex patris occaſione profectū eſt, hoc ad eum reverti? Quod autem ex alia cau à ſibi filiusfamilias adquiſivit: hujus uſumfructum patri quidem adquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne, quod ei ſuis laboribus, vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in alium perveniens, luctuoſum ei procedat.

2 Hoc quoque à nobis diſpoſitum eſt & in ea ſpecie, ubi parens emancipando liberos ſuos ex rebus, quæ adquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerat) licentiam ex anterioribus conſtitutionibus habebat, quaſi pro pretio quodammodo emancipationis: & inhumanum quiddam accidebat, ut filius rerum ſuarum ex hac emancipatione dominio pro parte

(tertia) defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quod ſui juris effectus eſſet, hoc per rerum diminutionem decreſceret. Ideoque ſtatuimus, ut parens pro tertia parte dominii, quam retinere poterat, dimidiam non dominii rerum, ſed uſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia: dimidia potiturus.

3 Item vobis adquiritur, quod ſervi veſtri ex traditione nanciſcuntur: ſive quid ſtipulentur, ſive ex donatione, vel ex legato vel ex qualibet alia cauſa adquirant. Hoc enim vobis ignorantibus & invitis obvenit. Ipſe enim ſervus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. Sed ſi heres inſtitutus ſit, non alias, niſi veſtro juſſu, hereditatem adire poteſt. Et ſi vobis jubentibus adierit, vobis hereditas adquiritur, perinde ac ſi vos ipſe heredes inſtituti eſſetis. Et convenienter ſcilicet vobis legatum per eos adquiritur. Non ſolum autem proprietas per eos, quos in poteſtate habetis, vobis adquiritur; ſed etiam poſſeſſio: Cujuſcumque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vos poſſidere videmini. Unde etiam per eos uſucapio, vel longi temporis poſſeſſio vobis accidit.

4 De iis autem ſervis, in quibus tantummodo uſumfructum habetis, ita placuit: ut quidquid ex re veſtra, vel ex operis ſuis adquirant, id vobis adjiciatur: quod vero extra eas cauſas conſequuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque ſi is ſervus heres inſtitutus ſit, legatumve quid ei, aut donatum fuerit, non uſufructuario, ſed domino proprietatis adquiritur. idem placet & de eo, qui à vobis bona fide poſſidetur: ſive is liber ſit, ſive alienus ſervus. Quod enim placuit de uſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas

adqui-

lquiritur, id vel ad ipſum pertinet, ſi li-
er eſt; vel ad dominum, ſi ſervus eſt. Sed
onæ fidei poſſeſſor cum uſuceperit ſer-
am, (quia eo modo dominus fit) ex omni-
us cauſis per eum ſibi adquirere poteſt.
ructuarius vero uſucapere non poteſt:
rimum, quia non poſſidet, ſed habet jus
tendi fruendi: deinde quia ſcit ſervum
ienum eſſe. Non ſolum autem proprietas
er eos ſervos, in quibus uſumfructum ha-
etis, vel quos bona fide poſſidetis, aut per
beram perſonam, quæ bona fide vobis
rvit, vobis adquiritur: ſed etiam poſſeſ-
o. Loquimur autem in utriuſque perſona
cundum diſtinctionem, quam proxime
ſpoſuimus: id eſt, ſi quam poſſeſſionem
c re veſtra, vel ex ſuis operis adepti fue-
nt.

5 Ex his itaque apparet, per liberos ho-
nines, quos neque veſtro jure ſubjectos
abetis, neque bona fide poſſidetis: item
er alienos ſervos, in quibus neque uſum-
uctum habetis, neque poſſeſſionem ju-
am: nulla ex cauſa vobis adquiri poſſe.
t hoc eſt, quod dicitur, per extraneam
erſonam nihil adquiri poſſe: excepto eo:
uod per liberam perſonam (veluti per pro-
aratorem) placet non ſolum ſcientibus,
d & ignorantibus vobis adquiri poſſeſſio-
em, ſecundum Divi Severi conſtitutio-
em: & per hanc poſſeſſionem etiam do-
ninium, ſi dominus fuerit, qui tradidit.
el uſucapionem, aut longi temporis præ-
riptionem, ſi dominus non ſit.

6 Hactenus tantiſper admonuiſſe ſuffici-
t, quemadmodum ſingulæ res vobis ac-
uirantur: nam legatorum jus, quo & i-
ſæ ſingulæ res vobis adquiruntur; item fi-
eicommiſſorum, ubi ſingulæ res vobis re-
nquuntur, opportunius inferiore loco re-
eremus. Videamus itaque nunc, quibus
nodis per univerſitatem res vobis adqui-
antur. Si cui ergo heredes facti ſitis, ſive

cujus bonorum poſſeſſionem petieritis, vel ſi quem adrogaveritis, vel ſi cujus bona libertatem conſervandarum cauſa vobis addicta fuerint, ejus res omnes ad vos tranſeunt. Ac prius de hereditatibus diſpiciamus, quarum duplex conditio eſt: nam vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ad vos pertinent. Et prius eſt, ut de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento vobis obveniunt; qua in re neceſſarium eſt, initium de ordinandis teſtamentis exponere.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

TIT. X.

Teſtamentum ex eo appellatur, quod teſtatio mentis ſit.

1 Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, olim quidem duo genera teſtamentorum in uſu fuiſſe: quorum altero in pace & otio utebantur, quod *calatis comitiis* appellabant: altero, cum in prælium exituri eſſent, quod *procinctum* dicebatur. Acceſſit deinde tertium genus teſtamentorum, quod dicebatur *per æs & libram*: ſcilicet quod per emancipationem, id eſt, imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripende civibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt. quod vero per æs & libram fiebat, licet diutius permanſerit, attamen partim & hoc in uſu eſſe deſiit.

2 Sed prædicta quidem nomina teſtamentorum ad jus civile referebantur, poſtea vero ex edicto Prætoris forma alia faciendorum teſtamentorum introducta eſt. Jure enim honorario nulla emancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum jure civili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

3 Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

; Sed cum paulatim tam ex uſu homi-
m : quam ex conſtitutionum emendatio-
ous cœpit in unam conſonantiam jus ci-
e & prætorium jungi ; conſtitutum eſt,
uno eodemque tempore (quod jus civi-
quodammodo exigebat) ſeptem teſtibus
hibitis, & ſubſcriptione teſtium (quod
conſtitutionibus inventum eſt, & ex
cto Prætoris) ſignacula teſtamentis im-
nerentur : ita, ut hoc jus tripertitum
e videatur : & teſtes quidem & eorum
eſentia, uno contextu, teſtamenti cele-
ndi gratia, à jure civile deſcendant :
ſcriptiones autem teſtatoris & teſtium,
ſacrarum Conſtitutionum obſervatione
hibeantur ; ſignacula autem, & teſtium
merus, ex edicto Prætoris.

Sed his omnibus à noſtra Conſtitutio-
propter teſtamentorum ſinceritatem, ut
lla fraus adhibeatur, hoc additum eſt: ut
manus teſtatoris, vel teſtium, nomen
redis exprimatur, & omnia ſecundum
us Conſtitutionis tenorem procedant.

Poſſunt autem omnes teſtes & uno an-
lo ſignare teſtamentum : quid enim ſi
tem annuli una ſculptura fuerint, ſecun-
m quod Papiniano viſum eſt? Sed & a-
no quoque annulo licet ſignare (teſta-
ntum.)

Teſtes autem adhiberi poſſunt ii, cum
ibus teſtamenti factio eſt. Sed neque mu-
r, neque inpubes, neque ſervus, neque
rioſus, neque mutus, neque ſurdus, ne-
e is, cui bonis interdictum eſt, neque ii
os leges jubent improbos, inteſtabileſ-
e eſſe, poſſunt in numerum teſtium ad-
beri.

Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti
idem faciendi tempore liber exiſtimaba-
, poſtea autem ſervus apparuit: tam Di-
s Hadrianus Catoni, quam poſtea Divi
verus & Antoninus reſcripſerunt, ſubve-
e ſe ex ſua liberalitate teſtamento; ut ſic

habeatur (firmum) ac ſi, ut oportebat, factum eſſet: cum eo tempore, quo teſtamentum ſignaretur, omnium conſenſu hic teſtis liberi loco fuerit: neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem moveret.

8 Pater, nec non is, qui in poteſtate ejus eſt; item duo fratres qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, utique teſtes in uno teſtamento fieri poſſunt: quia nihil nocet ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

9 In teſtibus autem non debet eſſe is, qui in poteſtate teſtatoris eſt. ſed ſi filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſſionem faciat teſtamentum, nec pater ejus recte adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate ejuſdem patris eſt: reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium.

10 Sed neque heres ſcriptus, neque is, qui in poteſtate ejus eſt, neque pater ejus, qui eum habet in poteſtate, neque fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes adhiberi poſſunt; quia hoc totum negotium quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter teſtatorem & heredem agi. Licet autem totum jus tale conturbatum fuerat, & veteres quidem familiæ emptorem, & eos qui per poteſtatem ei conjuncti fuerant, a teſtamentariis teſtimoniis repellebant: heredi (autem), & iis, qui per poteſtatem ei conjuncti fuerant, concedebant, teſtimonia in teſtamentis præſtare: licet ii qui id permittebant, hoc jure minime abuti eos debere ſuadebant: tamen nos eandem obſervationem corrigentes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem priſtini familiæ emptoris, merito nec heredi, (qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet) neque aliis perſonis, quæ ei ut dictum eſt conjunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodammodo teſtimonia præſtare. ideoque nec ejuſmodi veteres conſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

titutiones noſtro Codici inſeri permi- s.

Legatariis autem, & fideicommiſſa- quia non juris ſucceſſores ſunt & ali- rionis eis conjunctis teſtimonium non gamus: immo in quadam noſtra Con- tione & hoc ſpecialiter eis conceſſi- . Et multo magis iis, qui in eorum po- te ſunt, vel qui eos habent in poteſta- ujuſmodi licentiam damus.

Nihil autem intereſt, teſtamentum in lis, an in chartis, membraniſve, vel la materia fiat.

Sed & unum teſtamentum pluribus cibus conficere quis poteſt, ſecundum nentem tamen obſervationem omnibus i, quod interdum etiam neceſſarium eluti ſi quis navigaturus & ſecum ferre, domi) relinquere judiciorum ſuorum eſtationem velit, vel propter alias in- erabiles cauſas, quæ humanis neceſſi- us imminent.

Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ tis conficiuntur, (ſufficiunt.) ſi quis n ſine ſcriptis voluerit ordinare jure i teſtamentum: ſeptem teſtibus adhibi- & ſua voluntate coram eis nuncupata, hoc perfectiſſimum teſtamentum jure i, firmumque conſtitutum.

E MILITARI TESTAMENTO.

TIT. XI.

ıpra dicta diligens obſervatio in ordi- nandis teſtamentis, militibus, propter nimiam imperitiam eorum, conſtitu- ibus (principalibus) remiſſa eſt. Nam nvis ii. neque legitimum numerum um adhibuerint, neque aliam teſta- torum ſolemnitatem obſervaverint, nihilominus teſtantur, videlicet cum xpeditionibus occupati ſunt: quod me- noſtra Conſtitutio introduxit. Quo- enim modo voluntas ejus ſuprema in- venia-

inveniatur, ſive ſcripta, ſive ſine ſcriptura, valet teſtamentum ex voluntate ejus. Illis autem temporibus, per quæ citra expeditionem neceſſitatem in aliis locis, vel ſuis ædibus degunt, minime ad vendicandum tale privilegium adjuvantur. ſed teſtari quidem, etſi filiifamiliarum ſint, propter militiam conceduntur: jure tamen communi eadem obſervatione & in eorum teſtamentis adhibenda, quam in teſtamentis paganorum proxime expoſuimus.

1 Plane de teſtamentis militum Divus Trajanus Catilio Severo ita reſcripſit: *Id privilegium, quod militantibus datum eſt, ut quoquo modo facta ab his teſtamenta rata ſint, ſic intelligi debet, ut utique prius conſtare debeat teſtamentum factum eſſe: quod & ſine ſcriptura, & a non militantibus quoque fieri poteſt. Si ergo miles, de cujus bonis apud te quæritur, convocatis ad hoc hominibus, ut voluntatem ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, ut declaret, quem vellet ſibi heredem eſſe, & cui libertatem tribuerit: poteſt videri ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & voluntas ejus rata habenda eſt. Cæterum, ſi (ut plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui*, ego te heredem facio, *aut* bona mea tibi relinquo: *non oportet hoc pro teſtamento obſervari. Nec ullorum magis intereſt, quam ipſorum, quibus id privilegium datum eſt ejuſmodi exemplum non admitti. Alioqui non difficulter poſt mortem alicujus militis teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona, cui viſum ſit: & per hoc vera judicia ſubverterentur.*

2 Quinimo & mutus, & ſurdus miles teſtamentum facere poteſt.

3 Sed hactenus hoc illis a principalibus conſtitutionibus conceditur; quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem

vero

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

veterani, vel extra caſtra (alii) ſi fa-
t adhuc militantes teſtamentum, com-
i omnium civium Romanorum jure
cere debent. Et quod in caſtris fece-
teſtamentum non communi jure, ſed
nodo voluerint, poſt miſſionem in-
nnum tantum valebit. Quid ergo, ſi
a annum quis deceſſerit, conditio au-
heredi adſcripta poſt annum extiterit?
uaſi militis teſtamentum valeat? Et
et valere quaſi militis.

Sed & ſi quis ante militiam non jure
t teſtamentum, & miles factus, & in
editione degens reſignavit illud, &
dam adjecit ſive detraxit, vel alias
ifeſta eſt militis voluntas hoc valere
ntis: dicendum eſt valere hoc teſta-
tum, quaſi ex nova militis voluntate.

Denique & ſi in arrogationem datus
rit miles, vel filiusfamilias emancipa-
eſt, teſtamentum ejus, quaſi ex nova
itis voluntate valet, nec videtur capi-
deminutione irritum fieri.

Sciendum tamen eſt, quod cum ad
mplum caſtrenſis peculii, tam anterio-
leges, quam principales conſtitutiones
buſdam quaſi caſtrenſia dederant pecu-
, & horum quibuſdam permiſſum fue-
etiam in poteſtate degentibus teſtari:
tra (id) Conſtitutio latius extendens,
miſerit omnibus in hujuſmodi peculiis
ari quidem, ſed jure communi. Cu-
Conſtitutionis tenore perſpecto, li-
tia eſt, nihil eorum, quæ ad præfatum
pertinent, ignorare.

UIBUS NON EST PERMISSUM FACERE TESTAMENTUM.

TIT. XII.

Non tamen omnibus licet facere te-
ſtamentum. Statim enim ii, qui alie-
no juri ſubjecti ſunt, teſtamenti fa-
ndi jus non habent: adeo quidem, ut
quam-

quamvis parentes eis permiſerint, nih
magis jure teſtari poſsint: exceptis i
quos antea enumeravimus, & præci
militibus, qui in poteſtate parentum ſu
quibus de eo, quod in caſtris adquiſi
runt permiſſum eſt ex conſtitutionil
Principum teſtamentum facere. Quod q
dem jus ab initio tantum militantibus
tum eſt, tam ex auctoritate Divi Auguſ
quam Nervæ, nec non optimi Impera
ris Trajani: poſtea vero ſubſcriptione I
vi Hadriani, etiam dimiſsis à militia,
eſt, veteranis conceſſum eſt. Itaque
quidem fecerint de caſtrenſi peculio
ſtamentum, pertinebit hoc ad eum, qu
heredem reliquerunt. ſi vero inteſtati d
ceſſerint, nullis liberis vel fratribus
perſtitibus, ad parentes eorum jure co
muni pertinebit. Ex hoc intelligere p
ſumus, quod in caſtris adquiſierit mile
qui in poteſtate patris eſt, neque ipſu
patrem adimere poſſe, neque patris cr
ditores id vendere, vel aliter inquietar
neque patre mortuo cum fratribus co
mune eſſe: ſed ſcilicet proprium ejus eſ
qui id in caſtris adquiſierit: quamqua
jure civili omnium, qui in poteſtate p
rentum ſunt, peculia perinde in bon
parentum computentur: ac ſervorum p
culia in bonis dominorum numerantur
exceptis videlicet iis, quæ ex ſacris co
ſtitutionibus, & præcipuè noſtris, pr
pter diverſas cauſas non adquiruntur. Pra
ter hos igitur: qui caſtrenſe peculium
vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis ali
filiusfamilias teſtamentum fecerit, inu
tile eſt, licet ſuæ poteſtatis factus dece
ſerit.

1 Præterea teſtamentum facere non po
ſunt impuberes: quia nullum eorum an
mi judicium eſt. Item furioſi: quia men
te carent. Nec ad rem pertinet, ſi impu
bes poſtea pubes: aut furioſus, poſte

com

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ompos mentis factus fuerit, & deceſſe-
it. Furioſi autem, ſi per id tempus fe-
erint teſtamentum, quo furor eorum
ntermiſſus eſt, jure teſtati eſſe videntur:
erte eo, quod ante furorem fecerint te-
amento valente. Nam neque teſtamen-
um recte factum, neque ullum aliud ne-
otium recte geſtum, poſtea furor inter-
eniens perimit.

2 Item prodigus, cui bonorum ſuorum
dminiſtratio interdicta eſt, teſtamentum
cere non poteſt: ſed id, quod ante fece-
it, quam interdictio bonorum ſuorum ei
at, ratum eſt.

3 Item ſurdus, & mutus non ſemper te-
amentum facere poſſunt. Utique autem
e eo ſurdo loquimur, qui omnino non
xaudit, non qui tarde exaudit. nam &
utus is intelligitur, qui eloqui nihil po-
eſt, non qui tarde loquitur, ſæpe enim
tiam literati & eruditi, & homines va-
iis caſibus & audiendi & loquendi fa-
ultatem amittunt. Unde noſtra Conſti-
utio etiam his ſubvenit, ut certis caſibus
modis ſecundum normam ejus poſſint
ſtari, aliaque facere, quæ eis permiſſa
unt. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum
dverſa valetudine, aut quolibet alio caſu
utus aut ſurdus eſſe cœperit, ratum ni-
ilominus manet ejus teſtamentum.

4 Cæcus autem non poteſt facere teſta-
entum, niſi per obſervationem, quam lex
ivi Juſtini, patris noſtri, introduxit.

5 Ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamen-
um, quod ibi fecit, non valet, quamvis
edierit: ſed quod, dum in civitate fuerat,
ecit; ſive redierit, valet jure poſtliminii;
ve illic deceſſerit, valet ex lege Corne-
a.

DE

DE EXHEREDATIONE LI BERORUM.

TIT. XIII.

Non tamen ut omnino valeat teſtamen
tum, ſufficit hæc obſervatio, quan
ſupra expoſuimus: ſed qui filium i
poteſtate habet, curare debet, ut eum he
redem inſtituat, vel exheredem eum no
minatim faciat: alioquin ſi eum ſilenti
præterierit, inutiliter teſtabitur: adeo qui
dem, ut, ſi vivo patre, filius mortuus ſi
nemo heres ex eo teſtamento exiſtere po
ſit: quia ſcilicet ab initio non conſtiteri
teſtamentum. Sed non ita de filiabus, &
aliis per virilem ſexum deſcendentibus li
beris utriuſque ſexus antiquitati fuerit ob
ſervatum: ſed ſi non fuerant ſcripti here
des, ſcriptæve, vel exheredati, exhere
datæve, teſtamentum quidem non infirma
batur, jus tamen adcreſcendi iis ad certan
portionem præſtabatur. ſed nec nomina
tim eas perſonas exheredare parentibu
neceſſe erat, ſed licebat inter cæteros ho
facere. Nominatim autem quis exhereda
ri videtur, ſive ita exheredetur, *Titiu*
filius meus exheres eſto: ſive ita, *filiu*
meus exheres eſto, non adjecto propri
nomine, ſcilicet, ſi alius filius non ex
tet.

1 Poſthumi quoque liberi vel herede
inſtitui debent, vel exheredari. Et in e
par omnium conditio eſt, quod & fili
poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis
ſive fœminini ſexus, ſive maſculini, præ
terito, valet quidem teſtamentum, ſed po
ſtea adgnatione poſthumi, ſive poſthuma
rumpitur, & ea ratione totum infirmatur
Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus, au
poſthuma ſperabatur, abortum fecerit
nihil impedimento eſt ſcriptis heredibu
ad hereditatem adeundam, Sed fœminin
quidem ſexus perſonæ, vel nominatim, ve
inter cæteros exheredari ſolebant; dum ta
men

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

n, ſi inter cæteros exheredarentur, ali-
id eis legaretur, ne viderentur præteri-
eſſe per oblivionem. Maſculos vero poſt-
mos, id eſt, filios, & deinceps, placuit
n aliter recte exheredari: niſi nomina-
i exheredarentur: hoc ſcilicet modo,
*icumque mihi filius genitus fuerit, ex-
es eſto.*

Poſthumorum autem loco ſunt & hi,
i in ſui heredis locum ſuccedendo, qua-
dgnaſcendo fiunt parentum ſui here-
: ut ecce, ſi quis filium, & ex eo nepo-
i, neptemve in poteſtate habeat: quia
us gradu præcedit, is ſolus jura ſui here-
habet, quamvis nepos quoque & neptis
eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius
s vivo eo moriatur, aut qualibet alia
ione exeat de poteſtate ejus, incipit ne-
neptiſve in ejus locum ſuccedere, & eo
do jura ſuorum heredum quaſi adgna-
ne nanciſcitur. Ne ergo eo modo
npatur ejus teſtamentum, ſicut ipſum
um vel heredem inſtituere, vel nomi-
im exheredare debet teſtator, ne non
e faciat teſtamentum; ita & nepotem,
temve ex filio neceſſe eſt ei vel here-
n inſtituere, vel exheredare: ne forte
vivo, filio mortuo, ſuccedendo in lo-
i ejus nepos, neptiſve, quaſi adgnatio-
rumpat teſtamentum. Idque lege Julia
leja proviſum eſt, in qua ſimilis exhe-
ationis modus ad ſimilitudinem poſt-
norum demonſtratur.

Emancipatos liberos jure civili neque
edes inſtituere, neque exheredare ne-
e eſt: quia non ſunt ſui heredes. Sed
tor omnes, tam fœminini ſexus, quam
ſculini: ſi heredes non inſtituantur,
eredari jubet: virilis ſexus nominatim,
ninini vero, inter cæteros: quia ſi ne-
: heredes inſtituti fuerint, neque ita
diximus) exheredati, permittit eis
tor contra tabulas teſtamenti bonorum
eſſionem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4 Adoptivi liberi, quamdiu ſunt in po-
teſtate patris adoptivi, ejuſdem juris ha-
bentur, cujus ſunt juſtis nuptiis quæſiti:
itaque heredes inſtituendi, vel exhere-
dandi ſunt ſecundum ea, quæ de naturali-
bus expoſuimus. Emancipati vero à patre
adoptivo, neque jure civili, neque (eo
jure,) quod ad edictum Prætoris attinet,
inter liberos connumerantur. Qua ratio-
ne accidit, ut ex diverſo (quod ad natura-
lem parentem attinet) quamdiu quidem
ſunt in adoptiva familia, extraneorum
numero habeantur: ut eos neque heredes
inſtituere, neque exheredare neceſſe ſit.
cum vero emancipati fuerint ab adoptivo
patre, tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in
qua futuri eſſent, ſi à naturali patre eman-
cipati fuiſſent

5 Sed hæc quidem vetuſtas introduce-
bat: noſtra vero Conſtitutio inter maſcu-
los & fœminas in hoc jure nihil intereſſe
exiſtimans; quia utraque perſona in homi-
num procreatione ſimili naturæ offici
fungitur, & lege antiqua (duodecim Ta
bularum) omnes ſimiliter ad ſucceſſionem
ab inteſtato vocabantur, quod & Prætore
poſtea ſecuti eſſe videntur: ideo ſimplex a
ſimile jus & in filiis, & in filiabus, & in cæ
teris deſcendentibus per virilem ſexum pe
ſonis, non ſolum jam natis, ſed etiam poſt
humis, introduxit: ut omnes ſive ſui, ſi
ve emancipati ſint, vel, heredes inſtitu
antur, vel nominatim exheredentur: &
eundem habeant effectum circa teſtament
parentum ſuorum infirmanda, & hered
tatem auferendam, quem filii ſui, vel ema
cipati habebant, ſive jam nati ſint, ſive a
huc in utero conſtituti, poſtea nati ſin
Circa adoptivos autem (filios) certa
induximus diviſionem, quæ in noſt
Conſtitutione, quam ſuper adoptivis tu
mus, continetur.

6 Sed ſi in expeditione occupatus mil
teſ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

mentum faciat, & liberos ſuos jam na- vel poſthumos nominatim non exhe- verit, ſed (ſilentio) præterierit, non rans, an habeat liberos: ſilentium ejus exheredatione nominatim facta vale- conſtitutionibus principum cautum

Mater, vel avus maternus, neceſſe non nt liberos ſuos, aut heredes inſtitue- aut exheredare: ſed poſſunt eos ſilen- mittere; nam ſilentium matris, aut materni, & cæterorum per matrem aſ- entium tantum facit, quantum ex- datio patris. Neque enim matri fili- filiamve, neque avo materno nepo- , neptemve ex filia, ſi eum, eamve he- m non inſtituat, exheredare neceſſe ſive de jure civili quæramus, ſive de o Prætoris, quo (Prætor) præteritis is contra tabulas bonorum poſſeſſio- promittit: ſed aliud eis adminiculum tur, quod paullo poſt vobis manife- fiet.

HEREDIBUS INSTITUENDIS.

TIT. XIV.

eredes inſtituere permiſſum eſt tam liberos homines, quam ſervos: & tam proprios, quam alienos. Propri- tem olim quidem ſecundum plurium ntias non aliter, quam cum libertate, inſtituere licebat: hodie vero etiam libertate, ex noſtra Conſtitione here- os inſtituere permiſſum eſt. Quod non nnovationem induximus, ſed quoni- quius erat, & Atilicino placuiſſe, Pau- uis libris, quos tam ad Maſurium Sa- m, quam ad Plautium ſcripſit, refert. rius autem ſervus etiam is intelligi- in quo nudam proprietatem teſtator alio uſumfructum habente. Eſt ta- caſus, in quo nec cum libertate utili- rvus à domina heres inſtituitur, ut

conſtitutione Divorum Severi, & Ant
nini cavetur, cujus verba hæc ſunt: *Se
vum adulterio maculatum, non jure t
ſtamenti manumiſſum ante ſententiam
ea muliere videri, quæ rea fuerat ej
dem criminis poſtulata, rationis eſt.* Q
re ſequitur, ut in eundem à domina coll
ta heredis inſtitutio, nullius momen
habeatur. Alienus ſervus etiam is int
ligitur, in quo uſumfructum teſtator h
bet.

1 Servus autem à domino ſuo heres i
ſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa man
rit, fit ex teſtamento liber, hereſque
neceſſarius. Si vero à vivo teſtatore man
miſſus fuerit, ſuo arbitrio adire heredi
tem poteſt: quia non fit heres neceſſari
cum utrumque ex domini teſtamento n
conſequatur. Quod ſi alienatus fuerit, ju
novi domini adire hereditatem debet,
ea ratione per eum dominus fit her
nam ipſe alienatus, neque liber, neq
heres eſſe poteſt, etiamſi cum libertate h
res inſtitutus fuerit. deſtitiſſe enim à lib
tatis datione videtur dominus, qui eu
alienavit. Alienus quoque ſervus heres i
ſtitutus, ſi in eadem cauſa duraverit, ju
ſu ejus domini adire hereditatem deb
Si vero alienatus fuerit ab eo, aut vivo t
ſtatore, aut poſt mortem ejus, antequ
adeat, debet juſſu novi domini adire,
ſi manumiſſus eſt vivo teſtatore, vel mo
tuo, antequam adeat; ſuo arbitrio adire p
teſt hereditatem.

2 Servus etiam alienus poſt domini mo
tem recte heres inſtituitur: quia & cu
hereditariis ſervis eſt teſtamenti facti
Nondum enim adita hereditas, perſo
vicem ſuſtinet, non heredis futuri, ſed d
functi: cum etiam ejus, qui in utero e
ſervus recte heres inſtituatur.

3 Servus (autem) plurium, cum quib
teſtamenti factio eſt: ab extraneo inſtit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

tus heres, unicuique dominorum, cujus juſſu adierit, pro portione dominii adquiſierit hereditatem.

4 Et unum hominem, & plures, uſque in infinitum, quot quis heredes velit, facere, licet.

5 Hereditas plerumque dividitur in duodecim uncias, quæ aſſis appellatione continentur. Habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia uſque ad aſſem, utputa hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. Non autem utique (ſemper) duodecim uncias eſſe oportet. nam tot unciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi unum tantum quis ex ſemiſſe (verbi gratia) heredem ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit: neque enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt. niſi ſit miles, cujus ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et è contrario poteſt quis in quotcunque voluerit plurimas uncias ſuam hereditatem dividere.

6 Si pluris inſtituantur heredes: ita demum in hoc caſu partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus heredes eſſe: ſatis enim conſtat, nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos heredes eſſe. Partibus autem in quorundam perſonis expreſſis, ſi quis alius ſine parte nominatus erit: ſi quidem aliqua pars aſſi de erit, ex ea parte heres fit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. Si vero totus as completus ſit, ii, qui nominatim expreſſas partes habent in dimidiam partem vocantur: & ille, vel illi omnes in alteram dimidiam. Nec intereſt, primus an medius, an noviſſimus, ſine parte heres ſcriptus ſit: ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

7 Videamus ſi pars aliqua vacet, nec ta-

men quiſquam ſine parte, ſit heres inſti-
tutus, quid juris ſit: veluti ſi tres ex quar-
tis partibus heredes ſcripti ſunt. Et con-
ſtat, vacantem partem ſingulis tacite pro
hereditaria parte accedere, & perinde ha-
beri, ac ſi ex tertiis partibus heredes ſcrip-
ti eſſent: & ex diverſo, ſi plures heredes
ſcripti in portionibus ſint, tacite ſingulis
decreſcere: ut, ſi (verbi gratia) quatuor
ex tertiis partibus heredes ſcripti ſint, pe-
rinde habeantur, ac ſi unusquiſque ex
quarta parte heres ſcriptus fuiſſet.

8 Et ſi plures unciæ, quam duodecim
diſtributæ ſint: is, qui ſine parte inſtitu-
tus eſt, quod dupondio deeſt, habebit. I-
demque erit, ſi dupondius expletus ſit.
quæ omnes partes ad aſſem poſtea revo-
cantur, quamvis ſint plurium unciarum.

9 Heres & pure, & ſub conditione in-
ſtitui poteſt: ex certo tempore, aut ad
certum tempus non poteſt: veluti, *poſt*
quinquennium quam moriar, vel *ex Ca-*
lendis illis, vel *uſque ad Calendas illas*
heres eſto. Denique diem adjectum habe-
ri pro ſupervacuo placet: & perinde eſſe,
ac ſi pure heres inſtitutus eſſet.

10 Impoſſibilis conditio in inſtitutioni-
bus, & legatis, nec non in fideicommiſſis,
& libertatibus pro non ſcripta habetur.

11 Si plures conditiones in inſtitutioni-
bus adſcriptæ ſunt: ſiquidem conjunctim,
ut puta, *Si illud, & illud factum fuerit*;
omnibus parendum eſt: ſi ſeparatim, veluti,
Si illud, aut illud factum erit: cuili-
bet (conditione) obtemperare ſatis eſt.

12 Ii, quos nunquam teſtator videt, he-
redes inſtitui poſſunt, veluti ſi fratris fili-
os peregrinantes, ignorans qui eſſent:
heredes inſtituerit. Ignorantia enim te-
ſtantis inutilem inſtitutionem non fa-
cit.

DE VULGARI SUBSTITUTIONE.
TIT. XV.

) oteſt autem quis in teſtamento ſuo
plures gradus heredum facere: ut pu-
ta, *Si ille heres non erit, ille heres*
: & deinceps, in quantum velit teſta-
, ſubſtituere poteſt; ut noviſſimo lo-
in ſubſidium vel ſervum neceſſarium
redem inſtituere poſſit.

1 Et plures in unius locum poſſunt ſub-
tui, vel unus in plurium, vel ſinguli in
gulorum, vel invicem ipſi, qui heredes
tituti ſunt.

2 Et ſi ex diſparibus partibus heredes
iptos invicem ſubſtituerit, & nullam
ntionem in ſubſtitutione partium ha-
erit: eas videtur iu ſubſtitutione partes
diſſe, quas in inſtitutione expreſſit: &
Divus Pius reſcripſit.

3 Sed ſi inſtituto heredi, coherede ſub-
tuto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit:
vi Severus, & Antoninus ſine diſtin-
one reſcripſerunt, ad utramque partem
ſtitutum admitti.

4 Si ſervum alienum quis patremfami-
s arbitratus, heredem ſcripſerit, &, ſi
res non eſſet, Mævium ei ſubſtituerit.
ue ſervus juſſu domini adierit heredita-
n: (Mævius) ſubſtitutus, in partem ad-
ttitur. Illa enim verba, *Si heres non*
, in eo quidem, quem alieno juri ſub-
tum eſſe teſtator ſcit, ſic accipiuntur,
neque ipſe heres erit, neque alium he-
dem effecerit. in eo vero, quem patrem-
nilias eſſe arbitratur, illud ſignificant,
hereditatem ſibi, vel ei, cujus jure po-
a ſubjectus eſſe cœperit, non acquiſie-
. Idque Tiberius Cæſar in perſona Par-
nii ſervi ſui conſtituit.

DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE. TIT. XVI.

Liberis ſuis impuribus, quos in poteſtate quis habet, non ſolum ita, ut ſupr diximus, ſubſtituere poteſt: id eſt ut ſi heredes ei non exſtiterint, alius fi ei heres: ſed eo amplius, ut ſi heredes e exſtiterint: & adhuc impuberes mortu fuerint, ſit eis aliquis heres: veluti ſi qui dicat hoc modo, *Titius filius meus here mihi eſto. Et ſi filius meus heres mihi non erit: ſive heres erit & prius moriatur quam in ſuam tutelam venerit; tunc Sejus hæres eſto.* quo caſu, ſiquidem non exſtiterit heres filius: tunc ſubſtiturus patr ſit heres: ſi vero exſtiterit heres filius, & ante pubertatem deceſſerit, ipſi filio fi heres ſubſtitutus: nam moribus inſtitutum eſt, ut quum ejus ætatis filii ſint, in qu ipſi filii ſibi teſtamentum facere non poſſunt, parentes eis faciant.

1 Qua ratione excitati, etiam Conſtitutionem poſuimus in noſtro Codice, qu proſpectum eſt, ut ſi qui mente captos habeant filios, vel nepotes vel pronepotes cujuſcunque ſexus, vel gradus; liceat eis, etſi puberes ſint, ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, certas perſonas ſubſtituere: Sin autem reſipuerint, eandem ſubſtitutionem infirmari ſancimus & hoc ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, quæ poſtquam pupillus adoleverit, infirmatur.

2 Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum præfatum modum ordinata, duc quodammodo ſunt teſtamenta: alterum patris, alterum filii, tanquam ſi ipſe filius ſibi heredem inſtituiſſet: aut certe unum teſtamentum eſt duarum cauſarum, id eſt, duarum hereditatum.

3 Sin autem quis ita formidoloſus ſit, ut timeat, ne filius ſuus pupillus adhuc, ex eo, quod palam ſubſtitutum accepit, poſt obitum ejus periculo inſidiarum ſubjaceat;

jaceat;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ceat; vulgarem quidem ſubſtitutionem
lam facere, & in primis teſtamenti par-
bus (ordinare) debet: illam autem ſub-
tutionem, per quam ſi heres exſtiterit pu-
llus, & intra pubertatem deceſſerit, ſub-
tutus vocatur: ſeparatim in inferioribus
rtibus ſubſcribere debet, eamque partem
oprio lino, propriaque cera conſignare;
in priore parte teſtamenti cavere, ne in-
riores tabulæ vivo filio, & adhuc impu-
re, aperiantur. Illud palam eſt, non ideo
inus valere ſubſtitutionem impuberis fi-
, quod in eiſdem tabulis ſcripta ſit, qui-
is ſibi quiſque heredem inſtituiſſet;
amvis pupillo hoc periculoſum ſit.

4 Non ſolum autem heredibus inſtitutis
npuberibus liberis ita ſubſtituere paren-
s poſſunt, ut ſi heredes eis exſtiterint,
ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis
res is, quem ipſi voluerint: ſed etiam
heredatis. Itaque eo caſu, ſi quid (ex-
redato) pupillo ex hereditatibus, lega-
ve, aut donationibus propinquorum at-
e amicorum adquiſitum fuerit, id om-
ad ſubſtitutum pertinebit. Quæcunque
ximus de ſubſtitutione impuberum libe-
rum, vel heredum inſtitutorum, vel
heredatorum, eadem etiam de poſthu-
s intelligimus.

5 Liberis autem ſuis teſtamentum nemo
cere poteſt, niſi & ſibi faciat: nam pu-
llare teſtamentum pars & ſequela eſt pa-
rni teſtamenti: adeo ut, ſi patris teſta-
entum non valeat, nec filii quidem va-
bit.

6 Vel ſingulis liberis, vel ei, qui eorum
viſſimus impubes morietur, ſubſtitui po-
ſt: ſingulis quidem, ſi neminem eorum
teſtatum decedere voluerit: noviſſimo ſi
s legitimarum hereditatum integrum in-
eos cuſtodiri velit.

7 Subſtituitur autem impuberi aut no-
natim, veluti *Titius*: aut generaliter,

ut, *quiſquis mihi heres erit.* Quibus verbis vocantur ex ſubſtitutione, impubere mortuo filio, illi, qui & ſcripti ſunt heredes, & exſtiterunt, & pro qua parte heredes facti ſunt.

8 Maſculo igitur uſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt: fœminæ uſque ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exceſſerint, ſubſtitutio evaneſcit.

9 Extraneo vero, vel filio puberi heredi inſtituto, ita ſubſtituere nemo poteſt, ut, ſi heres exſtiterit, & intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit heres: ſed hoc ſolum permiſſum eſt, ut eum per fideicommiſſum teſtator obliget alii hereditatem ejus vel totam, vel pro parte reſtituere; quod jus quale ſit, ſuo loco trademus.

QUIBUS MODIS TESTAMENTA INFIRMENTUR.

TIT. XVII.

Teſtamentum jure factum uſque eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat.

1 Rumpitur autem teſtamentum, cum in eodem ſtatu manente teſtatore ipſius teſtamenti jus vitiatur. Si quis enim poſt factum teſtamentum adoptaverit ſibi filium per Imperatorem, eum, qui eſt ſui juris: aut per Prætorem, ſecundum noſtram Conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum ejus rumpitur, quaſi adgnatione ſui heredis.

2 Poſteriore quoque teſtamento, quod jure perfectum eſt, ſuperius rumpitur nec intereſt, exſtiterit aliquis heres ex eo an non: hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis aut noluerit heres eſſe, aut vivo teſtatore aut poſt mortem ejus, antequam hereditatem adiret, deceſſerit: aut conditione

ſn

qua heres inſtitutus eſt, defectus ſit:
his caſibus paterfamilias inteſtatus mo-
ur. Nam & prius teſtamentum non va-
, ruptum à poſteriore: & poſterius
ue nullas habet vires, cum ex eo nemo
es exſtiterit.
Sed & ſi quis priore teſtamento jure
fecto poſterius æque jure fecerit: etiam-
x certis rebus in eo heredem inſtitue-
, ſuperius tamen teſtamentum ſublatum
, Divi Severus, & Antoninus reſcripſe-
ut, cujus conſtitutionis verba [& hic] in-
i juſſimus, quum aliud quoque præterea
ea conſtitutione expreſſum ſit. *Impera-*
es Severus, & Antoninus, Coccejo
mpano. Teſtamentum ſecundo loco fa-
um, licet in eo certarum rerum heres
iptus ſit, perinde jure valere, ac ſi re-
m mentio facta non eſſet: ſed & teneri
redem ſcriptum, ut contentus rebus ſi-
datis, aut ſuppleta quarta ex lege Fal-
lia, hereditatem reſtituat his, qui in
lore teſtamento ſcripti fuerant, propter
erta fideicommiſſi verba, quibus, ut
lleret prius teſtamentum, expreſſum eſt,
bitari non oportet. Et ruptum quidem
tamentum hoc modo efficitur.
4 Alio autem modo teſtamenta jure fa-
infirmantur: veluti cum is, qui fecit
tamentum, capite deminutus ſit; quod
ibus modis accidat, primò libro retuli-
us.
5 Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta
cuntur: quum alioqui & quæ rumpun-
r, irrita fiant: & ea, quæ ſtatim ab ini-
o non jure fiant, irrita ſint. ſed & ea,
uæ jure facta ſunt, & poſtea per capitis
eminutionem irrita fiunt, poſſumus ni-
lominus rupta dicere. Sed quia ſane com-
odius erat ſingulas cauſas ſingulis ap-
ellationibus diſtingui; ideo quædam non
ure facta dicuntur, quædam jure facta
umpi, vel irrita fieri.

6 Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

6 Non tamen per omnia inutilia ſunt
teſtamenta, quæ ab initio jure facta, p
capitis deminutionem irrita facta ſun
nam ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſun
poteſt ſcriptus heres ſecundum tabulas t
ſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcer
ſi modo defunctus, & civis Romanus,
ſuæ poteſtatis mortis tempore fuerit. Na
ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum
quia civitatem, vel etiam libertatem teſt
tor amiſit, aut quia in adoptionem ſe d
dit, & mortis tempore in adoptivi patr
poteſtate ſit, non poteſt ſcriptus heres ſe
cundum tabulas bonorum poſſeſſionem p
tere.

7 Ex eo autem ſolo non poteſt infirma
teſtamentum, quod poſtea teſtator id no
luerit valere: uſque adeo, ut & ſi quis po
factum prius teſtamentum poſterius facer
cœperit, & aut mortalitate præventus, au
quia eum ejus rei pœnituit, id non perfe
cerit: Divi Pertinacis oratione cautum ſi
ne alias tabulæ priores, jure factæ, irritæ
fiant, niſi ſequentes jure ordinatæ, & per
fectæ fuerint. nam imperfectum teſtamen
tum ſine dubio nullum eſt.

8 Eadem oratione expreſſit, non admiſ
ſurum ſe hereditatem ejus, qui litis cauſ
Principem reliquerit heredem: neque ta-
bulas non legitime factas, in quibus ipſe
ob eam cauſam heres inſtitutus erat, pro-
baturum: neque ex nuda voce heredis no-
men admiſſurum: neque ex ulla ſcriptura,
cui juris auctoritas deſit, aliquid adeptu-
rum. Secundum hoc Divi Severus, & An-
toninus ſæpiſſime reſcripſerunt. *Licet
enim* (inquiunt) *legibus ſoluti ſimus, at-
tamen legibus vivimus.*

DE

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. TIT. XVIII.

Quia plerunque parentes ſine cauſâ liberos ſuos exheredant, vel omittunt; inductum eſt, ut de inofficioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui queruntur, aut inique ſe exheredatos, aut inique præteritos, hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur non quaſi vere furioſus ſit, ſed recte quidem fecerit teſtamentum, non autem ex officio pietatis. Nam ſi vere furioſus ſit, nullum teſtamentum eſt.

1 Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam liberorum parentibus. Soror autem & frater, turpibus perſonis ſcriptis heredibus, ex ſacris conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo contra omnes heredes agere poſſunt. Ultra fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere.

2 Tam autem naturales liberi, quam ſecundum noſtræ Conſtitutionis diviſionem adoptati ita demum de inofficioſo teſtamento agere poſſunt, ſi nullo alio jure ad defuncti bona venire poſſint. Nam qui ad hereditatem totam, vel partem ejus alio jure veniunt, de inofficioſo agere non poſſunt. Poſthumi quoque, qui nullo alio jure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

3 Sed hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil eis penitus à teſtatoribus teſtamento relictum eſt. quod noſtra Conſtitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin vero quantacunque pars hereditatis, vel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente, id, quod eis deeſt, uſque ad quartam legitimæ partis, repleatur: licet non fuerit adjectum, boni viri arbitratu debere eam compleri.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4 Si tutor nomine pupilli, cujus tutelam gerebat, ex teſtamento patris ſui legatum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo: nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere.

5 Sed ſi e contrario pupilli, nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficio egerit, & ſuperatus eſt: ipſe (tutor) quod ſibi in teſtamento eodem legatum relictum eſt, non amittit.

6 Igitur quartam quis debet habere, ut de inofficioſo agere non poſſit, ſive jure hereditario, ſive jure legati, vel fidei commiſſi, vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos: in iis tantummodo caſibus, quorum mentionem facit noſtra Conſtitutio: vel aliis modis, qui (in noſtris) conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt: ut ſive unus fuerit, ſive plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur: una quarta eis dari poſſit, ut ea pro rata eis diſtribuatur: [id eſt, pro virili portione quarta.]

DE HEREDUM QUALITATE ET DIFFERENTIA.

TIT. XIX.

Heredes autem, aut neceſſarii dicuntur, aut ſui & neceſſarii, aut extranei.

1 Neceſſarius heres eſt ſervus heres inſtitutus. Ideoque ſic appellatur, quia ſive velit, ſive nolit, omnino poſt mortem teſtatoris protinus liber & neceſſarius heres fit. Unde qui facultates ſuas ſuſpectas habent, ſolent ſervum ſuum primo aut ſecundo, aut etiam ulteriore gradu heredem inſtituere; ut ſi creditoribus ſatis non fiat, potius ejus heredis bona, quam ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantur, vel diſtra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ahantur, vel inter eos dividantur. Pro
tamen incommodo, illud ei commo-
præſtatur: ut ea, quæ poſt mortem
oni ſui ſibi adquiſierit, ipſi reſerven-
Et quamvis bona defuncti non ſuffi-
creditoribus [iterum] tamen ex ea
res ejus, quas ſibi adquiſierit, non
eunt.

Sui autem & neceſſarii heredes ſunt,
iti filius, filia, nepos, neptiſve ex fi-
& deinceps cæteri liberi, qui in pote-
morientis modo fuerint. Sed ut ne-
, neptiſve ſui heredes ſint, non ſufficit
, eamve in poteſtate avi mortis tempo-
iiſſe: ſed opus eſt, ut pater ejus vivo
e ſuo deſierit ſuus heres eſſe, aut mor-
nterceptus, aut qualibet alia ratione
ratus à patris poteſtate: tunc enim ne-
neptiſve in locum patris ſui ſuccedit.
ſui quidem heredes ideo appellantur,
domeſtici heredes ſunt, & vivo quo-
patre quodammodo domini exiſtiman-
Unde etiam ſi quis inteſtatus moria-
: prima cauſa eſt in ſucceſſione libero-
. Neceſſarii vero ideo dicuntur, quia
nino, ſive velint, ſive nolint, tam ab
ſtato, quam ex teſtamento (ex lege
decim Tabularum) heredes fiunt. Sed
Prætor permittit volentibus abſtinere
editate: ut potius parentis, quam ipſo-
bona ſimiliter à creditoribus poſſi-
ntur.

Cæteri qui teſtatoris juri ſubjecti non
t, extranei heredes appellantur. Itaque
ri quoque noſtri, qui in poteſtate no-
non ſunt, heredes à nobis inſtituti, ex-
nei heredes nobis videntur. Qua de
ſa, & qui heredes à matre inſtituuntur,
em numero ſunt, quia fœminæ in po-
ate liberos non habent. Servus quoque
es à domino inſtitutus, & poſt teſtamen-
factum ab eo manumiſſus, eodem nu-
ro habetur.

4 In extraneis heredibus illud obſervar
ut ſit cum eis teſtamenti factio ; ſive he
des ipſi inſtituantur , ſive hi , qui in po
ſtate eorum ſunt : & id duobus tempo
bus inſpicitur : teſtamenti quidem (fac
tempore , ut conſtiterit inſtitutio : mor
vero teſtatoris , ut effectum habeat : h
amplius & cum adit hereditatem , eſſe c
bet cum eo teſtamenti factio , ſive pur
ſive ſub conditione heres inſtitutus ſ
nam jus heredis eo maxime tempore i
ſpiciendum eſt, quo adquirit hereditate
Medio autem tempore inter factum teſ
mentum , & mortem teſtatoris , vel con
tionem inſtitutionis exiſtentem muta
juris non nocet heredi ; quia (ut diximu
tria tempora inſpici debent. Teſtamenti a
tem factionem non ſolum is haberi vic
tur, qui teſtamentum facere poteſt: ſed e
qui ex alieno teſtamento vel ipſe cap
poteſt, vel alii adquirere, licet non poſſit
cere teſtamentum. Et ideo furioſus ,
mutus, & poſthumus , & infans , & fili
familias, & ſervus alienus teſtamenti fac
onem habere dicuntur : licet enim teſ
mentū facere non poſſint, attamen ex teſ
mento vel ſibi, vel alii , adquirere poſſu
5 Extraneis autem heredibus delib
randi poteſtas eſt de adeunda hereditat
vel non adeunda. Sed ſive is, cui abſtine
di poteſtas eſt , immiſcuerit ſe bonis he
ditatis: ſive extraneus, cui de adeunda h
reditate deliberare licet , adierit : poſt
relinquendæ hereditatis facultatem n
habet, niſi minor ſit vigintiquinque anni
Nam hujus ætatis hominibus , ſicut in c
teris omnibus cauſis deceptis , ita & ſi t
mere damnoſam hereditatem ſuſceperin
Prætor ſuccurrit. Sciendum eſt tamen D
vum Hadrianum etiam majori vigin
quinque annis veniam dediſſe , cum po
aditam hereditatem grande æs alienum
quod aditæ hereditatis tempore latebat

eme

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

nerſiſſet. Sed hoc quidem Divus Hadria-
ns cuidam ſpeciali beneficio præſtitit: Di-
us autem Gordianus poſtea militibus tan-
mmodo hoc conceſſit. Sed noſtra bene-
olentia commune omnibus ſubjectis im-
rio noſtro hoc beneficium præſtitit: &
onſtitutionem tam æquiſſimam, quam no-
liſſimam ſcripſit: cujus tenorem ſi obſer-
verint homines: licet eis adire heredita-
m, & in tantum teneri, quantum valere
ona hereditatis contingit: ut ex hac cauſa
que deliberationis auxilium ſit eis ne-
ſſarium, niſi omiſſa obſervatione noſtræ
onſtitutionis, & deliberandum exiſtima-
rint: & ſeſe veteri gravamini aditionis
pponere maluerint.

7 Item extraneus heres teſtamento in-
tutus, aut ab inteſtato ad legitimam he-
ditatem vocatus, poteſt aut pro herede
rendo, aut etiam nuda voluntate ſuſci-
endæ hereditatis heres fieri. Pro herede
tem gerere quis videtur, ſi rebus here-
tariis tanquam heres utatur, vel venden-
o res hereditarias, vel prædia colendo,
candove, & quoquo modo voluntatem
am declaret, vel re, vel verbo de adeun-
hereditate: dummodo ſciat eum, in cu-
s bonis pro herede gerit, teſtatum inte-
atumve obiiſſe, & ſe ei heredem eſſe. Pro
rede enim gerere, eſt pro domino gere-
. veteres enim, heredes pro dominis ap-
llabant. Sicut autem nuda voluntate
traneus heres fit: ita contrario deſtina-
one ſtatim ab hereditate repellitur. Eum
ui ſurdus, vel mutus natus, vel poſtea
ctus eſt, nihil pro herede gerere, &
quirere ſibi hereditatem: ſi tamen in-
lligit, quod agit.

DE LEGATIS.
TIT. XX.

Poſt hæc videamus de legatis: quæ pars
juris extra propoſitam quidem mate-

 riam

riam videtur: (nam loquimur de iis juri
figuris, quibus per univerſitatem res no
bis adquiruntur :) ſed cum omnino de te
ſtamentis, & de heredibus, qui in teſt
mentis inſtituuntur, loquuti ſimus; no
ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc jur
materia tractari.

1 Legatum itaque eſt donatio quædam
defuncto relicta, ab herede præſtanda.

2 Sed olim quidem erant legatorum ge
nera quatuor; per vindicationem; per d
mnationem, ſinendi modo, per præcept
onem: & certa quædam verba cuique ge
neri legatorum aſſignata erant, per qu
ſingula genera legatorum ſignificabantu
Sed ex conſtitutionibus Divorum Princ
pum ſolennitas hujuſmodi verborum pen
tus ſublata eſt. Noſtra autem Conſtitutio
quam cum magna fecimus lucubratione
defunctorum voluntates validiores eſſe cu
pientes, & non verbis, ſed voluntatibu
eorum faventes, diſpoſuit, ut omnibus l
gatis una ſit natura, & quibuſcunque ve
bis aliquid relictum ſit, liceat legatariis i
perſequi, non ſolum per actiones perſ
nales, ſed etiam per in rem, & per hyp
thecariam. Cujus Conſtitutionis perpenſum
modum ex ipſius tenore perfectiſſime acc
pere poſſibile eſt.

3 Sed non uſque ad eam Conſtitutione
ſtandum eſſe exiſtimavimus. Cum enim a
tiquitatem invenimus legata quidem ſtr
cte concludentem, fideicommiſſis auten
quæ ex voluntate magis deſcendebant d
functorum, pinguiorem naturam indu
gentem, neceſſarium eſſe duximus, omn
legata fideicommiſſis exæquare, ut nul
ſit inter ea differentia: ſed quod deeſt l
gatis, hoc repleatur ex natura fideicon
miſſorum: & ſi quid amplius eſt in leg
tis, per hoc creſcat fideicommiſſorum n
tura. Sed ne in primis legum cunabul
permiſtim de his exponendo, ſtudioſ
ad

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

leſcentibus quandam introducamus dif-
ltatem, operæ pretium eſſe duximus,
erim ſeparatim prius de legatis, & po-
de fideicommiſſis tractare, ut natura
uſque juris cognita, facile poſſint per.
tionem eorum eruditi ſubtilioribus au-
is accipere.

Non ſolum autem teſtatoris, vel here-
res, ſed etiam aliena legari poteſt: ita
eres cogatur redimere eam, & præſta-
vel ſi eam non poteſt redimere, æſti-
ionem ejus dare. Sed ſi talis ſit res,
us commercium non eſt, (vel adipiſci
poteſt:) nec æſtimatio ejus debetur:
ti ſi quis campum Martium, vel baſi-
s, vel templa, vel quæ publico uſui
inata ſunt, legaverit. nam nullius mo-
iti (tale) legatum eſt. Quod autem di-
us alienam rem poſſe legari: ita intel-
ndum eſt, ſi defunctus ſciebat alienam
eſſe, non ſi ignorabat. Forſitan enim
iviſſet alienam rem eſſe, non legaſſet:
ta Divus Pius reſcripſit. Et verius eſt
pſum qui agit, id eſt, legatarium, pro-
oportere, ſciviſſe alienam rem legare
unctum · non heredem probare oporte-
gnoraſſe alienam: quia ſemper neceſſi-
probandi incumbit illi, qui agit.

Sed & ſi rem obligatam creditori ali-
legaverit. Neceſſe habet heres [eam]
e. Et [in] hoc quoque caſu idem pla-
quod in re aliena: ut ita demum lue-
eceſſe habeat heres, ſi ſciebat defun-
rem obligatam eſſe: & ita Divi Seve-
& Antoninus reſcripſerunt. Si tamen
unctus voluerit legatarium luere, &
expreſſerit: non debet heres eam lue-

Si res aliena legata fuerit: & ejus rei
teſtatore legatarius dominus factus
it: ſi quidem ex cauſa emptionis, ex
mento actione pretium conſequi po-
: Si vero ex cauſa lucrativa, veluti ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

donatione, vel ex alia ſimili cauſa, ag
non poteſt. nam traditum eſt duas lucr
vas cauſas in eundem hominem, & eand
rem concurrere non poſſe. Hac ratione
ex duobus teſtamentis eadem res eidem
beatur, intereſt, utrum rem, an æſti
tionem ex teſtamento conſecutus ſit: n
rem habet, agere non poteſt, quia ha
eam ex cauſa lucrativa: ſi æſtimatione
agere poteſt.

7 Ea quoque res, quæ in rerum nat
non eſt, ſi modo futura eſt, recte legat
veluti fructus qui in illo fundo nati eru
aut quod ex illa ancilla natum erit.

8 Si eadem res duobus legata ſit, ſ
conjunctim, ſive disjunctim, ſi ambo p
veniant ad legatum, ſcinditur inter eos
gatum: ſi alter deficiat (quia aut ſprev
legatum, aut vivo teſtatore deceſſerit,
alio quoque modo defecerit) totum ad
legatarium pertinet. conjunctim autem
gatur, veluti ſi quis dicat, *Titio & S*
hominem Stichum do, lego. Disjunctim
Titio hominem Stichum do, lego. Sejo
minem Stichum do, lego. Sed & ſi exp
ſſerit *eundem hominem Stichum*, æque
junctim legatum intelligitur.

9 Si cui fundus alienus legatus ſit, &
merit proprietatem deducto uſufructu,
uſusfructus ad eum pervenerit, & poſ
ex teſtamento agat, recte eum agere, & f
dum petere, Julianus ait: quia uſusfruct
in petitione, ſervitutis locum obtinet: ſ
officio judicis continetur, ut deducto u
fructu, jubeat æſtimationem præſtari.

10 Sed ſi rem legatarii quis ei legave
inutile eſt legatum: quia quod propri
eſt ipſius, amplius ejus fieri non poteſt.
licet alienaverit eam, non debetur nec i
res, nec æſtimatio ejus.

11 Si quis rem ſuam quaſi alienam leg
verit, valet legatum. nam plus valet qu
in veritate eſt, quam quod in opinione. S
&

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ſi legatarii eſſe putavit, valere conſtat :
ia exitum voluntas defuncti habere po-
t.

12 Si rem ſuam legaverit teſtator, poſt-
que eam alienaverit: Celſus putat, ſi non
imendi animo vendidit, nihilominus de-
ri: Idemque Divi Severus, & Antoninus
cripſerunt. Iidem reſcripſerunt eum, qui
ſt teſtamentum factum prædia, quæ le-
ta erant, pignori dedit, ademiſſe lega-
m non videri: & ideo legatarium cum
rede [ejus] agere poſſe, ut prædia à cre-
tore luantur. Si vero quis partem rei le-
tæ alienaverit: pars, quæ non eſt aliena-
, omnino debetur: pars autem alienata
debetur, ſi non adimendi animo alie-
ta ſit.

13 Si quis debitori ſuo liberationem le-
verit, legatum utile eſt: & neque ab i-
o debitore, neque ab herede ejus, poteſt
res petere: neque ab alio, qui heredis
co ſit. Sed & poteſt à debitore conveniri,
liberet eum. Poteſt etiam quis vel ad
mpus jubere, ne heres petat.

14 Ex contrario, ſi debitor creditori ſuo,
iod debet, legaverit: inutile eſt legatum,
nihil plus eſt in legato quam in debito:
ia nihil amplius per legatum habet. Quod
in diem, vel ſub conditione debitum ei
ire legaverit: utile eſt legatum propter
præſentationem. Quod ſi vivo teſtatore
es venerit, vel conditio extiterit, Papi-
ianus ſcripſit, utile eſſe nihilominus lega-
im: quia ſemel conſtitit. quod & verum
t Non enim placuit ſententia exiſtiman-
um extinctum eſſe legatum, quia in eam
uſam pervenerit, à qua incipere non po-
ſt.

15 Sed ſi uxori maritus dotem legaverit,
alet legatum: quia plenius eſt legatum,
uam de dote actio. Sed ſi, quam non ac-
epit, dotem legaverit: Divi Severus, &
ntoninus reſcripſerunt, ſiquidem ſimpli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

citer legaverit, inutile eſſe legatum : ſi
vero certa pecunia, vel certum corpus, aut
inſtrumenta dotis in prælegando demon-
ſtrata ſunt, valere legatum.

16 Si res legata ſine facto heredis perie-
rit, legatario decedit. Et ſi ſervus alienus
legatus, ſine facto heredis, manumiſſu
fuerit, non tenetur heres. Si vero heredi
ſervus legatus ſit, & ipſe eum manumiſe-
rit, teneri ipſum Julianus ſcripſit. nec In-
tereſt, ſciverit, an ignoraverit à ſe legatum
eſſe. Sed & ſi alii donaverit ſervum, &
is, cui donatus eſt, eum manumiſerit, te-
netur heres, quamvis ignoraverit à ſe eum
legatum eſſe.

17 Si qui ancillas cum ſuis natis legave
rit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, par
tus legato cedunt. Idem eſt, & ſi ordinari
ſervi cum vicariis legati fuerint : quia li
cet mortui ſint ordinarii, tamen vicarii le
gato cedunt. Sed ſi ſervus fuerit cum pecu
lio legatus : mortuo ſervo, vel manumiſſo
vel alienato, peculii legatum extinguitur
Idem eſt, ſi fundus inſtructus, vel cum in-
ſtrumento legatus fuerit. Nam fundo alie
nato, & inſtrumenti legatum extingui
tur.

18 Si grex legatus fuerit, & poſtea ad
unam ovem pervenerit : quod ſuperfuerit
vindicari poteſt. Grege autem legato, etiam
eas oves, quæ poſt teſtamentum factum
gregi adjiciuntur, legato cedere, Julianu
ait. Eſt autem gregis unum corpus ex di
ſtantibus capitibus, ſicut ædium unum cor
pus eſt ex cohærentibus lapidibus.

19 Ædibus denique legatis, columnas
& marmora, quæ poſt teſtamentum fa-
ctum adjuncta ſunt, legato (dicimus) cede
re.

20 Si peculium legatum fuerit : ſine du
bio, quicquid peculio accedit, vel decedit
vivo teſtatore, legatarii lucro vel damno
eſt. Quod ſi poſt mortem teſtatoris, ante
adi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

tam hereditatem, [aliquid] ſervus ad-
ſierit: Julianus ait, ſi quidem ipſi ma-
miſſo peculium legatum fuerit, omne,
od ante aditam hereditatem adquiſitum
legatario cedere: quia hujuſmodi legati
s ab adita hereditate cedit. ſed ſi extra-
peculium legatum fuerit, non cedere
legato, niſi ex rebus peculiaribus au-
m fuerit peculium. Peculium autem,
legatum fuerit, manumiſſo non debe-
: quamvis, ſi vivus manumiſerit, ſuf-
t, ſi non adimatur: & ita Divi Seve-
& Antoninus reſcripſerunt. Iidem re-
ipſerunt, peculio legato. non videri id
ictum, ut petitionem habeat pecuniæ,
m in rationes dominicas impenderit.
em reſcripſerunt, peculium videri le-
um, cum rationibus redditis liber eſſe
ius eſt, & ex eo reliqua inferre.

1 Tam autem corporales res legari poſ-
it, quam incorporales: & ideo quod
uncto debetur, poteſt alicui legari, ut
iones ſuas heres legatario præſtet, niſi
gerit vivus teſtator pecuniam: nam hoc
u legatum extinguitur. Sed & tale lega-
n valet, *Damnas eſto heres meus do-
m illius reficere*: vel, *illum ære alieno
erare.*

2 Si generaliter ſervus, vel res alia le-
ur, electio legatarii eſt, niſi aliud te-
or dixerit.

3 Optionis legatum, [id eſt,] ubi te-
tor ex ſervis ſuis, vel aliis rebus optare
atarium juſſerat, habebat olim in ſe con-
ionem: & ideo, niſi ipſe legatarius vi-
s optaſſet, ad heredem legatum non
nſmittebat: ſed & Conſtitutione noſtra,
hoc in meliorem ſtatum reformatum eſt:
data eſt licentia heredi legatarii optare
ervum,] licet vivus legatarius hoc non
erit. Et diligentiore tractatu habito, &
c in noſtra Conſtitutione additum eſt:
e plures legatarii exſtiterint, quibus op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

tio relicta eſt, & diſſentiant in corpo
eligendo: ſive unius legatarii plures her
des [ſint,] & inter ſe circa optandum di
ſentiant, alio aliud corpus eligere cup
ente, ne pereat legatum (quod pleriqu
Prudentium contra benevolentiam intr
ducebant) Fortunam eſſe hujus option
Judicem, & ſorte hoc eſſe dirimendum, u
ad quem ſors pervenerit, illius ſententi
in optione præcellat.

24 Legari autem illis ſolum poteſt, cu
quiqus teſtamenti factio eſt.

25 Incertis vero perſonis neque legata
neque fideicommiſſa olim relinqui conce
ſum erat. Nam ne miles quidem incert
perſonæ poterat relinquere, ut Divus Ha
drianus reſcripſit. Incerta autem perſon
videbatur, quam incerta opinione anim
ſuo teſtator ſubjiciebat: veluti ſi quis it
dicat, *Quicumque filio meo filiam ſuam
in matrimonium dederit, ei heres meu
illum fundum dato*. Illud quoque, quo
iis relinquebatur, qui poſt teſtamentum
ſcriptum primi Conſules deſignati eſſent
æque incertæ perſonæ legati videbatur. S
denique multæ aliæ hujuſmodi ſpecie
ſunt. Libertas quoque incertæ perſonæ non
videbatur poſſe dari: quia placebat nomi
natim ſervos liberari. Sub certa vero de
monſtratione, id eſt, ex certis perſonis
incertæ perſonæ recte legabatur: veluti
*Ex cognatis meis, qui nunc ſunt, ſi quis
filiam meam uxorem duxerit, ei heres
meus illam rem dato*. Incertis autem per-
ſonis legata vel fideicommiſſa relicta, &
per errorem ſoluta repeti non poſſe, ſacris
conſtitutionibus cautum erat.

26 Poſthumo quoque alieno inutiliter
(antea) legabatur. Eſt autem alienus poſt-
humus, qui natus inter ſuos, heres teſta-
tori futurus non eſt. Ideoque ex emanci-
pato filio conceptus nepos, extraneus erat
poſthumus avo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

27 Sed nec hujuſmodi ſpecies penitus eſt ſine juſta emendatione relicta, quum in noſtro Codice conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, non ſolum in hereditatibus, ſed etiam in legatis & fideicommiſſis: quod evidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incertus dari debet: quia certo judicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cavere.

28 Poſthumus autem alienus heres inſtitui & ante poterat, & nunc poteſt: niſi in utero ejus ſit, quæ jure noſtro uxor eſſe non poteſt.

29 Si quidem in nomine, cognomine, prænomine, (agnomine) legatarii teſtator erraverit: cum de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in heredibus ſervatur: & recte. Nomina enim ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.

30 Huic proxima eſt illa juris regula. Falſa demonſtratione legatum non perimi: veluti ſi quis ita legaverit, *Stichum ſervum meum vernam do, lego:* licet enim non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſervo conſtat, utile eſt legatum. Et convenienter, ſi ita demonſtraverit, *Stichum ſervum, quem à Sejo emi*, ſitque ab alio emptus, utile eſt legatum, ſi de ſervo conſtat.

31 Longe magis legato falſa cauſa (adjecta) non nocet: veluti cum quis ita dixerit: *Titio, quia me abſente negocia mea curavit, Stichum do, lego:* vel ita, *Titio, quia patrocinio ejus capitali crimine liberatus ſum, Stichum do, lego.* Licet enim neque negocia teſtatoris unquam geſſerit Titius, neque patrocinio ejus liberatus ſit, legatum tamen valet. Sed ſi conditionaliter enunciata fuerit cauſa: aliud juris eſt, veluti hoc modo, *Titio, ſi*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

negocia mea curaverit, fundum (meum) do, lego.

32 An ſervo heredis recte legemus, quæritur. & conſtat pure inutiliter legari, nec quicquam proficere, ſi vivo teſtatore de poteſtate heredis exierit: quia quod inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, hoc non debet ideo valere, quia diutius teſtator vixerit. Sub conditione vero recte legatur (ſervo,) ut requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in poteſtate heredis non ſit.

33 Ex diverſo, heredi inſtituto ſervo, quin domino recte etiam ſine conditione legetur, non dubitatur. Nam etſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator, non tamen apud eum, qui heres ſit, dies legati cedere intelligitur: cum hereditas à legato ſeparata ſit: & poſſit per eum ſervum alius heres effici, ſi prius, quam juſſu domini adeat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit; vel manumiſſus ipſe heres efficitur: quibus caſibus utile eſt legatum. Quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & juſſu legatarii adierit: evaneſcit legatum.

34 Ante heredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur: ſcilicet quia teſtamenta vim ex inſtitutione heredis accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti, heredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante heredis inſtitutionem dari poterat. Sed quia incivile eſſe putavimus, ſcripturæ ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: per noſtram Conſtitutionem & hoc vitium emendavimus, ut liceat & ante heredis inſtitutionem, & inter medias heredum inſtitutiones legatum relinquere, & multo magis libertatem, cujus uſus favorabilior eſt.

35 Poſt

35 Poſt mortem quoque heredis, aut egatarii ſimili modo inutiliter legaba-ur: veluti ſi quis ita dicat, *cum heres eus mortuus fuerit, do, lego.* Item *ridie quam heres, aut legatarius mo-ietur.* Sed ſimili modo & hoc correxi-nus, firmitatem hujuſmodi legatis ad fi-eicommiſſorum ſimilitudinem præſtan-es: ne in hoc caſu deterior cauſa lega-orum, quam fideicommiſſorum invenia-ur.

36 Pœnæ quoque nomine inutiliter (an-ea) legabatur & adimebatur, vel transfe-ebatur. Pœnæ autem nomine legari vide-ur, quod coercendi heredis cauſa relin-uitur, quo magis aliquid faciat, aut non aciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit: *heres eus, ſi filiam ſuam in matrimonium Ti-io collocaverit:* vel ex diverſo, *ſi non ollocaverit, dato decem aureos Sejo:* aut ita ſcripſerit: *heres meus, ſi ſervum tichum alienaverit:* vel ex diverſo, *ſi on alienaverit, Titio decem aureos dato.* Et in tantum hæc regula obſervabatur, ut uam plurimis Principalibus conſtitutio-ibus ſignificaretur, nec Principem agno-cere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. ec ex militis quidem teſtamento talia le-ata valebant: quamvis aliæ militum vo-untates in ordinandis teſtamentis valde bſervabantur: quinetiam nec libertates œnæ nomine dari poſſe placebat: eo am-lius nec heredem pœnæ nomine adjici oſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ta dicat, *Titius heres eſto: ſi Titius fili-m ſuam in matrimonium Sejo collocave-it, Sejus quoque heres eſto.* Nihil enim ntererat, qua ratione Titius coerceretur, trum legati datione, an coheredis adje-tione. Sed hujuſmodi ſcrupuloſitas nobis on placuit: & generaliter ea, quæ relin-quuntur, licet pœnæ nomine fuerint reli-ta, vel adempta, vel in aliū tranſlata, nihil diſta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

diſtare à ceteris legatis conſtituimus, vel i
dando vel in adimendo, vel in transferen
do: exceptis videlicet iis, quæ impoſſi
bilia ſunt, vel legibus interdicta, aut ali
probroſa. Hujuſmodi enim teſtamentoru
diſpoſitiones valere, ſecta meorum tempo
rum non patitur.

DE ADEMPTIONE LEGATORUM
TIT XXI.

Ademptio legatorum, (ſive eodem te
ſtamento adimantur, ſive codicillis
firma eſt: ſed & ſive contrariis verb
fiat ademptio: veluti ſi quis legaverit, *D*
lego: ita adimatur, *Non do, non lego:* ſiv
non contrariis, ſed & aliis quibuſcunqu
verbis.

1 Transferri quoque legatum ab alio a
alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, *h*
minem Stichum, quem Titio legavi, Sej
do, lego: ſive in eodem teſtamento, ſiv
in codicillis hoc fecerit. quo caſu ſimu
(&) Titio adimi videtur, & Sejo dari.

DE LEGE FALCIDIA.
TIT. XXII.

Supereſt, ut de lege Falcidia diſpicia
mus, qua modus noviſſime legatis im
poſitus eſt. Cum enim olim lege duode
cim Tabularum libera erat legandi pote
ſtas, ut liceret vel totum patrimonium lega
tis erogare (quippe [cum] ea lege ita cau
tum eſſet: *uti quiſque legaſsit ſuæ rei*
ita jus eſto:) viſum eſt hanc legandi licen
tiam coarctare: idque ipſorum teſtatorum
gratia proviſum eſt, ob id, quod plerum
que inteſtati moriebantur, recuſantibu
ſcriptis heredibus pro nullo aut minimo
lucro hereditates adire. Et cum ſuper ho
tam lex Furia, quam lex Voconia latæ ſunt
quarum neutra ſufficiens ad rei conſum
mationem videbatur: noviſſime lata e

lex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceat, quam dodrantem totorum bonorum: id eſt, ut ſive unus heres inſtitutus ſit, ſive plures, apud eum eoſve pars quarta remaneat.

6 Et cum quæſitum eſſet, duobus heredibus inſtitutis (veluti Titio & Sejo) ſi Titii pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: à Sejo vero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem ejus duntaxat in partem dimidiam minuant: an, quia is quartem partem totius hereditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, ut quartam partem ſuæ partis ſalvam habeat: placuit poſſe retinere: etenim in ſingulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

2 Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaverit: nihil legatariis prodeſt, ſi ante aditam hereditatem per ſervos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit hereditati, ut centum (aureis) legatorum nomine erogatis, heres quartam partem hereditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, ut nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diverſo, ſi ſeptuaginta quinque legaverit, & ante aditam hereditatem in tantum decreverint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte ſervorum) ut non amplius, quam ſeptuaginta quinque (aureorum ſubſtantia,) vel etiam minus relinquatur: ſolida legata debentur. Nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt non adire hereditatem: quæ res efficit, ut ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum herede in portione paciſci.

3 Cum

3 Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum: item funeris impenſa, & pretia ſervorum manumiſſorum: tunc demum in reliquo ita ratio habetur, ut ex eo quarta pars apud heredem remaneat, tres vero partes inter legatarios diſtribuantur: pro rata ſcilicet portione ejus, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque ſi fingamus quadringentos aureos legatos eſſe, & patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum eſſe, quarta pars legatarii ſingulis debet detrahi. Quod ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus, octava debet detrahi. Quod ſi quingentos legaverit initio quinta, deinde quarta detrahi debet Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS, ET AD SENATUS-CONSULTUM TREBELLIANUM.

TIT. XXIII.

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa: ſed prius eſt, ut de hereditatibus fideicommiſſariis videamus.

1 Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa primis temporibus infirma fuiſſe: quia nemo invitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hereditatem, vel legata relinquere, ſi relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex teſtamento poterant (hereditatem.) Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt; quia nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea Divus Auguſtus primus, ſemel iterumque gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem quorundam perfidiam

iam juſſit Conſulibus auctoritatem ſuam nterponere. Quod quia juſtum videbatur, & populare erat, paulatim converſum eſt n aſſiduam juriſdictionem: tantuſque eorum favor factus eſt, ut paulatim etiam Prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis jus diceret, quem fideicommiſſarium appellabant.

2 In primis igitur ſciendum eſt, opus eſſe, ut aliquis recto jure teſtamento heres nſtituatur, ejuſque fidei committatur, ut eam hereditatem alii reſtituat. alioqui inutile eſt teſtamentum, in quo nemo heres nſtituitur. Cum igitur aliquis ſcripſerit. *Lucius Titius heres eſto:* poteſt adjicere, *rogo te Luci Titi, ut cum primum poteris hereditatem meam adire, eam Cajo Sejo reddas, reſtituas.* Poteſt autem quiſque & de parte reſtituenda heredem rogare, & liberum eſt, vel pure, vel ſub conditione relinquere fideicommiſſum, vel ex certo die.

3 Reſtituta autem hereditate, is quidem, qui reſtituit, nihilominus heres permanet: is vero, qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habetur.

4 Et Neronis quidem temporibus, Trebellio Maximo, & Annæo Seneca Conſulibus, Senatus conſultum factum eſt, quo cautum eſt, ut ſi hereditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit, omnes actiones, quæ jure civile heredi, & in heredem competerent ei, & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hereditas. Poſt quod Senatus conſultum Prætor utiles actiones ei, & in eum, qui recipit hereditatem, quaſi heredi, & in heredem dare cœpit.

5 Sed quia heredes ſcripti, cum aut totam hereditatem, aut pœne totam plerumque reſtituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum, vel minimum lucrum recuſa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

cuſabant, atque ob id extinguebantur
deicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Augu
temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulib
Senatus cenſuit, ut ei, qui rogatus eſ
hereditatem reſtituere, perinde licer
quartam partem retinere, atque ex lege F
cidia ex legatis retinere conceditur. Ex ſi
gulis quoque rebus, quæ per fideicon
miſſum relinquuntur, eadem retentio pe
miſſa eſt, poſt quod Senatus conſultum ip
heres onera hereditaria ſuſtinebat. Ille a
tem, qui ex fideicommiſſo recipiebat, pa
tem hereditatis, legatarii partiarii loco
rat, id eſt, ejus legatarii, cui pars bonoru
legabatur: quæ ſpecies legati, partitio voc
batur: quia cum herede legatarius partiel
tur hereditatem. Unde quæ ſolebant ſtip
lationes inter heredem & partiarium leg
rium interponi, eædem interponebant
inter eum, qui ex fideicommiſſo recepit h
reditatem, & heredem: id eſt, ut lucru
& damnum hereditarium pro rata parte i
ter eos commune eſſet.

6 Ergo ſi quidem non plus quam d
drantem hereditatis ſcriptus heres rogat
ſit reſtituere, tunc ex Trebelliano Senat
conſulto reſtituebatur hereditas, & in
trumque actiones hereditariæ pro parte r
ta dabantur: in heredem quidem jure c
vili: in eum vero, qui recipiebat hered
tatem, ex Senatus conſulto Trebellian
tanquam in heredem. At ſi plus, quam d
drantem, vel etiam totam hereditatem r
ſtituere rogatus eſſet: locus erat Pagaſi
no Senatus conſulto: & heres, qui ſem
adierat hereditatem, ſi modo ſua volu
tate adierat, ſive retinuerat quartam pa
tem, ſive retinere noluerat, ipſe univer
onera hereditaria ſuſtinebat. Sed quar
quidem retenta, quaſi partis & pro par
ſtipulationes interponebantur, tanquam in
ter partiarium, legatariū & heredem: ſi ver
totā hereditatem reſtitueret, emptæ & ver

dit

tæ hereditatis ſtipulationes interpone-
ntur. Sed ſi recuſabat ſcriptus heres adi-
hereditatem, ob id quod diceret eam
i ſuſpectam eſſe, quaſi damnoſam: cave-
tur Pegaſiano Senatus conſulto, ut deſi-
rante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, juſ-
Prætoris adiret, & reſtitueret heredita-
m, perindeque ei & in eum, qui recipe-
hereditatem actiones darentur, ac ju-
eſt ex Trebelliano Senatus conſulto,
o caſu nullis ſtipulationibus eſt opus:
ia ſimul & huic, qui reſtituit, ſecuritas
tur: & actiones hereditariæ ei, & in e-
n transferuntur, qui recipit hereditatem,
roque Senatus conſulto in hac ſpecie con-
rrente.

7 Sed quia ſtipulationes ex Senatus con-
lto Pegaſiano deſcendentes, & ipſa anti-
itati diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus
ptioſas eas homo excelſi ingenii Pa-
nianus appellat, & nobis in legibus ma-
s ſimplicitas, quam difficultas placet:
eo omnibus nobis ſuggeſtis tam ſimili-
dinibus, quam differentiis utriuſque Se-
tus conſulti placuit, exploſo Senatus-
nſulto Pegaſiano, quod poſtea ſuper-
nit, omnem auctoritatem Trebelliano
natus conſulto præſtare, ut ex eo fidei-
mmiſſariæ hereditates reſtituantur: ſive
beat heres ex voluntate teſtatoris quar-
m, ſive plus, ſive minus, ſive nihil pe-
tus: ut tunc, quando vel nihil, vel mi-
s quarta apud eum remanet, liceat ei
l quartam, vel quod deeſt, ex noſtra au-
oritate retinere, vel repetere ſolutum,
aſi ex Trebelliano Senatus conſulto:
o rata portione actionibus, tam in here-
m, quam in fideicommiſſarium compe-
ntibus. Si vero totam hereditatem ſpon-
reſtituerit omnes hereditariæ actiones
deicommiſſario, & adverſus eum compe-
nt. Sed etiam id, quod præcipuum Pe-
ſiani Senatus conſulti fuerat, ut quando

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

recuſaret heres ſcriptus ſibi datam here
tatem adire, neceſſitas ei imponeretur t
tam hereditatem volenti fideicommiſſar
reſtituere, & omnes ad eum, & con
eum transferre actiones: & hoc tranſ
ſuimus ad Senatus conſultum Trebell
num, ut ex hoc ſolo neceſſitas heredi i
ponatur, ſi ipſo nolente adire, fideico
miſſarius deſideret reſtitui ſibi heredi
tem, nullo nec damno nec commodo ap
heredem remanente.

8 Nihil autem intereſt, utrum aliq
ex aſſe heres inſtitutus, aut totam here
tatem, aut pro parte reſtituere rogatur:
ex parte heres inſtitutus, aut totam e
partem, aut partem partis reſtituere ro
tur. Nam & hoc caſu eadem obſervari p
cipimus, quæ in totius hereditatis reſti
tione diximus.

9 Si quis una aliqua re deducta, ſive p
cepta, quæ quartam continet (veluti f
do vel alia re) rogatus ſit reſtituere he
ditatem: ſimili modo ex Trebelliano
natusconſulto reſtitutio fiet, perinde ac
quarta parte retenta, rogatus eſſet reliqu
hereditatem reſtituere. Sed illud intere
quod altero caſu, id eſt, cum deducta,
ve præcepta, aliqua re, reſtituitur hered
tas, in ſolidum ex eo Senatusconſulto
ctiones transferuntur: & res, quæ rem
net apud heredem, ſine ullo onere he
ditario apud eum remanet, quaſi ex le
to ei adquiſita. Altero vero caſu, id e
cum quarta parte retenta, rogatus eſt h
res reſtituere hereditatem, & reſtitu
ſcinduntur actiones, & pro dodrante qu
dem transferuntur ad fideicommiſſariu
pro quadrante remanent apud herede
Quinetiam licet una re aliqua deducta. a
præcepta, reſtituere aliquis hereditate
rogatus ſit, in qua maxima pars heredit
tis contineatur: æque in ſolidum transf
runtur actiones. Et ſecum deliberare d

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

er is, cui reſtituitur hereditas, an expediat
ibi reſtitui. Eadem ſcilicet interveniunt,
t ſi duabus pluribuſve deductis, præcep-
ſve rebus, reſtituere hereditatem rogatus
it. Sed etſi certa ſumma deducta præcep-
ive, quæ quartam vel etiam maximam
artem hereditatis continet, rogatus ſit
liquis hereditatem reſtituere, idem juris
ſt. Quæ [autem] diximus de eo, qui ex
ſſe inſtitutus eſt; eadem transferimus
t ad eum, qui ex parte heres ſcriptus
.

10 Præterea inteſtatus quoque moritu-
us, poteſt rogare eum, ad quem bona ſua,
el legitimo jure, vel honorario pertine-
e intelligit, ut hereditatem ſuam totam,
artemve ejus, aut rem aliquam (veluti
undum, hominem, pecuniam) alicui re-
tituat: cum alioqui legata, niſi ex teſta-
nento, non valeant.

11 Eum quoque, cui aliquid reſtitui-
ur, poteſt rogare, ut id rurſum alii aut
otum, aut partem, vel etiam aliquid ali-
d reſtituat.

12 Et quia prima fideicommiſſorum cu-
abula à fide heredum pendent, & tam no-
nen, quam ſubſtantiam acceperunt, ideo
Divus Auguſtus ad neceſſitatem juris ea
etraxit. Nuper & nos eundem Principem
uperare contendentes, ex facto, quod
Tribonianus, vir excellentiſſimus, Ex-
quæſtor ſacri Palatii ſuggeſſit, conſtitutio-
nem fecimus: per quam diſpoſuimus, ſi
eſtator fidei heredis ſui commiſit, ut vel
hereditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum
eſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex
quinque teſtium numero (qui in fidei-
commiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſſit
es manifeſtari, ſed vel pauciores, quam
quinque, vel nemo penitus teſtis interve-
nerit: tunc ſive pater heredis, ſive alius
quicunque ſit, qui fidem heredis elegerit,
& ab eo reſtitui aliquid voluerit, ſi heres

perfidia tentus adimplere fidem recuſat
negando rem ita eſſe ſubſequutam: ſi fidei
commiſſarius jusjurandum ei detulerit, cu
prius ipſe de calumnia juraverit, neceſſ
eum habere, vel jusjurandum ſubire, quo
nihil tale à teſtatore audiverit: vel recu
ſantem: ad fideicommiſſi vel univerſalis
vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne de
pereat ultima voluntas teſtatoris fidei he
redis commiſſa. Eadem obſervari cenſui
mus, & ſi à legatario, vel fideicommiſſa
rio aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod
is, à quo relictum dicitur, [poſtquam ne
gaverit,] confiteatur quidem aliquid à
relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitate
recurrat, omnino ſolvere cogendus eſt.

DE SINGULIS REBUS PER FIDEI COMMISSUM RELICTIS.

TIT. XXIV.

Poteſt tamen quis etiam ſingulas res pe
fideicommiſſum relinquere: velut
fundum, argentum, hominem, veſte
[&] pecuniam numeratam: & vel ipſu
heredem rogare: ut alicui reſtituat, vel le
gatarium, quamvis à legatario legari no
poſſit.

1 Poteſt autem non ſolum proprias r
teſtator per fideicommiſſum relinquere: ſe
& heredis, aut legatarii, aut fideicommi
ſarii, aut cujuſlibet alterius. Itaque & le
gatarius, & fideicommiſſarius non ſolu
de ea re rogari poteſt, ut eam alicui reſti
tuat, quæ ei relicta ſit: ſed etiam de alia
ſive ipſius, ſive aliena ſit. Hoc ſolum ob
ſervandum eſt, ne plus quiſquam rogetu
alicui reſtituere, quam ipſe ex teſtamant
ceperit. nam quod amplius eſt, inutilite
relinquitur. Cum autem aliena res per fi
deicommiſſum relinquitur, neceſſe eſt ei
qui rogatus eſt, aut ipſam redimere & præ
ſtare, aut æſtimationem ejus ſolvere.

2 Liber

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Libertas quoque ſervo per fideicommiſ-
n dari poteſt, ut heres eum rogetur ma-
mittere, vel legatarius, vel fideicommiſ-
ius. nec intereſt, utrum de ſuo proprio
vo teſtator roget, an de eo, qui ipſius
redis, aut legatarii, vel etiam extranei
. Itaque & alienus ſervus redimi & ma-
mitti debet. Quod ſi dominus eum non
ndat, ſi modo nihil ex judicio ejus, qui
iquit libertatem, perceperit: non ſta-
n extinguitur fideicommiſſaria libertas,
differtur, quoad poſſit tempore pro-
dente, ubicumque occaſio ſervi redi-
ndi fuerit, præſtari libertas. Qui autem
fideicommiſſi cauſa manumittitur, non
tatoris fit libertus, etiamſi teſtatoris ſer-
s ſit, ſed ejus, qui manumittit. At is,
i directo ex teſtamento liber eſſe jube-
r, ipſius teſtatoris libertus fit: qui eti-
Orcinus appellatur. Nec alius ullus di-
to ex teſtamento libertatem habere po-
t, quam qui utroque tempore teſtatoris
erit, & quo faceret teſtamentum, & quo
reretur. Directo autem libertas tunc
i videtur, cum non ab alio ſervum ma-
mitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento
ertatem ei competere vult.

Verba autem fideicommiſſorum hæc
xime in uſu habentur: *Peto, rogo, vo-*
mando, fidei tuæ committo. quæ per-
le ſingula firma ſunt, atque ſi omnia in
um congeſta eſſent.

DE CODICILLIS. TIT. XXV.

A nte Auguſti tempora conſtat codicillo-
rum jus in uſu non fuiſſe: ſed primus
Lucius Lentulus (ex cujus perſona
m fideicommiſſa [eſſe] cœperunt) co-
illos introduxit. Nam cum decederet in
rica, ſcripſit codicillos teſtamento con-
natos, quibus ab Auguſto petiit per

fideicommiſſum, ut faceret aliquid. Et e
Divus Auguſtus voluntatem ejus impleſ
deinceps reliqui ejus auctoritatem ſequu
fideicommiſſa præſtabant: & filia Lent
legata, quæ jure non debebat, ſolvit.
citur autem Auguſtus convocaſſe ſapi
tes viros, interque eos Trebatium quoq
cujus tunc auctoritas maxima erat, & qu
ſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonan
juris ratione codicillorum uſus eſſet:
Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod dice
utiliſſimum & neceſſarium hoc civibus e
propter magnas & longas peregrination
quæ apud veteres fuiſſent: ubi ſi quis te
mentum facere non poſſet, tamen codi
los poſſet. Poſt quæ tempora cum & La
codicillos feciſſet, jam nemini dubium
rat, quin codicilli jure optimo admi
rentur.

1 Non tantum autem teſtamento fa
poteſt quis codicillos facere, ſed [&]
teſtatus quis decedens fideicommittere
dicillis poteſt. Sed cum ante teſtament
factum codicilli facti erant, Papinia
ait non aliter vires habere, quam ſi ſpe
li poſtea voluntate confirmentur. Sed D
Severus, & Antoninus reſcripſerunt,
iis codicillis, qui teſtamentum præcedu
poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat e
qui teſtamentum fecit, à voluntate, qu
in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe.

2 Codicillis autem hereditas neque
ri, neque adimi poteſt: ne confunda
jus teſtamentorum & codicillorum: & i
nec exheredatio ſcribi. Directo autem
reditas codicillis neque dari, neque a
mi poteſt: nam per fideicommiſſum he
ditas codicillis jure relinquitur. Nec c
ditionem heredi inſtituto codicillis adj
re, neque ſubſtituere directo [quis] pot

3 Codicillos autem etiam pluris q
facere poteſt: & nullam ſolemnitatem
dinationis deſiderant.

NSTITUTIONUM,
ſeu Elementorum
D. JUSTINIANI
LIBER TERTIUS.

E HEREDITATIBUS, QUÆ AB INTESTATO DEFERUNTUR.
TIT. I.

nteſtatus decedit, qui aut omnino teſta-
mentum non fecit, aut non jure fecit,
aut id, quod fecerat, ruptum irritumve
ctum eſt, aut ſi ex eo nemo heres extite-
it.

1 Inteſtatorum autem hereditates ex le-
e duodecim Tabularum primum ad ſuos
eredes pertinent.

2 Sui autem heredes exiſtimantur (ut
pra diximus) qui in poteſtate morien-
s fuerint: veluti filius filiave, nepos
eptiſve ex filio, pronepos proneptiſve ex
epote, ex filio nato, prognatus progna-
ve. Nec intereſt, utrum naturales ſint li-
eri, an adoptivi. Quibus connumerari ne-
eſſe eſt etiam eos, qui ex legitimis quidem
uptiis vel matrimoniis non ſunt progeni-
, curiis tamen civitatem dati, ſecundum
ivalium conſtitutionem, quæ ſuper his
oſitæ ſunt; tenorem, (heredum) ſuo-
um jura nanciſcuntur. Nec non eos,
uos noſtræ amplexæ ſunt conſtitutiones,
er quas juſſimus, (ut) ſi quis mulierem
ſuo contubernio copulaverit, non ab
nitio affectione maritali, eam tamen, cum
ui poterat habere conjugium, & ex ea li-
eros ſuſtulerit, poſtea vero affectione pro-
edente, etiam nuptialia inſtrumenta cum
a fecerit, & filios vel filias habuerit: non
olum eos liberos, qui poſt dotem editi
unt, juſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed
tiam anteriores, qui & iis qui poſtea nati

ſunt, occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumentum confectum, liberi, vel etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti. Ita demum tamen nepos neptiſve, pronepos proneptiſve, ſuorum heredum numero ſunt, ſi præcedens perſona deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſive morte id acciderit, ſive alia ratione, veluti emancipatione. Nam ſi per id tempus, quo quis moritur, filius in poteſtate ejus ſit, nepos ex eo ſuus heres eſſe non poteſt. Idque & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum (eſſe) intelligimus. poſthumi quoque, qui ſi vivo parente nati eſſent, in poteſtate (ejus) futuri forent, ſui heredes ſunt.

3 Sui autem heredes fiunt etiam ignorantes, & licet furioſi ſint, heredes poſſunt exiſtere: quia quibus ex cauſis, ignorantibus nobis acquiritur, ex his cauſis & furioſis acquiri poteſt. Et ſtatim à morte parentis quaſi continuatur dominium, & ideo nec tutoris auctoritate opus eſt pupillis, cum etiam ignorantibus acquiratur ſuis heredibus hereditas: nec curatoris aſſenſu acquiritur furioſo, ſed ipſo jure.

4 Interdum autem, licet in poteſtate (parentis) mortis tempore ſuus heres non fuerit, tamen ſuus heres parenti efficitur: veluti (ſi) ab hoſtibus quis reverſus fuerit poſt mortem patris (ſui): jus enim poſtliminii hoc facit.

5 Per contrarium (autem hoc) evenit, ut licet quis in familia defuncti ſit, mortis tempore, tamen ſuus heres non fiat: veluti ſi poſt mortem ſuam pater judicatus fuerit perduellionis reus, ac per hoc memoria ejus damnata fuerit. ſuum enim heredem habere non poteſt, cum fiſcus ei ſuccedat: ſed poteſt dici ipſo (quidem) jure ſuum heredem eſſe, ſed deſinere.

6 Cum filius, filiave, & ex altero filio

nepos

pos neptiſve exiſtunt, pariter ad heredi-
tem (avi) vocantur: nec qui gradu pro-
mior eſt, ulteriorem excludit. Æquum
im eſſe videtur, nepotes nepteſve in
tris ſui locum ſuccedere. Pari ratione &
nepos, neptiſve ſit ex filio, & ex nepo-
pronepos, proneptiſve: ſimul vocan-
ir. Et quia placuit nepotes, nepteſve,
em pronepotes, pronepteſve in parentis
i locum ſuccedere: conveniens eſſe vi-
m eſt, non in capita, ſed in ſtirpes he-
ditatem dividi: ut filius partem dimidi-
hereditatis habeat, & ex altero filio duo
ureſve nepotes alteram dimidiam. Item
ex duobus filiis nepotes nepteſve exi-
int, ex altero unus forte aut duo; ex al-
ro tres aut quatuor: ad unum aut duos
midia pars pertineat, ad tres vel ad qua-
or altera dimidia.

7 Cum autem quæritur, an quis ſuus
res exiſtere poſſit: eo tempore quæren-
im eſt, quo certum eſt aliquem ſine te-
mento deceſſiſſe, quod accidit & deſti-
to teſtamento. Hac ratione, ſi filius ex-
redatus fuerit, & extraneus heres in-
tutus: & filio mortuo, poſtea certum
erit heredem inſtitutum ex teſtamento
n fieri heredem, aut quia noluit eſſe he-
s, aut quia non potuit: nepos avo ſuus
res exiſtet: quia quo tempore certum eſt
teſtatum deceſſiſſe patremfamilias, ſo-
s invenitur nepos. & hoc certum eſt.

8 Et licet poſt mortem avi natus ſit, ta-
en avo vivo conceptus, mortuo patre e-
s, poſteaque deſerto avi teſtamento, ſu-
heres efficitur. Plane ſi & conceptus &
tus fuerit poſt mortem avi, mortuo pa-
e ſuo, deſertoque poſtea avi teſtamento
us heres avo non exiſtet: quia nullo jure
gnationis patrem ſui patris attigit. Sed
c ille eſt inter liberos avi, quem filius
nancipatus adoptavit. Hi autem, cum
on ſint ſui (quantum ad hereditatem)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

liberi, neque bonorum poſſeſſionem petere poſſunt, quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis heredibus.

9 Emancipati autem liberi, jure civili nihil juris habent: (neque enim ſui heredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt.) neque ullo alio jure per legem duodecim Tabularum vocantur. ſed Prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionem *Unde liberi*, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſive ſoli ſint, ſive cum ſuis heredibus concurrant. Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato uno, & eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit, ſane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus jure civili heres eſt, & ſolus ſuus heres: ſed cum emancipatus beneficio Prætoris in partem admittitur: evenit, ut ſuus heres pro patre heres fiat.

10 At hi qui emancipati à parente in adoptionem ſe dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modo, cum is moreretur, in adoptiva familia fuerint: nam vivo eo emancipati ab adoptivo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec unquam in adoptiva familia fuiſſent. Et convenienter, quod ad adoptivum patrem pertinet, æque extraneorum loco eſſe incipiunt. Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptivo patre, & quantum ad hunc adoptivum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrum ad liberos ejus, an ad agnatos.

11 Minus ergo juris habent adoptivi (filii,) quam naturales. namque naturales emancipati, beneficio Prætoris gradum libero-

iberorum retinent, licet jure civili per-
dant: adoptivi vero emancipati & jure ci-
vili perdunt gradum liberorum, & à Præ-
ore non admittuntur. Et recte, natura-
ia enim jura civilis ratio perimere non
poteſt: nec, quia deſinunt ſui heredes
eſſe, poſſunt deſinere filii filiæve, aut
nepotes nepteſve eſſe. adoptivi vero eman-
cipati, extraneorum loco incipiunt eſſe:
quia jus nomenque filii filiæve, quod per
adoptionem conſequuti ſunt, alia civili ra-
ione, id eſt, emancipatione, perdunt.

12 Eadem hæc obſervantur, & in ea
bonorum poſſeſſione, quam contra tabu-
las teſtamenti parentis liberis præteritis,
d eſt, neque heredibus inſtitutis, neque,
ut oportet, exheredatis, Prætor pollice-
ur. Nam eos quidem, qui in poteſtate
mortis tempore fuerint, & emancipatos
vocat Prætor ad eandem bonorum poſſeſ-
ionem: eos vero, qui in adoptiva fami-
ia fuerint per hoc tempus, quo naturalis
parens moreretur, repellit. Item adopti-
vos liberos emancipatos ab adoptivo patre,
ſicut nec ab inteſtato, ita longe minus
contra tabulas teſtamenti ad bona ejus (non)
admittit: quia deſinunt (in) numero li-
berorum (ejus) eſſe.

13 Admonendi tamen ſumus, eos, qui
in adoptiva familia ſunt, quive poſt mor-
tem naturalis parentis ab adoptivo patre
emancipati fuerint, inteſtato parente na-
turali mortuo, licet ea parte edicti, qua
liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur,
non admittantur, alia tamen parte vocari,
ſcilicet qua cognati defuncti vocantur. Ex
qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui
heredes liberi, neque emancipati obſtent,
neque adgnatus quidem ullus interveniat.
Ante enim Prætor liberos vocat tam ſuos
heredes, quam emancipatos, deinde legi-
timos heredes, tertio proximos cognatos.

14 Sed ea omnia antiquitati (quidem)
placue-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra conſtitutione acceperunt, quam ſuper iis perſonis compoſuimus, quæ à patribus ſuis naturalibus in adoptionem aliis dantur. Invenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filii & naturalium parentum ſucceſſionem propter adoptionem amittebant, & adoptione facile per emancipationem ſoluta, ad neutrius patris ſucceſſionem vocabantur. Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſimus, per quam definimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum alii dederit, integra omnia jura ita ſervari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitus adoptio fuiſſet ſubſecuta: niſi in hoc tantummodo caſu, ut poſſit ab inteſtato ad patris adoptivi venire ſucceſſionem. Teſtamento autem ab eo facto, neque jure civili, neque Prætorio, ex hereditate ejus aliquid perſequi poteſt: neque contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neque inofficioſi querela inſtituta. cum nec neceſſitas patri adoptivo imponatur, vel heredem eum inſtitu re, vel exheredatum eum facere: utpote nullo vinculo naturali copulatum, neque ſi ex Sabiniano Senatuſconſulto ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in ejuſmodi caſu, neque quarta ei ſervatur, neque ulla actio ad ejus perſequutionem ei competit. Noſtra autem Conſtitutione exceptus eſt is, quem parens naturalis adoptandum ſuſceperit. Utroque enim jure tam naturali, quam legitimo in hanc perſonam concurrente, priſtina jura tali adoptioni ſervamus: quemadmodum ſi paterfamilias ſeſe dederit adrogandum, quæ ſpecialiter & ſingulatim ex præfatæ conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

15 Item vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos nepotes vel neptes, qui (quæve) ex virili ſexu deſcendunt,

ad ſuo-

ſuorum vocabat ſucceſſionem, & jure
gnatorum eos anteponebat: nepotes au-
n, qui ex filiabus nati ſunt, & prone-
tes, qui ex neptibus, cognatorum loco
nnumerans, poſt agnatorum lineam eos
cabat, tam in avi vel proavi materni,
am in aviæ vel proaviæ, ſive paternæ
e maternæ ſucceſſionem. Divi autem
incipes non paſſi ſunt talem contra natu-
n injuriam ſine competenti emendatio-
relinquere: ſed cum nepotis, & prone-
tis nomen commune ſit utriſque, tam
i ex maſculis quam qui ex fœminis de-
ndunt, ideo eundem gradum & ordi-
m ſucceſſionis eis donaverunt. Sed ut
nplius aliquid ſit eis, qui non ſolum
turæ, ſed etiam veteris juris ſuffragiis
aniuntur, portionem nepotum, vel ne-
um, vel deinceps (de quibus ſupra di-
mus) paulo minuendam eſſe exiſtima-
runt: ut minus tertia parte acciperent,
am mater eorum, vel avia fuerat acce-
ura, vel pater eorum, vel avus pater-
s, ſive maternus, quando fœmina mor-
a ſit, cujus de hereditate agitur: iiſque
icet ſoli ſint) adeuntibus, agnatos mi-
me vocabant. Et quemadmodum lex
odecim Tabularum, filio mortuo, ne-
tes vel neptes, pronepotes vel prone-
es in locum patris ſui ad ſucceſſionem
i ſui vocat, ita & principalis diſpoſitio
locum matris ſuæ, vel aviæ, eos cum
n deſignata partis tertiæ deminutione
cat.

16 Sed nos, cum adhuc dubitatio ma-
ret inter agnatos & memoratos nepotes,
artam partem ſubſtantiæ defuncti agna-
s ſibi vindicantibus ex cujuſdam conſti-
tionis auctoritate: memoratam quidem
nſtitutionem à noſtro Codice ſegrega-
mus, neque inſeri eam ex Theodoſiano
odice in eo conceſſimus. Noſtra autem
nſtitutione promulgata, toti juri ejus
deroga-

derogatum eſt: & ſauximus, talibus n
potibus ex filia, vel pronepotibus ex n
pte, vel deinceps, ſuperſtitibus, agnat
nullam partem mortui ſucceſſionis ſi
vindicare: ne hi, qui ex tranſverſa
nea veniunt, potiores his habeantur, q
recto jure deſcendunt. Quam conſtituti
nem noſtram obtinere ſecundum ſui
gorem & tempora, & nunc ſancimus: i
tamen, ut quemadmodum inter filios
nepotes ex filio antiquitas ſtatuit, non
capita, ſed in ſtirpes dividi hereditaten
ſimiliter nos inter filios & nepotes ex fil
diſtributionem fieri jubeamus, vel int
omnes nepotes & neptes, & inter pronep
tes & proneptes, & alias deinceps perſona
ut utraque progenies, matris vel patris, av
vel avi portionem ſine ulla diminutio
conſequatur: ut ſi forte unus vel duo ex
na parte, ex altera tres aut quatuor exten
unus aut duo dimidiam, alteri tres a
quatuor alteram dimidiam hereditatis h
beant.

DE LEGITIMA AGNATO-RUM SUCCESSIONE.

TIT. II.

SI nemo ſuus heres, vel eorum, qu
inter ſuos heredes Prætor, vel conſt
tutiones vocant, exiſtat, qui ſucce
ſionem quoquo modo amplectatur: tur
ex lege duodecim Tabularum ad adgn
tum proximum pertinet hereditas.

1 Sunt autem agnati (ut primo quoqu
libro tradidimus) cognati per virilis ſexu
perſonas cognatione conjuncti, quaſi
patre cognati. Itaque ex eodem patre na
fratres, adgnati ſibi ſunt, qui & conſar
guinei vocantur: nec requiritur, an etiar
eandem matrem habuerint. Item patruu
fratris filio, & invicem is illi adgnatus e
Eodem numero ſunt fratres patrueles, i
eſt, qui ex duobus fratribus procrea
ſunt

ſunt, qui etiam conſobrini vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus adgnationis pervenire poterimus. Ii etiam, qui poſt mortem patris naſcuntur, jura conſanguinitatis nanciſcuntur. Non tamen omnibus ſimul agnatis dat lex hereditatem: ſed iis, qui tunc proximiores gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit, aliquem inteſtatum deceſſiſſe.

2 Per adoptionem quoque agnationis jus conſiſtit, veluti inter filios naturales, & eos, quos pater eorum adoptavit. Nec dubium eſt, quin ii improprie conſanguinei appellentur. Item ſi quis ex cæteris agnatis (tuis,) veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu eſt, adoptaverit aliquem, agnatus inter ſuos heredes eſſe non dubitatur.

3 Cæterum inter maſculos quidem agnationis jure hereditas, etiamſi longiſſimo gradu ſint, ultro citroque capitur. Quod ad fœminas vero (attinet,) ita placebat, ut ipſæ conſanguinitatis jure tantum capiant hereditatem, ſi ſorores ſint, ulterius non capiant: maſculi autem ad earum hereditates (etiam ſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hereditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat: Quod ideo ita conſtitutum erat, quia commodius videbatur, ita jura conſtitui, ut plerumque hereditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſane iniquum erat, in univerſum eas quaſi extraneas repelli: Prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur: ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque agnatus ullus, neque proximior cognatus interveniat. Et hæc quidem lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes agnatos, ſive maſculos, ſive

fœminas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

fœminas cujuſcunque gradus ad ſimilit
dinem ſuorum invicem ad ſucceſſione
vocabat. Media autem juriſprudentia, qu
erat quidem ex lege duodecim Tabularu
junior. Imperiali autem diſpoſitione ant
rior, ſubtilitate quadam excogitata præf
tam differentiam inducebat, & penitus e
à ſucceſſione agnatorum repellebat, om
alia ſucceſſione incognita: donec Præt
res paulatim aſperitatem juris civilis cor
gentes, ſive quod deerat, implentes, h
mano propoſito alium ordinem ſuis edic
addiderunt: & cognationis linea, proxim
tatis nomine introducta, per bonoru
poſſeſſionem eas adjuvabant, & polliceba
tur his bonorum poſſeſſionem, quæ *Un*
cognati appellatur. Nos vero, legem du
decim Tabularum ſequentes, & ejus veſt
gia in hac parte conſervantes, laudam
quidem Prætores ſuæ humanitatis, non t
men eos in plenum (huic) cauſæ mederi i
venimus. Quare etenim uno eodemq
gradu naturali concurrente, & adgnation
titulis tam in maſculis, quam in fœmin
æqua lance conſtitutis, maſculis quide
dabatur ad ſucceſſionem venire omniu
agnatorum: ex agnatis autem mulierib
nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad agnat
rum ſucceſſionem patebat aditus. Id
(nos) in plenum omnia reducentes, &
jus duodecim Tabularum eandem diſpo
tionem exæquantes, noſtra Conſtitutio
ſancimus, omnes legitimas perſonas, id e
per virilem ſexum deſcendentes (ſive m
ſculini generis, ſive fœminini ſint) ſimi
modo ad jura ſucceſſionis legitimæ ab i
teſtato vocari, ſecundum ſui gradus præ
gativam, nec ideo excludendas, quia co
ſanguinitatis jura, ſicut germanæ, no
habent.

4 Hoc etiam addendum noſtræ Conſtit
tioni exiſtimavimus, ut transferatur un
tantummodo gradus à jure cognationis
legitima

egitimam ſucceſſionem, ut non ſolum fraris filius & filia (ſecundum quod jam deinivimus) ad ſucceſſionem patris ſui voentur, ſed etiam germanæ conſanguineæ, el ſororis uterinæ filius & filia ſoli, & on deinceps perſonæ, una cum his ad jura vunculi ſui perveniant, & mortuo eo, qui atruus quidem eſt ſui fratris filiis, avunulus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili moo ab utroque latere ſuccedant, tanquam ſi mnes ex maſculis deſcendentes legitimo ure veniant, ſcilicet ubi frater & ſoror ſuerſtites non ſunt. (His etenim perſonis ræcedentibus, cæteri gradus remanent peitus ſemoti) videlicet hereditate non in ſirpes, ſed in capita dividenda.

5 Si plures ſint gradus agnatorum apere lex duodecim Tabularum *proximum* ocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint defuncti rater & alterius fratris filius, aut patruus, rater potior habetur. Et quamvis ſingulai numero uſa lex (duodecim Tabularum) *roximum* vocet: tamen dubium non eſt, uin ſi plures ſint ejuſdem gradus, omnes dmittantur. Nam & proprie proximus ex luribus gradibus intelligitur, & tamen on dubium eſt, quin, licet unus ſit grauus agnatorum, pertineat ad eos hereditas.

6 Proximus autem, ſi quidem nullo teamento facto quiſquam deceſſerit, per oc tempus requiritur, quo mortuus eſt is, ujus de hereditate quæritur. Quod ſi fato teſtamento quiſquam deceſſerit, per oc tempus requiritur, quo certum eſſe œperit, nullum ex teſtamento heredem xtiturum, tunc enim proprie quiſque nteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod uidem aliquando longo tempore declaatur. In quo ſpatio temporis ſæpe accilit, ut proximiore mortuo, proximus ſſe incipiat, qui moriente teſtatore non rat proximus.

7 Placebat autem in eo genere percipien-

darum hereditatum ſucceſſionem non e
id eſt, ut quamvis proximus, qui ſec
dum ea, quæ diximus, vocatur ad he
ditatem, aut ſpreverit hereditatem,
antequam adeat, deceſſerit: nihilo r
gis legitimo jure ſequentes admittant.
Quod iterum Prætores imperfecto j
corrigentes, non in totum ſine admi
culo relinquebant, ſed ex cognatorum
dine eos vocabant, ut pote agnationis
re eis recluſo. Sed nos nihil perfectiſſi
juri deeſſe cupientes, noſtra Conſtitut
ne, (quam de jure patronatus, huma
tate ſuggerente, protulimus) ſancin
ſucceſſionem in agnatorum hereditati
non eſſe eis denegandam, cum ſatis abſ
dum erat, quod cognatis à Prætore ap
tum eſt, hoc agnatis eſſe recluſum: n
xime cum in onere quidem tutelarum,
primo gradu deficiente, ſequens ſucce
& quod in onere obtinebat, non erat
lucro permiſſum.

8 Ad legitimam ſucceſſionem nihilo
nus vocatur etiam parens, qui contra
fiducia filium vel filiam, nepotem vel
ptem, ac deinceps, emancipat, quod
noſtra Conſtitutione omnino inducitur,
emancipationes liberorum ſemper vide
tur quaſi contracta fiducia fieri: cum ap
veteres non aliter hoc obtinebat, niſi ſ
cialiter contracta fiducia parens manu
ſiſſet.

DE SENATUSCONSULTO TERTULLIANO.

TIT. III.

Lex XII. Tabularum ita ſtricto ju
utebatur; & præponebat maſculoru
progeniem, & eos, qui per fœmi
ni ſexus neceſſitudinem ſibi junguntu
adeo expellebat, ut ne quidem inter m
trem & filium, filiamve ultro citroq
hereditatis capiendæ jus daret, niſi quo

Prætor

Prætores ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſſionem bonorum poſſeſſione *Unde cognati* adcommodata, vocabant.

1 Sed hæ juris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt. Et primus quidem Divus Claudius matri ad ſolatium liberorum amiſſorum, legitimam eorum detulit hereditatem.

2 Poſtea autem Senatuſconſulto Tertulliano, quod Divi Adriani temporibus factum eſt, pleniſſime de triſti ſucceſſione matri, non etiam aviæ deferenda cautum eſt: ut mater ingenua trium liberorum jus habens, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarumve admittatur inteſtato mortuorum, licet in poteſtate parentis ſit: ut ſcilicet, cum alieno juri ſubjecta eſt, juſſu ejus adeat hereditatem, cujus juri ſubjecta eſt.

3 Præferuntur autem matri liberi defuncti, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt, ſive primi gradus, ſive ulterioris. Sed & filiæ ſuæ mortuæ filius, vel filia præponitur ex conſtitutionibus matri defunctæ, id eſt, aviæ ſuæ. Pater vero utriuſque, non etiam avus & proavus matri anteponitur, ſcilicet cum inter eos ſolos de hereditate agitur. Frater autem conſanguineus, tam filii, quam filiæ excludebat matrem. Soror autem conſanguinea pariter cum matre admittebatur. Sed ſi fuerant frater & ſoror conſanguinei, & mater liberis onerata, frater quidem matrem excludebat, communis autem erat hereditas ex æquis partibus, fratribus & ſororibus.

4 Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubveniendum eſſe exiſtimavimus, reſpicientes ad naturam, & puerperium, & periculum, & ſæpe mortem ex hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credidimus, caſum fortuitum in ejus ad-

mitti detrimentum. Si enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorum. Quid enim peccavit, ſi non plures, ſed paucos peperit? Et dedimus jus legitimum plenum matribus (ſive ingenuis, ſive libertinis) etſi non ter enixæ fuerint, vel quater, ſed eum tantum, vel eam, qui quæve morte intercepti ſunt, ut ſic vocentur in liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem.

5 Sed cum antea conſtitutiones jura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes, partim matrem adjuvabant, partim eam prægravabant, nec in ſolidum eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibus tertiam ei partem abſtrahentes, certis legitimis dabant perſonis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis viſum eſt recta & ſimplici via, matrem omnibus perſonis legitimis anteponi, & ſine ulla deminutione, filiorum ſuorum ſucceſſionem accipere: excepta fratris & ſororis perſona, (ſive conſanguinei ſint, ſive ſola cognationis jura habentes) ut quemadmodum eam toti alii ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres & ſorores, (ſive legitimi ſint, ſive non) ad capiendas hereditates ſimul vocemus, ita tamen, ut ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint, dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes ſorores habeant. Si vero matre ſuperſtite, & fratre vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſive legitima, ſive ſola cognationis jura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur, in capita diſtribuatur ejus hereditas.

6 Sed quemadmodum nos matribus proſpeximus, ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere, ſcituris eis, quod ſi tutores liberis non petierint, vel in locum remoti vel excuſati, intra annum petere neglexerint, ab

corum

orum impuberum morientium ſucceſſione
nerito repelluntur.

7 Licet autem vulgo quæſitus ſit filius,
liave: poteſt (tamen) ad bona ejus mater
x Tertulliano Senatuſconſulto admitti.

DE SENATUSCONSULTO ORPHITIANO.

TIT. IV.

Per contrarium autem liberi ad bona
matrum inteſtatarum admittuntur ex
Senatuſconſulto Orphitiano, quod Or-
hitio & Rufo Conſulibus effectum eſt
ivi Marci temporibus, & data eſt tam fi-
o, quam filiæ legitima hereditas, etiamſi
ieno juri ſubjecti ſint, & præferuntur
nſanguineis & adgnatis defunctæ matris.

1 Sed cum ex hoc Senatuſconſulto nepo-
s & neptes ad aviæ ſucceſſionem legitimo
ire non vocarentur: poſtea hoc conſtitu-
onibus Principalibus emendatum eſt, ut
l ſimilitudinem filiorum filiarumque, &
epotes & neptes vocentur.

2 Sciendum autem eſt hujuſmodi ſucceſ-
ones, quæ ex Tertulliano & Orphitiano
natuſconſultis deferuntur, capitis demi-
atione non perimi, propter illam regu-
m, qua novæ hereditates legitimæ capitis
minutione non pereunt, ſed illæ ſolæ,
æ ex lege duodecim Tabularum defe-
ntur.

3 Noviſſime ſciendum eſt, etiam illos li-
ros, qui vulgo quæſiti ſunt, ad matris
reditatem ex hoc Senatuſconſulto ad-
itti.

4 Si ex pluribus legitimis heredibus
idam omiſerint hereditatem, vel morte
l alia cauſa impediti fuerint, quo minus
eant: reliquis, qui adierint, adcreſcit il-
rum portio, & licet ante deceſſerint, ad
redes tamen eorum pertinet.

DE SUCCESSIONE COGNATORU

TIT. V.

Poſt ſuos heredes, eoſque, quos inter ſ
heredes Prætor & conſtitutiones
cant, & poſt legitimos (quo num
ſunt adgnati, & ii, quos in locum adgna
rum tam ſupradicta Senatuſconſulta, qu
noſtra erexit Conſtitutio) proximos
gnatos Prætor vocat.

1 Qua parte naturalis cognatio ſpec
tur: nam agnati capite deminuti, quic
ex his progeniti ſunt, ex lege duodec
Tabularum inter legitimos non habentu
ſed à Prætore tertio ordine vocantur,
ceptis ſolis tantummodo fratre & ſor
emancipatis, non etiam liberis eorum, q
lex Anaſtaſiana cum fratribus integri ju
conſtitutis, vocat quidem ad legitim
fratris hereditatem, ſive ſororis, non æq
tamen partibus, ſed cum aliqua deminut
ne, quam facile eſt ex ipſius conſtitutio
verbis intelligere. Aliis vero adgnatis
ferioris gradus licet capitis deminution
paſſi non ſunt, tamen anteponit eos,
procul dubio cognatis.

2 Eos etiam, qui per fœminini ſe
perſonas ex tranſverſo cognatione jung
tur, tertio gradu proximitatis nom
Prætor ad ſucceſſionem vocat.

3 Liberi quoque, qui in adoptiva fami
ſunt, ad naturalium parentum hereditat
hoc eodem gradu vocantur.

4 Vulgo quæſitos, nullos habere ag
tos, manifeſtum eſt; quum agnatio à pa
ſit, cognatio a matre; hi autem nullum
trem habere intelligantur. Eadem ratio
ne inter ſe quidem poſſunt videri conſa
guinei eſſe; quia conſanguinitatis jus ſ
cies eſt agnationis. Tantum ergo cogn
ſunt ſibi, ſicut & matri cognati ſunt. I
que omnibus iſtis ex ea parte competit
norum poſſeſſio, qua proximitatis nomi
cognati vocantur.

5 Hoc loco & illud neceſſario admonendi ſumus, agnationis quidem jure admitti aliquem ad hereditatem, etſi decimo gradu ſit, ſive de lege duodecim Tabularum quæramus, ſive de edicto, quo Prætor legitimis heredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur. Proximitatis vero nomine, iis ſolis Prætor promittit bonorum poſſeſſionem, qui uſque ad ſextum gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo ſobrino ſobrinaque nati natæve.

DE GRADIBUS COGNATIONUM.

TIT. VI.

Hoc loco neceſſarium eſt exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Quare in primis admonendi ſumus, cognationem aliam ſupra numerari, aliam infra, aliam ex tranſverſo, quæ etiam à latere dicitur. Superior cognatio eſt parentum, inferior liberorum, ex tranſverſo fratrum ſororumve, & eorum, qui quæve ex his generantur; & convenienter patrui, amitæ, avunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea, quæ ex tranſverſo numeratur à ſecundo.

1 Primo gradu eſt ſupra pater, mater: infra, filius, filia.

2 Secundo (gradu) ſupra, avus, avia: infra, nepos, neptis: ex tranſverſo, frater, ſoror.

3 Tertio (gradu) ſupra, proavus, proavia: infra, pronepos, proneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque filius, filia; & convenienter patruus, amita, avunculus, & matertera. Patruus eſt frater patris, qui Græce πατράδελφος appellatur. Avunculus eſt frater matris, qui Græce μητράδελφος dicitur, & uterque

promiſcue θεῖος appellatur. Amita
patris ſoror, quæ Græce πατραδέλφ
appellatur. Matertera vero matris ſor
quæ Græce μητραδέλφη dicitur,
utraque promiſcue θεία appellatur.

4 Quarto gradu ſupra abavus, abavi
infra, abnepos, abneptis: ex tranſver
fratris ſororiſque nepos, neptiſve; & co
venienter patruus magnus, amita magn
id eſt, avi frater, & ſoror; item avuncul
magnus, & matertera magna, id eſt, av
frater & ſoror, conſobrinus, conſobri
id eſt, qui quæve ex ſororibus aut fratrib
procreantur. Sed quidam recte conſob
nos eos proprie dici putant, qui ex duab
ſororibus progenerantur, quaſi conſoro
nos: eos vero, qui ex duobus fratribus pr
generantur, proprie fratres patrueles vo
ri. Si autem ex duobus fratribus filiæ n
ſcuntur, ſorores patrueles appellari.
eos qui ex fratre & ſorore progenerantu
amitinos proprie dici putant. Amitæ tu
filii conſobrinum te appellant, tu ill
amitinos.

5 Quinto (gradu) ſupra atavus, atavi
infra, atnepos, atneptis: ex tranſverſo, fr
tris ſororiſque pronepos, proneptis:
convenienter propatruus proamita, id e
proavi frater & ſoror; & proavunculus
promatertera, id eſt, proaviæ frater & ſ
ror. Item fratris patruelis, vel ſororis p
truelis conſobrini & conſobrinæ, amiti
& amitinæ filius, filia, propius ſobrino
propius ſobrina. hi ſunt patrui magni
amitæ magnæ, avunculi magni, materter
magnæ filius, filia.

6 Sexto gradu ſupra tritavus, tritavia
infra, trinepos, trineptis: ex tranſverſo
fratris ſororiſque abnepos, abneptis: &
conve

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

conven[illegible]er abpatruus, abamita, id eſt, abavi f[illegible] & ſoror: abavunculus, abmatertera[illegible] eſt, abaviæ frater & ſoror. [Item propat[illegible] proamitæ, proavunculi, promatertera[illegible]lius, filia, item propius ſobrino, ſobrin[illegible] filius, filia] item conſobrini, conſob[illegible] nepos, neptis, item ſobrini, ſobrinæ, [illegible]ſt, qui quæve ex fratribus, vel ſororib[illegible]atruelibus, vel conſobrinis, vel amitin[illegible]ogenerantur.

7 H[illegible]nus oſtendiſſe ſufficiat, quemadmodum [illegible]adus cognationis numerentur. Namqu[illegible]x his palam eſt intelligere, quema[illegible]dum ulteriores quoque gradus numera[illegible]lebeamus: quippe ſemper generata pe[illegible]a gradum adjicit, ut longe facilius ſit [illegible]ondere, quoto quiſque gradu ſit, qu[illegible]ropria cognationis appellatione quemq[illegible] denotare.

8 A[illegible]ionis quoque gradus eodem modo nu[illegible]ntur.

9 Se[illegible]um magis veritas oculata fide, quam [illegible] aures animis hominum infigatur, [illegible] neceſſarium duximus poſt narrationem [illegible]duum, eos etiam præſenti libro ſcribi, [illegible]atenus poſſint & auribus & oculorum [illegible]ectione adoleſcentes perfectiſſimam g[illegible]um doctrinam adipiſci.

D[illegible]ERVILI COGNATIONE.

TIT. VII.

Illu[illegible]tum eſt, ad ſerviles cognationes illa[illegible]artem edicti, qua proximitatis non[illegible] bonorum poſſeſſio permittitur, non pe[illegible]nere: nam nec ulla antiqua lege talis c[illegible]atio computabatur. Sed noſtra Conſti[illegible]one, quam pro jure patronatus fecimu[illegible] quod jus uſque ad noſtra tempora ſatis[illegible]curum, atque nube plenum, & undiq[illegible]onfuſum fuerat) & hoc humanitate ſu[illegible]rente conceſſimus, ut ſi quis in ſervili [illegible]nſtitutus conſortio, liberum vel liberos[illegible]buerit, ſive ex libera, ſive ex ſer-

vilis conditionis muliere, vel contra ſer
mulier ex libero vel ſervo habuerit liber
cujuſcunque ſexus, & ad libertatem h
pervenientibus, ii, qui ex ſervili ven
nati ſunt, libertatem meruerint, vel du
mulieres liberæ erant, ipſi in ſervitute e
habuerint, & poſtea ad libertatem perv
nerint, ut hi omnes ad ſucceſſionem patr
vel matris veniant, patronatus jure in h
parte ſopito. Hos enim liberos non ſolu
in ſuorum parentum ſucceſſionem, ſe
etiam alterum in alterius ſucceſſione
mutuam vocavimus ex illa lege ſpecialit
eos vocantes: ſive ſoli inveniantur qui i
ſervitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt
ſive una cum aliis qui poſt libertatem p
rentum concepti ſunt: ſive ex eodem pa
tre, [ſive ex eadem matre, ſive ex aliis nu
ptiis, ad ſimilitudinem eorum,] qui e
juſtis nuptiis procreati ſunt.

1 Repetitis itaque omnibus, quæ ja
tradidimus, apparet non ſemper eos, qu
parem gradum cognationis obtinent, par
ter vocari, eoque amplius, ne eum quidem
qui proximior ſit cognatus, ſemper potic
rem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit ſuc
rum heredum, & eorum, quos inter ſuc
heredes enumeravimus, apparet, prone
potem vel adnepotem defuncti potioren
eſſe, quam fratrem, aut patrem matremqu
defuncti: cum alioquin pater quidem &
mater (ut ſupra quoque tradidimus) pri
mum gradum cognationis obtineant, fra
ter vero ſecundum, pronepos autem ter
tio gradu ſit cognationis, & adnepo
quarto. Nec intereſt, in poteſtate mo-
rientis fuerit, an non, quod vel eman-
cipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmi-
neo ſexu propagatus eſt. Amotis quoque
ſuis heredibus & quos inter ſuos herede
vocari diximus, agnatus, qui integrum ju
habet agnationis, etiam ſi longiſſimo gradu
ſit, plerumque potior habetur, quam proxi-
mior

ior cognatus. Nam patrui nepos vel pro-
pos avunculo vel materteræ præfertur.
oties igitur dicimus, aut potiorem haberi
m qui proximiorem gradum cognationis
tinet, aut pariter vocari eos qui cognati
nt: quoties neque ſuorum heredum, qui-
e inter ſuos heredes ſunt, neque agna-
onis (jure,) aliquis præferri debeat, ſe-
ndum ea quæ tradidimus: exceptis fra-
e & ſorore emancipatis, qui ad ſucceſſio-
em fratrum vel ſororum vocantur: qui
ſi capite deminuti ſunt, tamen præferun-
r cæteris ulterioris gradus agnatis.

DE SUCCESSIONE LIBERTORUM.
TIT. VIII.

Nunc de libertorum bonis videamus.
Olim itaque licebat liberto patronum
ſuum impune teſtamento præterire:
am ita demum lex duodecim Tabularum
d hereditatem liberti vocabat patronum,
i inteſtatus mortuus eſſet libertus, herede
o nullo relicto. Itaque inteſtato mortuo
berto, ſi is ſuum heredem reliquiſſet, pa-
rono nihil in bonis ejus juris erat. Et ſi
uidem ex naturalibus liberis aliquem
uum heredem reliquiſſet, nulla videbatur
uerela: ſi vero adoptivus filius fuiſſet,
perte iniquum erat, nihil juris patrono
upereſſe.

1 Qua de cauſa poſtea Prætoris edicto
æc juris iniquitas emendata eſt. ſive enim
aciebat teſtamentum libertus, jubebatur
ta teſtari, ut patrono partem dimidiam
onorum ſuorum relinqueret, & ſi aut ni-
il, aut minus parte dimidia reliquerat,
abatur patrono contra tabulas teſtamenti,
artis dimidiæ bonorum poſſeſſio. Sive in-
eſtatus moriebatur, ſuo herede relicto fi-
io adoptivo, dabatur æque patrono contra
unc ſuum heredem partis dimidiæ bono-
rum poſſeſſio. Prodeſſe autem liberto ſole-
bant ad excludendum patronum naturales

liberi,

liberi, non ſolum quos in poteſtate mo
tempore habebat, ſed etiam emancipati
in adoptionem dati: ſi modo ex ali
parte ſcripti heredes erant, aut præte
contra tabulas bonorum poſſeſſionem
edicto Prætorio petierant. nam exhere
ti nullo modo repellebant patronum.

2 Poſtea (vero) lege Papia adaucta ſi
jura patronorum, qui locupletiores lib
tos habebant. Cautum eſt enim, *ut ex bo*
ejus, qui ſeſtertium centum millium
trimonium reliquerat, & pauciores, qu
tres liberos habebat (ſive is teſtamento
cto, ſive inteſtatus mortuus erat) viri
pars patrono deberetur. Itaque cum un
quidem ſilium filiamve heredem relique
libertus, perinde pars dimidia debebat
patrono, ac ſi is ſine ullo ſilio filiave in
ſtatus deceſſiſſet. cum [vero] duos dua
heredes reliquerat, tertia pars debebat
patrono: ſi tres reliquerat, repellebat
patronus.

3 Sed noſtra Conſtitutio (quam pro om
natione, Græca lingua compendioſo tract
tu habito compoſuimus) ita hujuſmodi ca
ſam definivit: ut ſi quidem libertus vel
berta minores centenariis ſint, id eſt, m
nus centum aureis habeant ſubſtantia
(ſic enim legis Papiæ ſummam interpreta
ſumus, ut pro mille ſeſtertiis unus aure
computetur) nullum locum habeat patr
nus in eorum ſucceſſione, ſi tamen teſt
mentum fecerint. Sin autem inteſtati d
ceſſerint, nullo liberorum relicto, tunc p
tronatus jus (quod erat ex lege duodeci
Tabularum) integrum reſervavit. Cum v
ro majores centenariis ſint, ſi heredes, v
bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſi
unum, ſive plures, cujuſcumque ſexus v
gradus: ad eos ſucceſſiones parentum de
duximus, patronis omnibus modis un
cum ſua progenie ſemotis. Sin autem ſin
liberis deceſſerint, ſi quidem inteſtati a

omnem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

omnem hereditatem patronos patronaſque vocavimus. ſi vero teſtamentum quidem fecerint, patronos autem, aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exheredaverint, vel mater ſive avus maternus, eos præterierint, ita quod non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta, tunc ex noſtra Conſtitutione per bonorum poſſeſſionem contra tabulas non dimidiam (ut antea,) ſed tertiam partem bonorum liberti conſequantur: vel quod deeſt eis, ex Conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit: ita ſine onere, ut nec liberis liberti, libertæve ex ea parte legata vel fideicommiſſa præſtentur, ſed ad coheredes eorum hoc onus redundet. Multis aliis caſibus à nobis in præfata conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad hujuſmodi diſpoſitionem juris perſpeximus, ut tam patroni patronæque, quam liberi eorum, nec non qui ex tranſverſo latere veniunt, uſque ad quintum gradum, ad ſucceſſionem libertorum libertarumve vocentur, ſicut ex ea conſtitutione intelligendum eſt. Et ſi ejuſdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumque pluriumve liberi ſint, qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſſionem, & in capita, non in ſtirpes dividatur ſucceſſio: eodem modo & in iis, qui ex tranſverſo latere veniunt, ſervando. Pene enim conſonantia jura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſionibus fecimus.

4 Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda ſunt, qui in civitatem Romanam pervenerunt, cum nec ſint alii liberti, ſimul & Dedititiis, & Latinis ſublatis, cum Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant, quia licet ut liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo ultimo ſpiritu ſimul animam atque libertatem amittebant, &

quaſi

quaſi ſervorum, ita bona eorum, jure qu
dammodo peculii ex lege Junia (Norban
manumiſſores detinebant. Poſtea vero S
natuſconſulto Largiano cautum fuerat, *u*
liberi manumiſſoris non nominatim exh
redati facti, extraneis heredibus eorum i
bonis Latinorum præponerentur. Quib
etiam ſupervenit Divi Trajani edictum
quod eundem hominem, ſi invito vel ign
rante patrono, ad civitatem Romanam v
nire ex beneficio Principis feſtinarat, f
ciebat quidem vivum civem Romanun
Latinum vero morientem. Sed noſtra Co
ſtitutione propter hujuſmodi conditionu
vices, & alias difficultates, cum ipſis Lat
nis etiam legem Juniam, & Senatuſconſu
tum Largianum, & edictum Divi Trajan
in perpetuum deleri cenſuimus, ut omn
liberti civitate Romana fruantur, & mir
bili modo quibuſdam adjectionibus ipſ
vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad c
vitatem Romanam capiendam tranſpoſu
mus.

DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM
TIT. IX.

In ſumma quod ad bona libertorum att
net, admonendi ſumus, cenſuiſſe Sen
tum, ut quamvis ad omnes patroni lib
ros, qui ejuſdem gradus ſunt, æqualit
bona libertorum pertineant: tamen licet
parenti, uni ex liberis adſignare libertun
ut poſt mortem ejus ſolus is patronus h
beatur, cui adſignatus eſt; & cæteri liber
qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla a
ſignatione interveniente, pariter admitt
rentur, nihil juris in his bonis habeant
ſed ita demum priſtinum jus recipiant,
is, cui adſignatus eſt, deceſſerit nullis lib
ris relictis.

1 Nec tantum libertum, ſed etiam libe
tam, & non tantum filio, nepotive, ſe
etiam filiæ, neptive adſignare permittitu

2 Dat

2 Datur autem hæc adſignandi facultas
, qui duos pluresve liberos in poteſtate
bebit, ut eis, quos in poteſtate habet,
ſignare libertum libertamve liceat. Unde
ærebatur, ſi eum, cui adſignavit, poſtea
nancipaverit, num evaneſcat adſignatio?
d placuit evaneſcere, quod & Juliano, &
iis pleriſque viſum eſt.

3 Nec intereſt, [an] teſtamento quis ad-
gnet, an ſine teſtamento, ſed etiam qui-
uſcumque verbis patronis hoc permitti-
r facere ex ipſo Senatuſconſulto, quod
audianis temporibus factum eſt, Sabellio
ufo, Aſterio Scapula Conſulibus.

DE BONORUM POSSESSIONIBUS.

TIT. X.

us bonorum poſſeſſionis introductum eſt
à Prætore, emendandi veteris juris gra-
tia. Nec ſolum in inteſtatorum heredi-
tibus vetus jus eo modo prætor emenda-
t, ſicut ſupra dictum eſt, ſed in eorum
noque, qui teſtamento facto deceſſerint.
am ſi alienus poſthumus heres fuerit in-
itutus; quamvis hereditatem jure civili
lire non poterat, cum inſtitutio non va-
bat; honorario tamen jure bonorum
oſſeſſor efficiebatur, videlicet cum à Præ-
re adjuvabatur. ſed & is à noſtra Conſti-
tione hodie recte heres inſtituitur, quaſi
jure civili non incognitus. Aliquando
men, neque emendandi, neque impu-
nandi veteris juris, ſed magis confir-
andi gratia [Prætor] pollicetur bonorum
oſſeſſionem. Nam illis quoque, qui recte
ſtamento facto heredes inſtituti ſunt, dat
cundum tabulas bonorum poſſeſſionem.
tem ab inteſtato ſuos heredes, & adgnatos
d bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & re-
nota quoque bonorum poſſeſſione, ad eos
ertinet hereditas jure civili.

1 Quos autem ſolus vocat Prætor ad he-
editatem, heredes quidem ipſo jure non
fiunt;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

fiunt; nam Prætor heredem facere non p
teſt : per legem enim tantum , vel ſimile
juris conſtitutionem heredes fiunt , velu
per Senatuſconſulta , & conſtitution
principales : ſed cum eis Prætor dat b
norum poſſeſſionem, loco heredum conſt
tuuntur, & vocantur bonorum poſſeſſore
Adhuc autem & alios complures grad
Prætor fecit in bonorum poſſeſſionib
dandis , dum id agebat , ne quis ſine ſu
ceſſore moreretur : Nam anguſtiſſimis f
nibus conſtitutum per legem duodeci
Tabularum jus percipiendarum heredit
tum , Prætor ex bono & æquo dilatavit.

2 Sunt autem bonorum poſſeſſiones e
teſtamento quidem hæ : Prima , quæ pr
teritis liberis datur , vocaturque *Contr
tabulas.* Secunda , quam omnibus ju
ſcriptis heredibus Prætor pollicetur , ide
que vocatur *Secundum tabulas* teſtame
ti. Et cum de teſtatis prius locutus e
ad inteſtatos tranſitum fecit. Et prim
loco ſuis heredibus , & iis , qui ex edic
Prætoris inter ſuos heredes connumera
tur, dat bonorum poſſeſſionem , quæ voc
tur, *Unde liberi.* Secundo, legitimis her
dibus. Tertio, decem perſonis, quas extr
neo manumiſſori præferebat. Sunt aute
decem perſonæ hæ: pater, mater, avus, avi
tam paterni, quam materni : item filius, f
lia, nepos, neptis, tam ex filio, quam ex f
lia : frater , ſororve, conſanguinei vel ut
rini. Quarto , cognatis proximis. Quint
Tanquam ex familia. Sexto , patron
patronæque, liberiſque eorum , & parent
bus. Septimo , viro & uxori. Octavo , c
gnatis manumiſſoris.

3 Sed eas quidem prætoria introdux
juriſdictio : à nobis tamen nihil incuri
ſum prætermiſſum eſt , ſed noſtris conſtitu
tionibus omnia corrigentes , *Contra tabu
las* quidem & *Secundum tabulas* bono
rum poſſeſſiones admiſimus, utpote neceſſa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

s conſtitutas: nec non ab inteſtato; *Unde*
eri, & unde legitimi bonorum poſſeſ-
nes. Quæ autem in Prætoris edicto
nto loco poſita fuerat, id eſt, *Unde de-*
r perſonæ, eam pio propoſito, & com-
dioſo ſermone ſupervacuam oſtendi-
s. Cum enim præfata bonorum poſſeſ-
decem perſonas præponebat extraneo
numiſſori; noſtra Conſtitutio, quam de
ancipatione liberorum fecimus, omni-
parentibus, eiſdemque manumiſſoribus
tracta fiducia manumiſſionem facere
lit. ut ipſa manumiſſio eorum hoc in ſe
eat privilegium, & ſupervacua fiat ſu-
dicta bonorum poſſeſſio. Sublata igi-
prædicta quinta bonorum poſſeſſione,
gradum ejus ſextam antea bonorum
ſeſſionem induximus: & quintam feci-
s, quam Prætor proximis cognatis pol-
tur. Cumque antea fuerat ſeptimo loco
orum poſſeſſio, *Tamquam ex familia*,
Octavo *Unde patroni, patronæque, li-*
i & parentes eorum: utramque per
nſtitutionem noſtram, quam de jure pa-
natus fecimus, penitus evacuavimus.
m enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis
enuorum, libertinorum ſucceſſiones
uerimus, quas uſque ad quintum gra-
n tantummodo coarctavimus, ut ſit ali-
inter ingenuos & libertinos differen-
; ſufficit eis tam *Contra tabulas* bono-
a poſſeſſio, quam *Unde legitimi, &*
te cognati: ex quibus poſſunt ſua jura
dicare, omni ſcrupuloſitate & inextri-
ili errore iſtarum duarum bonorum
ſeſſionum reſoluta. Aliam vero bono-
n poſſeſſionem, quæ *Unde vir & uxor*
ellatur, & nono loco inter veteres bo-
um poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo
ore ſervavimus, & altiore loco, id eſt,
o eam poſuimus: decima quoque veteri
orum poſſeſſione, quæ erat *Unde co-*
iti manumiſſoris, propter cauſas enu-

 meratas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

meratas merito ſublata: ut ſex tantu
modo bonorum poſſeſſiones ordinariæ p
maneant, ſuo vigore pollentes. Septi
eas ſecuta, quam optima ratione Præto
introduxerunt. Noviſſime enim promi
tur edicto iis etiam bonorum poſſeſſ
quibus ut detur, lege, vel Senatuſconſu
vel conſtitutione comprehenſum eſt: qu
neque bonorum poſſeſſionibus, quæ ab
teſtato veniunt, neque iis quæ ex teſtam
to ſunt, Prætor ſtabili jure connumera
ſed quaſi ultimum & extraordinarium
xilium (prout res exegit) accommoda
ſcilicet iis, qui ex legibus, ſenatuſcon
tis, conſtitutionibuſve Principum, ex n
jure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato
niunt. Cum igitur plures ſpecies ſucceſ
num Prætor introduxiſſet, eaſque per
dinem diſpoſuiſſet, & in unaquaque ſpe
ſucceſſionis ſæpe plures exſtent diſſ
gradu perſonæ, ne actiones creditorum
ferrentur, ſed haberent, quos convenir
& ne facile in poſſeſſionem bonorum
functi mitterentur, & eo modo ſibi co
lerent, ideo petendæ bonorum poſſeſſ
certum tempus præfinivit. Liberis ita
& parentibus, tam naturalibus, quam
optivis in petenda bonorum poſſeſſi
anni ſpatium, cæteris autem (adgnatis,
cognatis,) centum dierum dedit.

4 Et ſi intra hoc tempus aliquis bo
rum poſſeſſionem non petierit, ejuſ
gradus perſonis adcreſcit, vel ſi nullus,
deinceps cæteris bonorum poſſeſſion
perinde ex ſucceſſorio edicto pollicet
ac ſi is, qui præcedebat, ex eo numero
eſſet. Si quis itaque delatam ſibi bono
poſſeſſionem repudiaverit, non quou
tempus bonorum poſſeſſioni præfinit
exceſſerit, expectatur, ſed ſtatim cæter
eodem edicto admittuntur. In petenda
tem bonorum poſſeſſione dies utiles ſin
li conſiderantur.

5

5 Sed bene anteriores Principes & huic cauſæ providerunt, ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet; ſed quocumque modo admittentis eam judicium (intra ſtatuta tamen tempora) oſtenderit, plenum habeat earum beneficium.

DE ACQUISITIONE PER ADROGATIONEM.

TIT. XI.

Eſt & alterius generis per univerſitatem ſucceſſio, quæ neque lege duodecim Tabularum, neque Prætoris edicto, ſed eo jure, quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt.

1 Ecce enim, cum paterfamilias ſeſe in adrogationem dat, omnes res ejus corporales, & incorporales, quæque ei debitæ ſunt, adrogatori antea quidem plena jure adquirebantur, exceptis iis, quæ per capitis deminutionem pereunt, quales ſunt operarum obligationes, & jus adgnationis: uſus etenim, & uſusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli prohibuit noſtra Conſtitutio.

2 Nunc autem nos eandem adquiſitionem, quæ per adrogationem fiebat, coarctavimus ad ſimilitudinem naturalium parentum. Nihil enim aliud, niſi tantummodo uſusfructus, tam naturalibus parentibus, quam adoptivis, per filios familiarum adquiritur in iis rebus, quæ extrinſecus filiis obveniunt, dominio eis integro ſervato. Mortuo autem filio adrogato in adoptiva familia etiam dominium (rerum) ejus ad adrogatorem pertranſit, niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex Conſtitutione noſtra patrem in iis, quæ adquiri non poſſunt, antecedant.

3 Sed ex diverſo, pro eo quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quidem jure adrogator non tenetur, ſed nomine

filii convenietur, &, ſi noluerit eum def
dere, permittitur creditoribus per com
tentes noſtros magiſtratus bona, quæ e
cum uſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alie
juri non ſubjeciſſet poſſidere, & legiti
modo ea diſponere.

DE EO, CUI LIBERTATIS CAUS BONA ADDICUNTUR.

TIT. XII.

Acceſſit novus caſus ſucceſſionis ex c
ſtitutione D. Marci. Nam ſi ii, qui
bertatem acceperunt à domino in
ſtamento, ex quo non aditur heredit
velint bona ſibi addici libertatum con
vandarum cauſa, audiuntur.

1 Et ita Divi Marci reſcripto ad Pom
lium Rufum continetur. Verba reſcri
ita ſe habent: *Si Verginio Valenti,*
teſtamento ſuo libertatem quibuſdam
ſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſt
exiſtente, in ea cauſa bona ejus eſſe cæ
runt, ut venire debeant, is, cujus de
re notio eſt, aditus, rationem deſiderii
habebit, ut libertatum tam earum, q
directo, quam earum, quæ per ſpec
fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendar
gratia addicantur tibi, ſi idòneè credi
ribus caveris de ſolido, quod cuique
betur, ſolvendo. Et ii quidem, qui
directa libertas data eſt, perinde lib
erunt, ac ſi hereditas adita eſſet. Ii
tem, quos heres manumittere rogatus
à te libertatem conſequentur, ita aut
ut ſi non alia conditione velis tibi b
addici, quam ut ii etiam, qui directo
bertatem acceperunt, tui liberti fia
Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi
quorum de ſtatu agitur, conſentia
auctoritatem noſtram adcommodam
Et ne hujus reſcriptionis noſtræ emo
mentum alia ratione irritum fiat, ſi
ſcus bona agnoſcere voluerit; & ii,
re

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

us noſtris attendunt, ſciant commodo
uniario præferendam eſſe libertatis
ſam, & ita bona cogenda, ut libertas
ſalva ſit, qui eam adipiſci potue-
it, ac ſi hereditas ex teſtamento adita
t.

Hoc reſcripto ſubventum eſt & liber-
bus, & defunctis, ne bona eorum à cre-
oribus poſſideantur, & veneant. Certe
erint hac de cauſa bona addicta, ceſſat
orum venditio: exiſtit enim defuncti
enſor, & quidem idoneus, qui de ſolido
ditoribus cavet.

In primis hoc reſcriptum toties locum
et, quoties teſtamento libertates datæ
t. Quid ergo ſi quis inteſtatus dece-
s, codicillis libertates dederit, neque
ta ſit ab inteſtato hereditas, an favor
ſtitutionis debebit locum habere? Certe
nteſtatus deceſſerit, & codicillis dederit
ertatem, competere eam, nemini du-
m eſt.

Tunc enim conſtitutioni locum eſſe
ba oſtendunt, cum nemo ſucceſſor ab
eſtato exiſtat. Ergo quamdiu incertum
, utrum exiſtat, an non, ceſſabit conſti-
io. Si vero certum eſſe cœperit nemi-
n exiſtere, tunc erit conſtitutioni lo-
.

Si is, qui in integrum reſtitui poteſt,
tinuerit hereditate, an, quamvis poteſt
integrum reſtitui, poſſit admitti conſti-
io, & bonorum addictio fieri? quid ergo
oſt addictionem libertatum conſervan-
um cauſa factam, in integrum ſit reſti-
us? utique non erit dicendum revocari
ertates: quia ſemel competierunt.

Hæc conſtitutio libertatum tuenda-
n cauſa introducta eſt. Ergo ſi liberta-
nullæ ſint datæ, ceſſat hæc conſtitutio.
uid ergo ſi vivus dederit libertates, vel
rtis cauſa, & ne de hoc quæratur, utrum
fraudem creditorum an non, factum ſit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

idcirco velint, ſibi addici bona? an au
diendi ſint? Et magis eſt ut audiri de
beant, etſi deficiant verba conſtitutio
nis.

7 Sed cum multas diviſiones ejuſmod
conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt
nobis pleniſſima conſtitutio, in qua mult
ſpecies collatæ ſunt, quibus jus hujuſmod
ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum, qu
ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt qu
cognoſcere.

DE SUCCESSIONIBUS SUBLATIS, QUÆ FIEBANT PER BONORUM VENDITIONEM, ET EX SC. CLAUDIANO.

TIT. XIII.

Erant ante prædictam ſucceſſionem oli
& aliæ per univerſitatem ſucceſſione
qualis fuerat bonorum emptio, quæ
bonis debitoris vendendis per multas an
bages fuerat introducta, & tunc locum h
bebat, quando judicia ordinaria in u
fuerant. ſed cum extraordinariis judici
poſteritas uſa eſt: ideo cum ipſis ordinari
judiciis etiam bonorum venditiones e
ſpiraverunt, & tantummodo creditorib
datur officio judicis bona poſſidere, &
prout utile eis viſum eſt, ea diſponere, quo
ex latioribus Digeſtorum libris perfecti
apparebit.

1 Erat & ex SC. Claudiano miſerabil
per univerſitatem adquiſitio: cum libe
mulier ſervili amore bacchata ipſam libe
tatem per Senatusconſultum amittebat,
cum libertate ſubſtantiam. quod indignu
noſtris temporibus eſſe exiſtimantes, &
noſtra civitate deleri, & non inſeri noſtr
Digeſtis conceſſimus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

DE OBLIGATIONIBUS.

TIT. XIV.

Nunc tranſeamus ad obligationes. Obligatio eſt juris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicujus rei ſol-
dæ ſecundum noſtræ civitatis jura.

Omnium autem obligationum ſumma
iſio in duo genera deducitur; namque
Civiles ſunt, aut Prætoriæ. Civiles
t, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo
e civili comprobatæ ſunt. Prætoriæ
t, quas Prætor ex ſua jurisdictione con-
uit, quæ etiam honorariæ vocantur.

Sequens diviſio in quatuor ſpecies di-
itur. Aut enim ex contractu ſunt, aut
ſi ex contractu ſunt, aut ex maleficio,
quaſi ex maleficio. Prius eſt, ut de iis,
e ex contractu ſunt diſpiciamus. Ha-
n æque quatuor ſunt ſpecies. Aut enim
contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut
nſenſu. de quibus ſingulis diſpiciamus.

UIBUS MODIS RE CONTRAHITUR OBLIGATIO.

TIT. XV.

e contrahitur obligatio, veluti mutui
datione. Mutui autem datio in iis re-
bus conſiſtit, quæ pondere, numero,
nſurave conſtant, veluti vino, oleo, fru-
nto, pecunia numerata, ære, argento,
ro, quas res aut numerando, aut metien-
, aut adpendendo in hoc damus, ut acci-
ntium fiant. Et quoniam nobis non
dem res, ſed aliæ ejuſdem naturæ, &
alitatis redduntur, inde etiam mutuum
pellatum eſt: quia ita à me tibi datur, ut
meo tuum fiat: & ex eo contractu na-
tur actio, quæ vocatur certi condictio.

1 Is quoque, qui non debitum accepit
eo, qui per errorem ſolvit, re obligatur,
turque agenti contra eum propter repe-
tionem condictitia actio. Nam perinde ei

 con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

condici poteſt, *ſi apparet, eum dare oport*
re, ac ſi mutuum accepiſſet. Unde pupillu
ſi ei ſine tutoris auctoritate indebitum p
errorem datum eſt, non tenebitur indebi
condictione, non magis, quam mutui d
tione. Sed hæc ſpecies obligationis nc
videtur ex contractu conſiſtere; cum i
qui ſolvendi animo dat, magis voluer
negotium diſtrahere, quam contrahere.
2 Item is, cui res aliqua utenda datu
id eſt, commodatur, re obligatur, & ten
tur commodati actione. Sed is ab eo, q
mutuum accepit, longe diſtat, namque nc
ita res datur, ut ejus fiat, & ob id de ea
ipſa reſtituenda tenetur. Et is quidem, q
mutuum accepit, ſi quolibet fortuito ca
amiſerit, quod accepit, veluti incendic
ruina, naufragio, aut latronum hoſtium
incurſu, nihilominus obligatus remane
At is, qui utendum accepit, ſane quide
exactam diligentiam cuſtodiendæ rei pr
ſtare jubetur: nec ſufficit ei tantam dil
gentiam adhibuiſſe, quantam ſuis reb
adhibere ſolitus eſt, ſi modo alius dilige
tior poterat eam rem cuſtodire, ſed propt
majorem vim majoreſve caſus non tenetu
ſi modo non ipſius culpa is caſus interv
nit, alioqui ſi id, quod tibi commodatu
eſt domi, peregre tecum ferre malueris,
vel incurſu hoſtium prædonumve, vel na
fragio amiſeris, dubium non eſt, quin
reſtituenda ea re tenearis. Commodata a
tem res tunc proprie intelligitur, ſi nul
mercede accepta vel conſtituta, res ti
utenda data eſt. alioqui mercede interv
niente, locatus tibi uſus rei videtur. gr
tuitum enim debet eſſe commodatum.
3 Præterea & is, apud quem res aliq
deponitur, re obligatur, teneturque actic
ne depoſiti, quia & ipſe de ea re, qua
accepit, reſtituenda tenetur. Sed is ex e
ſolo tenetur, ſi quid dolo commiſeri
culpæ autem nomine, id eſt, deſidiæ ac n
gliger

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

gligentiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit: quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare debet.

4 Creditor quoque, qui pignus accepit, re obligatur, (quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenetur) actione pignoratitia. Sed quia pignus utriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur; & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditum, placuit ſufficere, ſi ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeat, quam ſi præſtiterit, & aliquo fortuito caſu rem amiſerit, ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS.

TIT. XVI.

Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione & reſponſione, cum quid dari fierive nobis ſtipulamur: ex qua duæ proficiſcuntur actiones, tam condictio certi, ſi certa ſit ſtipulatio, quam ex ſtipulatu, ſi incerta ſit: quæ hoc nomine inde utitur, quod ſtipulum apud veteres firmum appellabatur, forte à ſtipite deſcendens.

1 In hac olim talia verba tradita fuerunt. *Spondes? ſpondeo. Promittis? promitto Fidepromittis? fidepromitto. Fidejubes? fidejubeo. Dabis? dabo. Facies? faciam.* Utrum autem Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt, ſcilicet ſi uterque ſtipulantium intellectum ejus linguæ habeat. nec neceſſe eſt eadem lingua utrumque uti, ſed ſufficit congruenter ad interrogata reſpondere. Quin etiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere poſſunt. Sed hæc ſolemnia verba olim quidem in uſu fuerunt, poſtea autem Leonina conſtitutio lata eſt, quæ ſolemnitate verborum ſublata, ſenſum & conſonantem intel-

intellectum ab utraque parte ſolum deſide
rat, quibuſcumque tandem verbis expre
ſum eſt.

2 Omnis ſtipulatio aut pure, aut in dien
aut ſub conditione fit. Pure, veluti, *Quin
que aureos dare ſpondes?* Idque conſ
ſtim peti poteſt. In diem, cum adjecto di
quo pecunia ſolvatur, ſtipulatio fit, velut
*Decem aureos primis Calendis Marti
dare ſpondes?* Id autem, quod in dier
ſtipulamur, ſtatim quidem debetur, ſe
peti prius, quam dies venerit, non poteſ
ac ne eo quidem ipſo die, in quem ſtipula
tio facta eſt, peti poteſt: quia totus is di
arbitrio ſolventis tribui debet. Neque eni
certum eſt eo die, in quem promiſſum eſ
datum non eſſe, priuſquam is præterierit.

3 At ſi ita ſtipuleris, *Decem aureos an
nuos, quoad vivam, dare ſpondes?* &
pure facta obligatio intelligitur, & perpe
tuatur, quia ad tempus non poteſt deberi
ſed heres petendo, pacti exceptione ſubmo
vebitur.

4 Sub conditione ſtipulatio fit, cum i
aliquem caſum differtur obligatio, ut,
aliquid factum fuerit, vel non fuerit
committatur ſtipulatio. veluti, *Si Titiu
conſul fuerit factus, quinque aure
dare ſpondes?* Si quis ita ſtipuletur, S
*in Capitolium non aſcendero, dare ſpon
des?* perinde erit, ac ſi ſtipulatus eſſet
cum moreretur, ſibi dari. Ex conditiona
ſtipulatione tantum ſpes eſt debitum iri
eamque ipſam ſpem in heredem tranſmi
timus, ſi priuſquam conditio exſtet, mo
nobis contigerit.

5 Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent
veluti, *Carthagini dare ſpondes?* Qu
ſtipulatio licet pure fieri videatur, tame
re ipſa habet tempus adjectum, quo pro
miſſor utatur ad pecuniam Carthagini dan
dam. Et ideo ſi quis Romæ ita ſtipuletur
Hodie Carthagini dare ſpondes? inutil
er

it ſtipulatio, cum impoſſibilis ſit repro-
uſſio.

6 Conditiones, quæ ad præſens, vel
ræteritum tempus referuntur, aut ſtatim
nfirmant obligationem, aut omnino non
iffierunt. veluti, *Si Titius Conſul fuit:*
el, *Si Mævius vivit, dare ſpondes?*
Nam ſi ea ita non ſunt, nihil valet ſtipu-
atio. ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet.
uæ enim per rerum naturam ſunt certa,
on morantur obligationem, licet apud
os incerta ſint.

7 Non ſolum res in ſtipulatum deduci
oſſunt, ſed etiam facta: ut ſi ſtipulemur
liquid fieri, vel non fieri. & in hujuſ-
nodi ſtipulationibus optimum erit pœnam
ubjicere, ne quantitas ſtipulationis in in-
erto ſit, ac neceſſe ſit actori probare, quid
jus interſit. Itaque ſi quis, ut fiat aliquid,
ſtipuletur, ita adjici pœna debet, *Si ita
factum non erit, tunc pœnæ nomine de-
cem aureos dare ſpondes?* Sed ſi quædam
ieri, quædam non fieri, una eademque
conceptione ſtipuletur quis, clauſula hu-
juſmodi erit adjicienda, *Si adverſus ea
factum erit, ſive quid ita factum non
fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos
dare ſpondes?*

DE DUOBUS REIS STIPULANDI ET PROMITTENDI.

TIT. XVII.

Et ſtipulandi & promittendi duo plu-
reſve rei fieri poſſunt. Stipulandi ita,
ſi poſt omnium interrogationem pro-
miſſor reſpondeat, *Spondeo:* ut puta,
cum duobus ſeparatim ſtipulantibus, ita
promiſſor reſpondeat, *Utrique veſtrum
dare ſpondeo.* Nam ſi prius Titio ſpopon-
derit, deinde alio interrogante ſpondeat,
alia atque alia erit obligatio, nec creden-
tur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo plureſve
rei promittendi ita fiunt, *Mævi, decem*

aureos

aureos dare ſpondes? &, Sei, eoſdem decem aureos dare ſpondes? ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim, *ſpondeo.*

1 Ex hujuſmodi obligationibus & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſinguli in ſolidum tenentur. In utraque tamen obligatione una res vertitur, & vel alter debitum accipiendo, vel alter ſolvendo, omnium perimet obligationem & omnes liberat.

2 Ex duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt, nec impedimento erit dies, aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus eſt, petatur.

DE STIPULATIONE SERVORUM.
TIT. XVIII.

Servus ex perſona domini jus ſtipulandi habet. Sed & hereditas in pleriſque perſonæ defuncti vicem ſuſtinet, ideoque quod ſervus hereditarius ante aditam hereditatem ſtipulatur, adquirit hereditati, ac per hoc etiam heredi poſtea facto adquiritur.

1 Sive autem domino, ſive ſibi, ſive conſervo ſuo, ſive imperſonaliter ſervus ſtipuletur, domino adquirit. Idem juris eſt & in liberis, qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis adquirere poſſunt.

2 Sed cum factum in ſtipulatione continebitur, omnimodo perſona ſtipulantis continetur, veluti ſi ſervus ſtipuletur, ut ſibi ire, agere liceat. ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus ejus.

3 Servus communis ſtipulando, unicuique dominorum proportione dominii adquirit, niſi juſſu unius eorum, aut nominatim alicui eorum ſtipulatus eſt, tunc enim ſoli ei adquiritur. Quod ſervus communis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis adquiri non poteſt, ſolidum alteri adquiritur. veluti ſi res, quam dari ſtipulatus eſt, unius domini ſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

E DIVISIONE STIPULATIONUM.
TIT. XIX.

tipulationum aliæ ſunt judiciales, aliæ
) Prætoriæ, aliæ conventionales, aliæ
communes, tam Prætoriæ, quam judi-
ales.

1 Judiciales ſunt duntaxat, quæ à mero
dicis officio proficiſcuntur, veluti de
olo cautio, vel de perſequendo ſervo,
ui in fuga eſt, reſtituendove pretio.

2 Prætoriæ ſunt, quæ à mero Prætoris
fficio proficiſcuntur; veluti damni infe-
ti, vel legatorum. Prætorias autem ſtipu-
tiones ſic exaudiri oportet, ut in iis
iam contineantur Ædilitiæ: nam & hæ
juriſdictione Prætoris veniunt.

3 Conventionales ſunt, quæ ex con-
entione utriuſque partis concipiuntur,
oc eſt, neque juſſu judicis, neque juſſu
rætoris, ſed ex conventione contrahen-
um, quarum totidem genera ſunt, quot
pene dixerim) rerum contrahendarum.

4 Communes ſunt, veluti rem ſalvam
ore pupillo (nam & Prætor jubet rem
alvam fore pupillo, caveri, & interdum
udex, ſi aliter hæc res expediri non poteſt;
el de rato ſtipulatio.

DE INUTILIBUS STIPU-LATIONIBUS.
TIT. XX.

Omnis res, quæ dominio noſtro ſubjI-
citur, in ſtipulationem deduci po-
teſt, ſive illa mobilis ſit, ſive ſoli.

1 At ſi quis rem, quæ in rerum natura
non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulatus
uerit, veluti Stichum, qui mortuus ſit,
quem vivere credebat, aut Hippocentau-
rum, qui eſſe non poſſit: inutilis erit ſti-
pulatio.

2 Idem juris eſt, ſi rem ſacram, aut re-
ligioſam, quam humani juris eſſe credebat,
vel (rem) publicam, quæ uſibus populi
perpe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

perpetuo expoſita ſit, ut forum, vel the
trum, vel liberum hominem, quem ſe
vum eſſe credebat, vel cujus (rei) com
mercium non habuerit, vel rem ſuam d
ri quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit ſ
pulatio ob id, quod publica res in priv
tum deduci, & ex libero ſervus fieri p
teſt, & commercium adipiſci ſtipulator p
teſt, & res ſua ſtipulatoris eſſe deſinere p
teſt, ſed protinus inutilis eſt. Item co
tra, licet initio utiliter res in ſtipulatu
deducta ſit, ſi tamen poſtea in aliqua
eorum cauſam, de quibus ſupra dictum e
ſine facto promiſſoris devenerit, extingu
tur ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio ta
ſtipulatio valebit, *Lucium Titium, cu
ſervus erit, dare ſpondes?* & ſimili
quæ enim natura ſui dominio noſtro e
empta ſunt, in obligationem deduci nul
modo poſſunt.

3 Si quis alium daturum facturum
quid promiſerit, non obligabitur, veluti
ſpondeat Titium quinque aureos daturun
Quod ſi effecturum ſe, ut Titius daret, ſp
ponderit, obligatur.

4 Si quis alii, quam ei, cujus juri ſu
jectus ſit ſtipuletur, nihil agit. Plane ſo
lutio etiam in extraneam perſonam con
ferri poteſt, veluti, ſi quis ita ſtipuletur
Mihi, aut Sejo dare ſpondes? ut obli
gatio quidem ſtipulatori adquiratur, ſolv
tamen Sejo, etiam invito eo, recte poſſit
ut liberatio ipſo jure contingat, ſed ill
adverſus Sejum habeat mandati actionem
Quod ſi quis ſibi, & alii, cujus juri ſub
jectus non ſit, dari decem aureos ſtipula
tus eſt, valet quidem ſtipulatio: ſed utrun
totum debeatur ſtipulatori, quod in ſtipu
lationem deductum eſt, an vero pars dimi
dia, dubitatum eſt. ſed placuit, non plu
quam dimidiam partem ei acquiri. E
vero, qui juri tuo ſubjectus eſt, ſi ſtipula-
tus ſis, tibi adquiris, quia vox tua, tan-

quan

quam filii ſit, ſicut & filii vox, tanquam ſua intelligitur in his rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.

5 Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non reſpondeat, veluti ſi quis decem aureos à te dari ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut ſi ille pure ſtipuletur, tu ſub conditione promittas: vel contra: ſi modo ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub conditione, vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas, *Præſenti die ſpondeo.* Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, *Promitto*: breviter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

6 Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo juri ſubjectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſervus quidem non ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem ulli alii. filii vero familiarum aliis obligari poſſunt.

7 Mutum neque ſtipulari, neque promittere poſſe palam eſt. quod & in ſurdo receptum eſt, quia & is, qui ſtipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet: unde apparet non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: ſed de eo, qui omnino non audit.

8 Furioſus nullum negotium gerere poteſt: quia non intelligit, quod agit.

9 Pupillus omne negocium recte gerit, ita tamen, ut ubi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor: veluti, ſi ipſe obligetur, nam alium ſibi obligare, etiam ſine tutoris auctoritate, poteſt.

10 Sed quod diximus de pupillis, utique de iis verum eſt, qui jam habent aliquem intellectum; nam infans, & qui infantiæ proximus eſt, non multum à furioſo diſtant, quia hujuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

infantiæ, propter utilitatem eorum, b.
gnior juris interpretatio facta eſt, ut le
juris habeant quod pubertati prox:,
Sed qui in poteſtate parentis eſt impul,
ne auctore quidem patre obligatur.

11 Si impoſſibilis conditio obligati.
bus adjiciatur, nihil valet ſtipulatio.
poſſibilis autem conditio habetur, cui
tura impedimento eſt, quo minus exiſ,
veluti ſi quis ita dixerit, *Si digito cœ*
attigero, dare ſpondes? At ſi ita ſtip.
tur, *Si digito cælum non attigero, a*
ſpondes? pure facta obligatio intelligit,
ideoque ſtatim peti poteſt.

12 Item verborum obligatio inter
ſentes concepta, inutilis eſt. Sed cum
materiam litium contentioſis homini
præſtabat, forte poſt tempus tales all
tiones opponentibus, & non præſe
fuiſſe, vel ſe, vel adverſarios ſuos, cont
dentibus, ideo noſtra Conſtitutio prop
celeritatem dirimendarum litium int
ducta eſt, quam ad Cæſarienſes advoca
ſcripſimus, per quam diſpoſuimus, t
ſcripturas, quæ præſto eſſe partes indica
omnino eſſe credendas, niſi is, qui tali
utitur improbis allegationibus, manife
ſimis probationibus, vel per ſcriptura
vel per teſtes idoneos adprobaverit, t
eo die, quo conficiebatur inſtrumentu
ſeſe vel adverſarium ſuum in aliis lo
fuiſſe.

13 Poſt mortem ſuam dari ſibi ne
ſtipulari poterat, non magis quam p
ejus mortem, à quo ſtipulabatur. Ac
is, qui in alicujus poteſtate eſt, poſt m
tem ejus ſtipulari poterat, quia patris
domini voce loqui videretur. Sed &
quis ita ſtipuletur, *Pridie quam moria*
vel *Pridie quam morieris, dare ſponde*
inutilis erit ſtipulatio. Sed cum (ut j
dictum eſt) ex conſenſu contrahentiu
ſtipulationes valeant: placuit nobis eti

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

hunc juris articulum neceſſariam indu-
re emendationem, ut ſive poſt mortem,
e pridie quam moriatur ſtipulator, ſive
omiſſor, ſtipulatio concepta ſit, ſtipula-
o valeat.

14 Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *Si
avis cras ex Aſia venerit, hodie dare
ondes?* inutilis erat ſtipulatio, quia
æpoſtere concepta eſt. Sed quum Leo
clytæ recordationis in dotibus eandem
ipulationem, quæ præpoſtera nuncupa-
ır, non eſſe rejiciendam exiſtimaverit:
obis placuit, & huic perfectum robur ac-
ommodare, ut non ſolum in dotibus, ſed
iam in omnibus valeat hujuſmodi con-
ptio ſtipulationis.

15 Ita autem ſtipulatio concepta, veluti
Titius dicat, *Cum moriar, dare ſpon-
es?* vel *Cum morieris?* & apud veteres
tilis erat, & nunc valet.

16 Item poſt mortem alterius recte ſti-
ulamur.

17 Si ſcriptum in inſtrumento fuerit,
romiſiſſe aliquem: perinde habetur, at-
ue ſi interrogatione præcedente reſpon-
um ſit.

18 Quoties plures res una ſtipulatione
omprehenduntur, ſi quidem promiſſor
impliciter reſpondeat, *Dare ſpondeo*, pro-
ter omnes tenetur. Si vero unam ex his,
el quaſdam daturum ſe ſpoponderit, obli-
atio in iis, pro quibus ſpoponderit, con-
rahitur. Ex pluribus enim ſtipulationi-
us, una, vel quædam videntur eſſe per-
fectæ: ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſin-
gulas reſpondere debemus.

19 Alteri ſtipulari (ut ſupra dictum eſt)
nemo poteſt. Inventæ enim ſunt hujuſ-
modi [ſtipulationes, vel] obligationes ad
hoc, ut unuſquiſque adquirat ſibi, quod
ſua intereſt: cæterum ſi alii detur, nihil
intereſt ſtipulatoris Plane ſi quis velit hoc
facere, pœnam ſtipulari conveniet, ut niſi

ita factum ſit, ut eſt comprehenſum, con
mittatur pœnæ ſtipulatio etiam ei cuj
nihil intereſt. Pœnam enim cum ſtipul
tur quis, non illud inſpicitur, quid inte
ſit ejus, ſed quæ ſit quantitas in conditi
ne ſtipulationis. Ergo ſi quis ita ſtipul
tur, *Titio dari?* nihil agit. ſed ſi adjecer
pœnam, *Niſi dederis, tot aureos da*
ſpondes? tunc committitur ſtipulatio.

20 Sed & ſi quis ſtipuletur alii, cu
ejus intereſſet, placuit ſtipulationem v
lere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adm
niſtrare cœperat, ceſſerit adminiſtratione
contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupil
ſalvam fore, quoniam intereſt ſtipulator
fieri, quod ſtipulatus eſt cum obligatus fu
turus ſit pupillo, ſi male res geſſerit, ten
obligatio. Ergo etſi quis procuratori ſu
dari ſtipulatus ſit, habebit vires ſtipulati
Et ſi creditori ſuo quis ſtipulatus ſit, quo
ſua intereſt, ne forte vel pœna committ
tur, vel prædia diſtrahantur, quæ pigno
data erant, valet ſtipulatio.

21 Verſa vice, qui alium facturum pr
miſit, videtur in ea eſſe cauſa, ut non t
neatur, niſi pœnam ipſe promiſerit.

22 Item nemo rem ſuam futuram, i
eum caſum, quo ſua ſit, utiliter ſtipulatu

23 Si de alia re ſtipulator ſenſerit, d
alia promiſſor, perinde nulla contrahitu
obligatio, ac ſi ad interrogatum reſpon
ſum non eſſet, veluti ſi hominem Stichu
à te quis ſtipulatus fuerit, tu de Pamphil
ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.

24 Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt
veluti ſi quis homicidium, vel ſacrilegiu
ſe facturum promittat, non valet.

25 Cum quis ſub aliqua conditione ſt
pulatus fuerit, licet ante conditionem de
ceſſerit, poſtea exiſtente conditione, here
ejus agere poteſt. Idem eſt & ex promiſſo
ris parte.

26 Qui hoc anno, aut hoc menſe dar

ſtipu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

latus eſt, niſi omnibus partibus anni
nenſis præteritis, non recte petet.
Si fundum dari ſtipuleris, vel homi-
non poteris continuo agere, niſi tan-
ſpatium præterierit quo traditio fieri
t.

De Fidejuſſoribus.

Tit. XXI.

ro eo qui promittit, ſolent alii obligari,
ui fidejuſſores appellantur, quos ho-
nines accipere ſolent, dum curant, ut
entius ſibi cautum ſit.
In omnibus autem obligationibus ad-
i poſſunt, id eſt, ſive re, ſive verbis,
literis, ſive conſenſu contractæ fue-
At nec illud quidem intereſt, utrum
is, an naturalis ſit obligatio, cui adji-
fidejuſſor, adeo quidem, ut pro ſervo
que obligetur, ſive extraneus ſit, qui
uſſorem à ſervo accipiat, ſive ipſe do-
us in id, quod ſibi naturaliter debetur.
Fidejuſſor non tantum ipſe obligatur,
etiam heredem relinquit obligatum.
Fidejuſſor & præcedere obligationem,
qui poteſt.
Si plures ſint fidejuſſores, quotquot
t numero, ſinguli in ſolidum tenen-
Itaque liberum eſt creditori, à quo
ſolidum petere. Sed ex epiſtola D.
riani compellitur creditor à ſingulis,
modo ſolvendo ſunt litis conteſtatæ
pore, partes petere. Ideoque ſi quis ex
juſſoribus eo tempore ſolvendo non
hoc cæteros onerat. Sed ſi ab uno fide-
ore creditor totum conſequutus fuerit,
us ſolius detrimentum erit, ſi is, pro
fidejuſſit, ſolvendo non ſit: & ſibi
utare debet, cum potuerit juvari ex
tola D. Hadriani, & deſiderare, ut pro
e in ſe detur actio.
Fidejuſſores ita obligari non poſſunt,
lus debeant, quam debet is, pro quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

obligantur. Nam eorum obligatio, acce
eſt principalis obligationis : nec plus in
ceſſione poteſt eſſe, quam in principali
At ex diverſo, ut minus debeant, oblig
poſſunt. Itaque ſi reus decem aureos p
miſerit, fidejuſſor in quinque recte ol
gatur, contra vero obligari non pot
Item ſi ille pure promiſerit, fidejuſſor
conditione promittere poteſt : contra v
non poteſt. Non ſolum autem in qua
tate, ſed etiam in tempore minus, aut p
intelligitur. Plus eſt enim ſtatim aliq
dare; minus eſt poſt tempus dare.

6 Si quid autem fidejuſſor pro reo ſol
rit : ejus recuperandi cauſa habet cum
mandati judicium.

7 Græce etiam fidejuſſor ita accipit
τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγ
id eſt, mea fide jubeo ego. ſed & ſi dix
θέλω, ſive βούλομαι, *id eſt, vo*
ſed & φημὶ, *id eſt, affirmo* : pro eo e
ac ſi dixerit λέγω, *id eſt, dico.*

8 In ſtipulationibus fidejuſſorum ſci
dum eſt, hoc generaliter accipi, ut qu
cunque ſcriptum, ſit quaſi actum. Ideo
conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fidejuſſiſſe,
deri omnia ſolemniter acta.

DE LITERARUM OBLIG TIONIBUS.

TIT. XXII.

Olim ſcripturâ fiebat obligatio, quæ
nominibus fieri dicebatur, quæ nom
hodie non ſunt in uſu. Plane ſi q
debere ſe ſcripſerit, quod ſibi numerat
non eſt, de pecunia minime numera
poſt multum temporis exceptionem op
nere non poteſt : hoc enim ſæpiſſime c
ſtitutum eſt. ſic fit, ut & hodie, dum qu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

n poteſt, ſcriptura obligetur; & ex ea ſcatur condictio, ceſſante ſcilicet verbo- n obligatione. Multum autem tempus hac exceptione antea quidem ex prin- alibus conſtitutionibus uſque ad quin- ennium procedebat: ſed ne creditores atius poſſint ſuis pecuniis forſitan de- udari, per Conſtitutionem noſtram npus coarctatum eſt, ut ultra biennii tas hujuſmodi exceptio minime exten- tur.

E OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU.
TIT. XXIII.

Conſenſu fiunt obligationes in emptio- nibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis.

1 Ideo autem iſtis modis obligatio dici- r conſenſu contrahi: quia neque ſcriptu- , neque præſentia omnimodo opus eſt: nec dari quicquam neceſſe eſt, ut ſub- ntiam capiat obligatio, ſed ſufficit, eos i negotia gerunt, conſentire.

2 Unde inter abſentes quoque talia ne- tia contrahuntur, veluti per epiſtolam, l per nuntium.

3 Item in his contractibus alter alteri ligatur in id, quod alterum alter ex bo- & æquo præſtare oportet, cum alio- in in verborum obligationibus alius ſti- letur, alius promittat.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.
TIT. XXIV.

Emptio & venditio contrahitur, ſimul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum ſit, ac ne rha quidem data fuerit. Nam quod ar- æ nomine datur, argumentum eſt em- ionis & venditionis contractæ. Sed hoc uidem de emptionibus & venditionibus, uæ ſine ſcriptura conſiſtunt, obtinere portet, nam nihil à nobis in hujuſmodi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

emptionibus & venditionibus innova
eſt. In iis autem, quæ ſcriptura confici-
tur, non aliter perfectam eſſe venditio
& emptionem conſtituimus, niſi & in
menta emptionis fuerint conſcripta
manu propria contrahentium, vel ab
quidem ſcripta, à contrahentibus au
ſubſcripta, & ſi per tabellionem fiunt,
& completiones acceperint, & fuerint
tibus abſoluta. Donec enim aliquid d
ex his, & pœnitentiæ locus eſt, & p
emptor vel venditor ſine pœna receder
emptione & venditione. Ita tamen in
ne eis recedere concedimus, niſi jam
rharum nomine aliquid fuerit datum.
enim ſubſequuto, ſive in ſcriptis, ſive
ſcriptis venditio celebrata eſt, is, qui r
ſat adimplere contractum, ſi quiden
emptor, perdit, quod dedit. ſi vero ve
tor, duplum reſtituere compellitur,
ſuper arrhis nihil expreſſum ſit. Pret
autem conſtitui oportet. nam nulla
ptio ſine pretio eſſe poteſt.

1 Sed & certum eſſe pretium debet, a
qui, ſi inter aliquos ita convenerit
quanti Titius rem æſtimaverit, tant
empta, inter veteres ſatis abundeque
dubitabatur, conſtaretne venditio, an n
Sed noſtra deciſio ita hoc conſtituit
quoties ſit compoſita ſit venditio, *Qua
ille æſtimaverit*, ſub hac conditione ſt
contractus, ut ſi quidem ille, qui nomi
tus eſt, pretium definierit, tunc om
modo ſecundum ejus æſtimationem & p
tium perſolvatur, & res tradatur, & v
ditio ad effectum perducatur, emptore
dem ex empto actione, venditore ex v
dito agente. Sin autem ille, qui nomi
tus eſt, vel noluerit, vel non potuerit p
tium definire, tunc pro nihilo eſſe ven
tionem, quaſi nullo pretio ſtatuto. Q
jus, cum in venditionibus nobis placue
non eſt abſurdum & in locationibus &
conductionibus trahere. 2 It

2 Item pretium in numerata pecunia conſiſtere debet. Nam in ceteris rebus, an pretium eſſe poſſet, valde quærebatur, veluti an homo, aut fundus, aut toga alterius rei pretium eſſe poſſet. Et Sabinus & Caſſius etiam in alia re putabant pretium poſſe conſiſtere, unde illud eſt, quod vulgo dicebatur, Permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamque ſpeciem emptionis & venditionis vetuſtiſſimam eſſe. argumentoque utebantur Græco poëta Homero, qui aliquam partem exercitus Achivorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis:

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι.
Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί.
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Hoc eſt:

Advecta è Lemno tunc vina fuere carinis.
Inde capillati ſibi vina parare Pelaſgi:
Ære micante alii, nitido pars altera ferro,
Pars bubulis tergis, ipſis plerique juvencis,
Pars quoque mancipiis.

Diverſæ ſcholæ auctores contra ſentiebar
aliudque eſſe exiſtimabant permutatione
rerum, aliud emptionem & venditionen
alioqui non poſſe rem expediri, permuta
rebus, quæ videatur res veniſſe, & qu
pretii nomine data eſſe, nam utramque v
deri & veniſſe, & pretii nomine datam e
rationem non pati. Sed Proculi ſententi
dicentis permutationem propriam eſſe ſp
ciem contractus à venditione ſeparatan
merito prævaluit, cum & ipſe aliis Hom
ricis verſibus adjuvabatur, & validiorib
rationibus argumentabatur. quod & ant
riores Divi Principes admiſerunt, & in n
ſtris Digeſtis latius ſignificatur.

3 Quum autem emptio & venditio co
tracta ſit (quod effici diximus, ſimul atq
de pretio convenerit, cum ſine ſcriptu
res agitur) periculum rei venditæ ſtatim a
emptorem pertinet, tametſi adhuc ea r
emptori tradita non ſit. Itaque ſi hom
mortuus ſit, vel aliqua parte corporis l
ſus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua e
parte incendio conſumptæ fuerint; a
fundus vi fluminis totus, vel aliqua e
parte ablatus ſit, ſive etiam inundatior
aquæ, aut arboribus turbine dejectis, lo
ge minor aut deterior eſſe cœperit, empt
ris damnum eſt, cui neceſſe eſt, licet re
non fuerit nactus, pretium ſolvere. Qui
quid enim ſine dolo & culpa venditor
accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed
ſi poſt emptionem fundo aliquid per allu
vionem acceſſerit, ad emptoris commodu
pertinet. Nam & commodum ejus eſſe de
bet, cujus periculum eſt. Quod ſi fugeri
homo, qui veniit, aut ſubreptus fuerit, it
ut neque dolus, neque culpa venditoris in
tervenerit, animadvertendum erit, an cu
ſtodiam ejus uſque ad traditionem vendi
tor ſuſceperit. Sane enim ſi ſuſceperit, a
ipſius periculum is caſus pertinet; ſi nor
ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteri

ani

nimalibus, cæteriſque rebus intelligimus, tique tamen vindicationem rei & condiionem exhibere debebit emptori, quia ne qui nondum rem emptori tradidit, lhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de rti & de damni injuriæ actione.

4 Emptio tam ſub conditione, quam re contrahi poteſt. Sub conditione, vel-i, *Si Stichus intra certum diem tibi acuerit, erit tibi emptus aureis tot.*

5 Loca ſacra vel religioſa, item publica eluti forum, baſilicam) fruſtra quis ſciens nit, quæ tamen ſi pro profanis vel privas deceptus à venditore quis emerit, habet actionem ex empto, quod non habere liceat, ut conſequatur, quod ſua interſt eum deceptum non eſſe. Idem juris eſt, hominem liberum pro ſervo emerit.

DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE.

TIT. XXV.

Locatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iiſdemque juris regulis conſiſtit. Nam ut emptio & enditio ita contrahitur, ſi de precio conenerit: ſic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, ſi merces conſtituta ſit. competit locatori quidem locati actio, onductori vero conducti.

1 Et quæ ſupra diximus, ſi alieno arbirio pretium promiſſum fuerit, eadem & le locatione & conductione dicta eſſe inelligimus, ſi alieno arbitrio merces pronifſa fuerit. Qua de cauſa ſi fulloni poienda curandave, aut ſarcinatori ſarcienda reſtimenta quis dederit. nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea tantum daturus, quantum inter eos convenerit, non proprie locatio & conductio contrahi intelligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis verbis datur.

2 Præterea, ſicut vulgo quærebatur, an,

permutatis rebus, emptio & venditio co
traheretur, ita quæri ſolebat de location
& conductione, ſi forte rem aliquam uter
dam ſive fruendam tibi aliquis dederit,
invicem à te utendam ſive fruendam alia
rem acceperit. Et placuit non eſſe locati
nem & conductionem, ſed proprium g
nus contractus. veluti ſi cum unum bove
quis haberet, & vicinus ejus unum, pl
cuerit inter eos, ut per denos dies invice
boves commodarent, ut opus facerent,
apud alterum alterius bos perierit, nequ
locati, neque conducti, neque commoda
competit actio, quia non fuit commoda
tum gratuitum, verum præſcriptis verbi
agendum eſt.

3 Adeo autem aliquam familiaritate
inter ſe videntur habere emptio & vendi
tio, item locatio & conductio, ut in qui
buſdam cauſis quæri ſoleat, utrum empti
& venditio contrahatur, an locatio & con
ductio: ut ecce de prædiis, quæ perpetu
quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, u
quamdiu penſio ſive reditus pro his dom
no præſtetur, neque ipſi conductori, nequ
heredi ejus, cuive conductor hereſve eju
id prædium vendiderit, aut donaverit, au
dotis nomine dederit, aliove quocunqu
modo alienaverit, auferre liceat. Sed tali
contractus, quia inter veteres dubitabatur
& à quibuſdam locatio, à quibuſdam ven
ditio exiſtimabatur, lex Zenoniana lat
eſt, quæ emphyteuſeos contractus pro
priam ſtatuit naturam, neque ad locatio
nem, neque ad venditionem inclinantem
ſed ſuis pactionibus fulciendam: & ſi qui
dem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtine
re, ac ſi naturalis eſſet contractus: ſin au
tem nihil de periculo rei fuerit pactum
tunc, ſi quidem totius rei interitus acceſ
ſerit, ad dominum ſuper hoc redundar
periculum, ſin autem particularis, ad em
phyteuticarium hujuſmodi damnum veni
re. quo jure utimur.

4 Item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4 Item quæritur, ſi cum aurifice Titius
nvenerit, ut is ex auro ſuo certi ponde-
certæque formæ annulos ei faceret, &
ciperet (verbi gratia) decem aureos, utrum
nptio & venditio, an locatio & conductio
ntrahi videatur. Caſſius ait, materiæ
idem emptionem & venditionem con-
ahi, operæ autem locationem & condu-
ionem. Sed placuit tantum emptionem
venditionem contrahi. Quod ſi ſuum
rum Titius dederit, mercede pro opera
nſtitura, dubium non eſt, quin locatio &
nductio ſit.

5 Conductor autem omnia ſecundum le-
m conductionis facere debet, & ſi quid
lege prætermiſſum fuerit, id ex bono &
quo præſtare. Qui pro uſu aut veſtimen-
rum, aut argenti, aut jumenti, merce-
m aut dedit, aut promiſit: ab eo cuſto-
a talis deſideratur, qualem diligentiſſi-
us pater familias ſuis rebus adhibet,
iam ſi præſtiterit, & aliquo caſu fortuito
m rem amiſerit, de reſtituenda ea non
nebitur.

6 Mortuo conductore intra tempora
nductionis, heres ejus eodem jure in
nductione ſuccedit.

DE SOCIETATE.

TIT. XXVI.

Societatem coïre ſolemus aut toto-
rum bonorum, quam Græci ſpecialiter
κοινωνίαν appellant: aut unius
icujus negotiationis, veluti mancipio-
um vendendorum emendendorumque,
ut olei, aut vini, aut frumenti emendi
endendique.

1 Et quidem ſi nihil de partibus lucri
damni nominatim convenerit, æquales
ilicet partes, & in lucro & in damno
ectantur. Quod ſi expreſſæ fuerint par-
tes,

tes, hæ ſervari debent. Nec enim unquam dubium fuit, quin valeat conventio, ſi duo inter ſe pacti ſint, ut ad unum quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia.

2 De illa ſane conventione quæſitum eſt, ſi Titius & Sejus inter ſe pacti ſint, ut ad Titium lucri duæ partes pertineant damni tertia: ad Sejum duæ partes damni lucri tertia: an rata debeat haberi conventio? Quintus Mutius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimavit & ob id non eſſe ratam habendam. Servius Sulpitius (cujus ſententia prævaluit) contra ſenſit, quia ſæpe quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coïri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrum inter eos commune ſit, quia ſæpe opera alicujus pro pecunia valet. Et adeo contra Quinti Mutii ſententiam obtinuit, ut illud quoque conſtiterit poſſe convenire, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur. quod & ipſum Servius convenienter ſibi fieri exiſtimavit. Quod tamen ita intelligi oportet, ut ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit, compenſatione facta, ſolum quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

3 Illud expeditum eſt, ſi in una cauſa pars fuerit expreſſa (veluti in ſolo lucro; vel in ſolo damno) in altera vero omiſſa; in eo quoque, quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſervari.

4 Manet autem ſocietas eo uſque, donec in eodem conſenſu perſeveraverint. At cum aliquis renunciaverit ſocietati, ſolvitur ſocietas. Sed plane ſi quis callide in hoc renunciaverit ſocietati, ut obveniens aliquod lucrum ſolus habeat: veluti ſi totorum bonorum ſocius, cum ab aliquo he-

res

eſſet relictus, in hoc renunciaverit ſo-
tati, ut hereditatem ſolus lucrifaceret,
itur hoc lucrum communicare. Si quid
o aliud lucrifaciat, quod non captave-
ad ipſum ſolum pertinet. Ei vero, cui
unciatum eſt, quicquid omnino poſt
unciatam ſocietatem adquiritur, ſoli
ceditur.

Solvitur adhuc ſocietas etiam morte
ii, quia qui ſocietatem contrahit, cer-
n perſonam ſibi eligit: ſed & ſi conſen-
plurium ſocietas contracta ſit, morte
ius ſocii ſolvitur, etſi plures ſuperſint:
i in coëunda ſocietate aliter convene-
.

6 Item ſi alicujus rei contracta ſocietas
, & finis negotio impoſitus eſt, finitur
ietas.

7 Publicatione quoque diſtrahi ſocieta-
n manifeſtum eſt: ſcilicet ſi univerſa
na ſocii publicentur. nam cum in ejus
cum alius ſuccedat, pro mortuo habetur.

8 Item ſi quis ex ſociis mole debiti præ-
avatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo pro-
er publica aut privata debita, ſubſtantia
as veneat, ſolvitur ſocietas. ſed hoc caſu,
adhuc conſentiant in ſocietatem, nova
detur incipere ſocietas.

9 Socius ſocio utrum eo nomine tantum
neatur pro ſocio actione, ſi quid dolo
mmiſerit, ſicuti is, qui deponi apud ſe
ſſus eſt, an etiam culpæ, id eſt, deſidiæ
que negligentiæ nomine, quæſitum eſt.
ævaluit tamen etiam culpæ nomine te-
ri eum. Culpa autem non ad exactiſſi-
am diligentiam dirigenda eſt. Sufficit
im talem diligentiam communibus re-
as adhibere ſocium, qualem ſuis rebus
hibere ſolet. Nam qui parum diligen-
m ſocium ſibi adſumit, de ſe queri, ſibi-
ue hoc imputare debet.

DE MANDATO.
TIT. XXVII.

Mandatum contrahitur quinque modi
ſive ſua tantum gratia aliquis ti
mandet, ſive ſua & tua, ſive alier
tantum, ſive ſua & aliena, ſive tua
aliena. At ſi tua tantum gratia tibi mar
datum ſit, ſupervacuum eſt mandatum,
ob id nulla ex eo obligatio, nec manda
inter vos actio naſcitur.

1 Mandantis tantum gratia interven
mandatum: veluti ſi quis tibi mandet,
negotia ejus gereres, ut vel fundum
emeres, vel ut pro eo ſponderes.

2 Tua gratia & mandantis; veluti
mandet tibi ut pecuniam ſub uſuris cred
res ei, qui in rem ipſius mutuaretur
(aut ſi volente te agere cum eo ex fidejuſ
ſoria cauſa, mandet tibi, ut cum reo aga
periculo mandantis: vel ut ipſius pericul
ſtipuleris ab eo, quem tibi delegat in id
quod tibi debuerat.)

3 Aliena autem tantum cauſa interveni
mandatum: veluti ſi tibi aliquis mandet
ut Titii negotia gereres, vel ut Titio fun
dum emeres, vel ut pro Titio ſponderes
Sua & aliena: veluti ſi de communibus ſui
& Titii negotiis gerendis tibi mandet, ve
ut ſibi & Titio fundum emeres, vel ut pr
eo & Titio ſponderes. Tua & aliena: velut
ſi tibi mandet, ut Titio ſub uſuris crede
res: quia ſi ſine uſuris pecuniam crederes
aliena tantum gratia intercedit manda
tum.

4 Tua tantum gratia intervenit manda
tum: veluti, ſi tibi mandet, ut pecunia
tuas in emptiones potius prædiorum col
loces, quam fœneres, vel ex diverſo, u
pecunias tuas fœneres potius, quam in
emptiones prædiorum colloces. Cujus ge-
neris mandatum, magis conſilium, quam
mandatum eſt, & ob id non eſt obligato-
rium, quia nemo ex conſilio mandati obli-
gatu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

atur, etiamſi non expediat ei, cui man-
abatur: cum liberum cuique ſit, apud ſe
xplorare, an ſibi expediat conſilium. Ita-
ue ſi otioſam pecuniam domi te habentem
ortatus fuerit aliquis, ut rem aliquam
meres, vel eam crederes, quamvis non
xpediat eam tibi emiſſe, vel credidiſſe,
on tamen tibi mandati tenetur. Et adeo
æc ita ſunt, ut quæſitum ſit, an mandati
eneatur, qui mandavit tibi, ut pecuniam
Titio fœnerares, ſed obtinuit Sabini ſen-
entia, obligatorium eſſe in hoc caſu man-
latum · quia non aliter Titio credidiſſes,
uam ſi tibi mandatum eſſet.

5 Illud quoque mandatum non eſt obli-
atorium, quod contra bonos mores eſt,
eluti, ſi Titius de furto, aut de damno
aciendo, aut de injuria facienda mandet
ibi: licet enim pœnam iſtius facti nomi-
e præſtiteris, non tamen ullam habes ad-
erſus Titium actionem.

6 Is, qui exequitur mandatum, non de-
et excedere fines mandati: ut ecce, ſi
uis uſque ad centum aureos mandaverit
ibi, ut fundum emeres, vel ut pro Titio
ponderes, neque pluris emere debes, ne-
ue in ampliorem pecuniam fidejubere:
lioquin non habebis cum eo mandati a-
tionem: adeo quidem, ut Sabino & Caſ-
ſio placuerit, etiam ſi uſque ad centum
ureos cum eo agere volueris, inutiliter te
cturum. Sed diverſæ ſcholæ auctores re-
cte uſque ad centum aureos te acturum
exiſtimant; quæ ſententia ſane benignior
eſt. Quod ſi minoris emeris, habebis ſci-
licet cum eo mandati actionem, quoniam
qui mandat, ut ſibi centum aureorum
fundus emeretur, is utique mandaſſe in-
telligitur, ut minoris (ſi poſſit) eme-
retur.

7 Recte quoque mandatum contractum,
ſi dum adhuc integra res ſit, revocatum
fuerit, evaneſcit.

8 Item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

8 Item ſi adhuc integro mandato, n
alterutrius interveniat, id eſt, vel ej
qui mandaverit, vel illius, qui man
tum ſuſceperit, ſolvitur mandatum.
utilitatis cauſâ receptum eſt, ſi eo mort
qui tibi mandaverat, tu ignorans eum
ceſſiſſe, executus fueris mandatum, p
te agere mandati actione. alioqui juſta
probabilis ignorantia tibi damnum ad
ret. Et huic ſimile eſt, quod placuit
debitores manumiſſo diſpenſatore Ti
per ignorantiam liberto ſolverint, lib
ri eos: cum alioqui ſtricta juris rati
non poſſent liberari, quia alii ſolviſſe
quam cui ſolvere debuerint.

9 Mandatum non ſuſcipere cuilibet
berum eſt: ſuſceptum autem conſumm
dum eſt, aut quam primum renunci
dum, ut per ſemetipſum, aut per aliu
eandem rem mandator exequatur. N
niſi ita renuncietur, ut integra cauſa m
datori reſervetur, eandem rem explica
nihilominus mandati actio locum hab
niſi juſta cauſa interceſſerit, aut non
nunciandi: aut intempeſtive renuncian

10 Mandatum & in diem differri, &
conditione fieri poteſt.

11 In ſumma ſciendum eſt, mandatu
niſi gratuitum ſit, in aliam formam ne
tii cadere. Nam mercede conſtituta, i
pit locatio & conductio eſſe. Et (ut ge
raliter dicamus) quibus caſibus ſine m
cede ſuſcepto officio, mandati ſive depo
contrahitur negotium, iis caſibus inte
niente mercede locatio & conductio in
ligitur contrahi. Et ideo ſi fulloni
lienda curandave quis dederit veſtimen
aut ſarcinatori ſarcienda, nulla merc
conſtituta, neque promiſſa, mandati co
petit actio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

E OBLIGATIONIBUS, QUÆ QUASI EX CONTRACTU NASCUNTUR.

TIT. XXVIII.

ꝓoſt genera contractuum enumerata, di-
ſpiciamus etiam de iis obligationibus,
quæ quidem non proprie naſci ex con-
ctu intelliguntur; ſed tamen, quia non
maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex
ntractu naſci videntur.

Igitur cum quis negotia abſentis geſſe-
, ultro citroque inter eos naſcuntur
iones, quæ appellantur negotiorum ge-
rum: ſed domino quidem rei geſtæ ad-
ſus eum, qui geſſit, directa competit
io: negotiorum autem geſtori contraria.
as ex nullo contractu proprie naſci, ma-
eſtum eſt: quippe ita naſcuntur iſtæ
iones, ſi ſine mandato quiſque alienis
gotiis gerendis ſe obtulerit, ex qua cauſa
quorum negotia geſta fuerint, etiam
norantes obligantur. idque utilitatis
uſa receptum eſt; ne abſentium, qui
ita feſtinatione coacti, nulli demandata
gotiorum ſuorum adminiſtratione, pere-
profecti eſſent, deſererentur negotia:
æ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo,
od quis impendiſſet, nullam habiturus
et actionem. Sicut autem is, qui utiliter
ſſit negotia, [dominum habet obligatum
gotiorum geſtorum:] ita & contra, iſte
oque tenetur, ut adminiſtrationis red-
t rationem: quo caſu ad exactiſſimam
iſque diligentiam compellitur reddere
ionem: nec ſufficit talem diligentiam
hibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet,
modo alius diligentior eo commodius
miniſtraturus eſſet negotia.

2 Tutores quoque, qui tutelæ judicio
nentur, non proprie ex contractu obli-
ti eſſe intelliguntur: nullum enim ne-
tium inter tutorem & pupillum contra-
tur: ſed quia ſane non ex maleficio te-

M nea-

nentur, quaſi ex contractu teneri videntu
Hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. N
tantum enim pupillus cum tutore ha
tutelæ actionem, ſed & contra tutor c
pupillo habet contrariam tutelæ, ſi vel i
penderit aliquid in rem pupilli, vel pro
fuerit obligatus, aut rem ſuam credito
bus ejus obligaverit.

3 Item, ſi inter aliquos communis
ſit, ſine ſocietate, veluti, quod pariter
legata donatave eſſet; & alter eorum alt
ideo teneatur communi dividundo ju
cio, quod ſolus fructus ex ea re percepe
aut quod ſocius ejus ſolus in eam rem n
ceſſarias impenſas fecerit; non intelli
tur ex contractu proprie obligatus eſ
quippe nihil inter ſe contraxerunt: ſ
quia ex maleficio non tenetur, quaſi
contractu teneri videtur.

4 Idem juris eſt de eo, qui coheredi
miliæ erciſcundæ judicio ex his cau
obligatus eſt.

5 Heres quoque legatorum nomine n
proprie ex contractu obligatus intelli
tur, (neque enim cum herede, neque c
defuncto, ullum negotium legatarius g
ſiſſe proprie dici poteſt) & tamen quia
maleficio non eſt obligatus, quaſi ex co
tractu debere intelligitur.

6 Item is, cui quis per errorem non d
bitum ſolvit, quaſi ex contractu debere
detur. Adeo enim non intelligitur prop
ex contractu obligatus eſſe, ut ſi certiore
rationem ſequamur. magis (ut ſupra di
mus) ex diſtractu, quam ex contractu p
ſit dici obligatus eſſe. Nam qui ſolven
animo pecuniam dat, in hoc dare videtu
ut diſtrahat potius negotium, quam co
trahat. Sed tamen perinde is, qui accip
obligatur, ac ſi mutuum ei daretur, & id
condictione tenetur.

7 Ex quibuſdam tamen cauſis repeti n
poteſt, quod per errorem non debitum ſ

Iutu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

m ſit. ſic namque definierunt veteres
uibus cauſis inficiando lis creſcit, ex
auſis non debitum ſolutum, repeti non
e, veluti ex lege Aquilia, item ex le-
. Quod veteres quidem in iis legatis
m habere voluerunt, quæ certa conſti-
, per damnationem cuique fuerant:
ra autem Conſtitutio cum unam natu-
omnibus legatis & fideicommiſſis in-
it, hujuſmodi augmentum in omnibus
is & fideicommiſſis extendi voluit:
non omnibus legatariis hoc præbuit,
antummodo in iis legatis & fideicom-
is, quæ ſacroſanctis Eccleſiis, & cæteris
rabilibus locis, quæ religionis, vel
atis intuitu honorantur, relicta ſunt:
ſi indebita ſolvantur, non repetuntur.

R QUAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQUIRITUR.

TIT. XXIX.

xpoſitis generibus obligationum, quæ
ex contractu, vel quaſi ex contractu
naſcuntur, admonendi ſumus adquiri
is non ſolum per noſmetipſos, ſed per
uoque perſonas, quæ in noſtra pote-
ſunt, veluti per ſervos, & filios no-
: ut tamen, quod per ſervos noſtros
is adquiritur, totum noſtrum fiat; quod
m per liberos, quos in poteſtate habe-
, ex obligatione fuerit adquiſitum, hoc
datur ſecundum imaginem rerum, pro-
tatis, & uſusfructus, quam noſtra de-
it Conſtitutio: ut quod ab actione
modum perveniat, hujus uſumfructum
lem habeat pater, proprietas autem fi-
ervetur, ſcilicet patre actionem mo-
e ſecundum Novellæ noſtræ Conſtitu-
is diviſionem.

Item per liberos homines, & alienos
os, quos bona fide poſſidemus, adqui-
r nobis: ſed tantum ex duabus cauſis,
ſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re no-
adquirant.

2 Per eum quoque ſervum, in quo uſur
fructum, (vel uſum) habemus, ſimiliter
duabus iſtis cauſis nobis adquiritur.

3 Communem ſervum pro domini
parte dominis adquirere certum eſt, exc
pro eo, quod nominatim uni ſtipulan
aut pet traditionem accipiendo illi ſoli a
quirit; veluti cum ita ſtipulatur, *Ti*
domino meo dare ſpondes? Sed ſi domi
unius juſſu ſervus fuerit ſtipulatus, lic
antea dubitabatur, tamen poſt noſtram d
ciſionem res expedita eſt, ut illi tantu
adquirat, qui hoc eum facere juſſit,
ſupra dictum eſt.

QUIBUS MODIS TOLLITU
OBLIGATIO.
TIT. XXX.

Tollitur autem omnis obligatio ſol
tione ejus quod debetur, vel ſi qui
conſentiente creditore, aliud pro al
ſolverit. Nec intereſt, quis ſolvat, utru
ipſe, qui debet, an alius pro eo: liberat
enim & alio ſolvente, ſive ſciente, ſi
ignorante debitore, vel invito eo ſolut
fiat. Item ſi reus ſolverit, etiam ii, qui p
eo intervenerunt, liberantur. Idem
contrario contingit, ſi fidejuſſor ſolverit
non enim ipſe ſolus liberatur, ſed etia
reus.

1 Item per acceptilationem tollitur obl
gatio. Eſt autem acceptilatio, imaginar
ſolutio. Quod enim ex verborum oblig
tione Titio debetur, id ſi velit Titius r
mittere, poterit ſic fieri, ut patiatur ha
verba debitorem dicere: *Quod ego ti*
promiſi, habeſne acceptum? & Titi
reſpondeat, *Habeo.* Sed & Græce pote
acceptilatio fieri: dummodo ſic fiat,
Latinis verbis ſolet exigi. ἔχεις λαβὼ
δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

l, *Tot denarios acceptos habes? Ac-*
s habeo. Quo genere (ut diximus)
um eæ ſolvuntur obligationes quæ ex
is conſiſtunt, non etiam cæteræ. Con-
neum enim viſum eſt verbis factam
gationem, aliis poſſe verbis diſſolvi.
k id, quod alia ex cauſa debetur, po-
n ſtipulationem deduci, & per accepti-
nem diſſolvi. Sicut autem quod debe-
pro parte recte ſolvitur, ita in parte
i acceptilatio fieri poteſt.
Eſt autem prodita ſtipulatio, quæ vul-
quiliana appellatur, per quam contin-
at omnium rerum obligatio in ſtipula-
deducatur, & ea per acceptilationem
tur. Stipulatio enim Aquiliana reno-
mnes obligationes, & à Gallo Aquilio
ompoſita eſt: *Quidquid te mihi ex*
umque cauſa dare facere oportet,
ebitve, præſens in diemve, aut ſub
itione, quarumcumque rerum mihi
n actio eſt, quæque adverſus te pe-
, vel adverſus te perſecutio eſt, erit-
quodve tu mecum habes, tenes, poſ-
, dolove malo feciſti, quo minus poſ-
s. quanti quæque earum rerum res
tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt
lus Agerius, ſpopondit Numerius
dius. Quod Numerius Nigidius
Agerio ſpopondit, id haberetne à ſe
tum Numerius Nigidius Aulum
erium rogavit, Aulus Agerius Nu-
o Nigidio acceptum fecit.
Præterea novatione tollitur obligatio:
i, ſi id quod tibi Sejus debebat à Titio
ſtipulatus ſis. Nam interventu novæ
onæ nova naſcitur obligatio, & prima
tur, tranſlata in poſteriorem: adeo, ut
rdum, licet poſterior ſtipulatio inutilis
tamen prima novationis jure tollatur:
i ſi id, quod tu Titio debes à pupillo
tutoris auctoritate ſtipulatus fueris,
caſu res amittitur, nam & prior debi-

tor liberatur, & poſterior obligatio null eſt. non idem juris eſt, ſi à ſervo quis fue rit ſtipulatus. nam tunc prior perinde obli gatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipularu fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, a qua poſt ea ſtipuleris, ita demum novatio fit, ſi quic in poſteriore ſtipulatione novi ſit: forte ſ conditio, aut dies, aut fidejuſſor adjiciatur aut detrahatur. Quod autem diximus, ſ conditio adjiciatur, novationem fieri: ſic intelligi oportet, ut ita dicamus factam no vationem, ſi conditio extiterit, alioqui ſ defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidem inter veteres conſtabat, tunc fieri novationem, cum novandi animo in ſecundam obligationem itum fuerat, per hoc autem dubium erat, quando novandi animo videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc præſumptiones alii in aliis caſibus in troducebant: ideo noſtra proceſſit Conſti tutio, quæ apertiſſime definivit, tunc ſo lum novationem prioris obligationis fieri quoties hoc ipſum inter contrahentes ex preſſum fuerit, quod propter novationem prioris obligationis convenerunt: alioqui & manere priſtinam obligationem, & ſe cundam ei accedere, ut maneat ex utraque cauſa obligatio. ſecundum noſtræ Conſti tutionis definitionem, quam licet ex ipſius lectione apertius cognoſcere.

4 Hoc amplius, eæ obligationes, quæ con ſenſu contrahuntur, contraria voluntate diſſolvuntur. Nam ſi Titius & Sejus inter ſe conſenſerint, ut fundum Tuſculanum emptum Sejus haberet centum aureis: de inde re nondum ſecuta, (id eſt, neque pretio ſoluto, neque fundo tradito.) placuerit in ter eos, ut diſcederetur ab ea emptione & venditione, invicem liberantur. Idem eſt in conductione & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex conſenſu deſcendunt: ſicut jam dictum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

[IN]STITUTIONUM,
ſeu Elementorum
[D]. JUSTINIANI
LIBER QUARTUS.

[DE] OBLIGATIONIBUS, QUÆ EX DELICTO NASCUNTUR.
TIT. I.

[C]uum ſit expoſitum ſuperiore libro de obligationibus ex contractu, & quaſi ex contractu: ſequitur, ut de obli[gatio]nibus ex maleficio, (& quaſi ex male[fici]o) diſpiciamus. Sed illæ quidem (ut [suo] loco tradidimus) in quatuor genera [divi]duntur: hæ vero unius generis ſunt: [nam] omnes ex re naſcuntur, id eſt, ex [ipso] maleficio, veluti, ex furto, rapina, [dam]no, injuria.

Furtum eſt contrectatio fraudulosa, [lucri] faciendi gratia, vel ipſius rei, vel [etiam] uſus ejus, poſſeſſioniſve: quod le[ge na]turali prohibitum eſt admittere.

Furtum autem vel à furvo, id eſt, [nigr]o, dictum eſt, quod clam & obſcure [fit], & plerumque nocte: vel à fraude, vel [à fer]endo, id eſt, auferendo: vel à Græ[co] ſermone, quod φῶρας apellant fu[res]. Imo & Græci à ferendo φῶρας [dixe]runt.

Furtorum autem duo ſunt genera: [man]ifeſtum, & nec manifeſtum. Nam con[cept]um & oblatum, ſpecies potius actionis [sunt], furto cohærentes, quam genera fur[toru]m, ſicut inferius apparebit. Manife[stus] fur eſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφώ[ρῳ] appellant: nec ſolum is, qui in ipſo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

furto deprehenditur, ſed etiam is, qu
loco deprehenditur, quo furtum fit:
luti qui in domo furtum fecit, & nond
egreſſus januam, deprehenſus fuerit: &
in oliveto olivarum, aut in vineto uvar
furtum fecit: quamdiu in eo oliveto, aut
neto deprehenſus fuerit. Imo ulterius
tum manifeſtum eſt extendendum, qua
diu eam rem fur tenens viſus, vel dep
henſus fuerit: ſive in publico, ſive in p
vato: vel à domino, vel ab alio, an
quem eo pervenerit, quo deferre vel
ponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quo d
ſtinavit, tametſi deprehendatur cum
furtiva, non eſt manifeſtus fur. Nec ma
feſtum furtum quid ſit, ex iis, quæ di
mus, intelligitur. nam quod manifeſtu
non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

4 Conceptum furtum dicitur, cum ap
aliquem teſtibus præſentibus furtiva r
quæſita & inventa ſit. nam in eum prop
actio conſtituta eſt, quamvis fur non ſi
quæ appellatur concepti. Oblatum furtu
dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi obl
ta ſit, eaque apud te concepta ſit. utiq
ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te p
tius, quam apud eum, qui dedit, concip
retur. nam tibi, apud quem concepta ſi
propria adverſus eum, qui obtulit, quam
vis fur non ſit, conſtituta eſt actio, qu
appellatur oblati. Eſt etiam prohibiti fu
ti actio, adverſus eum, qui furtum quær
re teſtibus præſentibus volentem proh
buerit. Præterea pœna conſtituitur edict
Prætoris per actionem furti non exhibit
adverſus eum, qui furtivam rem apud f
quæſitam & inventam non exhibuit. Se
hæ actiones, ſcilicet concepti & oblati, &
furti prohibiti, nec non furti non exhibi
ti, in deſuetudinem abierunt. Quum enim
requiſitio rei furtivæ hodie ſecundum ve
terem obſervationem non fiat; merito ex
conſequentia etiam præfatæ actiones al

uſu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

uſu communi receſſerunt: quum manifeſtum ſit, quod omnes, qui ſcientes rem furtivam ſuſceperint & celaverint, furti nec manifeſti obnoxii ſunt.

5 Pœna manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex ſervi, quam ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.

6 Furtum autem fit, non ſolum cum quis intercipiendi cauſa rem alienam amovet: ſed generaliter cum quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque ſive creditor pignore, ſive is, apud quem res depoſita eſt, ea re utatur, ſive is, qui rem utendam accepit, in alium uſum eam transferat, quam cujus gratia ei data eſt, furtum committit: veluti, ſi quis argentum utendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam invitaturus, & id peregre ſecum tulerit: aut ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi longius aliquo duxerit: quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum perduxiſſet.

7 Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, ſi ſe intelligant id invito domino facere: eumque ſi intellexiſſet, non permiſſurum: at ſi permiſſurum credant, extra crimen videri. optima ſane diſtinctione: Quia furtum ſine affectu furandi non committatur.

8 Sed & ſi credat aliquis invito domino ſe rem commodatam ſibi contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri. Unde illud quæſitum eſt, cum Titius ſervum Mævii ſolicitaverit, ut quaſdam res domino ſurriperet, & ad eum perferret, & ſervus id ad Mævium pertulerit: Mævius autem, dum vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit ſervo quaſdam res ad eum perferre: utrum furti, an ſervi corrupti judicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis ſuper hac

dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquoru
prudentium ſuper hoc altercationes pe
ſpeximus, quibuſdam neque furti, neq
ſervi corrupti actionem præſtanribus, qu
buſdam furti tantummodo: nos hujuſm
di calliditati obviam euntes, per noſtra
deciſionem ſanximus, non ſolum fu
actionem, ſed & ſervi corrupti contra eu
dari. Licet enim is ſervus deterior a ſo
citatore minime factus eſt, & ideo no
concurrant regulæ, quæ ſervi corrup
actionem introducunt; tamen conſiliu
corruptoris ad perniciem probitatis ſer
introductum eſt, ut ſit ei pœnalis acti
impoſita, tanquam ſi re ipſa fuiſſet ſervu
corruptus: ne ex hujuſmodi impunita
& in alium ſervum, qui facile poſſet co
rumpi, tale facinus à quibuſdam perpetr
tur.

9 Interdum etiam liberorum hominu
furtum fit: veluti ſi quis liberorum no
ſtrorum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſub
reptus fuerit.

10 Aliquando autem etiam ſuæ rei fu
tum quis committit: veluti ſi debitor rem
quam creditori pignoris cauſa dedit, ſub
traxerit.

11 Interdum quoque furti tenetur, qu
ipſe furtum non fecit: qualis eſt is, cuju
ope & conſilio furtum factum eſt. In qu
numero eſt, qui tibi nummos excuſſit, u
alius eos raperet: aut tibi obſtiterit, u
alius rem tuam exciperet, aut oves tuas
vel boves fugaverit, ut alius eas acciperet
Et hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui pan
no rubro fugavit armentum. Sed ſi qui
eorum per laſciviam, & non data opera
ut furtum admitteretur, factum eſt; i
factum actio dari debet. At ubi ope Mæ
vii Titius furtum fecerit, ambo furti te
nentur. Ope & conſilio ejus quoque fur
tum admitti videtur, qui ſcalas forte fe
neſtris ſupponit: aut ipſe feneſtras ve

oſtium

ſtium effringit, ut alius furtum faceret:
ive ferramenta ad effringendum, aut
ılas, ut feneſtris ſupponerentur, com-
odaverit, ſciens cujus rei gratia commo-
verit. Certe qui nullam opem ad fur-
m faciendum adhibuit, ſed tantum con-
ſium dedit, atque hortatus eſt ad fur-
m faciendum, non tenetur furti.

12 Hi, qui in parentum, vel dominorum
teſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, fur-
m quidem faciunt, & res in furtivam
uſam cadit, nec ob id ab ullo uſucapi po-
ſt, antequam in domini poteſtatem re-
rtatur: ſed furti actio non naſcitur: quia
c ex alia ulla cauſa poteſt inter eos actio
ſci. Si vero ope & conſilio alterius fur-
m factum fuerit: quia utique furtum
mmittitur, convenienter ille furti tene-
r: quia verum eſt, ope & conſilio ejus
rtum factum eſſe.

13 Furti autem actio ei competit, cujus
tereſt rem ſalvam eſſe, licet dominus
on ſit. Itaque nec domino aliter compe-
t, quam ſi ejus interſit rem non perire.

14 Unde conſtat creditorem de pignore
ıbrepto furti actione agere poſſe, etiamſi
ioneum debitorem habeat: quia expedit
pignori potius incumbere, quam in per-
nam agere: adeo quidem, ut quamvis
ſe debitor eam rem ſubripuerit, nihilo-
inus creditori competat actio furti.

15 Item ſi fullo polienda curandave,
ut ſarcinator ſarcienda veſtimenta merce-
e certa conſtituta acceperit, eaque furto
miſerit, ipſe furti habet actionem, non
ominus, quia domini nihil intereſt eam
em non perire, quum judicio locati à
ullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi
oſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſubrepta
e, quam emerit, quamvis dominus non
it, omnino competit furti actio, quemad-
nodum & creditori. Fulloni vero & ſar-
inatori non aliter furti actionem compe-
tere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

tere placuit, quam ſi ſolvendo fuerint: hc
eſt, ſi domino rei æſtimationem ſolve
poſſint. Nam ſi ſolvendo non ſint, tunc
quia ab eis ſuum dominus conſequi no
poſſit, ipſi domino furti competit actio
quia hoc caſu ipſius intereſt rem ſalvar
eſſe. Idem eſt, & ſi in parte ſolvendo fu
rit fullo aut ſarcinator.

16 Quæ de fullone, & ſarcinatore dix
mus, eadem & ad eum, cui commodat
res eſt, transferenda veteres exiſtimaban
Nam ut ille fullo mercedem accipiendo
cuſtodiam præſtat: ita is quoque, qu
commodatum utendi cauſa accepit, ſimi
liter neceſſe habet cuſtodiam præſtare. Se
noſtra providentia etiam hoc in noſtris de
ciſionibus emendavit, ut in domini volun
tate ſit: ſive commodati actionem adver
ſus eum, qui rem commodatam accepit
movere deſiderat, ſive furti adverſus eum
qui rem ſubripuit: & alterutra earun
electa, dominum non poſſe ex pœniten
tia ad alteram venire actionem. Sed, ſi qui
dem furem elegerit, illum, qui rem uten
dam accepit, penitus liberari. ſin auten
commodator veniat adverſus eum, qu
rem utendam accepit, ipſi quidem null
modo competere poſſe adverſus furem fur-
ti actionem, eum autem, qui pro re com-
modata convenitur, poſſe adverſus furem
furti habere actionem, ita tamen, ſi do-
minus ſciens rem eſſe ſubreptam, adverſu
eum, cui res commodata fuerit, pervenit
ſin autem neſcius & dubitans rem eſſe ſub-
reptam apud eum commodati actionem
inſtituerit, poſtea autem re comperta, vo-
luerit remittere quidem commodati actio-
nem, ad furti autem actionem pervenire:
tunc licentia ei conceditur & adverſus fu-
rem venire, obſtaculo nullo ei opponendo:
quoniam incertus conſtitutus movit ad-
verſus eum, qui rem utendam accepit, com-
modati actionem: niſi domino ab eo ſatiſ-
factum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

um fuerit : tunc etenim omnino fu-
à domino quidem furti actione libera-
ſuppoſitum autem eſſe ei , qui pro re
commodata domino ſatisfecit : cum
ifeſtiſſimum ſit , etiam ſi ab initio do-
us actionem commodati inſtituerit ,
rus rem eſſe ſubreptam , poſtea autem
ei cognito , adverſus furem tranſierit ,
nino liberari eum , qui rem commoda-
acceperit , quemcunque cauſæ exitum
inus adverſus furem habuerit : eadem
nitione obtinente , ſive in parte , ſive
olidum ſolvendo ſit is , qui rem com-
datam acceperit.

7 Sed is , apud quem res depoſita eſt ,
odiam non præſtat : ſed tantum in eo
oxius eſt , ſi quid ipſe dolo malo fe-
it. qua de cauſa , ſi res ei ſubrepta fue-
, quia reſtituendæ ejus rei nomine , de-
iti non tenetur , nec ob id ejus intereſt
ſalvam eſſe , furti agere non poteſt ,
furti actio domino competit.

8 In ſumma ſciendum eſt , quæſitum
, an impubes rem alienam amovendo ,
tum faciat. Et placuit , quia furtum
affectu [furandi] conſiſtit, ita demum
igari eo crimine impuberem , ſi proxi-
s pubertati ſit , & ob id intelligat ſe
inquere.

9 Furti actio , ſive dupli , ſive quadru-
, tantum ad pœnæ perſecutionem perti-
. Nam ipſius rei perſecutionem extrin-
us habet dominus , quam aut vindican-
, aut condicendo poteſt auferre. Sed
vindicatio quidem adverſus poſſeſſo-
n eſt : ſive fur ipſe poſſidet , ſive alius
ilibet. condictio autem adverſus furem
um heredemve ejus , licet non poſſideat ,
npetit.

DE

DE VI BONORUM RAPTORUM

TIT. II.

Qui vi res alienas rapit, tenetur quid
etiam furti (quis enim magis alien
rem invito domino contrectat, qu
qui vi rapit? ideoque recte dictum eſt, e
improbum furem eſſe) ſed tamen propr
actionem ejus delicti nomine Prætor int
duxit, quæ appellatur *Vi bonorum rap*
rum: & eſt intra annum quadrupli: p
annum, ſimpli. Quæ actio utilis eſt, etia
ſi quis unam rem, licet minimam, rapue
Quadruplum autem non totum pœna
ſicut in actione furti manifeſti dixim
ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio:
pœna tripli ſit, ſive comprehendatur
ptor in ipſo delicto, ſive non. Ridicul
enim eſſet levioris conditionis eſſe eu
qui vi rapit, quam qui clam amovet.

1 Ita tamen competit hæc actio, ſi d
quis rapuerit. Nam qui aliquo errore
ctus, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imp
dens juris, eo animo rapuerit, quaſi do
no liceat etiam per vim rem ſuam aufe
à poſſeſſoribus, abſolvi debet. Cui ſcili
conveniens eſt, nec furti teneri eum,
eodem hoc animo rapuit. Sed ne, d
talia excogitantur, inveniatur via per qu
raptores impune ſuam exerceant ava
tiam: melius Divalibus conſtitutioni
pro hac parte proſpectum eſt, ut nemi
liceat vi rapere vel rem mobilem, vel
moventem, licet ſuam eandem rem exiſ
met. Sed, ſi quis contra ſtatuta Principu
fecerit, rei quidem ſuæ dominio cader
ſin autem aliena res ſit, poſt reſtitution
ejus, etiam æſtimationem ejuſdem rei pr
ſtare. Quod non ſolum in mobilibus
bus, quæ rapi poſſunt, conſtitutiones ob
nere cenſuerunt: ſed etiam in invaſio
bus, quæ circa res ſoli fiunt: ut ex h
cauſa ab omni rapina homines abſtineant

2 Sa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

2 Sane in hac actione non utique expectatur, rem in bonis actoris eſſe. nam ſive in bonis ſit, ſive non: ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſive locata, ſive commodata, ſive etiam pignorata, ſive depoſita ſit res apud Titium, ſic, ut interſit ejus eam rem per vim non auferri (veluti ſi in depoſita re culpam quoque promiſit) ſive bona fide poſſideat, ſive uſumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud juris, ut interſit ejus non rapi: dicendum eſt, ei competere hanc actionem, non ut dominium accipiat: ſed illud ſolum, quod ex bonis ejus, qui rapinam paſſus eſt, id eſt, quod ex ſubſtantia ejus ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio competit in re clam facta, ex eiſdem cauſis omnes habere hanc actionem.

DE LEGE AQUILIA.

TIT. III.

Damni injuriæ actio conſtituitur per legem Aquiliam. Cujus primo capite cautum eſt, *ut ſi quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, injuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.*

1 Quod autem non præciſe de quadrupede, ſed de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cavetur, eo pertinet, ut neque de feris beſtiis, neque de canibus cautum eſſe intelligamus: ſed de iis tantum, quæ gregatim proprie paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oves, boves, capræ. De ſuibus quoque idem placuit. Nam & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim paſcuntur. Sic denique & Homerus in Odyſſea ait (ſicut Ælius Martianus in ſuis Inſtitutionibus refert,)

Δήεις

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμε-
νον, οἱ δὲ νέμονται
Παρ' Κόρακος πέτρῃ, ἐ-
πὶ τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Id eſt,

Sectantem videas, qui errant
paſcua, porcos
Ad Coracis ſaxum, juxta fonte
que Arethuſam.

2 Injuria autem occidere intelligitur, nullo jure occidit. Itaque qui latron occiderit, non tenetur, utique ſi aliter riculum effugere non poteſt.

3 Ac ne is quidem hac lege tenetur, caſu occidit: ſi modo culpa ejus nulla veniatur. Nam alioqui non minus ex do quam ex culpa quiſque hac lege tenetur

4 Itaque ſi quis dum jaculis ludit, exercitatur, tranſeuntem ſervum tu trajecerit, diſtinguitur. Nam, ſi id à mi te in eo campo, ubi ſolitum eſt exercit admiſſum eſt, nulla culpa ejus intelligit ſi alius tale quid admiſerit, culpæ reus Idem juris eſt de milite, ſi in alio loc quam qui ad exercitandum militibus de natus eſt, id admiſerit.

5 Item, ſi putator ex arbore dejecto mo ſervum tuum tranſeuntem occiderit prope viam publicam, aut vicinalem factum eſt, neque proclamavit, ut ca evitari poſſet, culpæ reus eſt: ſed ſi p clamavit, nec ille curavit præcavere, ex culpam eſt putator. Æque extra culpa eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via forte, in medio fundo cædebat, licet non proc mavit: quia in eo loco nulli extraneo fuerat verſandi.

6 Præterea, ſi medicus, qui ſervu tuum ſecuit, dereliquerit curationem ej

&

ob id mortuus fuerit ſervus, culpæ reus
it.

Imperitia quoque culpæ adnumeratur:
uti ſi medicus [ideo] ſervum tuum occi-
rit, quia male eum ſecuerit, aut perpe-
n ei medicamentum dederit.

Impetu quoque mularum, quas mulio
opter imperitiam retinere non potuit, ſi
vus tuus oppreſſus fuerit, culpæ reus eſt
lio. Sed & ſi propter infirmitatem eas
inere non potuerit, cum alius firmior
retinere potuiſſet, æque culpa tenetur.
dem placuerunt de eo quoque, qui, cum
o veheretur, impetum ejus, aut propter
irmitatem, aut propter imperitiam ſuam,
inere non potuerit.

His autem verbis legis, *quanti id eo in*
no plurimi fuerit, illa ſententia expri-
tur: ut ſi quis hominem tuum, qui ho-
claudus, aut mancus, aut luſcus erit,
ciderit, qui in eo anno integer, aut pre-
ſus fuerit, non tanti teneatur, quanti
die erit, ſed quanti in eo anno plurimi
rit. Qua ratione creditum eſt pœnalem
hujus legis actionem; quia non ſolum
ti quiſque obligatur, quantum damni
derit, ſed aliquando longe pluris. Ideo-
e conſtat in heredem eam actionem non
nſire, quæ tranſitura fuiſſet ſi ultra da-
um nunquam lis æſtimaretur.

10 Illud non ex verbis legis, ſed ex in-
pretatione placuit, non ſolum perempti
rporis æſtimationem habendam eſſe ſe-
ndum ea, quæ diximus: ſed eo amplius,
idquid præterea, perempto eo corpore
mni nobis illatum fuerit, veluti ſi ſer-
m tuum heredem ab aliquo inſtitutum
te quis occiderit, quam is juſſu tuo he-
ditatem adierit: nam hereditatis quoque
iſſæ rationem eſſe habendam conſtat.
m ſi ex pari mularum unam, vel ex qua-
igis equorum unum quis occiderit, vel
comœdis unus ſervus occiſus fuerit, non

ſolum occiſi fit æſtimatio, ſed eo amplius,
id quoque computatur, quanti depretiati
ſunt, qui ſuperſunt.

11 Liberum autem eſt ei, cujus ſervus
occiſus fuerit, & ex judicio privato legis
Aquiliæ damnum perſequi, & capitalis cri-
minis [eum reum facere.]

12 Caput ſecundum legis Aquiliæ in uſu
non eſt.

13 Capite tertio de omni cætero damno
cavetur. Itaque ſi quis ſervum, vel eam
quadrupedem, quæ pecudum numero eſt,
vulneraverit: ſive eam quadrupedem, quæ
pecudum numero non eſt, veluti canem
aut feram beſtiam vulneraverit, aut occi-
derit: hoc capite actio conſtituitur. In
cæteris quoque omnibus animalibus, item
in omnibus rebus, quæ anima carent, da-
mnum per injuriam datum hac parte vin
dicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum
aut fractum fuerit, actio ex hoc capit
conſtituitur: quamquam poterat ſola rupt
appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere
Ruptum enim intelligitur, quod quoque
modo corruptum eſt. Unde non ſolum
fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & col
liſa, & effuſa, & quoquo modo perempta
atque deteriora facta, hoc verbo continen
tur. Denique reſponſum eſt, ſi quis in alie
num vinum aut oleum id miſcuerit, quo
naturalis bonitas vini aut olei corrumpe
retur; ex hac parte legis [Aquiliæ] eum te
neri.

14 Illud palam eſt, ſicut ex primo capit
ita demum quiſque tenetur, ſi dolo au
culpa ejus homo aut quadrupes occiſus
occiſave fuerit, ita ex hoc capite de dol
aut culpa, (&) de cætero damno quemqu
teneri.

15 Ex hoc tamen capite non quanti in e
anno, ſed quanti in diebus triginta proxi
mis res fuerit, obligatur is, qui damnum
dederit.

16 A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

16 At nec *plurimi* quidem verbum ad-
itur. Sed Sabino recte placuit, perinde
bendam æſtimationem, ac ſi etiam hac
te *plurimi* verbum adjectum fuiſſet.
n plebem Romanam, quæ Aquilio tri-
no rogante hanc legem tulit, contentam
ſſe, quod prima parte eo verbo uſa
t.

7 Cæterum placuit, ita demum dire-
m ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præ-
ue corpore ſuo damnum dederit. Ideo-
e in eum, qui alio modo damnum dede-
, utiles actiones dari ſolent. veluti ſi
s hominem alienum, aut pecus ita in-
ſerit, ut fame necaretur: aut jumen-
a ita vehementer egerit, ut rumperetur:
pecus in tantum exagitaverit, ut præ-
itaretur. aut ſi quis alieno ſervo per-
ſerit, ut in arborem aſcenderet, vel in
eum deſcenderet. & is aſcendendo, vel
cendendo, aut mortuus, aut aliqua par-
orporis læſus fuerit, utilis actio in eum
ur. Sed, ſi quis alienum ſervum aut de
te, aut de ripa in flumen dejecerit, &
uffocatus fuerit; eo quod projecit, cor-
e ſuo damnum dediſſe, non difficulter
elligi poteſt: (ideoque ipſa lege Aqui-
) tenetur. Sed ſi non corpore damnum
rit datum, neque corpus læſum fuerit,
alio modo alicui damnum contigerit:
m non ſufficiat, neque directa, neque
lis legis Aquiliæ actio: placuit, eum,
obnoxius fuerit, in factum actione te-
i: veluti, ſi quis miſericordia ductus,
num ſervum compeditum ſolverit, ut
eret.

DE INJURIIS.

TIT. IV.

eneraliter injuria dicitur omne quod
non jure fit: ſpecialiter, alias contu-
melia, quæ à contemnendo dicta eſt,

quam Græci ὕβριν appellant: alias culpa, quam Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquilia damnum injuria datum accipitur: alias iniquitas & injuſtitia, quam Græci [ἀνομίαν &] ἀδικίαν vocant: cum enim prætor vel judex non jure contra quem pronunciat, injuriam accepiſſe dicitur.

1 Injuria autem committitur non ſolum cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed &, ſi cui convicium factum fuerit, ſive cujus bona quaſi debitoris, qui nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere: vel ſi quis ad infamiam alicujus libellum, aut carmen, (aut hiſtoriam) ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: ſive quis matremfamilias, aut prætextatum, prætextatamve adſectatus fuerit: ſive cujus pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique aliis plurimis modis admitti injuriam, manifeſtum eſt.

2 Patitur autem quis injuriam non ſolum per ſemetipſum, ſed etiam per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: itemque per uxorem ſuam: id enim magis prævaluit. Itaque ſi filiæ alicujus, quæ Titio nupta eſt, injuriam feceris, non ſolum filiæ nomine tecum injuriarum agi poteſt, ſed etiam patris quoque & mariti nomine. Contra autem, ſi viro injuria facta ſit: uxor injuriarum agere non poteſt. Defendi enim uxores à viris, non viros ab uxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer nurus nomine, cujus vir in ejus poteſtate eſt, injuriarum agere poteſt.

3 Servis autem ipſis quidem nulla injuria fieri intelligitur: ſed domino per eos fieri videtur: non tamen iiſdem modis, quibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

bus etiam per liberos & uxores : ſed
, cum quid atrocius commiſſum fuerit,
quod aperte ad contumeliam domini
icit : veluti , ſi quis alienum ſervum
citer verberaverit : & in hunc caſum
o proponitur. At ſi quis ſervo convi-
n fecerit , vel pugno eum percuſſerit ,
la in eum actio domino competit.
Si communi ſervo injuria facta ſit , æ-
m eſt, non pro ea parte , qua dominus
que eſt , æſtimationem injuriæ fieri ,
x dominorum perſona , quia ipſis ſit
ria.
Quod ſi uſusfructus in ſervo Titii eſt,
rietas Mævii , magis Mævio injuria
intelligitur.
Sed ſi libero homini , qui tibi bona
ſervit, injuria facta ſit, nulla tibi actio
tur , ſed ſuo nomine is experiri pote-
niſi in contumeliam tuam pulſatus
tunc enim competit & tibi injuriarum
. Idem ergo eſt & in ſervo alieno
fide tibi ſerviente : ut totiens admit-
injuriarum actio , quotiens in tuam
umeliam injuria ei facta ſit.
Pœna autem injuriarum ex lege XII.
. propter membrum quidem ruptum
erat : propter os vero fractum num-
æ pœnæ erant conſtitutæ , quaſi in
na veterum paupertate. Sed poſtea
ores permittebant ipſis , qui injuriam
ſunt , eam æſtimare : ut judex vel
reum condemnet , quanti injuriam
s æſtimaverit , vel minoris , prout ei
n fuerit. Sed pœna quidem injuriæ,
ex lege XII. Tabb. introducta eſt , in
tudinem abiit. quam autem Prætores
duxerunt (quæ etiam honoraria ap-
tur) in judiciis frequentatur. Nam
dum gradum dignitatis , vitæque ho-
tem , creſcit aut minuitur æſtimatio
iæ: qui gradus condemnationis , & in
i perſona non immerito ſervatur : ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

aliud in ſervo actore, aliud in medii actu
homine, aliud in viliſſimo, vel compedit
jus æſtimationis conſtituatur.

8 Sed & lex Cornelia de injuriis loqu
tur, & injuriarum actionem introduxit
quæ competit ob eam rem, quod ſe pulſ
tum quis verberatumve, vel domum ſuai
vi introitam eſſe dicat. Domum autem a
cipimus, ſive in propria domo quis hab
tet, ſive in conducta, ſive gratis, ſive hoſp
tio receptus ſit.

9 Atrox injuria æſtimatur vel ex facto
veluti, ſi quis ab alio vulneratus ſit, v
fuſtibus cæſus: vel ex loco; veluti, ſi c
in theatro, vel in foro, vel in conſpect
Prætoris, injuria facta ſit: vel ex perſona
veluti, ſi Magiſtratus injuriam paſſus fu
rit, vel ſi Senatori ab humili perſona i
juria facta ſit, aut parenti patronove fi
à liberis vel libertis: aliter enim Senator
& parentis patronique, aliter extranei,
humilis perſonæ injuria æſtimatur. No
nunquam & locus vulneris atrocem inj
riam facit, veluti ſi in oculo quis percuſſ
fuerit. Parvi autem refert, utrum patri
milias, an filiofamilias talis injuria fa
ſit: nam & hæc atrox injuria æſtimabitu

10 In ſumma ſciendum eſt, de omni i
juria eum, qui paſſus eſt, poſſe vel crim
naliter agere, vel civiliter. Et ſi quide
civiliter agitur, æſtimatione facta, ſecu
dum quod dictum eſt, pœna reo impor
tur. Sin autem criminaliter, officio ju
cis extraordinaria pœna reo irrogatu
hoc videlicet obſervando, quod Zenoni
na conſtitutio introduxit, ut viri illuſtr
quique ſuper eos ſunt, & per procurator
poſſint actionem injuriarum criminalit
vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecundum ej
tenorem, qui ex ipſa manifeſtius app
ret.

11 Non ſolum autem is injuriarum
netur, qui fecit injuriam, id eſt, qui p

cuſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

extitit: verum ille quoque tenetur, qui dolo fecit injuriam, vel qui procuravit, ut cui mala pugno percuteretur.

12 Hæc actio diſſimulatione aboletur: & ideo, ſi quis injuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animum ſuum non revocaverit: poſtea ex pœnitentia remiſſam injuriam non poterit recolere.

DE OBLIGATIONIBUS, QUÆ QUASI EX DELICTO NASCUNTUR.

TIT. V.

Si judex litem ſuam fecerit: non proprie ex maleficio obligatus videtur. ſed quia neque ex maleficio, neque ex contractu obligatus eſt, & utique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquum religioni judicantis videbitur, pœnam ſuſtinebit.

1 Item is, ex cujus cœnaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, dejectum, effuſumve aliquid eſt, ita ut alicui noceret, quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut ſervi, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt ſi ciciderit alicui nocere: quo caſu pœna decem aureorum conſtituta eſt. De eo vero, quod dejectum effuſumve eſt, dupli, quantum damni datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem vero liberum occiſum, quinquaginta aureorum pœna conſtituitur. Si vero vivat, nocitumque ei eſſe dicatur: quantum ob eam rem æquum judici videtur, actio datur. Judex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operas, quibus caruit,

aut cariturus eſt, ob id, quod inutilis eſt factus.

2 Si filiusfamilias ſeorſum à patre habitaverit, & quid ex cœnaculo ejus dejectum effuſumve fuerit, ſive quid poſitum ſuſpenſumve habuerit, cujus caſus periculoſus eſt: Juliano placuit in patrem nullam eſſe actionem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofamilias judice obſervandum eſt, qui litem ſuam fecerit.

3 Item exercitor navis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de dolo, aut furto, quod in navi, aut caupona, aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur: ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicujus eorum, quorum opera navem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu ſit adverſus eum conſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum uteretur. Ideo quaſi ex maleficio teneri videtur. In his autem caſibus in factum actio competit, quæ heredi quidem datur, adverſus heredem autem non competit.

DE ACTIONIBUS.

TIT. VI.

Supereſt, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quam jus perſequendi in judicio, quod ſibi debetur.

1 Omnium autem actionum, quibus inter aliquos apud judices, arbitroſve de quacunque re quæritur, ſumma diviſio in duo genera deducitur: aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque agit unuſquiſque aut cum eo, qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas intendit adverſarium ei dare aut facere oportere, & aliis quibuſdam modis. Aut cum eo agit, qui nullo jure ei obligatus

ſ eſt, movet tamen alicui de aliqua re
ntroverſiam. quo caſu proditæ actiones
rem ſunt: veluti ſi rem corporalem
ſideat quis, quam Titius ſuam eſſe affir-
t, poſſeſſor autem dominum ejus ſe eſſe
at. nam, ſi Titius ſuam eſſe intendat,
rem actio eſt.

Æque, ſi agat quis, jus ſibi eſſe fundo
rte, vel ædibus utendi fruendi, vel per
ndum vicini eundi, agendi, vel ex fundo
ini aquam ducendi, in rem actio eſt.
uidem generis eſt actio de jure prædio-
m urbanorum: veluti, ſi quis agat jus
eſſe altius ædes ſuas tollendi, proſpi-
ndive, vel projiciendi aliquid, vel im-
ttendi tignum in vicini ædes. Contra
oque de uſufructu, & de ſervitutibus
ædiorum ruſticorum, item prædiorum
banorum, invicem quoque proditæ ſunt
iones: ut, ſi quis intendat jus non eſſe
verſario utendi fruendi, eundi, agendi,
uamve ducendi: item, altius tollendi
oſpiciendive, vel projiciendi immitten-
e: iſtæ quoque actiones in rem ſunt,
negativæ. Quod genus actionis in con-
verſiis rerum corporalium proditum
n eſt. Nam in his is agit, qui non poſſi-
, ei vero, qui poſſidet, non eſt actio
odita, per quam neget rem actoris eſſe.
e uno caſu, qui poſſidet, nihilominus
actoris partes obtinet, ſicut in latiori-
ſ Digeſtorum libris opportunius appa-
it.

Sed iſtæ quidem actiones, quarum
ntionem habuimus, & ſi quæ ſunt ſi-
les, ex legitimis & civilibus cauſis de-
ndunt. Aliæ autem ſunt, quas Prætor
ſua juriſdictione comparatas habet tam
rem, quam in perſonam: quas & ipſas
ceſſarium eſt exemplis oſtendere: ut
e, plerumque ita permittit Prætor in
n agere, ut vel actor dicat, ſe quaſi uſu-
piſſe, quod non uſuceperit; vel ex di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

verſo poſſeſſor dicat, adverſarium ſuum
non uſucepiſſe, quod uſuceperit.

4 Namque ſi cui ex juſta cauſa res ali-
qua tradita fuerit (veluti ex cauſa emptio-
nis, aut donationis, aut dotis, aut legato-
rum) & necdum ejus rei dominus effectus
eſt: ſi ejus rei poſſeſſionem caſu amiſerit,
nullam habet in rem directam actionem ad
eam perſequendam. quippe ita proditæ
ſunt jure civili actiones, ut quis domi-
nium ſuum vindicet. ſed quia ſane durum
erat, eo caſu deficere actionem, inventa eſt
à Prætore actio, in qua dicit is, qui poſſeſ-
ſionem amiſit, eam rem ſe uſucepiſſe, quam
uſu non cepit; & ita vindicat ſuam eſſe.
quæ actio *Publiciana* appellatur, quoniam
primum à Publicio Prætore in edicto pro-
poſita eſt.

5 Rurſus ex diverſo, ſi quis cum Reipu-
blicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium poteſta-
te eſſet, rem ejus, qui in civitate eſſet,
uſuceperit, permittitur domino, ſi poſſeſ-
ſor Reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tunc
intra annum reſciſſa uſucapione eam pete-
re, id eſt, ita petere, ut dicat poſſeſſorem
uſu non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe.
Quod genus actionis quibuſdam & aliis ſi-
mili æquitate motus Prætor adcommodat,
ſicut ex latiore Digeſtorum ſeu Pandecta-
rum volumine intelligere licet.

6 Item, ſi quis in fraudem creditorun
rem ſuam alicui tradiderit, bonis ejus
creditoribus poſſeſſis ex ſententia Præſidis
permittitur ipſis creditoribus, reſciſſa tra-
ditione, eam rem petere, id eſt, dicere ean
rem traditam non eſſe, & ob id in boni
debitoris manſiſſe.

7 Item Serviana, & quaſi Serviana (qu
etiam hypothecaria vocatur) ex ipſiu
Prætoris juriſdictione ſubſtantiam c
piunt. Servianâ autem experitur quis d
rebus coloni, quæ pignoris jure pro mer
cedibus fundi ei tenentur. Quaſi Servian

antei

em eſt, qua creditores pignora, hypo-
cæve proſequuntur: Inter pignus au-
& hypothecam (quantum ad actionem
othecariam attinet) nihil intereſt. nam
qua re inter creditorem & debitorem
venerit, ut ſit pro debito obligata,
aque hac appellatione continetur: ſed
aliis differentia eſt. Nam pignoris ap-
latione eam proprie rem contineri di-
us, quæ ſimul etiam traditur creditori,
xime ſi mobilis ſit. At eam, quæ ſine
litione nuda conventione tenetur, pro-
hypothecæ appellatione contineri di-
us.

In perſonam quoque actiones ex ſua
isdictione propoſitas habet Prætor:
uti, de pecunia conſtituta. cui ſimilis
ebatur receptitia. Sed ex noſtra Con-
utione (cum & ſi quid plenius habebat,
in actionem pecuniæ conſtitutæ trans-
um eſt) & ea quaſi ſuperva.ua juſſa eſt
n ſua auctoritate à noſtris legibus rece-
e. Item, Prætor propoſuit actionem de
ulio ſervorum, filiorumque familia-
n: & eam, ex qua quæritur, an actor
averit, & alias complures.

De conſtituta autem pecunia cum
nibus agitur, quicumque vel pro ſe, vel
alio ſoluturos ſe conſtituerint: nulla
licet ſtipulatione interpoſita. Nam alio-
i ſi ſtipulanti promiſerint, Jure civili
ientur.

10 Actiones autem de peculio ideo ad-
rſus patrem, dominumve comparavit
ætor: quia licet ex contractu filiorum,
vorumve, ipſo jure non teneantur: æ-
um tamen eſt peculio tenus (quod vel-
i patrimonium eſt filiorum, filiarumque,
em ſervorum) condemnari eos.

11 Item ſi quis poſtulante adverſario
raverit, deberi ſibi pecuniam, quam pe-
ret, neque ei ſolvatur; juſtiſſime accom-
odat ei talem actionem, per quam non

illud

illud quæritur, an ei pecunia debeatur, ſed an juraverit.

12 Pœnales quoque actiones Prætor bene multas ex ſua jurisdictione introduxit: veluti, adverſus eum, qui quid ex albo ejus corrupiſſet: & in eum, qui patronum vel parentem in jus vocaſſet, cum id non impetraſſet: item adverſus eum, qui vi exemerit eum, qui in jus vocaretur, cujuſve dolo alius exemerit: & alias innumerabiles.

13 Præjudiciales actiones in rem eſſe videntur: quales ſunt, per quas quæritur, an aliquis liber an libertus ſit, vel ſervus, vel de partu agnoſcendo. Ex quibus fere una illa legitimam cauſam habet, per quam quæritur, an aliquis liber ſit: cæteræ ex ipſius Prætoris jurisdictione ſubſtantiam capiunt.

14 Sic itaque diſcretis actionibus, certum eſt, non poſſe actorem ſuam rem ita ab aliquo petere, *Si apparet eum dare oportere*. Nec enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: ſcilicet, quia dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, ut ejus fiat: nec res, quæ jam actoris eſt, magis ejus fieri poteſt. Plane odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum eſt, ut extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur, *ſi appareat eos dare oportere*, quamvis ſit adverſus eos etiam hæc in rem actio, per quam rem ſuam quis eſſe petit.

15 Appellamus autem in rem quidem actiones, vindicationes: in perſonam vero actiones, quibus dare aut facere oportere intenditur, condictiones. Condicere enim eſt denuntiare, priſcâ linguâ. nunc vero abuſive dicimus, condictionem actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit dari ſibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio ſit.

16 Se-

Sequens illa diviſio eſt, quod quæ-
actiones rei perſequendæ gratia com-
tæ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ,
dam miſtæ ſunt.

Rei perſequendæ cauſa comparatæ
omnes in rem actiones. Earum vero
onum, quæ in perſonam ſunt, eæ qui-
, quæ ex contractu naſcuntur, fere
es rei perſequendæ cauſa comparatæ
ntur: veluti, quibus mutuam pecu-
n, vel in ſtipulatum deductam petit
r: item commodati, depoſiti, manda-
ro ſocio, ex empto, vendito, locato,
ducto. Plane ſi depoſiti agatur eo no-
e, quod tumultus, incendii, ruinæ,
fragii cauſa depoſitum ſit: in duplum
onem Prætor reddit: ſi modo cum
, apud quem depoſitum ſit, aut cum
de ejus, de dolo ipſius agitur: quo
miſta eſt actio.

Ex maleficiis vero proditæ actiones,
tantum pœnæ perſequendæ cauſa
paratæ ſunt: aliæ tam pœnæ, quam
erſequendæ, & ob id miſtæ ſunt. Pœ-
enim tantum perſequitur quis actione
i. ſive enim manifeſti agatur, quadru-
ſive non manifeſti, dupli; de ſola pœ-
gitur. nam ipſam rem propria actione
equitur quis, id eſt, ſuam eſſe petens:
fur ipſe eam rem poſſideat, ſive alius
ibet. Eo amplius adverſus furem etiam
dictio eſt rei.

Vi autem bonorum raptorum actio
a eſt, quia in quadruplo rei perſecutio
tinetur; pœna autem tripli eſt. Sed &
s Aquiliæ actio de damno injuria da-
miſta eſt: non ſolum ſi adverſus infi-
tem in duplum agatur, ſed interdum
i in ſimplum quiſque agat: veluti, ſi
s hominem claudum, aut luſcum occi-
it, qui in eo anno integer & magni
til fuerit; tanti enim damnatur, quanti
omo eo in anno plurimi fuerit, ſecun-
dum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

dum jam traditam diviſionem. Item miſſa eſt actio contra eos, qui relicta ſacroſanctis Eccleſiis vel aliis venerabilibus locis, legati vel fideicommiſſi nomine, dare diſtulerint: uſque adeo, ut etiam in judicium vocarentur. tunc enim & ipſam rem, vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna: & ideo in duplum ejus fit condemnatio.

20 Quædam actiones miſtam cauſam obtinere videntur, tam in rem quam in perſonam: qualis eſt familiæ erciſcundæ actio, quæ competit coheredibus de dividenda hereditate. Item communi dividundo, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, ut id dividatur. Item finium regundorum actio, qua inter eos agitur, qui confines agros habent. In quibus tribus judiciis permittitur judici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adjudicare: &, ſi unius pars prægravari videbitur, eum invicem certa pecunia alteri condemnare.

21 Omnes autem actiones, vel in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum, ulterius autem nulla actio extenditur.

22 In ſimplum agitur: veluti, ex ſtipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex aliis quamplurimis cauſis.

23 In duplum agimus: veluti, furti nec manifeſti, damni injuriæ ex lege Aquilia, depoſiti ex quibuſdam cauſis. Item, ſervi corrupti: quæ competit in eum, cujus hortatu conſiliove ſervus alienus fugerit, aut contumax adverſus dominum factus eſt, aut luxurioſe vivere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus ſit. In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo ſervus abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum eſt, ſecundum ea, quæ ſupra diximus.

24 Tri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Tripli vero agimus, cum quidam rem vera æſtimatione quantitatem in o conventionis inſerunt, ut ex hac viatores, id eſt, executores litium orem ſummam ſportularum nomine rent. tunc enim id, quod propter n cauſam damnum paſſus fuerit reus, plum ab actore conſequetur: ut in riplo etiam ſimplum, in quo damnum eſt, connumeretur. Quod noſtra itutio introduxit, quæ in noſtro e fulget, quam procul dubio certum lege condictitia emanare.

Quadrupli (autem agitur) veluti, manifeſti: item de eo, quod metus factum ſit, deque ea pecunia, quæ in ata ſit, ut is, cui datur, calumniæ negotium alicui faceret, vel non fa- Item ex lege condictitia noſtra Con- io oritur, in quadruplum condemna- m imponens iis executoribus litium, ontra noſtræ Conſtitutionis normam quicquam exegerint.

Sed furti quidem nec manifeſti actio, vi corrupti, à cæteris, de quibus ſi- ocuti ſumus, eo differunt, quod hæ nes omnimodo dupli ſunt: at iſtæ, t, damni injuriæ ex lege Aquilia, & ium depoſiti,) inficiatione duplican- in confitentem autem in ſimplum ır. Sed illa, quæ de iis competit, quæ a venerabilibus locis ſunt, non ſolum atione duplicatur, ſed etiam ſi diſtu- relicti ſolutionem, uſque quo juſſu ſtratuum conveniatur. In confiten- ero, antequam juſſu magiſtratuum niatur, ſolventem, ſimpli redditur.

Item actio de eo, quod metus cauſa n ſit, à cæteris, de quibus ſimul lo- umus, eo differt, quod ejus natura : continetur, ut, qui judicis juſſu rem actori reſtituat, abſolvatur: in cæteris caſibus non eſt ita: ſed

omni-

omnimodo quiſque in quadruplum co
demnatur. quod eſt & in furti manife
actione.

28 Actionum autem quædam bonæ fi
ſunt, quædam ſtricti juris. Bonæ fi
ſunt hæ: ex empto, vendito, locato, co
ducto, negotiorum geſtorum, manda
depoſiti, pro ſocio, tutelæ, commoda
pignoratitia, familiæ erciſcundæ, comm
ni dividundo, præſcriptis verbis, quæ
æſtimato proponitur, & ea, quæ ex p
mutatione competit, & hereditatis petit
Quamvis enim uſque adhuc incertum er
inter bonæ fidei judicia connumerar
hereditatis petitio eſſet, an non: noſ
tamen Conſtitutio aperte eam eſſe bo
fidei diſpoſuit.

29 Fuerat antea & rei uxoriæ actio t
ex bonæ fidei judiciis: ſed, cum plen
rem eſſe ex ſtipulatu actionem inveni
tes, omne jus quod res uxoria antea ha
bat, cum multis diviſionibus, in action
ex ſtipulatu, quæ de dotibus exigen
proponitur, tranſtulerimus: merito
uxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu act
quæ pro eo introducta eſt, naturam bo
fidei judicii tantum in exactione do
meruit, ut bonæ fidei ſit. ſed & tacit
ei dedimus hypothecam. Præferri aut
aliis creditoribus in hypothecis tunc ce
ſuimus, cum ipſa mulier de dote ſua ex
ſtatur, cujus ſolius providentia hoc
duximus

30 In bonæ fidei judiciis libera poteſ
permitti videtur judici ex bono & æq
æſtimandi, quantum actori reſtitui debe
In quo & illud continetur: ut ſi quid i
vicem præſtare actorem oporteat: eo co
penſato, in reliquum is, cum quo actu
eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtri
juris judiciis ex reſcripto. Divi Marc
oppoſita doli mali exceptione, compe
ſatio inducebatur. Sed noſtra Conſtitut

eade

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

easdem compenſationes, quæ jure aperto nituntur, latius introduxit, ut actiones ipſo jure minuant, ſive in rem, ſive in perſonam, ſive alias quaſcumque: excepta ſola depoſiti actione, cui aliquid compenſationis nomine opponi, ſane iniquum eſſe credimus: ne ſub prætextu compenſationis depoſitarum rerum quis ex actione defraudetur.

31 Præterea quaſdam actiones arbitrarias, id eſt, ex arbitrio judicis pendentes appellamus: in quibus, niſi arbitrio judicis is, cum quo agitur, actori ſatisfaciat: veluti, rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſolvat, vel ex noxali cauſa ſervum dedat, condemnari debeat. Sed iſtæ actiones, tam in rem, quam in perſonam inveniuntur. In rem, veluti Publiciana; Serviana, de rebus coloni; quaſi Serviana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam: veluti, quibus de eo agitur, quod vi aut metus cauſa, aut dolo malo factum eſt. Item, cum id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhibendum quoque actio ex arbitrio judicis pendet. In his enim actionibus, & cæteris ſimilibus, permittitur judici ex bono & æquo, ſecundum cujuſque rei, de qua actum eſt, naturam æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat.

32 Curare autem debet judex, ut omnino, quantum poſſibile ei ſit, certæ pecuniæ vel rei ſententiam ferat: etiamſi de incerta quantitate apud eum actum eſt.

33 Si quis agens intentione ſua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineat, cauſa cadebat, id eſt, rem amittebat: nec facile in integrum reſtituebatur à Prætore, niſi minor erat viginti quinque annis. Huic enim, ſicut in aliis cauſis, cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus juventute fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitum erat. Sane ſi tam magna cauſa juſti

erroris interveniebat, ut etiam conſtan-
tiſſimus quiſque labi poſſet, etiam majori
viginti quinque annis ſuccurrebatur: vel-
uti, ſi quis totum legatum petierit, poſt
deinde prolati fuerint codicilli; quibus aut
pars legati adempta ſit, aut quibuſdam
aliis legata data ſint: quæ efficiebant, ut
plus petiiſſe videretur petitor, quam do-
drantem, atque ideo lege Falcidia legata
minuebantur. Plus, autem quatuor modis
petitur: re, tempore, loco, & cauſa. Re;
veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei de-
bebantur, viginti petierit: aut ſi is, cujus
ex parte res eſt, totam eam, vel majorem
partem ſuam eſſe intenderit. Tempore;
veluti ſi quis ante diem, vel ante conditio-
nem petierit. Qua enim ratione, qui tar-
dius ſolvit, quam ſolvere deberet, minus
ſolvere intelligitur; eadem ratione, qui
præmature petit, plus petere videtur.
Loco plus petitur; veluti, cum quis id
quod certo loco (ſibi dari) ſtipulatus eſt
alio loco petit, ſine commemoratione il-
lius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus eſt
verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fueri
Epheſi dare ſpondes? Romæ pure inten
dat ſibi dari oportere. Ideo autem plu
petere intelligitur, quia utilitatem, quam
haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolveret, adi
mit ei pura intentione. Propter quam
cauſam alio loco petenti arbitraria actio
proponitur: in qua ſcilicet ratio habetu
utilitatis, quæ promiſſori competitura
fuiſſet, ſi illo loco ſolveret, (quo ſe ſo
luturum ſpopondit.) Quæ utilitas ple
rumque in mercibus maxima invenitur
veluti, vino, oleo, frumento: quæ per ſin
gulas regiones diverſa habent pretia. Se
& pecuniæ numeratæ non in omnibus re
gionibus ſub eiſdem uſuris fœnerantur
Si quis tamen Epheſi petat, id eſt, eo loco
petat, in quo ut ſibi detur, ſtipulatus eſt
pura actione recte agit: idque etiam Præ

co

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

r monſtrat: ſcilicet, quia utilitas ſolven-
i ſalva eſt promiſſori. Huic autem, qui
co plus petere intelligitur, proximus
t, qui cauſa plus petit: ut ecce, ſi quis
a à te ſtipuletur, *Hominem Stichum,*
it decem aureos dare ſpondes? deinde
terum petat: veluti, hominem tantum,
it decem aureos tantum. Ideo autem
lus petere intelligitur, quia in eo genere
ipulationis promiſſoris eſt electio, utrum
ecuniam an hominem ſolvere malit. Qui
itur pecuniam tantum, vel hominem
ntum ſibi dari oportere intendit, eripit
lectionem adverſario: & eo modo ſuam
uidem conditionem meliorem facit, ad-
erſarii vero ſui deteriorem. Qua de cau-
talis in ea re prodita eſt actio, ut quis
ntendat hominem Stichum, aut aureos
ecem ſibi dari oportere, id eſt, ut eodem
odo peteret, quo ſtipulatus eſt. præter-
a, ſi quis generaliter hominem ſtipulatus
t, & ſpecialiter Stichum petat: aut ge-
eraliter vinum ſtipulatus ſit, & ſpeciali-
r Campanum petat: aut generaliter pur-
uram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter
yriam petat: plus petere intelligitur,
uia electionem adverſario tollit, cui ſti-
ulationis jure liberum fuit, aliud ſol-
ere, quam quod peteretur. Quinetiam
cet utiliſſimum ſit, quod quis petat, ni-
ilominus plus petere intelligitur: quia
æpe accidit, ut promiſſori facilius ſit il-
ud ſolvere, [quod majoris pretii eſt] Sed
æc quidem antea in uſu fuerant: poſtea
ero lex Zenoniana & noſtra rem coar-
tavit. Et ſi quidem tempore plus fuerit
etitum, quid ſtatui oporteat, Zenonis di-
æ memoriæ loquitur conſtitutio. Sin au-
em quantitate, vel alio modo plus fuerit
etitum: in omne, ſi quod forte damnum
x hac cauſa acciderit, ei, contra quem
lus petitum fuerit, commiſſa tripli con-
emnatione, (ſicuti ſupra diximus) pu-
iatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

34 Si minus in intentione ſua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat; veluti, ſi cum ei decem aurei deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut, ſi cum totus fundus ejus eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit: in reliquum eum nihilominus judex adverſarium [eodem judicio ei condemnat] ex conſtitutione divæ memoriæ Zenonis.

35 Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, ſed in eodem judicio, cognita veritate, errorem ſuum corrigere ei permittitur; veluti, ſi is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu debetur.

36 Sunt præterea quædam actiones, quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur, perſequimur: ſed modo ſolidum perſequimur, modo minus: ut ecce, [ſi in peculium filii ſervive] agamus. Nam, ſi non minus in peculio ſit, quam perſequimur, in ſolidum dominus, paterve condemnatur: ſi vero minus inveniatur, eatenus condemnat judex, quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine proponemus.

37 Item ſi de dote in judicio mulier agat, placet eatenus maritum condemnari debere, quatenus facere poſſit: id eſt, quatenus facultates ejus patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates ejus, in ſolidum damnatur: ſi minus, in tantum, quantum facere poteſt. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impenſas in res dotales factas, marito quaſi retentio conceſſa eſt: quia ipſo jure neceſſariis ſumptibus dos minuitur, ſicut ex latioribus Digeſtorum libris cognoſcere licet.

38 Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Sed & ſi quis cum parente ſuo patro-
e agat: item, ſi ſocius cum ſocio, ju-
o ſocietatis agat, non plus actor con-
itur, quam adverſarius ejus facere po-
Idem eſt, ſi quis ex donatione ſua
eniatur.

Compenſationes quoque oppoſitæ
umque efficiunt, ut minus quiſque
equatur, quam ei debeatur. Nam ex
o & æquo, habita ratione ejus, quod
cem actorem ex eadem cauſa præſtare
rtet, poterit judex in reliquum eum,
quo actum eſt, condemnare, ſicuti
dictum eſt.

Cum eo quoque, qui creditoribus
bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſie-
quod idoneum emolumentum habeat,
ntegro in id, quod facere poteſt, cre-
res experiuntur. inhumanum enim
ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum
nari.

OD CUM EO, QUI IN ALIENA OTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR.

TIT. VII.

Quia tamen ſuperius mentionem ha-
buimus de actione, qua in peculium
filiorum familiarum ſervorumque
ir: opus eſt, ut de hac actione & de
ris, quæ eorundem nomine in paren-
ominoſve dari ſolent, diligentius ad-
eamus. Et quia, ſive cum ſervis ne-
um geſtum ſit, ſive cum iis, qui in po-
te parentum ſunt, eadem fere jura
untur: ne verboſa fiat diſputatio, di-
nus ſermonem in perſonam ſervi, do-
ique, idem intellecturi de liberis quo-
& parentibus, quorum in poteſtate
. Nam, ſi quid in his proprie ſerve-
ſeparatim oſtendemus.

Si igitur juſſu domini cum ſervo ne-
um geſtum erit, in ſolidum Prætor ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

verſus dominum actionem pollicetur: ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur.

2 Eadem ratione Prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis ſervum ſuum magiſtrum navi præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei gratia, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus navis quæſtus pertinet. Inſtitoria tunc locum habet, cum quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi ſervum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas actiones Prætor reddit, & ſi liberum quis hominem, aut alienum ſervum navi, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit: ſcilicet, quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interveniat.

3 Introduxit & aliam actionem Prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſervus in peculiari merce ſciente domino negotietur, & quid cum eo ejus rei cauſa contractum erit, ita Prætor jus dicit, ut quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione diſtribuatur. & ideo tributoria vocatur, quia ipſi domino diſtributionem Prætor permittit. Nam ſi quis ex creditoribus quæratur, quaſi minus ei tributum ſit, quam oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.

4 Præterea introducta eſt actio de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum erit: ut, quamvis ſine voluntate do-

mini

ni negotium geſtum erit, tamen ſive
id in rem ejus verſum fuerit, id totum
ſtare debeat: ſive quid non ſit in rem
s verſum, id eatenus præſtare debeat,
atenus peculium patitur. In rem autem
mini verſum intelligitur, quicquid ne-
ſario in rem ejus impenderit ſervus;
uti, ſi mutuatus pecuniam creditoribus
s ſolverit, aut ædificia ruentia fulſerit,
familiæ frumentum emerit, vel etiam
ndum, aut quamlibet aliam rem neceſſa-
m mercatus erit. Itaque, ſi ex decem
ta aureis, quos ſervus tuus à Titio mu-
os accepit, creditori tuo quinque aureos
verit, reliquos vero quinque quolibet
odo conſumpſerit; pro quinque qui-
m in ſolidum damnari debes: pro cæ-
is vero quinque eatenus, quatenus in
culio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi
ti decem aurei in rem tuam verſi fue-
nt, totos decem aureos Titium conſe-
i poſſe. Licet enim una ſit actio, qua
peculio, deque eo, quod in rem do-
ni verſum ſit, agitur; tamen duas ha-
t condemnationes. Itaque judex, apud
em de ea actione agitur, ante diſpicere
let, an in rem domini verſum ſit: nec
iter ad peculii æſtimationem tranſit,
iam aut nihil in rem domini verſum in-
lligatur, aut non totum. Cum autem
æritur, quantum in peculio ſit, ante
ducitur, quidquid ſervus domino, ſive
i in poteſtate ejus ſit, debet: & quod
pereſt, id ſolum peculium intelligitur.
iiquando tamen id, quod ei debet ſer-
s, qui in poteſtate domini ſit, non de-
icitur ex peculio: veluti, ſi is in ipſius
culio ſit. quod eo pertinet, ut ſi quid
icario ſuo ſervus debeat, id ex peculio
us non deducatur.

5 Cæterum dubium non eſt, quin is
uoque, qui juſſu domini contraxerit,
iique inſtitoria, vel exercitoria actio

competit, de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum eſt, agere poſſit: Sed erit ſtultiſſimus, ſi omiſſa actione, qua facillime ſolidum ex contractu conſequi poſſit, ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini verſum eſſe, vel habere ſervum peculium, & tantum habere, ut ſolidum ſibi ſolvi poſſit. Is quoque, cui tributoria actio competit, æque de peculio, & de in rem verſo agere poteſt. Sed ſane huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio, & de in rem verſo. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non eſt, id eſt, quod domino debetur non deducitur, ſed ejuſdem juris eſt dominus, cujus & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur quod domino debetur: & in id, quod reliquum eſt, creditori dominus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculii ratio habetur: at in tributoria, ejus tantum, quo negotiatur. Et poteſt quiſque tertia forte parte peculii, aut quarta, vel etiam minima negotiari: majorem autem partem in prædiis, vel mancipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel hanc actionem, vel illam eligere debet. Certe qui poteſt probare in rem domini verſum eſſe, de in rem verſo agere debet.

6 Quæ diximus de ſervo, & de domino, eadem intelligimus & de filio, & filia, (& nepote & nepte, & patre avove, cujus in poteſtate ſunt.)

7 Illud proprie ſervatur in eorum perſona, quod Senatusconſultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis, qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, denegatur actio tam adverſus ipſum filium filiamve, nepotem neptemve (ſive adhuc in poteſtate ſint, ſive morte parentis, vel emancipatione

ſuæ

ſuæ poteſtatis eſſe cœperint) quam adverſus patrem avumve, ſive eos habeat adhuc in poteſtate, ſive emancipaverit. Quæ ideo Senatus proſpexit, quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.

Illud in ſumma admonendi ſumus, id quod juſſu patris dominive contractum fuerit, quodque in rem ejus verſum erit, directo quoque poſſe à patre dominove condici, tanquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque, qui exercitoria, vel inſtitoria actione tenetur, directo poſſe condici placet, quia hujus quoque juſſu contractum intelligitur.

DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.
TIT. VIII.

Ex maleficiis ſervorum: veluti, ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriam commiſerint, noxales actiones proditæ ſunt, quibus domino damnato permittitur aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem noxæ dedere.

1 Noxa autem eſt ipſum corpus, quod nocuit, id eſt, ſervus: noxia, ipſum maleficium; veluti, furtum, damnum, rapina, injuria.

2 Summa autem ratione permiſſum eſt, noxæ deditione fungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

3 Dominus noxali judicio ſervi ſui nomine conventus, ſervum actori noxæ dedendo liberatur: nec minus in perpetuum ejus ſervi dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei, cui deditus eſt, ſervus ſarcierit quæſita pecunia, auxilio Prætoris invito domino manumittetur.

4 Sunt autem conſtitutæ noxales actiones aut legibus, aut edicto Prætoris. Le-

gibus ; veluti, furti ex lege duodecim Ta-
bularum : damni injuriæ ex lege Aquilia.
Edicto Prætoris : veluti, injuriarum, & vi
bonorum raptorum.

5 Omnis autem noxalis actio caput ſe-
quitur. Nam ſi ſervus tuus noxam com-
miſerit, quamdiu in tua poteſtate ſit, te-
cum eſt actio. Si autem in alterius poteſta-
tem pervenerit, cum illo incipit actio eſſe.
At ſi manumiſſus fuerit, directo ipſe tene-
tur, & extinguitur noxæ deditio. Ex di-
verſo quoque directa actio noxalis eſſe in-
cipit. Nam, ſi liber homo noxiam commi-
ſerit, & is ſervus tuus eſſe cœperit (quod
quibuſdam caſibus effici primo libro tra-
didimus) incipit tecum eſſe noxalis actio,
quæ ante directa fuiſſet.

6 Si ſervus domino noxiam commiſerit,
actio nulla naſcitur. Namque inter domi-
num, & eum, qui in poteſtate ejus eſt, nul-
la obligatio naſci poteſt. Ideoque & ſi in
alienam poteſtatem ſervus pervenerit, aut
manumiſſus fuerit, neque cum ipſo, neque
cum eo, cujus nunc in poteſtate ſit, ag[i]
poteſt. Unde ſi alienus ſervus noxiam tib[i]
commiſerit, & is poſtea in poteſtate tu[a]
eſſe cœperit, interdicitur actio : quia in
eum caſum adducta ſit, in quo conſiſter[e]
non potuit. Ideoque licet exierit de tu[a]
poteſtate, agere non potes : quemadmo-
dum ſi dominus in ſervum ſuum aliquid
commiſerit, nec ſi manumiſſus, aut aliena-
tus fuerit ſervus, ullam actionem contra
dominum habere poteſt.

7 Sed veteres quidem hoc in filiisfami-
liarum maſculis & fœminis admiſere: nov[a]
autem hominum converſatio hujuſmodi
aſperitatem recte reſpuendam eſſe exiſti-
mavit, & ab uſu communi hoc penitus re-
ceſſit. Quis enim patiatur, filium ſuum,
& maxime filiam, in noxam alii dari, u[t]
pene per filii corpus pater magis, quam
filius periclitetur? cum in filiabus etiam

pudi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

[illegible]iæ favor hoc bene excludat. Et ideo placuit in ſervos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cum apud veteres legum commentatores invenerimus ſæpius dictum, ipſos filiosfamiliarum pro ſuis delictis poſſe conveniri.

SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR.

TIT. IX.

Animalium nomine, quæ ratione carent, ſi qua, laſcivia, aut pavore, aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege duodecim Tabularum prodita eſt: quæ animalia ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim Tabularum ſcripta eſt: ut puta, ſi equus calcitroſus calce percuſſerit; aut bos cornu petere ſolitus, cornu petierit.

Hæc autem actio in iis, quæ contra naturam moventur, locum habet. Cæterum, ſi genitalis ſit feritas, ceſſat actio. Denique ſi urſus fugerit à domino, & ſic nocuerit, non poteſt quondam dominus conveniri: quia deſiit dominus eſſe, ubi fera evaſit.

Pauperies autem eſt damnum ſine injuria facientis datum. Nec enim poteſt animal injuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinent actionem.

Cæterum ſciendum eſt, ædilitio edicto prohiberi nos, canem, verrem, aprum, urſum, leonem ibi habere, qua vulgo iter fit: & ſi adverſus ea factum erit, & nocitum libero homini eſſe dicatur, quod bonum & æquum judici videtur, tanti dominus condemnetur: cæterarum vero rerum, quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Nunquam enim actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

DE

DE HIS, PER QUOS AGER POSSUMUS.

TIT. X.

Nunc admonendi ſumus, agere p
quemlibet hominem, aut ſuo nom
aut alieno. Alieno: veluti, proc
torio, tutorio, curatorio: cum olim in
fuiſſet, alterius nomine agere non po
niſi pro populo, pro libertate, pro tut
Præterea lege Hoſtilia permiſſum erat f
ti agere eorum nomine, qui apud ho
eſſent, aut Reipublicæ cauſa abeſſent, q
ve in eorum cujus tutela eſſent. Sed q
hoc non minimam incommoditatem ha
bat, quod alieno nomine, neque age
neque excipere actionem licebat; co
runt homines per procuratores litig
Nam & morbus, & ætas, & neceſſaria
regrinatio, itemquem aliæ multæ (juſt
cauſæ ſæpe hominibus impedimento fu
quo minus rem ſuam ipſi exequi poſſint

1 Procurator neque certis verbis, nec
præſente ſemper adverſario, imo pleru
que eo ignorante conſtituitur. Cuicunq
enim permiſeris rem tuam agere, aut
fendere, is tuus procurator intelligitur.

2 Tutores & curatores quemadmod
conſtituantur, primo libro expoſitum e

DE SATISDATIONIBUS

TIT. XI.

Satiſdationum modus alius antiquit
placuit, alium novitas per uſum a
plexa eſt. Olim enim, ſi in rem age
tur, ſatiſdare poſſeſſor compellebatur,
ſi victus (eſſet,) nec rem ipſam reſtituer
nec litis æſtimationem; poteſtas eſſet
titori aut cum eo agendi, aut cum fideju
ſoribus ejus, quæ ſatiſdatio appellatur *j*
dicatum ſolvi. Unde autem ſic appel
tur, facile eſt intelligere. Namque ſtipu
batur quis, ut ſolveretur ſibi, quod fui

ju

judicatum. Multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, ſatiſdare cogebatur, ſi alieno nomine judicium accipiebat. Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator vero ſi in rem agebat, ſatiſdare jubebatur, *rem ratam dominum habiturum*. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores vero & curatores eodem modo, quo procuratores, ſatiſdare debere, verba edicti faciebant. Sed aliquando his agentibus ſatiſdatio remittebatur. Hæc ita erant, ſi in rem agebatur.

1 Si vero in perſonam: ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur. ab ejus vero parte, cum quo agitur, ſiquidem alieno nomine aliquis interveniret; omnimodo ſatiſdaret, quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi proprio nomine aliquis judicium accipiebat in perſonam; *Judicatum ſolvi* ſatiſdare non cogebatur.

2 Sed hodie hæc aliter obſervantur. Sive enim quis in rem actione convenitur, ſive perſonali ſuo nomine, nullam ſatiſdationem pro litis æſtimatione dare compellitur: ſed pro ſua tantum perſona, quod in judicio permaneat uſque ad terminum litis: vel committitur ſuæ promiſſioni cum jurejurando, quam jurator jam cautionem vocant: vel nudam promiſſionem, vel ſatiſdationem pro qualitate perſonæ ſuæ dare compellitur.

3 Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel ſuſcipitur; in actoris quidem perſona, ſi non mandatum actis inſinuatum eſt, vel præſens dominus litis in judicio procuratoris ſui perſonam confirmaverit, ratam rem dominum habiturum ſatiſdationem procurator dare compellitur: eodem obſervando, & ſi tutor vel curator,

vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

vel aliæ tales perſonæ, quæ alienarum
rum gubernationem receperunt, lit
quibuſdam per alium inferunt.

4 Si vero aliquis convenitur: ſiquid
præſens procuratorem dare paratus e
poteſt vel ipſe in judicium venire, &
procuratoris perſonam per *judicatu*
ſolvi (ſatiſdationem ſolenni ſtipulatio
firmare, vel extra judicium ſatiſdation
exponere, per quam ipſe ſui procurato
fidejuſſor exiſtat pro omnibus *judicatu*
ſolvi ſatiſdationis clauſulis. ubi & de h
potheca ſuarum rerum convenire comp
litur: ſive in judicio promiſerit, ſive e
tra judicium caverit, ut tam ipſe, qu
heredes ejus obligentur. Alia inſuper ca
tela, vel ſatiſdatione propter perſon
ipſius exponenda, quod tempore ſent
tiæ recitandæ in judicium veniet; vel,
non venerit, omnia dabit fidejuſſor, q
in condemnatione continentur, niſi fue
provocatum.

5 Si vero reus præſto ex quacunque ca
ſa non fuerit, & alius velit defenſion
ejus ſubire, nulla differentia inter actio
in rem vel perſonales introducenda, pot
hoc facere: ita tamen, ut ſatiſdation
judicatum ſolvi pro litis æſtimatione pr
ſtet. Nemo enim ſecundum veterem re
lam (ut jam dictum eſt) alienæ rei ſine
tiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

6 Quæ omnia apertius & perfectius qu
tidiano judiciorum uſu in ipſius rer
documentis apparent.

7 Quam formam non ſolum in hac re
urbe, ſed etiam in omnibus noſtris prov
ciis, (etſi propter imperitiam forte ali
celebratur) obtinere cenſemus: quum n
ceſſe ſit omnes provincias, caput omni
noſtrarum civitatum, id eſt, hanc regi
urbem, ejuſque obſervantiam ſequi.

D

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

PERPETUIS ET TEMPORALI- S ACTIONIBUS, ET QUÆ D HEREDES, ET IN HE- REDES TRANSEUNT.

TIT. XII.

c loco admonendi ſumus, eas qui- em actiones, quæ ex lege, Senatuſve onſulto, ſive ex ſacris conſtitutioni- oficiſcuntur, perpetuo ſolere anti- competere; donec ſacræ conſtitu- tam in rem, quam in perſonam ibus certos fines dederunt: eas vero, propria Prætoris juriſdictione pen- plerumque intra annum vivere: nam us Prætoris intra annum erat impe- Aliquando tamen & in perpetuum duntur, id eſt, uſque ad finem con- onibus introductum: quales ſunt uas bonorum poſſeſſori, cæteriſque, eredis loco ſunt, accommodat. Furti e manifeſti actio, quamvis ex ipſius ris juriſdictione proficiſcatur; ta- erpetuo datur. Abſurdum enim eſſe mavit anno eam terminari.

on autem omnes actiones, quæ in em aut ipſo jure competunt, aut à re dantur; & in heredem æque com- t, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſi- uris regula, ex maleficiis pœnales nes in heredem rei non competere; l, furti, vi bonorum raptorum, inju- m, damni injuriæ. Sed heredibus hu- odi actiones competunt, nec denegan- xcepta injuriarum actione, & ſi qua imilis inveniatur. Aliquando tamen et- x contractu actio contra heredem non etit, veluti cum teſtator doloſe verſa- r, & ad heredem ejus nihil ex eo dolo enit. Pœnales autem actiones, quas diximus, ſi ab ipſis principalibus onis fuerint conteſtatæ, & heredibus ur, & contra heredes tranſeunt.

2 Super-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

2 Supereſt, ut admoneamus, quod ſi an
te rem judicatam is, cum quo actum eſt
ſatisfaciat actori, officio judicis conven
eum abſolvere; licet in ea cauſa fuiſſ
judicii accipiendi tempore, ut damnari de
beret. & hoc eſt, quod antea vulgo diceba
tur, omnia judicia abſolutoria eſſe.

DE EXCEPTIONIBUS. TIT. XIII.

Sequitur, ut de exceptionibus diſpici
mus. Comparatæ autem ſunt exceptio
nes defendendorum eorum gratia, cu
quibus agitur. Sæpe enim accidit, ut lic
ipſa perſecutio, qua actor experitur, juſ
ſit; tamen iniqua ſit adverſus eum, cu
quo agitur.

1 Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dol
inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti T
tio promiſiſti, quod non debueras promi
tere; palam eſt, jure civili te obligatu
eſſe: & actio, qua intenditur dare te opo
tere, efficax eſt: ſed iniquum eſt te con
demnari. Ideoque datur tibi exceptio
quod metus cauſa, aut *doli mali, aut i
factum compoſita ad impugnandam actio
nem.

2 Idem juris eſt, ſi quis quaſi creden
cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, ne
que numeraverit. Nam eam pecuniam à t
petere poſſe eum, certum eſt. dare enim t
oportet, quum ex ſtipulatione teneati
Sed quia iniquum eſt, eo nomine te con
demnari, placet exceptione pecuniæ no
numeratæ te defendi debere. cujus tempo
ra nos (ſecundum quod jam ſuperioribu
libris ſcriptum eſt) Conſtitutione noſtr
coarctavimus.

3 Præterea debitor, ſi pactus fuerit cu
creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihi
lominus obligatus manet: quia pacto con
vento obligationes non omnino diſſolvun
tur: qua de cauſa efficax eſt adverſus eu
actio

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

nem quam actor intendit, *Si paret eum dare oportere*: ſed quia iniquum eſt, contra conventionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conventi.

Æque ſi debitor, creditore deferente, juraverit, nihil ſe dare oportere, adhuc obligatus permanet: ſed quia iniquum eſt de perjurio quæri, defenditur per exceptionem jurisjurandi. In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æque neceſſariæ ſunt exceptiones; veluti, ſi petitore deferente, poſſeſſor juraverit eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum ſit, quod intendit, id eſt, rem ejus eſſe; iniquum tamen eſt poſſeſſorem condemnari.

Item ſi in judicio tecum actum fuerit, ſive in rem, ſive in perſonam, nihilominus obligatio durat: & ideo ipſo jure de eadem re poſtea adverſus te agi poteſt: ſed debes per exceptionem rei judicatæ adjuvari.

Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quam ex multis variiſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint, ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt.

Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent, vel ex ipſius Prætoris juriſdictione ſubſtantiam capiunt.

Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.

Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, pacti conventi, cum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt; qualis eſt pacti conventi,

cum ita convenerit, ne intra certum tem-
pus ageretur: veluti, intra quinquennium:
nam finito eo tempore non impeditur
actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra
certum tempus agere volentibus objicitur
exceptio aut pacti conventi, aut alia ſimi-
lis; differre debent actionem, & poſt tem-
pus agere. Ideo enim & dilatoriæ iſtæ ex-
ceptiones appellantur. Alioqui, ſi intra
tempus egerint, objectaque ſit exceptio;
neque eo judicio quicquam conſequeban-
tur, propter exceptionem, neque poſt tem-
pus olim agere poterant, cum temere rem
in judicium deducebant, & conſumebant
qua ratione rem amittebant. Hodie autem
non ita ſtricte hoc procedere volumus: ſed
eum, qui ante tempus pactionis, vel obli-
gationis, litem inferre auſus ſit, Zenonia-
næ conſtitutioni ſubjacere cenſemus,
quam ſacratiſſimus legiſlator de iis, qu
tempore plus petierint, protulit: ut & indu-
cias, quas ipſe actor ſponte indulſerit, vel
quas natura actionis continet, ſi contem-
pſerit, in duplum habeant ii, qui talem
injuriam paſſi ſint: & poſt eas finitas nec
aliter litem ſuſcipiant, niſi omnes expen-
ſas litis antea acceperint: ut actores tali
pœna perterriti, tempora litium docean-
tur obſervare.

11 Præterea etiam ex perſona ſunt dila-
toriæ exceptiones, quales ſunt procurato-
riæ; veluti ſi per militem, aut mulierem
agere quis velit. Nam militibus nec pr
patre, vel matre, vel uxore, nec ex ſacro
reſcripto, procuratorio nomine experiri
conceditur: ſuis vero negotiis ſupereſſe
ſine offenſa militaris diſciplinæ poſſunt.
Eas vero exceptiones, quæ olim procura-
toribus propter infamiam, vel dantis, vel
ipſius procuratoris opponebantur, cum in
judiciis frequentari nullo modo perſpexi-
mus, conquieſcere ſancimus; ne, dum de
his altercatur, ipſius negotii diſceptatio
proteletur.

DE

REPLICATIONIBUS.

TIT. XIV.

..rdum evenit, ut exceptio, quæ prima
.. e juſta videtur, tamen inique no-
.. t. quod cum accidit, alia allegatione
op.. eſt, adjuvandi actoris gratia: quæ
R.. catio vocatur; quia per eam replica-
.. que reſolvitur jus exceptionis; vel-
.. cum pactus eſt aliquis cum debitore
.. e ab eo pecuniam petat, deinde poſt-
ea contrarium pacti ſunt, id eſt, ut cre-
di.. petere liceat: ſi creditor agat, &
ex.. at debitor, ut ita demum condemne-
.. i non convenerit, ne eam pecuniam
cr.. or petat, nocet ei exceptio. convenit
en.. ita. namque nihilominus hoc verum
.. t, licet poſtea in contrarium pacti
.. ſed quia iniquum eſt creditorem ..x-
ci.., replicatio ei dabitur ex poſteriore
pa.. convento.

..urſus interdum evenit, ut replica-
.. quæ prima facie juſta eſt, inique no-
ce.. quod cum accidit, alia allegatione
op.. eſt, adjuvandi rei gratia; quæ Du-
p.. tio vocatur.

..t ſi rurſus ea prima facie juſta videa-
.. ed propter aliquam cauſam actori ini-
qu.. oceat; rurſus alia allegatione opus
eſ.. ua actor adjuvetur: quæ dicitur Tri-
p.. io.

Quarum omnium exceptionum uſum
.. dum ulterius, quam diximus, varietas
.. tiorum introducit, quas omnes aper-
.. x Digeſtorum latiore volumine facile
.. gnoſcere.

Exceptiones autem, quibus debitor
de.. ditur, plerumque accommodari ſo-
.. etiam fidejuſſoribus ejus: & recte:
.. quod ab iis petitur, id ab ipſo debi-
.. peti videtur: quia mandati judicio
.. turus eſt eis, quod ii pro eo ſolverint.
..ratione, & ſi de non petenda pecunia

paſtus quis cum reo fuerit, placuit, perin
ſuccurrendum eſſe per exceptionem pa
conventi illis quoque, qui pro eo oblig
ſunt, ac ſi etiam cum ipſis paſtus eſſet,
ab eis ea pecunia peteretur. Sane quæda
exceptiones non ſolent his accommoda
Ecce enim debitor, ſi bonis ſuis ceſſerit,
cum eo creditor experiatur, defendit
per exceptionem, *ſi bonis ceſſerit*. S
hæc exceptio fidejuſſoribus non datu
ideo ſcilicet, quia qui alios pro debito
obligat, hoc maxime proſpicit, ut, cu
facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſi
iis, quos pro eo obligavit, ſuum conſeq

DE INTERDICTIS.
TIT. XV.

Sequitur, ut diſpiciamus de interdict
ſeu actionibus, quæ pro his exercent
Erant autem interdicta formæ atq
conceptiones verborum, quibus Præt
aut jubebat aliquid fieri, aut fieri proh
bebat, quod tunc maxime fiebat, cum
poſſeſſione, aut quaſi poſſeſſione inter a
quos contendebatur.

1 Summa autem diviſio interdictoru
hæc eſt, quod aut prohibitoria ſunt, a
reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitor
ſunt, quibus Prætor vetat aliquid fier
veluti. vim ſine vitio poſſidenti, vel mo
tuum inferenti, quo ei jus erat inferend
vel in ſacro loco ædificari, vel in flumi
publico, ripave ejus aliquid fieri, quo p
jus navigetur. Reſtitutoria ſunt, quib
reſtitui aliquid jubet: veluti, bonoru
poſſeſſori poſſeſſionem eorum, quæ qu
pro herede; aut pro poſſeſſore poſſidet
ea hereditate: aut cum jubet, ei, qui
de poſſeſſione fundi dejectus ſit, reſtit
poſſeſſionem. Exhibitoria ſunt, per qu
jubet exhiberi: veluti, eum, cujus de l
bertate agitur: aut libertum, cui patron
operas indicere velit: aut parenti libero

q

qui in poteſtate ejus ſunt. Sunt tamen, qui putent, proprie interdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt, quia interdicere ſit denunciare & prohibere: reſtitutoria autem, & exhibitoria, proprie decreta vocari. Sed tamen obtinuit, omnia interdicta appellari; quia inter duos dicuntur.

2 Sequens diviſio interdictorum hæc eſt, quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ.

3 Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa interdictum accommodatur bonorum poſſeſſori, quod appellatur, *Quorum bonorum*; ejuſque vis & poteſtas hæc eſt, ut quod ex iis bonis quiſque, quorum poſſeſſio alicui data eſt, pro herede, aut pro poſſeſſore poſſideat, id ei, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtituere debeat. Pro herede autem poſſidere videtur, qui putat ſe heredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſſidet, qui nullo jure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem, ſciens ad ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interdictum, quia ei tantum utile eſt, qui nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, amiſerit eam, hoc interdictum ei inutile eſt. Interdictum quoque, quod appellatur *Salvianum*, adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparatum eſt: eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet.

4 Retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt interdicta, *Uti poſſidetis*, & *Utrubi*: cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controverſia ſit, & ante quæratur, uter ex litigatoribus poſſidere, & uter petere debeat. Namque niſi ante exploratum fuerit, utrius eorum poſſeſſio ſit, non poteſt petitoria actio inſtitui, quia & civilis, & naturalis ratio

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

facit, ut alius poſſideat, & alius à poſ
dente perat. Et quia longe commodius
[& potius] poſſidere, quam petere; id
plerumque & fere ſemper ingens exiſt
contentio de ipſa poſſeſſione. Commodu
autem poſſidendi in eo eſt, quod etiam
ejus res non ſit, qui poſſidet, ſi mo
actor non potuerit ſuum eſſe probare,
manet in ſuo loco poſſeſſio: propter qua
cauſam, cum obſcura ſunt utriuſque jur
contra petitorem judicari ſolet. Sed inte
dicto quidem *Uti poſſidetis*, de fundi v
ædium poſſeſſione contenditur: *Utru*
vero interdicto, de rerum mobiliu
poſſeſſione. Quorum vis ac poteſtas pl
rimam inter ſe differentiam apud veter
habebat. Nam *Uti poſſidetis* interdicto
vincebat, qui interdicti tempore poſſid
bat: ſi modo, nec vi, nec clam, nec p
cario nactus fuerat ab adverſario poſſeſſi
nem: etiamſi alium vi expulerat, a
clam arripuerat alienam poſſeſſionem, a
precario rogaverat aliquem, ut ſibi poſ
dere liceret. *Utrubi* vero interdicto
vincebat, qui majore parte ejus anni, n
vi, nec clam, nec precario ab adverſar
poſſidebat. Hodie tamen aliter obſervatu
Nam utriuſque interdicti poteſtas (qua
tum ad poſſeſſionem pertinet) exæqua
eſt, ut ille vincat, & in re ſoli; & in
mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec cla
nec precario ab adverſario litis conteſta
tempore detinet.

5 Poſſidere autem videtur quiſque, n
ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi ejus n
mine aliquis in poſſeſſione ſit, licet is ej
juri ſubjectus non ſit: qualis eſt colonu
& inquilinus. Per eos quoque, apud qu
depoſuerit quis, aut quibus commoda
rit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſ
quod dicitur retinere poſſeſſionem po
aliquem per quemlibet, qui ejus nomi
ſit in poſſeſſione. Quinetiam animo qu

que ſolo retineri poſſeſſionem placet: id eſt, ut quamvis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque ejus nomine alius: tamen, ſi non relinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reverſurus inde diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videatur. Adipiſci vero poſſeſſionem per quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus. Nec ulla dubitatio eſt, quin animo ſolo adipiſci poſſeſſionem nemo poſſit.

6 Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi vel ædium vi dejectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum *Unde vi*: per quod is, qui dejecit, cogitur ei reſtituere poſſeſſionem, licet is ab eo, qui vi dejecit, vi, vel clam, vel precario poſſideat. Sed ex conſtitutionibus ſacris (ut ſupra diximus) ſi quis rem per vim occupaverit, ſiquidem in bonis ejus eſt, dominio ejus privatur: ſi aliena, poſt ejus reſtitutionem, etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur. Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim dejecerit, tenetur lege Julia de vi privata, aut de vi publica: ſed de vi privata, ſi ſine armis vim fecerit: ſin autem armis eum de poſſeſſione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non ſolum ſcuta, & gladios, & galeas, ſed & fuſtes, & lapides ſignificari intelligimus.

7 Tertia diviſio interdictorum eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia. Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor, alter reus eſt: qualia ſunt omnia reſtitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is eſt, qui deſiderat aut exhiberi, aut reſtitui: reus autem is eſt, à quo deſideratur, ut reſtituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autem interdictorum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt, veluti cum Prætor prohibet in loco ſacro, vel in flumine publico, ripave ejus aliquid fieri. Nam actor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

eſt, qui deſiderat, ne quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt veluti *Uti poſſidetis* interdictum, & *Utrubi*. ideo autem duplicia vocantur, quia par utriuſque litigatoris in his conditio eſt: nec quiſquam, præcipue reus, vel actor intelligitur: ſed unusquiſque tam rei, quam actoris partes ſuſtinet.

8 De ordine & vetere exitu interdictorum ſupervacuum eſt hodie dicere. Nam quoties extra ordinem jus dicitur (qualia ſunt hodie omnia judicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde judicatur, ſine interdictis, ac ſi utilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

DE POENA TEMERE LITIGANTIUM.

TIT. XVI.

Nunc admonendi ſumus, magnam curam egiſſe eos, qui jura ſuſtinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis ſtudio eſt. Idque eo maxime fieri poteſt, quod temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur, modo pecuniaria pœna, modo jurisjurandi religione, modo infamiæ metu coerceatur.

1 Ecce enim, jusjurandum omnibus, qui conveniuntur, ex Conſtitutione noſtra defertur. Nam reus non aliter ſuis allegationibus utitur, niſi prius juraverit, quod putans ſe bona inſtantia uti, ad contradicendum pervenit. At adverſus inficiantes, ex quibuſdam cauſis dupli vel tripli actio conſtituitur: veluti ſi damni injuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. Statim autem ab initio pluris, quam ſimpli eſt actio: veluti furti manifeſti, quadrupli: nec manifeſti, dupli. Nam ex his & aliis quibuſdam cauſis, ſive quis neget, ſive fateatur, pluris quam ſimpli eſt actio. Item, actoris

quoque

que calumnia coërcetur. Nam etiam r pro calumnia jurare cogitur ex no Conſtitutione, [quod non calumnianimo litem moviſſet, ſed exiſtimando onam cauſam habere.] Utriuſque n partis advocati jusjurandum ſub, quod alia noſtra Conſtitutione comenium eſt. Hæc autem omnia pro ve calumniæ actione introducta ſunt, in deſuetudinem abiit: quia in pardecimam litis actores mulctabat, quod quam factum eſſe invenimus: ſed pro ntroductum eſt, & præfatum jusjuium, & ut improbus litigator & dam, & impenſas litis inferre adverſario cogatur.

Ex quibuſdam judiciis damnati, ignoioſi fiunt: veluti, furti, vi bonorum orum, injuriarum, de dolo: item, tu, mandati, depoſiti, directis, non coniis actionibus. Item, pro ſocio, quæ ab que parte directa eſt: & ob id quilibet ociis eo judicio damnatus, ignominia tur. Sed furti quidem aut vi bono raptorum, aut injuriarum, aut de doon ſolum damnati notantur ignomiſed & pacti: & recte: plurimum enim r ſt, utrum ex delicto aliquis, an ex tractu debitor ſit.

Omnium autem actionum Inſtituenum principium ab ea parte edicti proſcitur, qua Prætor edicit de in jus vodo. Utique enim in primis adverſarius us vocandus eſt, id eſt, ad eum vocan, qui jus dicturus ſit. Qua parte Præparentibus, & patronis. Item parentiliberiſque patronorum & patronarum ic præſtat honorem, ut non aliter liceat ris libertiſque eos in jus vocare, quam ab ipſo Prætore poſtulaverint, & imraverint. Et ſi quis aliter vocaverit, in pœnam ſolidorum quinquaginta conuit.

DE OFFICIO JUDICIS.

TIT XVII.

Supereſt, ut de officio judicis diſpiciamus. Et quidem in primis illud obſervare debet judex, ne aliter judicet, quam legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.

1 Ideoque ſi noxali judicio aditus eſt, obſervare debet, ut ſi condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare, *Publium Mævium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere.*

2 Et ſi in rem actum ſit coram judice; ſive contra petitorem judicaverit, abſolvere debet poſſeſſorem: ſive contra poſſeſſorem, jubere ei debet, ut rem ipſam reſtituat cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor neget in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione videbitur tempus reſtituendi cauſa petere, indulgendum eſt ei: ut tamen de litis æſtimatione caveat cum fidejuſſore, ſi intra tempus quod ei datum eſt, non reſtituerit. Et ſi hereditas petita ſit, eadem circa fructus interveniunt, quæ diximus intervenire de ſingularum rerum petitione. Illorum autem fructuum, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit, ſive illorum, quos perceperit, in utraque actione eadem ratio pene habetur, ſi prædo fuerit. Si vero bonæ fidei poſſeſſor fuerit, non habetur ratio, neque conſumptorum, neque non perceptorum. Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel percepti conſumpti ſunt.

3 Si ad exhibendum actum fuerit, non ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo actum eſt: ſed opus eſt, ut etiam rei cauſam debeat exhibere; id eſt, ut eam cauſam habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi, cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita

iſſet. Ideoque ſi inter moras exhi-
i uſucapta ſit res à poſſeſſore, nihilo-
is condemnabitur. Præterea fructuum
i temporis, id eſt, ejus, quod poſt ac-
um ad exhibendum judicium, ante
judicatam interceſſerit, rationem
re debet judex. Quod ſi neget reus,
quo ad exhibendum actum eſt, in
enti ſe exhibere poſſe, & tempus ex-
ndi cauſa petat, idque ſine fruſtratio-
oſtulare videatur, dari ei debet, ut ta-
caveat ſe reſtituturum. quod ſi neque
m juſſu judicis rem exhibeat, neque
ea exhibiturum ſe caveat, condemnan-
ſit in id, quod actoris intererat, ſi ab
o res exhibita eſſet.

Si familiæ erciſcundæ judicio actum
ſingulas res ſingulis heredibus adjudi-
debet. & ſi in alterius perſona præ-
vare videatur adjudicatio, debet hunc
cem coheredi certa pecunia (ſicut jam
um eſt) condemnare. Eo quoque no-
e coheredi quiſque ſuo condemnandus
, quod ſolus fructus hereditarii fundi
ceperit, aut rem hereditariam corrupe-
, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimi-
r inter plures quoque, quam duos co-
edes, ſubſequuntur

Eadem interveniunt, & ſi communi
idundo de pluribus rebus actum ſit.
od ſi de una re: veluti, de fundo: ſi-
dem iſte fundus commode regionibus
iſionem recipiat, partes ejus ſingulis
udicare debet. &, ſi unius pars prægra-
e videbitur, is invicem certa pecunia
eri condemnandus eſt Quod ſi com-
ode dividi non poſſit; (veluti ſi homo)
rte, aut mulus erit, de quo actum ſit;
nc totus uni adjudicandus eſt, & is in-
cem alteri certa pecunia condemnandus

6 Si finium regundorum actum fuerit,
ſpicere debet judex, an neceſſaria ſit ad-
judi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

judicatio. quæ ſane uno caſu neceſſaria eſt, ſi evidentioribus finibus diſtingui agros commodius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti. Nam tunc neceſſe eſt, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adjudicari. quo caſu conveniens eſt, ut is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine condemnandus eſt quiſque hoc judicio, quod forte circa fines aliquid malitioſe commiſit: verbi gratia, quia lapides finales furatus eſt, vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quiſque eo judicio condemnatur: veluti, ſi quis jubente judice metiri agros paſſus non fuerit.

7 Quod autem iſtis judiciis alicui adjudicatum fuerit, id ſtatim ejus fit, cui adjudicatum eſt.

DE PUBLICIS JUDICIIS.

TIT. XVIII.

Publica judicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quicquam ſimile habent cum cæteris judiciis, de quibus locuti ſumus: magnaque diverſitas eorum eſt & in inſtituendo, & in exercendo.

1 Publica autem dicta ſunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur.

2 Publicorum judiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ ultimo ſupplicio afficiunt homines, vel etiam aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera, ſi quam infamiam irrogant cum damno pecuniario: hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

3 Publica autem judicia hæc ſunt: lex Julia majeſtatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicam aliquid moliti ſunt, ſuum vigorem extendit. Cujus pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, &

memo-

...ria rei etiam poſt mortem damna-
...

...tem lex Julia de adulteriis coërcen-
... quæ non ſolum temeratores aliena-
... nuptiarum gladio punit, ſed & eos,
...cum maſculis nefandam libidinem
...ere audent. Sed eadem lege Julia
... ſtupri flagitium punitur, cum quis
...i vel virginem, vel viduam honeſte
...tem ſtupraverit. Pœnam autem ea-
...lex irrogat ſtupratoribus, ſi honeſti
... publicationem partis dimidiæ bono-
...; ſi humiles, corporis coërcitionem
... relegatione.

...tem lex Cornelia de ſicariis, quæ ho-
...las ultore ferro perſequitur, vel eos,
... hominis occidendi cauſa cum telo
...lant. Telum autem (ut Cajus noſter
...terpretatione legum duodecim Ta-
...rum ſcriptum reliquit) vulgo quidem
... pellatur, quod arcu mittitur. ſed &
... omne ſignificat, quod manu cujuſ-
...acitur. Sequitur ergo, ut lignum, &
..., & ferrum hoc nomine continean-
... dictum ab eo, quod in longin-
... mittitur, à Græca voce τηλοῦ
...atum. Et ſic hanc ſignificationem
...nire poſſumus & in Græco nomine:
... quod nos telum appellamus, illi
...λ@ appellant. ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι.
...onet nos Xenophon: nam ita ſcribit:
... τὰ βέλη ὁμῶς ἔφερετο,
...γχαι, τοξεύματα, σφεν-
...αι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι.
...t. *Et hujuſmodi tela ſimul ab eis*
...bantur, lanceæ, ſpicula, fundæ, plu-
... autem & lapides. Sicarii autem ap-
...ntur à ſica, quod ſignificat ferreum
cul-

cultrum. Eadem lege & venefici capi
damnantur, qui artibus odioſis, tam v
nenis, quam ſuſurris magicis, homin
occiderint, vel mala medicamenta publ
vendiderint.

6 Alia deinde lex aſperrimum crim
nova pœna perſequitur, quæ Pompe
de parricidiis vocatur: qua cavetur, u
ſi quis parentis, aut filii, aut omni
affectionis ejus, quæ nuncupatione pare
tum continetur, fata properaverit (ſi
clam, ſive palam id auſus fuerit) nec n
is, cujus dolo malo id factum eſt, vel co
ſcius criminis exiſtit, licet extraneus ſi
pœna parricidii puniatur: & neque gl
dio, neque ignibus, neque ulli alii ſolem
pœnæ ſubjiciatur, ſed inſutus culeo cu
cane, & gallo gallinaceo, & vipera, ſimi
& inter eas ferales anguſtias comprehe
ſus, (ſecundum quod regionis qualit
tulerit) vel in vicinum mare, vel in
mnem projiciatur: ut omnium eleme
torum uſu vivus carere incipiat, & ei c
lum ſuperſtiti, & terra mortuo auferatu
Si quis autem alias cognatione vel adfin
tate perſonas conjunctas necaverit, pc
nam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit.

7 Item lex Cornelia de falſis, quæ etia
teſtamentaria vocatur, pœnam irrog
ei, qui teſtamentum, vel aliud inſtrume
tum falſum ſcripſerit, ſignaverit, recit
verit, ſubjecerit, vel ſignum adulterinu
fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens, do
malo. Ejuſque legis pœna in ſervos ul
mum ſupplicium eſt, quod etiam in le
de ſicariis & veneficis ſervatur: in liber
vero deportatio.

8 Item lex Julia de vi publica, ſeu p
vata, adverſus eos exoritur, qui vim v
armatam, vel ſine armis commiſerint. Se
ſi quidem armata vis arguatur, deport
tio ei ex lege Julia de vi publica irrog
tur, ſi vero ſine armis, in tertiam parte

bon

norum ſuorum publicatio imponitur.
autem per vim raptus virginis, vel vi-
æ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit
petratus, tunc & raptores, & ii, qui
em huic flagitio dederunt, capite pu-
untur, ſecundum noſtræ Conſtitutio-
definitionem, ex qua hoc apertius poſ-
ile eſt ſcire.
Item Lex Julia peculatus eos punit,
i (publicam pecuniam, vel rem ſacram,)
religioſam furati fuerint. Sed ſi qui-
m ipſi judices tempore adminiſtrationis
blicas pecunias ſubtraxerint, capitali
imadverſione puniuntur: & non ſolum
, ſed etiam, qui miniſterium eis ad hoc
hibuerint, vel qui ſubtractas ab his
ientes ſuſceperint. Alii vero, qui in
nc legem inciderint, pœnæ deportatio-
s ſubjugentur.
10 Eſt & inter publica judicia lex Fa-
a de plagiariis; quæ interdum capitis
enam ex ſacris conſtitutionibus irrogat,
terdum leviorem.
11 Sunt præterea publica judicia, lex
lia de ambitu, lex Julia repetundarum,
lex Julia de annona, & lex Julia de re-
duis, quæ de certis capitulis loquuntur:
animæ quidem amiſſionem non irro-
nt: aliis autem pœnis eos ſubjiciunt,
i præcepta earum neglexerint.
12 Sed de publicis judiciis hæc expo-
imus, ut vobis poſſibile ſit ſummo di-
ito, & quaſi per indicem ea tetigiſſe:
ioqui diligentior eorum ſcientia vobis
latioribus Digeſtorum ſeu Pandecta-
um libris Deo propitio adventura eſt.

FINIS.

Lib.

Lib. L. Digeſtorum
Tit. XVI.

DE
VERBORUM
SIGNIFICATIONE.

De verborum ſignificatione, & diverſis regulis juris, hi duo tituli communes ſunt omnium partium & titulorum Juris: nullam enim fere partem, vel quæſtionem juris paullo latiorem habemus, ex qua oratio aut verbum hoc titulo non exponatur aliquod. Sed & ex partibus juris antiqui in libros Digeſtorum minime relatis, veluti Oſtentum, deteſtatio, ſubſignatum, & alia pleraque. inſcribitur autem De verborum ſignificatione, ut erat in Florentinis, quas obſervavimus quantum potuimus debuimuſque religioſiſſime Commendationem tituli adjectavit, qui adjecit, Et rerum: nimirum quod verba ſint rerum notæ: nec caret exemplo. Citantur enim à Gellio libro decimotertio, libri rerum verborumque veterum: & ita quoque inſcriptus eſt Codicis lib. 6.

1. ULPIANUS *lib* 1. *ad Edictum.*

Verbum hoc, *ſi quis*, tam maſculos quam fœminas complectitur.

2. PAULUS *lib.* 1. *ad Edictum.*

Urbis appellatio muris Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.

1. Cujuſque diei major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum.

3. UL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

. ULPIANUS *lib.* 2. *ad Edictum.*

nere faciendo *viginti millia* paſſuum
n dies ſingulos peragenda, ſic ſunt ac-
ipienda: ut ſi poſt hanc dinumeratio-
minus quam viginti millia ſuperſint,
grum diem occupent: veluti ſi viginti
m millia ſunt paſſus, biduum eis attri-
ur: quæ dinumeratio ita demum fa-
da erit, ſi de die non conveniat.

Ejus qui apud hoſtes deceſſit, dici he-
as non poteſt, qui ſervus deceſſit.

4. PAULUS *lib.* 1. *ad Edictum.*

ominis appellatione rem ſignificari
Proculus ait.

5. IDEM *lib.* 2. *ad Edictum.*

ei appellatio latior eſt, quam pecu-
niæ, quæ etiam ea, quæ extra compu-
tationem patrimonii noſtri ſunt, con-
t: cum pecuniæ ſignificatio ad ea refe-
r, quæ in patrimonio ſunt.

Opere locato, conducto: his verbis
eo ſignificari ait id opus, quod Græci
οτέλεσμα vocant, [non ἔργον,]
t, ex opere facto corpus aliquod per-
um.

. ULPIANUS *lib.* 3. *ad Edictum.*

ominis, & rei appellatio ad omnem
contractum & obligationem perti-
net.

Verbum *Ex legibus*, ſic accipien-
eſt: tam ex legum ſententia, quam
erbis.

7 PAULUS *lib.* 2. *ad Edictum.*

onſio appellatur, non ſolum quæ per
ponſus interrogationem fit, ſed omnis
tipulatio promiſſioque.

8. IDEM *lib* 3. *ad Edictum.*

erbum, *Oportebit*, tam præſens, quam
futurum tempus ſignificat.

1. Actionis verbo non continetur
eptio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

9. ULPIANUS *lib.* 5. *ad Edictum.*

Marcellus apud *Julianum* notat, verbo *Periſſe*, & ſciſſum & fractum contineri, & vi raptum.

10. IDEM *lib.* 6. *ad Edictum.*

Creditores accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel perſecutione, vel jure civili ſine ulla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinario ſive pure, ſive in diem, vel ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, non ſunt loco creditorum. Sed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus, creditores accipiuntur.

11. GAJUS *lib.* 1. *ad Edictum.*

Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: ſed omnes, quibus ex qualibet cauſa deb tur.

12. ULPIANUS *lib.* 7. *ad Edictum.*

Ut ſi cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio ullo debetur. ✝ Sed etſi ex delicto debeatur, mihi videtur poſſe creditoris loco accipi. ✝ Quod ſi ex populari cauſa, ante litis conteſtationem, recte dicetur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe.

1. Minus ſolvit, qui tardius ſolvit: nam & tempore minus ſolvitur.

13. IDEM *lib.* 7. *ad Edictum.*

Mulieris appellatione etiam virgo viripotens continetur.

1. *Res abeſſe* videntur (ut *Sabinus* ait & *Pedius* probat) etiam hæ quarum corpus manet, forma mutata eſt: & ideo ſi corruptæ redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe: quoniam plerumque plus eſt in manus pretio, quam in re.

2. Deſinere autem abeſſe res tunc videtur, cum ſic rediit in poteſtatem, ne amittere [ejus] poſſeſſionem poſſimus.

3. Ob hoc, quod furto pridem ſubtracta eſt.

Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis eſt.

4. PAULUS *lib.* 7. *ad Edictum.*

abeo & *Sabinus* exiſtimant, ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi abula raſa pictura, videri rem *abeſſe*: iam earum rerum pretium non in ntia, ſed in arte ſit poſitum. † Item minus rem, quæ furto ſibi aberat, ans emerit: recte dicitur res *abeſſe*, ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia vi res ei abeſſe, cui pretium abeſt.

Rem *amiſiſſe* videtur, qui adverſus m ejus perſequendæ actionem ha-

ULPIANUS *lib.* 10. *ad Edictum.*

na civitatis abuſive publica dicta unt: ſola enim ea publica ſunt, quæ populi Romani ſunt.

16. GAJUS *lib.* 3. *ad Edictum Provinciale.*

um, qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus: [nam] publica appellatio in luribus cauſis ad populum Romarеſpicit: Civitates enim privatorum habentur.

ULPIANUS *lib.* 10. *ad Edictum.*

er publica habemus non ſacra, nec religioſa, nec quæ publicis uſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt civitatium bona, ſed peculia ſervorum civita, proculdubio publica habentur.

Publica vectigalia intelligere des, ex quibus vectigal fiſcus capit: est vectigal portus, vel venalium re item ſalinarum, & metallorum, & iarum.

8. PAULUS *lib.* 9. *ad Edictum.*

unus tribus modis dicitur: uno *donum*, & inde munera dici, dari, mittive: Altero *onus*, quod cum re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

mittatur, vacationem militiæ muneriſque præſtat: inde immunitatem appellari. Tertio *officium*: unde munera militaria, & quoſdam milites munificos vocari. Igitur Municipes dici, quod munera civilia capiant.

19. ULPIANUS *lib.* 11. *ad Edictum.*

Labeo libro primo Prætoris Urbani definit, quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. † Et *Actum* quidem generale verbum eſſe, ſive verbis, ſive re quid agatur: ut in ſtipulatione, vel numeratione. † *Contractum* autem ultro citroque obligationem, quod Græci συνάλλαγμα vocant: veluti, emptionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem. † *Geſtum* rem ſignificare ſine verbis factam.

20. IDEM *lib.* 12. *ad Edictum.*

Verba, *Contraxerunt*, *geſſerunt*, non pertinent ad teſtandi jus.

21. PAULUS *lib.* 11. *ad Edictum.*

Princeps bona concedendo videtur etiam obligationes cedere.

22. GAJUS *lib.* 4. *ad Edictum Provinciale.*

Plus eſt in reſtitutione, quam in exhibitione: nam *exhibere* eſt, præſentiam corporis præbere; *reſtituere* eſt, etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere: pleraque præterea reſtitutionis verbo continentur.

23. ULPIANUS *lib.* 14. *ad Edictum.*

Rei appellatione & cauſæ & jura continentur.

24. GAJUS *lib.* 6. *ad Edictum Provinciale.*

Nihil eſt aliud hereditas, quam ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuit.

25. PAU-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

;. PAULUS *lib.* 21. *ad Edictum.*

ecte dicimus eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cum uſusfructus alienus eſt: quia uſusfructus non do nii pars, ſed ſervitutis ſit: ut via, & ite nec falſo dici, totum meum eſſe cu qu on poteſt ulla pars dici alterius eſſe: ho : *Julianus:* & eſt verius.

Quintus Mucius ait, partis appel e rem pro indiviſo ſignificari: nam qu pro diviſo noſtrum ſit, id non par ſed totum eſſe, *Servius* non inele r partis appellatione utrumque ſi ari.

ULPIANUS *lib.* 16. *ad Edictum.*

rtum non eſſe partem rei furtivæ *cævola* libro undecimo Quæſtionum ribit.

7. IDEM *lib.* 17. *ad Edictum.*

ger eſt locus, qui ſine villa eſt.

1. *Stipendium* à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt, modica olligatur. Idem hoc etiam *tributum* ap lari Pomponius ait. Et ſane appella intributione tributum: vel ex eo, militibus tribuatur.

. PAULUS *lib.* 21. *ad Edictum.*

lienationis verbum etiam uſucapionem continet: vix eſt enim, ut non videatur alienare, qui patitur uſucapi Eum quoque alienare dicitur, qui no tendo amiſit ſervitutes. † Qui oc ca ne adquirendi non utitur, non intel lig r alienare: veluti qui hereditatem om it, aut optionem intra certum tem pu atam non amplectitur.

Oratio, quæ neque conjunctionem, ne e disjunctionem habet, ex mente pr ntiantis, vel disjuncta, vel conjun ct cipitur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

29. IDEM *lib.* 66. *ad Edictum.*

Conjunctionem enim nonnunquam
pro disjunctione accipi, Labeo ait
ut in illa ſtipulatione, *Mihi here-
dique meo te, heredemque tuum.*

30. GAJUS *lib.* 7. *ad Edictum Provinciale.*

S*ylva cædua* eſt, (ut quidam putant
quæ in hoc habetur, ut cæderetu
Servius eam eſſe, quæ ſuccìſa, rurſ
ex ſtirpibus, aut radicibus renaſcitur.

1. *Stipula illecta* eſt ſpicæ in meſſe de-
jectæ, [necdum lectæ,] quas ruſtici, cu
vacaverint, colligunt.

2. *Novalis* eſt terra præciſa, qu
anno ceſſavit, quam Græci νέαχι
vocant.

3. *Integra* autem eſt, in quam nondu
dominus paſcendi gratia pecus im[m]iſit:

4. *Glans caduca* eſt, quæ ex arbore c
cidit.

5. *Paſcua Sylva* eſt, quæ paſtui pec
dum deſtinata eſt.

31. VLPIANVS *lib.* 18. *ad Edictum.*

P*ratum*, in quo ad fructum percipien-
dum falce duntaxat opus eſt: ex e
dictum, quod paratum ſit ad fructun
capiendum.

32. PAVLVS *lib.* 24. *ad Edictum.*

Minus ſolutum intelligitur, etiam ſ
nihil eſſet ſolutum.

33. VLPIANVS *lib.* 21. *ad Edictum.*

P*alam* eſt, coram pluribus.

34. PAVLVS *lib.* 24. *ad Edictum.*

Actionis verbo etiam perſecutio conti-
netur.

35. IDEM *lib.* 7. *ad Edictum.*

R*eſtituere* autem is intelligitur, qu
ſimul & cauſam actori reddit, quam
is habiturus eſſet, ſi ſtatim judic
acce

accepti tempore res ei reddita fuiſſet, id eſt, & uſucapionis cauſam, & fructum.

36. VLPIANVS *lib.* 23. *ad Edictum.*

L*itis* nomen [omnem] actionem ſignificat, ſive in rem, ſive in perſonam ſit.

37. PAVLVS *lib.* 26. *ad Edictum.*

Verbum *Oportere* non ad facultatem Judicis pertinet, qui poteſt, vel pluris, vel minoris condemnare: ſed ad veritatem refertur.

38. VLPIANVS *lib.* 25. *ad Edictum.*

Oſtentum *Labeo* definit, omne contra naturam cujuſque rei genitum, factumque. Duo genera [autem] ſunt oſtentorum: unum, quotiens quid contra naturam naſcitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt: alterum, cum quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, *viſiones* vocant.

39. PAVLVS *lib* 53. *ad Edictum.*

S*ubſignatum* dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt: nam Veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione uti ſolebant.

1. *Bona* intelliguntur cujuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt.

2. *Deteſtari* eſt, abſenti denuntiare.

3. *Incertus poſſeſſor* eſt, quem ignoramus.

40. VLPIANVS *lib.* 56.

D*eteſtatio* eſt denunciatio facta cum teſtatione.

1. Servi appellatio etiam ad ancillam refertur.

2. *Familiæ* appellatione liberi quoque continentur.

3. Vnicus ſervus familiæ appellatione non continetur. Ne duo quidem familiam faciunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

41. GAIVS *lib.* 57. *ad Edictum.*

A*rmorum* appellatio non utique ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes, & lapides.

42. VLPIANVS *lib.* 57. *ad Edictum.*

Probrum & opprobrium, id eſt, probra quædam natura turpia ſunt, quædam civiliter, & quaſi more civitatis: ut puta furtum, adulterium natura turpe eſt: enimvero tutelæ damnati, hoc non natura probrum eſt, ſed more civitatis: nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

43. IDEM *lib.* 58. *ad Edictum.*

Verbo *Victus* continentur, quæ eſui, potuique cultuique corporis, quæque ad vivendum homini neceſſaria ſunt. Veſtem quoque victus habere vicem, Labeo ait.

44. GAIUS *lib.* 12. *ad Edictum Provinc.*

Et cætera quibus tuendi, curandive corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur.

45. VLPIANVS *lib.* 58. *ad Edictum.*

Inſtratum omne veſtimentum contineri, quod injiciatur, Labeo ait: neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium περίστρωμα. In victum ergo veſtem accipiemus, non ſtragula, in ſtratum omnem ſtragulam veſtem.

46. IDEM *lib.* 59. *ad Edictum.*

Pronuntiatum & ſtatutum idem poteſt, promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos, qui jus habent cognoſcendi.

1. *Matremfamilias* accipere debemus eam, quæ non inhoneſte vixit: matrem enim familias à cæteris fœminis mores diſcernunt, atque ſeparant: proinde nihil intererit, nupta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina: nam neque nuptiæ,

neque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ue natales faciunt matremfamillas : ſed
i mores.

47. PAVLVS *lib. 56. ad Edictum.*

iberationis verbum eandem vim ha-
bet, quam ſolutionis.

48. GAIVS *lib. ad Edictum Præto-
ris Urbani titulo*

*Qui neque ſequantur, neque ducan-
tur.*

lutum non intelligimus eum, qui li-
er vinculis levatus ſit, manibus tamen
tenetur : ac ne eum quidem intelligi-
s ſolutum, qui in publico ſine vinculis
vatur.

. VLPIANVS *lib. 59. ad Edictum.*

onorum appellatio aut naturalis aut
ivilis eſt : Naturaliter bona ex eo di-
cuntur, quod beant, hoc eſt beatos fa-
nt : beare eſt prodeſſe. † In bonis au-
 noſtris computari ſciendum eſt, non
am quæ dominii noſtri ſunt, ſed & ſi
na fide à nobis poſſideantur, vel ſuper-
aria ſint. Æque bonis adnumerabitur,
am ſi quid eſt in actionibus, petitioni-
, perſecutionibus : nam hæc omnia
onis eſſe videntur.

50. IDEM *lib. 61. ad Edictum.*

Nurus appellatio etiam ad pronurum,
& ultra porrigenda eſt.

51. GAIVS *lib. 23. ad Edictum.
Provinc.*

Appellatione *parentis*, non tantum pa-
ter, ſed etiam avus, & proavus, &
deinceps omnes ſuperiores continen-
: ſed & mater, & avia, & proavia.

2. VLPIANVS *lib. 61. ad Edictum.*

Patroni appellatione & patrona conti-
netur.

53. PAVLVS *lib. 59. ad Edictum.*

æpe ita comparatum eſt, ut conjuncta
pro disjunctis accipiantur, & disjuncta
pro conjunctis, interdum ſoluta pro
paratis. Nam cum dicitur apud Veteres,

 Adgna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Adgnatorum gentiliumque, pro ſeparatione accipitur. At cum dicitur, *Super pecunia tutelæve ſuæ*, tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. † Et cum dicimus *Quod dedi aut donavi*, utraque continemus. Cum vero dicimus, *Quod eum dare facere oportet*, quodvis eorum ſufficit probare. † Cum vero dicit Prætor, *Si donum, munus, operas redemerit*: ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omnia redimenda eſſe.

1. Ex re ergo pro conjunctis habentur: ſi quædam impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur.

2. Item dubitatum, illa [verba,] *Ope, Conſilio*, quemadmodum accipienda ſunt, ſententiæ conjungentium, aut ſeparantium. Sed verius eſt, quod & *Labeo* ait, ſeparatim accipienda: quia aliud factum eſt ejus, qui ope, aliud ejus, qui conſilio furtum facit: ſic enim alii condici poteſt, alii non poteſt: [&] ſane poſt Veterum auctoritatem eo perventum eſt, ut nemo ope videatur feciſſe, niſi & conſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum ſecutum fuerit.

54. VLPIANVS *lib. 62. ad Edictum.*

C*onditionales creditores* dicuntur & hi, quibus nondum competit actio, eſt autem competitura. vel qui ſpem habent, ut competat.

55. PAVLVS *lib. 16 brevis Edicti.*

C*reditor* autem is eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt: qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt condicionali creditori.

56. VLPIANVS *lib. 62. ad Edictum.*

C*ognoſcere inſtrumenta*, eſt relegere, & recognoſcere: *diſpungere* eſt conferre accepta & data.

1. *Liberorum* appellatione continentur non tantum qui ſunt in poteſtate: ſed omnes,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

es, qui ſui juris ſunt, ſive virilis, ſive
inini ſexus ſunt, exve fœminini ſexus
endentes.

7. PAULUS *lib.* 59. *ad Edictum.*

ui præcipua cura rerum incumbit, &
qui magis quam cæteri diligentiam &
ſolicitudinem rebus, quibus præſunt,
nt, hi Magiſtri appellantur. † Quin-
n ipſi Magiſtratus per derivationem
giſtris cognominantur. † Unde etiam
ſlibet diſciplinæ præceptores, magi-
appellari à monendo, vel monſtran-
d

Perſequi videtur, & qui ſatis acce-

58. GAJUS *lib.* 24. *ad Edictum Provinc.*

icet inter geſta & facta videtur quæ-
dam eſſe ſubtilis differentia: attamen
καταχρηστικῶς, id eſt, *abuſive*,
l inter factum & geſtum intereſt.

Paternos libertos recte videmur dice-
oſtros libertos: liberorum libertos non
e noſtros libertos dicimus.

). ULPIANUS *lib.* 68. *ad Edictum.*

ortus appellatus eſt concluſus locus,
quo importantur merces, & inde ex-
portantur: eaque nihilominus ſtatio
concluſa, atque munita: inde angipor-
dictum eſt.

60. IDEM *lib.* 69. *ad Edictum.*

ocus eſt non fundus, ſed portio aliqua
fundi: *fundus* autem integrum ali-
quid eſt: & plerumque ſine villa lo-
n accipimus. Cæterum adeo opinio no-
& conſtitutio locum à fundo ſeparat,
& modicus locus poſſit fundus dici, ſi
di animo eam habuimus. Non enim
gnitudo locum à fundo ſeparat, ſed no-
affectio: & quælibet portio fundi po-
fundus dici, ſi jam hoc conſtitueri-
s; nec non & fundus, locus conſtitui
poteſt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

poteſt : nam ſi eum alii adjunxerimus fu
do, locus fundi efficietur.

1. Loci appellationem non ſolum a
ruſtica, verum ad urbana quoque prædi
pertinere, *Labeo* ſcribit.

2. Sed fundus quidem ſuos habet fine
locus vero latere poteſt, quatenus determ
netur, & definietur.

61. PAVLVS *lib. 65. ad Edictum.*

S*atiſdationis* appellatione interdu
etiam repromiſſio continebitur; q
contentus fuit is, cui ſatiſdatio deb
batur.

62. GAJVS *lib. 26. ad Edictum Provinc.*

T*igni* appellatione in lege duodeci
Tabularum omne genus materiæ, e
qua ædificia conſtant, ſignificatur.

63. VLPIANVS *lib 71. ad Edictum.*

P*enes te* amplius eſt, quam *apud te*
nam *apud te* eſt, quod qualiter qual
ter à te teneatur : *penes te* eſt, quo
quodammodo poſſidetur.

64. PAVLVS *lib. 67. ad Edictum.*

Inteſtatus eſt, non tantum qui teſtame
tum non fecit, ſed etiam cujus ex teſt
mento hereditas adita non eſt.

65. VLPIANVS *lib. 62. ad Edictum.*

H*eredis* appellatio non ſolum ad pro
ximum heredem, ſed & ad ulterior
refertur : nam & heredis heres, &
deinceps, heredis appellatione continetu

66 IDEM *lib. 74. ad Edictum.*

M*ercis* appellatio ad res mobiles ta
tum pertinet.

67. IDEM *lib. 76. ad Edictum.*

Alienatum non proprie dicitur, quo
adhuc in dominio venditoris manet
venditum tamen recte dicetur.

1. *Donationis* verbum ſimpliciter lo
quendo, omnem donationem comprehen
diſſe videtur, ſive mortis cauſa, ſive no
mortis cauſa fuerit.

68. IDEM

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

68. IDEM *lib. 77. ad Edictum.*

Illa verba, *Arbitratu Lucii Titii fieri*. jus ſignificant, & in ſervum non cadunt.

69. IDEM *lib 78. ad Edictum.*

Hæc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generalitet comprehendant omnem dolum, quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

70. PAVLVS *lib. 73. ad Edictum.*

Sciendum eſt, heredem etiam per multas ſucceſſiones accipi: nam paucis ſpeciebus heredis appellatio proximum continet: veluti in ſubſtitutione impuberis. *Quiſquis mihi heres erit, idem filio heres eſto:* ubi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. † Item in lege Ælia Sentia filius heres proximus poteſt libertum paternum ut ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. † Idem dicitur in operarum exactione, ut filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

1. Verba hæc, *Is ad quem ea res pertinet* ſic intelliguntur, ut, qui in univerſum dominium vel jure civili, vel jure Prætorio ſuccedit, contineatur.

71 VLPIANVS *lib 79. ad Edictum.*

Aliud eſt capere, aliud accipere. *Capere* cum effectu accipitur. *Accipere*, etſi quis non accepit, ut habeat: ideoque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus: ſicut *perveniſſe* proprie illud dicitur, quod eſt remanſurum.

1 Hæc verba, *His rebus recte præſtari*, hoc ſignificant, ne quod periculum, vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

72. PAVLVS *lib. 76. ad Edictum.*

Appellatione rei, pars etiam continetur.

73. VL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

73. VLPIANVS *lib.* 80. *ad Edictum.*

Hæc verba in ſtipulatione poſita, *Ean rem recte reſtitui*, fructus continent *Recte* enim verbum pro viri boni ar bitrio eſt.

74. PAVLVS *lib* 2. *ad Edictum Ædilium Curulium.*

Signatorius anulus ornamenti appella tione non continetur.

75. IDEM *lib.* 50. *ad Edictum.*

R*eſtituere* is videtur, qui id reſtituit quod habiturus eſſet actor, ſi contro verſia ei facta non eſſet.

76. IDEM *lib.* 51. *ad Edictum.*

D*ediſſe* intelligendus eſt etiam is, qu permutavit, vel compenſavit.

77. IDEM *lib.* 49. *ad Edictum.*

F*rugem* pro reditu appellari, non ſo lum [quod] frumentis, aut legumini bus: verum & [quod] ex vino, ſilvi cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur + Julianus ſcribit *fruges* omnes eſſe, qui bus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aves feraſve, aut poma fruge dici. *Frumentum* autem id eſſe, quod ari ſta ſe teneat, recte Gallum definiſſe: lupi num vero & fabam fruges potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur: quæ Servius apud Alfenum in frumento contineri putat.

78. IDEM *lib.* 3. *ad Plautium.*

Interdum proprietatem quoque verbum *poſſeſſionis* ſignificat ſicut in eo, qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

79. IDEM *lib.* 6. *ad Plautium.*

I*mpenſæ neceſſariæ* ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit.

1. *Utiles* impenſas eſſe Ful inius ait, quæ meliorem dotem faciant, [non] dete riorem eſſe non ſinant. ex quibus reditus mulieri adquiratur: ſicuti arbuſti paſtina-

tiones

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

nes ultra quam neceſſe fuerat. Item do-
inam puerorum, quorum nomine one-
i mulierem ignorantem vel invitam
n oportet: ne cogatur fundo, aut man-
iis carere. In his impenſis & piſtrinum,
horreum inſulæ dotali adjectum, ple-
mque dicemus.

. *Voluptuariæ* ſunt, quæ ſpeciem dun-
cat ornant, non etiam fructum augent,
ſunt viridia, & aquæ ſalientes, incruſta-
nes, loricationes, picturæ.

80. IDEM *lib. 9. ad Plautium.*

n generali repetitione legatorum etiam
datæ libertates continentur ex mente
legis duodecim Tabularum.

81. IDEM *lib. 10. ad Plautium.*

Cum Prætor dicat, *Ut opus factum reſtituatur*, etiam damnum datum
actor conſequi debet: nam verbo *re-
ſtitutionis* omnis utilitas actoris conti-
tur.

82. IDEM *lib. 14. ad Plautium.*

Verbum *Amplius* ad eum quoque per-
tinet, cui nihil debetur: ſicuti ex
contrario minus ſolutum videtur,
jamſi nihil eſſet exactum.

83. JAVOLENUS *lib. 5. ex Plautio.*

Proprie bona dici non poſſunt, quæ
plus incommodi, quam commodi ha-
bent.

84. PAULUS *lib. 2. ad Vitellium.*

Filii appellatione omnes liberos intel-
ligimus.

85. MARCELLUS *lib. 1. Digeſtorum.*

Neratius Priſcus tres facere exiſtimat
collegium: & hoc magis ſequendum
eſt.

86. CELSUS *lib. 5. Digeſtorum.*

Quid aliud ſunt jura prædiorum,
quam prædia qualiter ſe habentia?
ut bonitas, ſalubritas, amplitudo.

87. MAR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

87. MARCELLVS *lib.* 12. *Digeſtorum.*

Ut Alfenus ait, Urbs eſt Roma, quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam, qua continentia ædificia eſſent: nam Romam non muro tenus exiſtimari, ex conſuetudine cottidiana poſſe intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiamſi extra urbem habitaremus.

88. CELSVS *lib.* 18. *Digeſtorum.*

Tantum quiſque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis ejus refici poteſt: ſic dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in prædiis, cæteriſque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo alieno legato, quanquam is hereditaria pecunia parari poteſt: neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quidquid ex ea parari poteſt.

89. POMPONIVS *lib.* 6. *ad Sabinum.*

Boves magis armentorum, quam jumentorum generis appellantur.

1. Hoc ſermone, *Dum nupta erit*, primæ nuptiæ ſignificantur.

2. Inter *edere* & *reddi rationes* multum intereſt: nec is, qui edere juſſus ſit, reliquum reddere debet: nam & argentarius edere rationem videtur, etiamſi quod reliquum ſit apud eum, non ſolvat.

90. VLPIANVS *lib.* 27. *ad Sabinum.*

Q*ui uti optimæ maximæque ſunt*, ædes tradit: non hoc dicit ſervitutem illis deberi: ſed illud ſolum, ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt, nulli ſervire.

91. PAVLVS *lib.* 2. *Fideicommiſſorum.*

Meorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

92. IDEM *lib.* 7. *Quæſtionum.*

P*roximus* eſt, cui nemo antecedit: *ſupremus* eſt, quem nemo ſequitur.

93. CELSVS *lib.* 19. *Digeſtorum.*

Moventium, item *mobilium* appellatione, idem ſignificamus: ſi tamen apparet defunctum animalia duntaxat, quia ſe ipſa moverent, moventia voluiſſe: quod verum eſt.

94. IDEM *lib.* 20. *Digeſtorum.*

Verbum *reddendi* quamquam ſignificatum habet retro dandi, recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem.

95. MARCELLVS *lib.* 14. *Digeſtorum.*

Poteſt *reliquorum* appellatio & univerſos ſignificare.

96. CELSVS *lib* 25. *Digeſtorum.*

Litus eſt, quouſque maximus fluctus à mari pervenit: idque Marcum Tullium ajunt, cum arbiter eſſet, primum conſtituiſſe.

1. Prædia, dicimus aliquorum eſſe, non utrique communiter habentium ea, [vel] alio aliud habente.

97. IDEM *lib* 32. *Digeſtorum.*

Cum ſtipulamur, *Quanta pecunia ex hereditate Titii ad te pervenerit*, res ipſas, quæ pervenerunt, non pretia earum ſpectare videmur.

98. IDEM *lib* 39. *Digeſtorum.*

Cum *biſextum* Kalendis eſt: nihil refert, [utrum] priore, an poſteriore die quis natus ſit, & deinceps ſextum Kalendas ejus natalis dies eſt: nam id biduum pro uno die habetur: ſed poſterior dies intercalatur, non prior: ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto Kalendas natus: cum biſextum Kalendis eſt, priorem diem natalem habet.

1. *Cato* putat, menſem *intercalarem* additicium eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii adtribuit Quintus *Mucius*.

2. Menſis autem *intercalaris* conſtat ex diebus viginti octo.

99. ULPIANUS *lib. 1. de officio Conſulis.*

Notionem accipere poſſumus, & cognitionem & juriſdictionem.

1. *Continentes provincias* accipere debemus eas, quæ Italiæ junctæ ſunt; ut puta Galliam: ſed & provinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia dividitur.

2. *Inſtrumentorum* appellatione quæ comprehendantur, perquam difficile erit ſeparare: quæ enim proprie ſint inſtrumenta, propter quæ dilatio danda ſit, inde dignoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur: puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, vel qui actor fuit conſtitutus, puto videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

100. IDEM *lib 2. de officio Conſulis.*

Speciosas perſonas accipere debemus *clariſſimas* perſonas utriuſque ſexus: item eorum, qui ornamentis *ſenatoriis* utuntur.

101. MODESTINUS *lib. 9. Differentiarum.*

Inter *ſtuprum*, & *adulterium*, hoc intereſſe quidam putant, quod adulterium in nuptam; ſtuprum in viduam committitur: ſed lex Julia de *adulteriis* hoc verbo indifferenter utitur.

1. *Divortium* inter virum & uxorem fieri dicitur: *repudium* vero ſponſæ remitti videtur: quod & in uxoris perſonam non abſurde cadit.

2. Verum eſt, *morbum* eſſe temporalem corporis imbecillitatem, *vitium* vero perpetuum corporis impedimentum: veluti ſi talum excuſſit: nam & luſcus utique vitioſus eſt.

3. Ser-

3. Servis legatis etiam ancillas deberi
 [q]uidam putant: quaſi commune nomen
 [ut]rumque ſexum contineat.

102. IDEM *lib.* 7. *Regularum.*

Derogatur legi, aut abrogatur. *Derogatur* legi, cum pars detrahitur, *abrogatur* legi, cum prorſus tollitur.

103. IDEM *lib.* 8. *Regularum.*

Licet *capitalis* Latine loquetibus omnis cauſa exiſtimationis videatur, tamen appellatio *capitalis*, mortis, vel amiſſionis civitatis intelligenda eſt.

104. IDEM *lib.* 2. *Excuſationum.*

Natorum appellatio & ad nepotes extenditur.

105. IDEM *lib.* 11. *Reſponſorum.*

Modeſtinus reſpondit, his verbis, *Libertis, libertabuſque meis*, libertum libertæ teſtatoris non contineri.

106. IDEM *lib. ſing. de Præſcriptionibus.*

Dimiſſoriæ literæ dicuntur, quæ vulgo Apoſtoli dicuntur: dimiſſoriæ autem dictæ, quod cauſa ad eum, qui [a]pellatus eſt, dimittitur.

107. IDEM *lib.* 3. *Pandectarum.*

Adſignare libertum, hoc eſt, teſtificari, cujus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

108. IDEM *lib.* 4. *Pandectarum.*

Debitor intelligitur is, a quo invito exigi pecunia poteſt.

109. IDEM *lib.* 5. *Pandectarum.*

Bonæ fidei emptor eſſe videtur, qui ignoravit eam rem alienam eſſe: aut putavit eum, qui vendidit, jus vendi habere, puta procuratorem, aut [tu]torem eſſe.

110. IDEM *lib. 6. Pandectarum.*

S*equeſter* dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controverſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, aut quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur.

111. JAVOLENUS *lib. 6. ex Caſſio.*

C*enſere* eſt conſtituere, & præcipere: unde etiam dicere ſolemus, *Cenſeo hoc facias*, & ſemet aliquid cenſuiſſe. † Inde Cenſoris nomen videtur eſſe tractum.

112. IDEM *lib. 11. ex Caſſio.*

L*itus publicum* eſt eatenus, qua maxime fluctus exæſtuat. Idemque juris eſt in lacu, niſi is totus privatus eſt.

113. IDEM *lib. 14. ex Caſſio.*

M*orbus ſonticus* eſt, qui cuique rei nocet.

114. IDEM *lib. 15. ex Caſſio.*

S*olvendo eſſe* nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſolvere.

115. IDEM *lib. 4. Epiſtolarum.*

Quæſtio eſt, fundus à poſſeſſione, vel agro, vel prædio quid diſtet? † *Fundus* eſt omne, quidquid ſolo tenetur. † *Ager* eſt, [ſi] ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. † *Poſſeſſio* ab agro juris proprietate diſtat: quidquid enim adprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere, hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus, ager proprietas loci eſt. † *Prædium* utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen eſt: nam & ager & poſſeſſio hujus appellationis ſpecies ſunt.

116. IDEM *lib. 7. Epiſtolarum.*

Q*uiſquis mihi alius filii filiuſve heres ſit*, Labeo, non videri filiam contineri: Proculus contra: mihi

Labeo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ibeo videtur verborum figuram ſequi,
oculus mentem teſtantis. reſpondit:
on dubito, quin Labeonis ſententia ve-
non ſit.

117. IDEM *lib. 9. Epiſtolarum.*

Non poteſt videri minus ſolviſſe is,
in quem amplioris ſummæ actio non
comperit.

118. POMPONIUS *lib. 2. ad Quintum Mucium.*

Hoſtes hi ſunt, qui nobis, aut quibus
nos publice bellum decrevimus: cæ-
teri, latrones aut prædones ſunt.

119. IDEM *lib. 3. ad Quintum Mucium.*

Hereditatis appellatio ſine dubio con-
tinet etiam damnoſam hereditatem:
juris enim nomen eſt, ſicuti bono-
n poſſeſſio.

120. IDEM *lib. 5. ad Quintum Mucium.*

Verbis legis 12. Tabularum his, *Uti
legaſſit ſuæ rei, ita jus eſto*, latiſſima
poteſtas tributa videtur, & heredis
tituendi, & legata, & libertates dan-
tutelas quoque conſtituendi: ſed id
erpretatione coanguſtatum eſt, vel le-
n, vel auctoritate jura conſtituentium.

121. IDEM *lib. 6. ad Quintum Mucium.*

Uſura pecuniæ, quam percipimus, in
fructu non eſt: quia non ex ipſo
corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt,
'a obligatione.

122. IDEM *lib. 8. ad Quintum Mucium.*

ervius ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio,
filiiſque meis hoſce tutores do*: ma-
ſculis duntaxat tutores datos: quo-
m ſingulari caſu hoc, *filio*, ad plura-
 videtur tranſiſſe, continentem eun-
n ſexum, quem ſingularis prior poſi-
 habuiſſet: ſed hoc facti, non juris

 habet

habet quæſtionem: poteſt enim fieri, ut ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit, quod magis rationabile eſſe videtur.

123. IDEM *lib. 26. ad Quintum Mucium.*

Verbum *erit* interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat: quod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, *Quod in codicillis ſcriptum erit*: utrumne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat: quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt. † Quemadmodum autem hoc verbum *eſt*, non ſolum præſens, ſed & præteritum tempus ſignificat: ita & hoc verbum *erit*, non ſolum futurum, ſed interdum etiam præteritum tempus demonſtrat: nam cum dicimus, *Lucius Titius ſolutus eſt [ab] obligatione*: & præteritum & præſens ſignificamus: ſicut hoc, *Lucius Titius alligatus eſt*: & idem fit, cum ita loquimur, *Troja capta eſt*. non enim ad præſentis facti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed ad præteritum.

124. PROCVLVS *lib. 2. Epiſtolarum.*

Hæc verba, *ille aut ille*, non ſolum disjunctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæ orationis ſunt. † Disjunctivum eſt, veluti cum dicimus, *aut dies aut nox eſt*, quorum poſito altero, neceſſe eſt, tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum: ita ſimili figuratione verbum poteſt eſſe ſubdisjunctivum. † Subdisjunctivi autem genera ſunt duo. Unum, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt uterque eſſe, ut poſſit neuter eſſe: veluti cum dicimus, *aut ſedet aut ambulat*: nam ut nemo poteſt utrumque ſimul facere: ita aliquis poteſt neutrum, veluti is, qui accumbit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

t. † Alterius generis eſt, cum ex propo-
is finibus ita non poteſt neuter eſſe, ut
ſſit utrumque eſſe, veluti cum dicimus,
me *animal aut facit aut patitur*: nul-
a eſt enim, quod nec faciat, nec patia-
r: at poteſt ſimul & facere, & pati.

125. IDEM *lib.* 5. *Epiſtolarum.*

Nepos Proculo ſuo ſalutem. Ab eo,
qui ita dotem promiſit: *Cum com-
modum erit, dotis filiæ meæ tibi
ent aurei centum*, putaſne, protinus
ptiis factis dotem peti poſſe? quid, ſi ita
omiſiſſet, *Cum potuero, doti erunt?*
od ſi aliquam vim habeat poſterior
ligatio, *poſſit* verbum quomodo inter-
etaris? utrum ære alieno deducto, an
tante? Proculus: cum dotem quis [ita]
omiſit, *Cum potuero, doti tibi erunt
ntum*: exiſtimo, ad id, quod actum eſt,
erpretationem redigendam eſſe; nam
i ambigue loquitur, id loquitur, quod
his, quæ ſignificantur, ſentit: propius
tamen, ut hoc eum ſenſiſſe exiſtimem,
ducto ære alieno potero. poteſt etiam
a accipi ſignificatio, cum ſalva dignita-
mea potero: quæ interpretatio eo magis
cipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt, *cum
mmodum erit*, hoc eſt, cum ſine incom-
odo meo potero.

126. IDEM *lib.* 6. *Epiſtolarum.*

i, cum fundum tibi darem, legem ita
dixi, *Uti optimus maximuſque eſſet*:
& adjeci, *jus fundi deterius factum
n eſſe per dominum, præſtabitur*: am-
us eo præſtabitur nihil: etiam ſi prior
rs, qua ſcriptum eſt, *Uti optimus maxi-
uſque ſit*, liberum eſſe ſignificat: eo-
ie, ſi poſterior pars adjecta non eſſet, li-
rum præſtare deberem: tamen inferiore
rte ſatis me liberatum puto, quod ad
ra attinet, ne quid aliud præſtare de-
am, quam jus fundi per dominum dete-
us factum non eſſe.

127. CALLISTRATVS *lib. 4. de Cognitionibus.*

V*eſtis* appellatione, tam virilis, quam muliebris, & ſcenica, etiam ſi tragica aut citharœdica ſit, continetur.

128. VLPIANVS *lib. 1. ad Legem Juliam & Papiam.*

S*padonum* generalis appellatio eſt: quo nomine tam hi, qui natura ſpadones ſunt, item thlibiæ, thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur.

129. PAVLVS *lib. 1. ad Legem Juliam & Papiam.*

Qui mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

130. VLPIANVS *lib. 2. ad Legem Juliam & Papiam.*

Lege obvenire hereditatem, non improprie quis dixerit & eam, quæ ex teſtamento defertur: quia lege 12. Tabularum teſtamentariæ hereditates confirmantur.

131. IDEM *lib. 3. ad Legem Juliam & Papiam.*

Aliud fraus eſt, aliud pœna. Fraus enim ſine pœna eſſe poteſt: pœna ſine fraude eſſe non poteſt. Pœna eſt noxæ vindicta: fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio.

1. Inter multam autem & pœnam, multum intereſt: cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coërcitio; multa ſpecialis peccati, cujus animadverſio hodie pecuniaria eſt: pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari ſolet: & multa quidem ex arbitrio ejus venit, qui multam dicit; pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt: quinimo multa ibi dicitur, ubi ſpecialis pœna non eſt impoſita.

Item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Item multam is dicere poteſt, cui judicatio data eſt. Magiſtratus ſolos & Præſides provinciarum poſſe multam dicere, mandatis permiſſum eſt: pœnam autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti executio competit.

132. PAULUS *lib.* 3. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur: & conſuetudo loquendi, id ita eſſe, declarat, *ante diem decimum Kalendarum*, *poſt diem decimum Kalendarum*: neque utro enim ſermone undecim dies ſignificantur.

1. Falſum eſt, eam peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus eſt.

133. ULPIANUS *lib.* 4. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Si quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.

134. PAULUS *lib.* 2. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Anniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimoquinto die dicitur, incipiente plane, non exacto die: quia annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

135. ULPIANUS *lib.* 4. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Quæret aliquis, ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debilem mulier ediderit, vel qualem viſu vel vagitu novum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum, an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? Et magis eſt, ut hæc quoque parentibus proſint: nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ, qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum injungere debet.

136. IDEM *lib. 5. ad Legem Juliam & Papiam.*

G*eneri* appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quam ex filia editarum, cæterarumque maritos contineri, manifeſtum eſt.

137. PAULUS *lib. 2. ad Legem Juliam & Papiam.*

T*er* enixa videtur, etiam quæ trigeminos pepererit.

138. IDEM *lib. 4. ad Legem Juliam & Papiam.*

H*ereditatis* appellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur.

139. ULPIANUS *lib. 7. ad Legem Juliam & Papiam.*

Ædificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant,

1. *Perfeciſſe ædificium* is videtur, qui ita conſummavit, ut jam in uſu eſſe poſſit.

140. ULPIANUS *lib, 7. ad Legem Juliam & Papiam.*

Cepiſſe quis intelligitur, quamvis alii adquiſiit.

141. VLPIANVS *lib. 8. ad Legem Juliam & Papiam.*

Etiam ea mulier, cum moreretur, creditur filium habere, quæ exciſo utero edere poſſit: necnon etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: utputa eum, qui ab hoſtibus remeavit.

142. PAVLVS *lib. 6. ad Legem Juliam & Papiam.*

Triplici modo conjunctio intelligitur: aut enim re per ſe conjunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. † Nec dubium eſt, quin conjuncti ſint, quos & nominum, & rei complexus jungit: veluti *Titius & Mævius ex parte dimidia heredes ſunto*: vel [ita.] *Titius Mæviusque heredes ſunto*: vel, *Titius*

cum

um Mævio ex parte dimidia heredes ſunto. † Videamus autem, ne, etiam ſi os articulos detrahas, *&*, *quæ*, *cum*; inerdum tamen conjunctos accipi oporteat: eluti *Lucius Titius, Publius Mævius ex parte dimidia heredes ſunto*: vel ita, *Publius Mævius, Lucius Titius heredes ſunto: Sempronius ex parte dimidia eres eſto*: ut Titius & Mævius veniant in artem dimidiam, & re & verbis conjuncti ideantur. *Lucius Titius ex parte dimidia heres eſto. Sejus ex parte, qua Lucium Titium heredem inſtitui, heres eſto. Sempronius ex parte dimidia heres eſto.* Julianus, dubitari poſſe, tres ſemiſſes facti int, an Titius in eundem ſemiſſem cum Gajo Sejo inſtitutus ſit: ſed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt, veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & conjunctim heredes ſcriptos eſſe.

143. ULPIANUS *lib. 9. ad Legem Juliam & Papiam.*

Id apud ſe quis *habere* videtur, de quo habet actionem: habetur enim, quod peti poteſt.

144. PAULUS *lib. 10. ad Legem Juliam & Papiam.*

Libro memoralium Maſſurius ſcribit, *pellicem* apud antiquos eam habitam, quæ, cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat, quam nunc vero nomine *amicam*, paulo honeſtiore *concubinam* appellari. Granius Flaccus in libro de jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat: quoſdam eam, quæ uxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, quam παλλακὴν Græci vocant.

145. ULPIANUS *lib.* 10. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Virilis appellatione interdum etiam totam hereditatem contineri, dicendum eſt.

146. TERENTIUS CLEMENS *lib.* 2. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Soceri, ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

147. IDEM *lib.* 3. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Qui in continentibus Urbis nati ſunt, Romæ nati intelliguntur.

148. GAJUS *lib.* 8. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Non eſt ſine liberis, cui vel unus filius, unave filia eſt: hæc enim enunciatio, *habet liberos*, [*non habet liberos,*] ſemper plurativo numero profertur: ſicut & pugillares, & codicilli.

149. IDEM *lib.* 10. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Nam quem *ſine liberis eſſe*, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere.

150. IDEM *lib.* 9. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Si ita à te ſtipulatus fuero, *Quanto minus à Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes?* non ſolet dubitari, quin, ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum debeas, quod Titius debuerit.

151. TERENTIUS CLEMENS *lib.* 5. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Delata *hereditas* intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi.

152. GAJUS *lib.* 10. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Hominis appellatione tam fœminam, quam maſculum contineri non dubitatur.

153. TE-

153. TERENTIUS CLEMENS *lib.* 11. *ad Legem Juliam & Papiam.*

ntelligendus eſt mortis tempore fuiſſe, qui in utero relictus eſt.

154. MACER *lib.* 1. *ad Legem viceſimam.*

M*ille paſſus* non à milliario Urbis, ſed à continentibus ædificiis numerandi ſunt.

155. LICINNIUS RUFINUS *lib.* 7. *Regularum.*

P*roximi* appellatione etiam ille continetur, qui ſolus eſt.

156. IDEM *lib.* 10. *Regularum.*

M*ajore parte anni* poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus it paucioribus [diebus] aut nullis poſſerit.

157. ÆLIVS GALLVS *lib.* 1. *de Verborum, quæ ad Jus pertinent, ſignificatione.*

P*aries* eſt, ſive murus, ſive maceria eſt.

1. Item via eſt, ſive ſemita, ſive iter eſt.

158. CELSVS *lib.* 25. *Digeſtorum.*

n uſu Juris frequenter uti nos, Caſcellius ait, ſingulari appellatione, cum plura generis ejuſdem ſignificare vellemus: m & multum hominem veniſſe Romam, piſcem vilem eſſe, dicimus. Item in ſtilando ſatis habemus de herede cavere, *ea res, ſecundum me heredemve meum dicata erit:* & rurſus, *Quod ob eam rem heredemve tuum:* nempe æque, ſi ures heredes ſint, continentur ſtipulaone.

159. VLPIANVS *lib.* 1. *ad Sabinum.*

tiam aureos nummos æs dicimus.

260. IDEM

160. **IDEM** *lib. 2. ad Sabinum.*

C*æterorum* & *reliquorum* appellatione etiam omnes continentur, ut Marcellus dixit circa eum, cui optio ſervi legata eſt, cæteri Sempronio: nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

161. **IDEM** *lib. 7. ad Sabinum.*

Non eſt pupillus, qui in utero eſt.

162. **POMPONIVS** *lib. 2. ad Sabinum.*

In vulgari ſubſtitutione, qua ei, *qui ſupremus morietur*, heres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam unico intelligitur, exemplo duodecim Tabularum, ex quibus proximus agnatus & ſolus habetur.

1. Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit, Damas ſervus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas liber erit: licet enim accidant & vivis, ſed vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

163. **PAULUS** *lib. 2. ad Sabinum.*

Illa verba, *optimus maximuſque*, vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt, ſic & circa Edictum Prætoris ſupremæ tabulæ habentur, & ſolæ.

1. *Pueri* appellatione etiam puella ſignificatur: nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græcè παιδίον communiter appellatur.

164. **ULPIANUS** *lib. 15. ad Sabinum.*

Nomen *filiarum* & in poſthumam cadere, quæſtionis non eſt: quamvis poſthumæ non cadere in eam, quæ jam in rebus humanis ſit, certum ſit.

1. *Partitionis* nomen non ſemper dimidium ſignificat: ſed prout eſt adjectum;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

n : poteſt enim juberi aliquis, &
imam partiri poſſe, & viceſimam, &
iam, & prout libuerit : ſed ſi non
it portio adjecta, dimidia pars debe-

Habere, ſicut pervenire, cum eſſe-
ccipiendum.

165. POMPONIUS *lib. 5. ad Sabinum.*

eniſſe ad heredem nihil intelligi-
tur, niſi deducto ære alieno.

166. IDEM *lib. 6. ad Sabinum.*

rbana familia, & *ruſtica*, non lo-
co, ſed genere diſtinguitur : poteſt
enim aliquis diſpentator non eſſe
orum urbanorum numero, veluti is,
ruſticarum rerum rationes diſpenſet,
ue habitet, non multum abeſt à vil-
: inſularius autem urbanorum nu-
o eſt : videndum tamen eſt, ipſe do-
us quorum loco quemque habuerit :
d ex numero familiæ, & vicariis ap-
bit.

Pernoctare extra Urbem intelligen-
eſt, qui nulla parte noctis in Urbe
Per enim totam noctem ſignificat.

167. VLPIANVS *lib. 25. ad Sabinum.*

arbonum appellatione materiam non
contineri : ſed an lignorum ? & for-
taſſis quis dicet, nec lignorum, non
n lignorum gratia habuit. † Sed &
mes, & alia ligna cocta, ne fumum
nt, utrum ligno, an carboni, an
generi adnumerabimus ? Et magis
ut proprium genus habeatur. † *Sul-
ta* quoque de ligno æque eandem ha-
nt definitionem. † Ad faces quoque
ta non erunt lignorum appellatione
prehenſa, niſi hæc fuit voluntas.
em & de nucleis olivarum, ſed & de
nis eſt, vel ſi qui alii nuclei. † De
pinu

pinu autem integri ſtrobili ligni appellatione continebuntur.

168. PAVLVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Pali & perticæ in numerum materiæ redigendi ſunt, & ideo lignorum appellatione non continentur.

169. IDEM *lib. 5. ad Sabinum.*

Non tantum in traditionibus, ſed & in emptionibus & ſtipulationibus, & teſtamentis adjectio hæc, *Uti optimus maximuſque eſt*, hoc ſignificat, ut liberum præſtetur prædium, non ut etiam ſervitutes ei debeantur.

170. VLPIANVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Heredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis non ſint expreſſi.

171. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Perveniſſe ad te recte dicitur, quod per te ad alium pervenerit, ut in hereditate, à liberto per patronum filiumfamilias patri ejus adoptivo adquiſita, reſponſum eſt

172. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Liberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

173. IDEM *lib 39. ad Sabinum.*

Collegarum appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

1. Qui extra continentia urbis eſt, abeſt; cæterum uſque ad continentia non abeſſe videbitur.

174. IDEM *lib. 42. ad Sabinum.*

Aliud eſt, promittere furem non eſſe, aliud, furto noxæque ſolutum: qui enim dicit, furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur: qui furtis noxaque ſolutum, nemini eſſe furti obligatum, promittit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ſ. POMPONIVS *lib.* 22. *ad Sabinum.*

ciendi verbo, reddendi etiam cauſa ontinetur.

176. VLPIANVS *lib.* 45. *ad Sabinum.*

lutionis verbo ſatisfactionem quoue omnem accipiendam placet: ſolere dicimus eum, qui fecit, quod e promiſit.

77. IDEM *lib.* 47. *ad Sabinum.*

atura cavillationis, quam Græci σωρείτην (id eſt, *acervalem ſyl- mum*) appellaverunt, hæc eſt, ut ab enter veris, per breviſſimas mutatio- diſputatio ad ea, quæ evidenter falnt, perducatur.

78. IDEM *lib.* 49. *ad Sabinum.*

cuniæ verbum non ſolum numeraam pecuniam complectitur: verum omnem omnino pecuniam, hoc eſt, ia corpora: nam corpora quoque pee appellatione contineri, nemo eſt, mbiget.

Hereditas juris nomen eſt, quod & ſionem & deceſſionem in ſe recipit: ditas autem vel maxime fructibus aur.

Actionis verbum & ſpeciale eſt & ſionem & deceſſionem in ſe recipit: ditas autem vel maxime fructibus aur.

Actionis verbum & ſpeciale eſt & rale: nam omnis actio dicitur, ſive rſonam, ſive in rem ſit petitio: ſed umque actiones perſonales ſolemus re, petitionis autem verbo in rem nes ſignificari videntur; perſecutio- verbo extraordinarias perſecutiones contineri, utputa fideicommiſſo-, & ſi quæ aliæ ſunt, quæ non hajuris ordinarii executionem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4. Hoc verbum, *debuit*, omnem omnino actionem comprehendere intelligitur, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio.

179. IDEM *lib. 51. ad Sabinum.*

Inter hæc verba, *Quanti ea res erit*, vel *Quanti eam rem eſſe paret*, nihil intereſt: in utraque enim clauſula placet veram rei æſtimationem fieri.

180. POMPONIUS *lib. 30. ad Sabinum.*

T*ugurii* appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus ſignificatur.

1. Ofilius ait, tugurium à tecto, tanquam tegularium eſſe dictum, ut toga, quod ea tegamur.

181. IDEM *lib. 35. ad Sabinum.*

Verbum illud *pertinere* latiſſime patet: nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominii noſtri ſint, & eis, quas jure aliquo poſſideamus, quamvis non ſint noſtri dominii: pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

182. ULPIANUS *lib. 27. ad Edictum.*

[Paterfamilias] liber peculium non poteſt habere, quemadmodum nec ſervus bona.

183. IDEM *lib. 28. ad Edictum.*

T*abernæ* appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, nempe ex eo, quod tabulis cluditur.

184. PAULUS *lib. 30. ad Edictum.*

Inde tabernacula, & contubernales dicti ſunt.

185. UL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

185. ULPIANUS *lib.* 21. *ad Edictum.*

ſtructam autem tabernam ſic accipie-
mus, quæ & rebus & hominibus ad
negotiationem paratis conſtat.

186. IDEM *lib.* 30. *ad Edictum.*

ommendare nihil aliud eſt, quam
deponere.

187. IDEM *lib.* 32. *ad Edictum.*

erbum *exactæ pecuniæ*, non ſolum
ad ſolutionem referendum eſt: verum
etiam ad delegationem.

188. PAVLVS *lib.* 33. *ad Edictum.*

Habere duobus modis dicitur, altero
jure dominii, altero, obtinere ſine
interpellatione id, quod quis eme-

. *Cautum* intelligitur, ſive perſonis,
rebus cautum ſit.

189. IDEM *lib.* 34. *ad Edictum.*

acere oportere, & hanc ſignificatio-
nem habet, ut abſtineat quis ab eo
facto, quod contra conventionem
i, & curaret, ne fiat.

190. VLPIANVS *lib.* 34. *ad Edictum.*

rovinciales eos accipere debemus,
qui in provincia domicilium [ha-
bent], non eos, qui ex provincia
undi ſunt.

191. PAVLVS *lib.* 35. *ad Edictum.*

nter *divortium* & *repudium* hoc inte-
reſt, quod repudiari etiam futurum
matrimonium poteſt: non recte autem
nia divortiſſe dicitur: quod divor-
m ex eo dictum eſt, quod in diverſas
tes eunt, qui diſcedunt.

192. VLPIANVS *lib.* 37. *ad Edictum.*

Hæc adjectio, *pluriſve*, non infini-
tam pecuniam continet, ſed modi-
cam, ut taxatio hæc, *Solidos decem*

 plu-

pluriſve, ad minutulam ſummam refe-ratur.

193. IDEM *lib.* 38. *ad Edictum.*

Hæc verba, *Quanti eam rem paret eſſe*, non ad quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem referuntur.

194. VLPIANVS *lib.* 43. *ad Edictum.*

Inter *donum* & *munus* hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem: nam genus eſſe donum Labeo à donando dictum, muuus ſpeciem, nam munus eſſe donum cum cauſa, utputa natalicium, nuptalicium.

195. IDEM *lib.* 46 *ad Edictum.*

Pronunciatio ſermonis in ſexu maſculino ad utrumque ſexum plerumque porrigitur.

1. *Familiæ* appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem varie accepta eſt: nam & in res & in perſonas deducitur. † In res, ut puta in lege 12. Tabularum his verbis, *adgnatus proximus familiam habeto.* † Ad perſonas autem refertur familiæ ſignificatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam familiam.* & hic de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat.

2. *Familiæ* appellatio refertur & ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi univerſæ cognationis continetur. † Jure proprio familiam dicimus plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ, utputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, utputa nepotes & neptes, & deinceps. Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet: recteque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat: non enim ſolam perſonam

ejus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

, ſed & jus demonſtramus. Denique
upillum patremfamilias appellamus,
um paterfamilias moritur, quotquot
ta ei ſubjecta fuerunt, ſingulas fa-
las incipiunt habere: ſinguli enim
umfamiliarum nomen ſubeunt: idem-
eveniet & in eo, qui emancipatus eſt:
& hic ſui juris effectus propriam fa-
am habet. † Communi jure familiam
nus omnium adgnatorum: nam etſi,
efamilias mortuo, ſinguli ſingulas fa-
as habent; tamen omnes, qui ſub
is poteſtate fuerunt, recte ejuſdem
liæ appellabuntur, qui ex eadem do-
& gente proditi ſunt.

Servitutum quoque ſolemus appel-
familias, ut in Edicto Prætoris o-
dimus ſub titulo de furtis, ubi Præ-
loquitur de familia publicanorum;
bi non omnes ſervi, ſed corpus quod-
ſervorum demonſtratur, hujus rei
a paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa:
autem parte Edicti omnes ſervi con-
ntur; ut de hominibus coactis, &
onorum raptorum: item redhibito-
ſi deterior res reddatur emptoris
a, aut familiæ ejus, & interdicto,
e vi, familiæ appellatio omnes ſervos
prehendit: ſed & filii continentur.

Item appellatur familia plurium per-
rum, quæ ab ejuſdem ultimi genito-
anguine proficiſcuntur: ſicuti dici-
familiam Juliam, quaſi à fonte quo-
memoriæ.

Mulier autem familiæ ſuæ, & caput,
nis eſt.

196. GAJUS *lib. 16. ad Edictum, provinciale.*

amiliæ appellatione & ipſe princeps
familiæ continetur.

1. Fœminarum liberos in familia
m non eſſe, palam eſt: quia qui na-

ſcuntur, patris non matris familiam ſequuntur.

197. ULPIANUS *lib.* 50. *ad Edictum.*

I*ndicaſſe* eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conviciſſe.

198. IDEM *lib.* 2. *de omnibus Tribunalibus.*

U*rbana prædia*, omnia ædificia accipimus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis, ſed & ſi forte ſtabula ſunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis: vel ſi prætoria voluptati tantum deſervientia: quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde hortos quoque, ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum ſit urbanorum appellatione contineri. + Plane ſi plurimum horti in reditu ſunt, vinearii forte, vel etiam olitorii, magis hæc non ſunt urbana.

199. IDEM *lib.* 8. *de omnibus Tribunalibus.*

A*bſentem* accipere debemus eum, qui non eſt eo loci, in quo loco petitur: non enim trans mare abſentem deſideramus: & ſi forte extra continentia Urbis ſit, abeſt: cæterum uſque ad continentia non abeſſe videbitur, ſi non latitet.

1. Abeſſe non videtur, qui ab hoſtibus captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

200. JULIANUS *lib.* 2. *Digeſtorum.*

Hæc ſtipulatio, *Noxis ſolutum præſtari*, non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coërcitionem capitalem habent.

201. IDEM *lib.* 81. *Digeſtorum.*

Juſta interpretatione recipiendum eſt, ut appellatione filii, ſicuti filiamfamilias contineri ſæpe reſpondebimus, ita & nepos videatur comprehendi. † Et *patris* nomine avus quoque demonſtrari intelligatur.

202. AL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

202. ALFENUS VARUS *lib.* 2. *Digeſtorum.*

Cum in teſtamento ſcriptum eſſet, ut heres in funere, aut in monumento duntaxat aureos centum conſumeret: non licet minus conſumere: ſi amplius velit, licet: neque ob eam rem contra teſtamentum facere videtur.

203. IDEM *lib.* 7 *Digeſtorum.*

Lege cenſoria portus Siciliæ ita ſcriptum erat *Servos, quos domo quis duceret, ſuo uſu, pro his portorium ne dato.* Quærebatur, ſi quis à Sicilia ſervos Romam mitteret fundi inſtruendi cauſà, num pro his omnibus portorium dare deberet, necne? Reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones: primam, quid eſſet *domum* ducere: alteram, quid eſſet, *ſuo uſu* ducere. + Igitur quæri ſoleret, utrum ubi quiſque habitaret, ſive in Provincia, ſive in Italia, an duntaxat in ſua cujuſque patria *domus* eſſe recte dicetur? Sibi eare conſtitutum eſſe, eam domum unicuique noſtrum debere exiſtimari, ubi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. + Quid autem eſſet, *uſu ſuo*, magnam habuiſſe dubitationem: & magis placet, quod victus cauſa paratum eſt, tantum contineri. Itaque, de ſervis eadem ratione quæri, qui eorum uſus ſui cauſà parati eſſent: utrum diſpenſatores, inſularii, villici, atrienſes, textores, operarii quoque ruſtici, qui agrorum colendorum cauſa haberentur, ex quibus [agris] paterfamilias fructus caperet, quibus ſe toleraret. omnes denique ſervos, quos quiſque emiſſet, ut ipſi haberet, [atque eis ad aliquam rem uteretur,] neque ideo emiſſet, ut venderet? Et ſibi videri, eos demum *uſus ſui cauſa* patremfamilias habere, qui ad ejus corpus tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti deſtinatique eſſent: quo in genere juncto-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Junctores, cubicularii, coci, miniſtratores, atque alii, qui ad ejuſmodi uſum parati eſſent, numerarentur.

204. PAVLVS *lib.* 2. *Epitomarum* [*Alſeni.*]

P*ueri* appellatio tres ſignificationes habet: Vnam, cum omnes ſervos pueros appellaremus: Alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus: Tertiam, cum ætatem puerilem demonſtraremus.

205. IDEM *lib.* 4. *Epitomarum Alſeni.*

Qui fundum vendidit, pomum recepit: nuces & ficos, & uvas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus, quas Græci τρωξίμους, id eſt, *comeſtibiles* appellarent, recepta videri.

206. JVLIANVS *lib.* 6. *ex Minicio.*

V*inaria vaſa* proprie vaſa torcularia eſſe placet: dolia autem & ſerias tamdiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent: cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium uſum transferri poſſent: velut ſi frumentum in his addatur: eandem cauſam amphorarum eſſe, ut cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis; cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

207. AFRICANVS *lib.* 3. *Quæſtionum.*

M*ercis* appellatione homines non contineri, Mela ait: & ob eam rem mangones non mercatores, ſed venaliciarios appellari ait: & recte.

208. IDEM *lib.* 4. *Quæſtionum.*

B*onorum* appellatio, ſicut hereditatis, univerſitatem quandam ac jus ſucceſſionis, & non ſingulas res demonſtrat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

209. FLORENTINVS *lib.* 10. *Inſtitut.*

C*oram* Titio aliquid facere juſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat: itaque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat, non videtur coram eo feciſſe. † Scire autem, non etiam velle is debet: nam & invito eo recte fit, quod juſſum eſt.

210. MARCIANVS *lib.* 7. *Inſtitutionum.*

IS, qui natus eſt ex mancipiis urbanis, & miſſus eſt in villam nutriendus, in urbanis ſervis conſtituetur.

211. FLORENTINVS *lib.* 1. *Inſtitut.*

F*undi* appellatione omne ædificium & omnis ager continetur: ſed in uſu urbana ædificia, ædes ruſtica, villæ dicuntur. † *Locus* vero ſine ædificio, in urbe, area; rure autem ager appellatur. Idemque ager cum ædificio *fundus* dicitur.

212. VLPIANVS *lib.* 1. *de Adulteriis.*

P*rævaricatores* eos appellamus, qui cauſam adverſariis ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt: à varicando enim prævaricatores dicti ſunt.

213. IDEM *lib.* 1. *Regularum.*

C*edere* diem ſignificat, incipere deberi pecuniam: *Venire* diem ſignificat, eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi pure quis ſtipulatus fuerit, & ceſſit & venit dies: ubi in diem, ceſſit dies, ſed nondum venit: ubi ſub conditione, neque ceſſit, neque venit dies, pendente adhuc conditione.

1. *Æs alienum* eſt, quod nos aliis debemus: *æs ſuum* eſt, quod alii nobis debent.

2. *Lata culpa* eſt nimia negligentia, id eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

214. MARCIANUS *lib.* 1. *Publicorum judiciorum.*

M*unus* proprie eſt, quod neceſſarie obimus, lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet poteſtatem. † *Dona* autem proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte præſtantur: quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerunque laus ineſt: ſed in ſumma in hoc ventum eſt, ut non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus recte dicatur.

215. PAULUS *lib. ſing. ad leg. Fuſiam Caniniam.*

P*oteſtatis* verbo plura ſignificantur: in perſona Magiſtratuum *imperium*: in perſona liberorum *patria poteſtas*: in perſona ſervi *dominium*. † At cum agimus de noxæ deditione cum eo, qui ſervum non defendit: præſentis corporis copiam facultatemque ſignificamus. † In Lege Atinia in poteſtatem domini rem furtivam veniſſe videri, & ſi ejus vindicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caſſius ajunt.

216. ULPIANUS *lib.* 1. *ad Legem Æliam Sentiam.*

Verum eſt, eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe, niſi corpori ejus vincula ſint adhibita.

217. JAVOLENVS *lib.* 1. *ex Poſterioribus Labeonis.*

Inter illam conditionem, *Cum fari potuerit*, '*&* *poſtquam fari potuerit*, multum intereſt: [nam] poſteriorem ſcripturam uberiorem eſſe conſtat: at, *cum fari potuerit*, arctiorem: & id tantummodo tempus ſignificari, quo primum fari poſſit.

1. Item ita data conditione, *Illud facito in diebus*, ſi nihil præterea fuiſſet adjectum,

ijectum, in biduo conditionem impleri
portet.

218. PAPINIANVS *lib.* 27. *Quæſtionum.*

Verbum *facere* omnem omnino faciendi cauſam complectitur, dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambu-ndi.

219. IDEM *lib.* 2. *Reſponſorum.*

In conventionibus contrahentium voluntatem potius, quam verba ſpectari placuit. Cum igitur ea lege fundum ectigalem municipes locaverint, *ut ad eredem ejus, qui ſuſcepit, pertineret:* us heredum ad legatarium quoque transerri potuit.

220. CALLISTRATVS *lib.* 2. *Quæſtionum.*

Liberorum appellatione nepotes & pronepotes, cæterique, qui ex his deſcendunt, continentur: hos enim omnes uorum appellatione lex 12. Tabularum omprehendit: totiens enim leges neceſarium ducunt cognationum ſingularum ominibus uti, veluti *filii, nepotes, pronepotes*, cæterorumve, qui ex his deſcendunt, quotiens non omnibus, qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurrent, quos nominatim enumerent. At ubi non perſonis certis, non quibuſdam gradibus præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem genere orti ſunt, liberorum appellatione comprehenduntur.

1. Sed & Papirius Fronto libro 3. Reſponſorum ait, prædio cum villico & contubernali ejus & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri, niſi voluntas teſtatoris aliter habeat: filii enim appellatione ſæpe & nepotes accipi, multifariam placere.

2. Divus quoque Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum heredem reliquit.

3. Præter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

3. Præter hæc omnia natura nos quoque docet, parentes pios, *qui liberorum procreandorum animo & voto uxores ducunt*, *filiorum* appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, continere: nec enim dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quam *filii* appellare: etenim idcirco filios, filiaſve concipimus atque edimus, ut ex prole eorum, earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus.

221. PAVLVS *lib.* 10. *Reſponſorum.*

Paulus reſpondit, *falſum tutorem* eum vere dici, qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non: ſicut *falſum teſtamentum*, quod teſtamentum non eſt: & *modius iniquus*, qui modius non eſt.

222. HERMOGENIANUS *lib.* 2. *Juris epitomarum.*

Pecuniæ nomine non ſolum numerata pecunia; ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur.

223. PAVLVS *lib.* 2. *Sententiarum.*

Latæ culpæ finis eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

1. *Amicos* appellare debemus, non levi notitia conjunctos: ſed quibus fuerint jura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus.

224. VENVLEJVS *lib.* 7. *Stipulationum.*

Vinculorum appellatione, vel privata, vel publica vincula ſignificant: *cuſtodiæ* vero, tantum publicam cuſtodiam.

225. TRYPHONIVS *lib.* 2. *Diſputat.*

Fugitivus eſt, non is, qui ſolum conſilium fugiendi à domino ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit: ſed qui

ipſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ↄ facto fugæ initium mente deduxerit :
n & furem, adulterum, aleatorem,
nquam aliqua ſignificatione ex animi
poſitione cujuſque ſola quis dicere
ſet : ut etiam is, qui nunquam alie-
n rem invito domino ſubtraxerit, nun-
im alienam matremfamilias corruperit,
nodo ejus mentis ſit, ut occaſione data
commiſſurus ſit : tamen oportere ea-
n hæc crimina aſſumpto actu intelligi :
ideo fugitivum quoque, & erronem
n ſecundum propoſitionem ſolam, ſed
n aliquo actu intelligi conſtat.

26. PAVLVS *lib. 1. Manualium.*

Magna negligentia, culpa eſt, magna
culpa, dolus eſt.

227. IDEM *lib. 2. Manualium.*

x illa parte Edicti, *Eum, quem ei he-
redem eſſe oportet*, heredis heredibus
bonorum poſſeſſio non defertur.
1. Item in ſubſtitutione his verbis,
iſquis mihi heres erit, proximus he-
tantum ſignificatur, imo non tantum
ximus heres, ſed etiam ſcriptus.

228. IDEM *lib. ſing. de Cognitionibus.*

Municipes intelligendi ſunt, & qui in
eodem municipio nati ſunt.

229. IDEM *lib. ſing. de tacitis fideicommiſſis.*

ranſacta finitave intelligere debe-
mus, non ſolum quibus controverſia
fuit, ſed etiam, quæ ſine controverſia
t poſſeſſa.

230. IDEM *lib. ſing. ad Senatuſconſultum Orfitianum.*

Ut ſunt judicio terminata, tranſactio-
ne compoſita, longioris temporis ſi-
lentio finita.

S3Id

231. IDEM *lib. ſing. ad Senatuſconſultum Tertyllianum.*

Quod dicimus, eum, qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe: tunc verum eſt, cum de ipſius jure quæritur: aliis autem non prodeſt, niſi natus.

232. GAJUS *lib. 1. de Verborum Obligationibus.*

Hæc enunciatio, *Quæ ſunt pluris aureorum triginta*, ſimul & quantitatis & æſtimationis ſignificativa eſt.

233. IDEM *lib. 1. ad legem 12. Tabularum.*

Si calvitur & moretur, & fruſtretur. Inde & *calumniatores* appellati ſunt, quia per fraudem, eſt fruſtrationem alios vexarent litibus. Inde & cavillatio dicta eſt.

1. Poſt Kal. Jan. die tertio pro ſalute Principis vota ſuſcipiuntur.

2. *Telum* vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed tunc omne ſignificatur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, ut & lapis & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur. Dictumque ab eo, quod in longinquum mittitur, Græca voce figuratum ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, id eſt, *ab eo, quod eſt longe.* Et hanc ſignificationem invenire poſſumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi Βέλος appellant, eoque nomine vulgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur quod [cum] mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι, *à jaciendo.* Admonet nos Ξενόφον, id eſt, *Xenophon*: nam ita ſcribit, Καὶ τὰ βέλη

η ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖ-
δὲ καὶ λίθοι. Id eſt, *Et tela* *ferebantur, haſta, ſagittæ, fun-* *plurimi item lapides.* [Et id, quod tcu mittitur, apud Græcos quidem rio nomine τόξευμα (id eſt, *ſa-*) vocatur, apud nos autem com- nomine telum appellatur.]

234. IDEM *lib. 2. ad legem* 12. *Tabularum.*

Quos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles appellabant: per am adjectionem indicantes, cum us bellum eſſet.

Locuples eſt, qui ſatis idonee haro magnitudine rei, quam actor reendam eſſe petit.

Verbum *vivere* quidam putant ad n pertinere: ſed Ofilius ad Atticum his verbis & veſtimenta contineri: his enim vivere neminem poſſe.

235. IDEM *lib. 3. ad legem* 12. *Tabularum.*

Ferri proprie dicimus, quæ quis ſuo corpore bajulat: *portari* ea, quæ quis jumento ſecum ducit: *agi* ea, animalia ſunt.

Fabros tignarios dicimus non eos axat, qui tigna dolarent: ſed omnes ædificarent.

236. IDEM *lib. 4. ad legem* 12. *Tabularum.*

Qui *venenum* dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum: nam & medicamenta venena ſunt: quia eo ine omne continetur, quod adhibi naturam ejus, cui adhibitum eſſet, at: cum id, quod non venenum appella-

pellamus, Græci φάρμακον dicunt; apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur: unde adjectione alterius nominis diſtinctio fit: admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus; nam ſic ait,

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ
μεμιγμένα, πολλὰ δὲ
λυγρά. Id eſt,

Venena multa quidem bona mixta,
multa autem mala.

1. *Glandis* appellatione omnis fructus continetur, ut Javolenus ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυξ (id eſt, *extremitates arborum*) appellantur.

237. IDEM *lib.* 5. *ad Legem* 12. *Tabularum.*

Duobus negativis verbis quaſi permittit lex magis, quam prohibuit: idque etiam Servius animadvertit.

238. IDEM *lib.* 6. *ad Legem* 12. *Tabularum.*

Plebs eſt cæteri cives ſine Senatoribus.

1. *Deteſtatum* eſt teſtatione denunciatum.

2. *Pignus* appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur: unde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui.

3. *Noxiæ* appellatione omne delictum continetur.

239. POMPONIUS *lib. ſing.* *Enchiridii.*

Pupillus eſt, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe aut morte, aut emancipatione.

8. *Ser-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

1. *Servorum* appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores [noſtri] captivos vendere, ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent.

2. *Incola* eſt, qui aliqua regione domicilium ſuum contulit: quem Græci πάροικον, (id eſt, *juxta habitantem*) appellant. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed etiam, qui alicujus oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum ſe, quaſi in aliquam ſedem, recipiant.

3. *Munus publicum* eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, univerſoſque cives, remque eorum imperio Magiſtratus extraordinarium pervenit.

4. *Advena* eſt, quem Græci ἄποικον, id eſt, *domo profugum*, *colonum advenientem* appellant.

5. *Decuriones* quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui ducerentur, conſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

6. *Urbs* ab urbo appellata eſt: urbare eſt aratro definire: & Varus ait: *urbum* appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi ſolet.

7. *Oppidum* ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa mœnia ſint conſtituta.

8. *Territorium* eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque civitatis: quod ab eo dictum quidam ajunt, quod Magiſtratus ejus loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſummovendi jus habet.

9. Verbum *ſuum*, ambiguum eſt, utrum de toto, an de parte ſignificet: & ideo, qui jurat, ſuum non eſſe, adjicere debet, neque ſibi communem eſſe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

240. PAULUS *ex libris ſex, libro primo Imperialium ſententiarum in Cognitionibus prolatarum.*

Cum quærebatur, an verbum: *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant? & multi putabant hoc ſenſiſſe; & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus *Imperator* pronunciavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum.

241. QUINTUS MUCIUS SCÆVOLA *libro ſingulari* ὅρων.

In *rutis cæſis* ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continentur.

242. JAVOLENUS *lib. 2. ex poſterioribus Labeonis.*

Malum navis eſſe partem, *artemonem* autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naves ſine malo inutiles eſſent, ideoque pars navis habetur: artemo magis adjectamento, quam pars navis eſt.

1. Inter *projectum* & *immiſſum* hoc intereſſe, ait Labeo: quod *projectum* eſſet id, quod ita proveheretur, ut nuſquam requieſceret, qualia mæniana, & ſuggrunda eſſent: *immiſſum* autem, quod ita fieret, ut aliquo loco requieſceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur.

2. *Plumbum*, quod tegulis poneretur, ædificii eſſe, ait Labeo: ſed id, quod hypæthri tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.

3. *Viduam* non ſolum eam, quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet: ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate.

4. Stra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4. Straturam loci alicujus ex tabulis fa-
s, quæ æſtate tollerentur, & hyeme po-
rentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniam
rpetui uſus paratæ eſſent; neque ad rem
rtinere, quod interim tollerentur.

242. SCÆVOLA *lib.* 18. *Digeſtorum.*

cævola reſpondit: Semper acceptum eſt,
ut *libertorum* appellatione etiam hi
contineri intelligantur, qui eodem te-
mento vel poſteriore loco manumittè-
ntur, niſi manifeſte is, à quo peteren-
r, contra defuncti voluntatem doceret
ti.

244. LABEO *lib.* 4. *Pithanon à Paulo epitomatorum.*

i qua pœna eſt, multa eſt: ſi qua multa
eſt, pœna eſt. Paulus: Utrumque eo-
rum falſum eſt: namque harum rerum
ſſimilitudo ex hoc quoque apparet,
od de pœna provocatio non eſt: ſimul
que enim victus quis eſt ejus maleficii,
jus pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur:
multæ provocatio eſt, nec ante debe-
r, quam aut non eſt provocatum, aut
ovocator victus eſt; nec aliter, quam
dixit, cui dicere licet. Ex hoc quo-
e earum rerum diſſimilitudo apparere
oterit quia pœnæ certæ ſingulorum
ccatorum ſunt: multæ contra: quia
us judicis poteſtas eſt, quantam dicat,
iſi cum lege eſt conſtitutum, quantam
icat.]

245. POMPONIUS *lib.* 10. *Epiſtolarum.*

Statuæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut
tabulæ relegatæ catenis, aut erga pa-
rietem adfixæ, aut ſi ſimiliter cohærent
ychni, non ſunt ædium: ornatus enim
dium cauſa parantur, non quo ædes per-
iciantur.

1. Idem Labeo ait: Prothyrum, quod
n ædibus [interim qui] fieri ſolet, ædium
ſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

246. IDEM *lib.* 16. *Epiſtolarum.*

Apud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: *Exhibet*, qui præſtat ejus, de quo agitur præſentiam: nam etiam qui ſiſtit, præſtat ejus, de quo agitur, præſentiam: nec tamen [eum] exhibet: & qui mutum aut furioſum, aut infantem exhibet, non poteſt videri ejus præſtare præſentiam: nemo enim ex eo genere præſens ſatis apte appellari poteſt.

1. *Reſtituit* non tantum, qui ſolum corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemque reddita cauſa præſtet, & tota reſtitutio juris eſt interpretatio.

Lib.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Lib. L. Digeſtorum Tit. XVII.

DE [DIVERSIS] REGULIS JURIS ANTIQUI.

1. PAULUS [*lib.* 16. *ad Plautium.*]

R*egula* eſt, quæ rem, quæ eſt, breviter enarrat. † Non ut ex regula jus ſumatur, ſed ex jure, quod eſt, regula fiat. † Per regulam igitur brevis rerum narratio traditur, & (ut ait Sabinus) quaſi cauſæ conjectio eſt: quæ, ſimul cum in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum.

2. ULPIANUS *lib.* 1. *ad Sabinum.*

Fœminæ ab omnibus officiis civilibus, vel publicis remotæ ſunt: & ideo nec judices eſſe poſſunt, nec Magiſtratum gerere, nec poſtulare, nec pro alio intervenire, nec procuratores exiſtere.

1. Item impubes omnibus officiis civilibus debet abſtinere.

3. IDEM *lib.* 3. *ad Sabinum.*

Ejus eſt non nolle, qui poteſt velle.

4. IDEM *lib.* 6. *ad Sabinum.*

Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris, vel domini.

5. PAULUS *lib.* 2. *ad Sabinum.*

In negotiis contrahendis alia cauſa habita eſt furioſorum, alia eorum, qui fari poſſunt, quamvis actum rei non intelligerent: nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt: pupillus omnia, tutore auctore, agere poteſt.

6. ULPIANUS *lib.* 7. *ad Sabinum.*

Non vult heres eſſe, qui ad alium transferre voluit hereditatem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

7. POMPONIUS *lib. 3. ad Sabinum.*

Jus noſtrum non patitur eundem in paganis & teſtato, & inteſtato deceſſiſſe: earumque rerum naturaliter inter ſe pugna eſt [teſtatus & inteſtatus.]

8. IDEM *lib. 4. ad Sabinum.*

Jura ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt.

9. ULPIANUS *lib. 15. ad Sabinum.*

Semper in obſcuris, quod minimum eſt, ſequimur.

10. PAULUS *lib. 3. ad Sabinum.*

Secundum naturam eſt, commoda cujuſque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.

11. POMPONIUS *lib 5 ad Sabinum.*

Id, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt

12. PAULUS *lib 3. ad Sabinum.*

In teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur.

13. ULPIANUS *lib 19. ad Sabinum.*

Non videtur cepiſſe, qui per exceptionem [à petitione removetur.

14. POMPONIUS *lib. 5. ad Sabinum.*

In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.

15. PAULUS *lib 4 ad Sabinum.*

[Is,] qui actionem habet ad rem recuperandam, ipſam rem habere videtur.

16. VLPIANVS *lib. 21. ad Sabinum.*

Imaginaria venditio non eſt pretio accedente.

17. IDEM *lib. 23 ad Sabinum.*

Cum tempus in teſtamento adjicitur: credendum eſt pro herede adjectum, niſi alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adjicitur.

18. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Quæ legata, mortuis nobis, ad heredem noſtrum tranſeunt, eorum commodum per nos his, quorum in poteſtate ſumus, eodem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

odem caſu adquirimus: aliter atque quod ſtipulati ſumus: nam & ſub conditione ſtipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiamſi liberatis nobis poteſtate domini, conditio exiſtat.

PAULUS.

Si filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus, emancipatus fuerit: deinde extiterit conditio, patri actio competit: quia in ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

19. VLPIANUS *lib. 24. ad Sabinum.*

Qui cum alio contrahit, vel eſt, vel debet eſſe non ignarus conditionis ejus: heredi autem hoc imputari non poteſt, cum non ſponte cum legatariis contrahit.

1. Non ſolet exceptio doli nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur.

20. POMPONIUS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quotiens dubia interpretatio libertatis eſt, ſecundum libertatem reſpondendum erit.

21. VLPIANUS *lib. 27. ad Sabinum.*

Non debet, cui plus licet, quod minus eſt, non licere.

22. IDEM *lib. 28. ad Sabinum.*

In perſonam ſervilem nulla cadit obligatio.

1. Generaliter probandum eſt, ubicunque in bonæ fidei judiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris ejus conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum eſſe.

23. IDEM *lib. 29. ad Sabinum.*

Contractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt: quidam & dolum, & culpam: dolum tantum, depoſitum & precarium: dolum & culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negotia geſta (in his quidem, & diligentiam) ſocietas, & rerum communio, & dolum, & culpam recipit: ſed hæc ita,

 niſi

niſi ſi quid nominatim convenit, vel plus, vel minus, in ſingulis contractibus: nam hoc ſervabitur, quod initio convenit: legem enim contractus dedit: excepto eo, quod Celſus putat, non valere, ſi convenerit, ne dolus præſtetur; hoc enim bonæ fidei judicio contrarium eſt: & ita utimur. Animalium vero caſus, mortes, quæque ſine culpa accidunt, fugæ ſervorum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præſtantur.

24. PAVLVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Quatenus cujus interſit, in facto, non in jure conſiſtit.

25. POMPONIVS *lib.* 11. *ad Sabinum.*

Plus cautionis in re eſt, quam in perſona.

26. VLPIANVS *lib.* 30. *ad Sabinum.*

Qui poteſt invitis alienare, multo magis, & ignorantibus & abſentibus poteſt.

27. POMPONIVS *lib.* 16. *ad Sabinum.*

Nec ex Prætorio, nec ex ſolemni jure, privatorum conventione quicquam immutandum eſt: quamvis obligationum cauſæ pactione poſſint immutari, & ipſo jure, & per pacti conventi exceptionem: quia actionum modus, vel lege, vel per Prætorem introductus, privatorum pactionibus non informatur: niſi tunc, cum inchoatur actio, inter eos convenit.

28. VLPIANVS *lib.* 36. *ad Sabinum.*

Divus Pius reſcripſit, eos, qui ex liberalitate conveniuntur, in id, quod facere poſſunt, condemnandos.

29. VLPIANVS *lib.* 8. *ad Sabinum.*

Quod initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere.

30. VLPIANVS *lib.* 36. *ad Sabinum.*

Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit.

31. IDEM

31. IDEM *lib.* 42. *ad Sabinum.*
erum eſt, neque pacta, neque ſtipulatio-
nes, factum poſſe tollere: quod enim
poſſibile eſt, neque pacto, neque ſtipu-
ione poteſt comprehendi, ut utilem
ionem aut factum efficere poſſit.

32. IDEM *lib.* 43. *ad Sabinum.*
uod attinet ad jus civile, ſervi pro nul-
lis habentur: non tamen & jure natu-
i: quia, quod ad jus naturale attinet,
nes homines æquales ſunt.

3. POMPONIVS *lib.* 22. *ad Sabinum.*
eo, quod vel is, qui petit, vel is, à quo
etitur, lucri facturus eſt, durior cauſa
petitoris.

34. VLPIANVS *lib.* 45. *ad Sabinum.*
emper in ſtipulationibus, & in cæteris
contractibus id ſequimur, quod actum
, aut ſi non pareat, quid actum eſt, erit
nſequens, ut id ſequamur, quod in re-
one, in qua actum eſt, frequentatur.
uid ergo, ſi neque regionis mos appa-
at, quia varius fuit? ad id, quod mini-
um eſt, redigenda ſumma eſt.

35. IDEM *lib.* 48. *ad Sabinum.*
Nihil tam naturale eſt, quam eo genere
quidque diſſolvere, quo colligatum eſt:
eo verborum obligatio verbis tollitur:
adi conſenſus obligatio contrario con-
nſu diſſolvitur.

36. POMPONIVS *lib.* 27. *ad Sabinum.*
ulpa eſt, immiſcere ſe rei ad ſe non per-
tinenti.

37. VLPIANVS *lib.* 51. *ad Sabinum.*
Nemo, qui condemnare poteſt, abſolvere
non poteſt.

38. POMPONIVS *lib.* 29. *ad Sabinum.*
icuti pœna ex delicto defuncti heres te-
neri non debeat: ita nec lucrum facere,
quid ex ea re ad eum perveniſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

39. IDEM *lib.* 32. *ad Sabinum.*

In omnibus cauſis pro facto accipitur id in quo per alium moræ ſit, quominus fiat

40. IDEM *lib.* 34. *ad Sabinum.*

Furioſi vel ejus, cui bonis interdictur ſit, nulla voluntas eſt.

41. ULPIANUS *lib.* 26. *ad Edictum.*

Non debet actori licere, quod reo no permittitur.

1. In re obſcura melius eſt favere repe titioni, quam adventitio lucro.

42. GAJUS *lib.* 9. *ad Edictum provinciale.*

Qui in alterius locum ſuccedunt, juſtar habent cauſam ignorantiæ, an id quo peteretur, deberetur. Fidejuſſores quoqu non minus, quam heredes, juſtam ignc rantiam poſſunt allegare. + Hæc ita d herede dicta ſunt, ſi cum eo agetur: no etiam, ſi agat: nam plane, qui agit, certu eſſe debet: cum ſit in poteſtate ejus, quar do velit, experiri: & ante debet rem dil genter explorare; & tunc ad agendu procedere.

43. ULPIANUS *lib.* 28. *ad Edictum.*

Nemo ex his, qui negant, ſe debere, pro hibetur etiam alia defenſione uti, ni Lex impedit.

1. Quotiens concurrunt plures action ejuſdem rei nomine, una quis experi debet.

44. IDEM *lib.* 29. *ad Edictum.*

Totiens in heredem damus de eo, qu ad eum pervenit, quotiens ex dolo d functi convenitur; non quotiens ex ſuo.

45. IDEM *lib.* 30. *ad Edictum.*

Neque pignus, neque depoſitum, nequ precarium, neque emptio, neque loca tio rei ſuæ conſiſtere poteſt.

1. Privatorum conventio juri public non derogat.

46. GA

46. GAJUS *lib.* 10. *ad Edictum provinciale.*

Quod à quoque pœnæ nomine exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur.

47. VLPIANVS *lib.* 30. *ad Edictum.*

Conſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt: cæterum ſi dolus, & calliditas interceſſit, de dolo actio competit.

1. Socii mei ſocius, meus ſocius non eſt.

48. PAVLVS *lib.* 35. *ad Edictum.*

Quidquid [in] calore iracundiæ, vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeverantia apparuit, judicium animi fuiſſe: ideoque brevi reverſa uxor, nec divertiſſe videtur.

49. VLPIANVS *lib.* 35. *ad Edictum.*

Alterius circumventio alii non præbet actionem.

50. PAVLVS *lib.* 39. *ad Edictum.*

Culpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

51. GAJUS *lib* 15. *ad Edictum provinciale.*

Non videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alii reſtituere.

52. ULPIANUS *lib.* 44. *ad Edictum.*

Non defendere videtur, non tantum, qui latitat, ſed & is, qui præſens negat ſe defendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

53. PAVLVS *lib.* 42. *ad Edictum.*

Cujus per errorem dati repetitio eſt, ejus conſulto dati donatio eſt.

54. ULPIANUS *lib.* 46. *ad Edictum.*

Nemo plus juris ad alium transferre poteſt, quam ipſe haberet.

55. GAJVS *lib.* 2. *de Teſtamentis ad Edictum Urbicum.*

Nullus videtur dolo facere, qui ſuo jure utitur.

56. IDEM

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

56. IDEM *lib. 3. de Legatis ad Edictum Urbicum.*

Semper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

57. IDEM *lib. 18. ad Edictum Urbicum.*

Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur.

58. VLPIANVS *lib. 2. Diſputationum.*

Ex pœnalibus cauſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.

59. IDEM *lib. 3. Diſputationum.*

Heredem ejuſdem poteſtatis, juriſque eſſe, cujus fuit defunctus, conſtat.

60. IDEM *lib. 10. Diſputationum.*

Semper qui non prohibet pro ſe intervenire, mandare creditur. † Sed & ſi quis ratum habuerit, quod geſtum eſt: obſtringitur mandati actione.

61. IDEM *lib 3. Opinionum.*

Domum ſuam reficere unicuique licet, dum non officiat invito alteri, in quo jus non habet.

62. JVLIANVS *lib. 6. Digeſtorum.*

Hereditas nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuerit.

63. IDEM *lib. 17. Digeſtorum.*

Qui ſine doſo malo ad judicium provocat, non videtur moram facere.

64. IDEM *lib. 29. Digeſtorum.*

Ea quæ raro accidunt, non temere [in] agendis negotiis computantur.

65. IDEM *lib. 54 Digeſtorum.*

Ea eſt natura cavillationis, quam Græci σωρείτην (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) appellant, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ evidenter falſa ſunt, perducatur.

66. IDEM *lib. 60. Digeſtorum.*

Marcellus: definit debitor eſſe is, qui nanctus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

67. IDEM

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

67. IDEM *lib. 87. Digeſtorum.*

C otiens ⁖ idem ſermo duas ſententias exprimit : ea potiſſimum excipiatur, qu rei gerendæ aptior eſt.

3. PAULUS *libro ſingul. de dotis repetitione.*

I omnibus cauſis id obſervatur : ut, ubi ſonæ conditio locum facit beneficio, eficiente ea, beneficium quoque defi- : ubi vero genus actionis id deſiderat, ad quemvis perſecutio ejus devenerit, deficiat ratio auxilii.

69. IDEM *lib. ſing. de adſignatione libertorum.*

ito beneficium non datur ⁖.

70. ULPIANUS *lib. 2. de officio Proconſulis.*

emo poteſt gladii poteſtatem ſibi datam, vel cujus alterius coërcitionis ad im transferre.

71. IDEM *lib. 2. de Officio Proconſulis.*

mnia, quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri nom ſſunt.

72. JAVOLENUS *lib. 3. ex poſterioribus Labeonis.*

ructus rei eſt vel pignori dare licere.

3. QVINTVS MVCIVS SCÆVOLA *libro ſingul.* ὅρων.

Q uo tutela redit, eo hereditas pervenit, niſi cum fœminæ heredes interedunt.

1. Nemo poteſt tutorem dare cuiquam iſi ei, quem in ſuis heredibus, cum moitur, habuit, habiturusve eſſet, ſi vixiſſet.

2. Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cum prohibetur, fecit. clam, quod quiſque, cum controverſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit.

3. Quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

3. Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, ut intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent.

4. Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cavere poteſt.

74. PAPINIANUS *lib.* 1. *Quæſtionum.*

Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

75. IDEM *lib.* 3. *Quæſtionum.*

Nemo poteſt mutare conſilium ſuum in alterius injuriam.

76. IDEM *lib.* 24. *Quæſtionum.*

In totum omnia, quæ animi deſtinatione agenda ſunt, nonniſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

77. IDEM *lib.* 28. *Quæſtionum.*

Actus legitimi, qui recipiunt diem, vel conditionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, ſervi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis, vel conditionis adjectionem: nonnunquam tamen actus ſupraſcripti tacite recipiunt, quæ aperte comprehenſa vitium adferunt: nam ſi acceptum feratur ei, qui ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio exſtiterit: quæ ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

78. IDEM *lib.* 31. *Quæſtionum.*

Generaliter, cum de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per adverſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt.

79. IDEM *lib.* 32. *Quæſtionum.*

Fraudis interpretatio ſemper in Jure civili non ex eventu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

80. IDEM

80. IDEM *lib.* 33. *Quæſtionum.*

I...oto jure generi per ſpeciem deroga... , & illud potiſſimum habetur, quod ...eciem directum eſt.

81. IDEM *lib.* 3. *Reſponſorum.*

C...æ dubitationis tollendæ cauſa contra...tibus inferuntur, jus commune non ...nt.

82. IDEM *lib.* 9. *Reſponſorum.*

I...nari videtur, quod nullo jure cogen... conceditur.

83. IDEM *lib.* 2. *Definitionum.*

N...n videntur rem amittere, quibus pro...ria non fuit.

84. PAULUS *lib.* 3. *Quæſtionum.*

C...m amplius ſolutum eſt, quam debeba...ur, cujus pars non invenitur, quæ re...poſſit, totum eſſe indebitum intelli...r, manente priſtina obligatione.

... Is natura debet, quem jure gentium ... oportet, cujus fidem ſecuti ſumus.

85. IDEM *lib.* 6. *Quæſtionum.*

I... ambiguis pro dotibus reſpondere me...us eſt.

. Non eſt novum, ut, quæ ſemel uti...r conſtituta ſunt, durent, licet ille ca...extiterit, à quo initium capere non po...runt.

. Quotiens æquitate deſiderii naturalis ...io, aut dubitatio juris moratur, juſtis ...cretis res temperanda eſt.

86. IDEM *lib.* 7. *Quæſtionum.*

...on ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem conteſtati ſunt, quam ſi non : ... plerumque melior.

87. IDEM *lib.* 13. *Quæſtionum.*

...emo enim in perſequendo, deteriorem cauſam, ſed meliorem facit. Denique ...ſt litem conteſtatam heredi quoque pro...ceretur, & heres tenetur ex omnibus ...uſis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

88. SCÆVOLA *lib.* 5. *Quæſtionum.*

Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla petitio eſt.

89. PAVLVS *lib.* 10 *Quæſtionum.*

Quamdiu poſſit valere teſtamentum, tamdiu legitimus non admittitur.

90. IDEM *lib.* 15. *Quæſtionum.*

In omnibus quidem, maxime tamen in jure æquitas ſpectanda ſit.

91. IDEM *lib.* 7. *Quæſtionum.*

Quotiens duplici jure defertur alicui ſucceſſio: repudiato novo jure, quod ante defertur, ſupererit vetus.

92. SCÆVOLA *lib.* 5. *Reſponſorum.*

Si librarius in tranſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet: nihil nocere, quominus & reus, & fidejuſſor teneatur.

93. MÆCIANVS *lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*

Filiusfamilias neque retinere [neque recuperare], neque apiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.

94. VLPIANVS *lib.* 2. *Fideicommiſſorum.*

Non ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

95. IDEM *lib.* 6. *Fideicommiſſorum.*

Nemo dubitat, ſolvendo videri eum, qui defenditur.

96. MÆCIANVS *lib.* 12. *Fideicommiſſorum.*

In ambiguis orationibus maxime ſententia ſpectanda [eſt] ejus, qui eas protuliſſet.

97. HERGOMENIANVS *lib.* 3. *Juris Epitomarum.*

Ea ſola deportationis ſententia aufert, quæ ad fiſcum perveniunt.

98. IDEM *lib.* 4. *Juris Epitomarum.*

Quotiens utriuſque cauſa lucri ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucrum cauſa tempore præcedit.

99. VE-

99. VENVLEJVS *lib.* 12. *Stipulationum.*

Non poteſt improbus videri, qui ignorat, quantum ſolvere debeat.

100. GAJVS *lib.* 1. *Regularum.*

)mnia, quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt.

101. *PAULUS lib. ſing. de Cognitionibus.*

bi lex duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo, & primo die ierit, audiendus eſt: ita enim & Impe-tor Antoninus cum Divo patre ſuo re-ipſit.

02. *ULPIANUS lib. 1. ad Edictum.*

)ui vetante Prætore fecit, hic adverſus Edictum feciſſe proprie dicitur.

1. Ejus eſt actionem denegare, qui poſ- & dare.

103. *PAULUS lib. 1. ad Edictum.*

emo de domo ſua extrahi debet.

104. *ULPIANUS lib. 2. ad Edictum.*

in duabus actionibus alibi ſumma ma-or, alibi infamia eſt, præponenda eſt iſa exiſtimationis. Ubi autem æquipa-it famoſa judicia, & ſi ſummam impa-n habent, pro paribus accipienda ſunt.

105. *PAULUS lib. 1. ad Edictum.*

bicunque cauſæ cognitio eſt, ibi Prætor deſideratur.

106. IDEM *lib. 2. ad Edictum.*

ibertas inæſtimabilis res eſt.

107. GAJVS *lib. 1. ad Edictum provinciale.*

um ſervo nulla actio eſt.

108. *PAULUS lib. 4. ad Edictum.*

ere in omnibus pœnalibus judiciis & ætati, & imprudentiæ ſuccurritur.

109. IDEM *lib. 5. ad Edictum.*

ullum crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibere [non] poteſt.

V 110. IDEM

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

110. IDEM *lib. 6. ad Edictum.*

In eo, quod plus ſit, ſemper ineſt & minus.

1. Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi ſi cum ſatiſdatione.

2. Pupillus pati poſſe non intelligitur.

3. Ubi verba conjuncta non ſunt, ſufficit alterutrum eſſe factum.

4. Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cum defendantur, non ut facilius calumnientur.

111. GAJVS *lib. 2. ad Edictum provinciale.*

Pupillum, qui proximus pubertati ſit, capacem eſſe & furandi & injuriæ faciendæ.

1. In heredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio; veluti furti, damni injuriæ, vi bonorum raptorum, injuriarum.

112. *PAULUS lib. 8. ad Edictum.*

Nihil intereſt, ipſo jure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

113. GAJVS *lib. 3. ad Edictum provinciale.*

In toto & pars continetur.

114. *PAVLVS lib. 9. ad Edictum.*

In obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt, aut quod plerunque fieri ſolet.

115. IDEM *lib. 10. ad Edictum.*

Si quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe.

1. Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſummoveri.

116. *VLPIANVS lib. 11. ad Edictum.*

Nihil conſenſui tam contrarium eſt, qui ac bonæ fidei judicia ſuſtinet, quam vis atque metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt.

1. Non capitur, qui jus publicum ſequitur.

2. Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

1. Non videntur, qui errant, conſen-
e.

117. *PAVLVS lib. 11. ad Edictum.*

rætor bonorum poſſeſſorem heredis loco
in omni cauſa habet.

118. *VLPIANVS lib. 12. ad Edictum.*

ui in ſervitute eſt, uſucapere non po-
teſt: nam cum poſſideatur, poſſidere
n videtur.

119. IDEM *lib. 13. ad Edictum.*

on alienat, qui duntaxat omittit poſ-
ſeſſionem.

120. *PAVLVS lib. 12. ad Edictum.*

emo plus commodi heredi ſuo relin-
quit, quam ipſe habuit.

121. *PAVLVS lib. 13. ad Edictum.*

ui non facit, quod facere debet, vide-
tur facere adverſus ea, quia non facit.
qui facit, quod facere non debet, non
letur facere id, quod facere juſſus eſt.

122. GAJVS *lib. 5. ad Edictum provinciale.*

ibertas omnibus rebus favorabilior
eſt.

123. *VLPIANVS lib. 14. ad Edictum.*

emo alieno nomine lege agere po-
teſt.

1. Temporaria permutatio jus Provin-
æ non innovat

124. *PAVLVS lib. 16. ad Edictum.*

bi non voce, ſed præſentia opus eſt,
mutus, ſi intellectum habet, poteſt vi-
ri reſpondere. Idem in ſurdo: hic qui-
em [&] reſpondere poteſt.

1. Furioſus abſentis loco eſt: & ita
omponius lib. 1. Epiſtolarum ſcribit.

125. GAJVS *lib. 5. ad Edictum provinciale.*

avorabiliores rei potius, quam actores
habentur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

126. *VLPIANVS lib. 15. ad Edictum.*

Nemo prædo eſt, qui pretium numeravit.

1. Locupletior non eſt factus, qui libertum adquiſierit.

2. Cum de lucro duorum quæratur: melior eſt cauſa poſſidentis.

127. *PAVLVS lib 20. ad Edictum.*

Cum Prætor in heredem dat actionem, quatenus ad eum pervenit: ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti.

128. IDEM *lib. 19. ad Edictum.*

In pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.

1. Hi, qui in univerſum jus ſuccedunt, heredis loco habentur.

129. IDEM *lib. 21. ad Edictum.*

Nihil dolo creditor facit, qui ſuum recipit.

1. Cum principalis cauſa non conſiſtit, ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

130. *VLPIANVS lib. 18. ad Edictum.*

Nunquam actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

131. PAULUS *lib. 22. ad Edictum.*

Qui dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione dolus eſt.

132. GAJUS *lib. 7. ad Edictum provinciale.*

Imperitia culpæ adnumeratur.

133. IDEM *lib. 8. ad Edictum provinciale.*

Melior conditio noſtra per ſervos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt.

134. *UL-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

134. *ULPIANUS lib. 21. ad Edictum.*

on fraudantur creditores, cum quid non adquiritur à debitore: ſed cum d de bonis diminuitur.

. Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam ditionem facere poteſt.

135. IDEM *lib. 23. ad Edictum.*

, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ n rerum natura non ſunt, pro non ad-is habentur.

36. *PAULUS lib. 18. ad Edictum.*

na fides tantundem poſſidenti præſtat, uantum veritas, quotiens lex impedi-nto non eſt.

137. *ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.*

ui auctore judice comparavit, bonæ fi-dei poſſeſſor eſt.

38. *PAULUS lib. 27. ad Edictum.*

mnis hereditas, quamvis poſtea adea-tur, tamen cum tempore mortis con-gatur.

. Nunquam creſcit ex poſtfacto præ-ti delicti æſtimatio.

139. GAJVS *lib ad Edictum Prætoris Urbani.*

mnes actiones, quæ morte aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio ſalvæ manent.

. Non videtur perfecte cujuſque id , quod ex cauſa auferri poteſt.

140. *ULPIANUS lib. 56. ad Edictum.*

bſentia ejus, qui Reipublicæ cauſa ab-eſt, neque ei, neque alii, damnoſa debet.

41. *PAULUS lib. 54. ad Edictum.*

uod contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſe-ntia.

. Uni duo pro ſolido heredes eſſe non ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

142. IDEM *lib. 56. ad Edictum.*

Qui tacet, non utique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

143. *ULPIANUS lib. 62. ad Edictum.*

Quod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

144. *PAULUS lib. 62. ad Edictum.*

Non omne, quod licet, honeſtum eſt.

1. In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

145. *ULPIANUS lib. 66. ad Edictum.*

Nemo videre fraudare eos, qui ſciunt & conſentiunt.

146. *PAULUS lib. 62. ad Edictum.*

Quod quis, dum ſervus eſt, egit: proficere libero facto non poteſt.

147. GAJVS *lib. 24. ad Edictum provinciale.*

Semper ſpecialia generalibus inſunt.

148. *PAVLVS lib. 16. Brevis Edicti.*

Cujus effectus omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent.

149. *VLPIANVS lib. 67. ad Edictum.*

Ex qua perſona quis lucrum capit, ejus factum præſtare debet.

150. IDEM *lib. 68. ad Edictum.*

Parem eſſe conditionem oportet ejus, qui quid poſſideat, vel habeat, atque ejus, cujus dolo malo factum ſit, quo minus poſſideret, vel haberet.

151. *PAVLVS lib. 64. ad Edictum.*

Nemo damnum facit, niſi quid fecit, quod facere jus non habet.

152. *VLPIANVS lib. 69. ad Edictum.*

Hoc iure utimur: ut, quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut [in vis] privatæ crimen incidat.

1. Dejicit, & qui mandat.

2. In

2. In maleficio ratihabitio mandato omparatur.

3. In contractibus, quibus doli præſta-o vel bona fides ineſt, heres in ſolidum enetur.

153. *PAVLVS lib. 65. ad Edictum.*

ere, quibuſcunque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: um quibus modis adquirimus, iiſdem in ontrarium actis amittimus. Vt igitur nul-a poſſeſſio adquiri niſi animo, & corpore oteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua trumque in contrarium actum.

154. *VLPIANVS lib. 70. ad Edictum.*

um par delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſ-eſſoris cauſa, ſicut fit, cum de dolo ex i-itur petitoris: neque enim datur talis eplicatio petitori, *Aut ſi rei quoque n ea re dolo actum ſit.* † Illi debet per-nitti pœnam petere, qui in ipſam non ncidit.

155. *PAVLVS lib. 65. ad Edictum.*

Factum cuique ſuum, non adverſario nocere debet.

1. Non videtur vim facere, qui jure ſuo utitur, & ordinaria actione experitur.

2. In pœnalibus cauſis benignius interpretandum eſt.

156. *ULPIANUS lib. 70. ad Edictum.*

Invitus nemo [rem] cogitur defendere.

1. Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit.

2. Cum quis in alicujus locum ſucceſſerit: non eſt æquum, ei nocere hoc, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit.

3. Plerunque emptoris eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris.

 4. Quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

4. Quod cuique [pro eo] præſtatur, invito non tribuitur.

157. IDEM *lib. 71. ad Edictum.*

Ad ea, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſervis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt (veluti tutoribus & curatoribus) obtemperaverint.

1. Semper, qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet.

2. In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, (quibus) ſucceſſerunt, non tantum in id, quod pervenit, verumetiam in ſolidum tenentur, hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte, qua heres eſt.

158. GAJUS *lib 26. ad Edictum provinc.*

Creditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

159. *PAULUS lib. 70. ad Edictum.*

Non ut ex pluribus cauſis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit noſtrum eſſe.

160. *ULPIANUS lib. 76. ad Edictum.*

Aliud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.

1. Refertur ad univerſos, quod publice fit per majorem partem.

2. Abſurdum eſt, plus juris habere [eum.] cui legatus ſit fundus, quam heredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viveret.

161. IDEM *lib. 77. ad Edictum.*

In jure civili receptum eſt, quotiens per eum, cujus intereſt, conditionem non impleri, fiat, quominus impleatur, perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet, quod ad libertatem, & legata, & ad heredum inſtitutiones perducitur: quibus exemplis ſtipulationes quoque committuntur, cum per promiſſorem factum eſſet, quominus ſtipulator conditioni pareret.

162.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

162. PAULUS *lib. 70. ad Edictum.*
Quæ propter neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi.

163. VLPIANVS *lib. 55. ad Edictum.*
Cujus e‹ſ›t donandi, eidem & vendendi, & concedendi jus eſt.

164. PAVLVS *lib. 57. ad Edictum.*
Pœnalia judicia ſemel accepta in heredes tranſmitti poſſunt.

165. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*
Cum quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi. † Cui autem dona- non conceditur, probandum erit, nec donationis cauſa conſenſerit, ratam ejus oluntatem habendam.

166. PAVLVS *lib. 48. ad Edictum.*
Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.

167. IDEM *lib. 49. ad Edictum.*
Non videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt.

1. Qui juſſu judicis aliquid facit, non idetur dolo malo facere, qui parere neeſſe habet.

168. IDEM *lib. 1. ad Plautium.*
Capienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum.

1. Quod factum eſt, cum in obſcuro ſit, x affectione cujuſque capit interpretatioem.

169. IDEM *lib. 2. ad Plautium.*
s damnum dat, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe ſit.

1. Quod pendet, non eſt pro eo, quaſi t.

170. IDEM *lib. 4. ad Plautium.*
actum à judice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt.

171. IDEM *lib. 5. ad Plautium.*
Nemo ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio, quod præſtiterit.

172. IDEM *lib. 5. ad Plautium.*

In contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum eſt.

1. Ambigua autem intentio ita accipienda eſt, ut res ſalva actori ſit.

173. IDEM *lib. 6. ad Plautium.*

In condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum eſt, ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.

1. Cum verbum *reſtituas* lege invenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt, tamen etiam fructus ſunt reſtituendi.

2. Unicuique ſua mora nocet: quod & in duobus reis promittendi obſervatur.

3. Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt.

174. IDEM *lib. 8. ad Plautium.*

Qui poteſt facere, ut poſſit conditioni parere, jam poſſe videtur.

1. Quod quis, ſi velit, habere non poteſt, id repudiare non poteſt.

175. IDEM *lib. 11. ad Plautium.*

In his, quæ officium per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſervus intervenire non poteſt.

1. Non debeo melioris conditionis eſſe, quam auctor meus, à quo jus in me tranſit.

176. IDEM *lib. 13. ad Plautium.*

Non eſt ſingulis concedendum, quod per Magiſtratum publice poſſit fieri, ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi.

1. Infinita æſtimatio eſt libertatis & neceſſitudinis.

177. IDEM *lib. 14. ad Plautium.*

Qui in jus, dominiumve alterius ſuccedit, jure ejus uti debet.

1. Nemo videtur dolo exſequi, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

178. IDEM *lib.* 15. *ad Plautium.*

Cum principalis cauſa non conſiſtat, plerunque ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

179. IDEM *lib.* 16. *ad Plautium.*

In obſcura voluntate manumittentis favendum eſt libertati.

180. IDEM *lib.* 17. *ad Plautium.*

Quod juſſu alterius ſolvitur, pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.

181. IDEM *lib.* 1. *ad Vitellium.*

Si nemo ſubiit hereditatem, omnis vis teſtamenti ſolvitur.

182. IDEM *lib.* 3. *ad Vitellium.*

Quod nullius eſſe poteſt, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.

183. MARCELLUS *lib.* 3. *Digeſtorum.*

Et ſi nihil facile mutandum eſt ex ſolennibus: tamen, ubi æquitas evidens poſcit, ſubveniendum eſt.

184. CELSUS *lib.* 7. *Digeſtorum.*

Vani timoris juſta excuſatio non eſt.

185. IDEM *lib.* 8. *Digeſtorum.*

Impoſſibilium nulla obligatio eſt.

186. IDEM *lib.* 12. *Digeſtorum.*

Nihil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. Et cum ſolvendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito, peti non poteſt.

187. IDEM *lib.* 16. *Digeſtorum.*

Si quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

188. IDEM *lib.* 17. *Digeſtorum.*

Ubi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrum ratum eſt.

1. Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

189. IDEM *lib.* 13. *Digeſtorum.*

Pupillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi adpoſita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi judicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

190. IDEM

190. IDEM *lib.* 24 *Digeſtorum.*

Quod evincitur, in bonis non eſt.

191. IDEM *lib.* 33. *Digeſtorum.*

Neratius conſultus, an, quod beneficium dare ſe, quaſi viventi, Cæſar reſcripſerat, jam defuncto dediſſe exiſtimaretur? Reſpondit, non videri ſibi, Principem, quod ei, quem vivere exiſtimabat, conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe; quem tamen modum eſſe beneficii ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

192. MARCELLUS *lib.* 29. *Digeſtorum.*

Ea, quæ in partes dividi non poſſunt ſolida à ſingulis heredibus debentur.

1. In re dubia benigniorem interpretationem ſequi, non minus juſtius eſt, quam tutius.

193. CELSUS *lib.* 38. *Digeſtorum.*

Omnia fere jura heredum perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis heredes extitiſſent.

194. MODESTINUS *lib.* 6. *Differentiarum.*

Qui per ſucceſſionem, quamvis longiſſimam, defuncto heredes conſtiterunt, non minus heredes intelliguntur, quam qui principaliter heredes exiſtunt.

195. IDEM *lib.* 7. *Differentiarum.*

Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

196. IDEM *lib.* 8. *Regularum.*

Privilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ: & ideo quædam ad heredem tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt: quæ perſonæ ſunt, ad heredem non tranſeunt.

197. IDEM *lib. ſing. de ritu nuptiarum.*

Semper in conjunctionibus non ſolum, quid liceat, conſiderandum eſt: ſed & quid honeſtum ſit.

198. JA-

198. JAVOLENUS *lib.* 13. *ex Caſſio.*

Neque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum itoris, ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt.

199. IDEM *lib.* 6. *Epiſtolarum.*

Non poteſt dolo carere, qui imperio Magiſtratus non paruit.

200. IDEM *lib.* 7. *Epiſtolarum.*

Quoties nihil ſine captione inveſtigari poteſt, eligendum eſt, quod minimum abeat iniquitatis.

201. IDEM *lib.* 10. *Epiſtolarum.*

Omnia, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi inium quoque ſine vitio ceperint.

202. IDEM *lib.* 11. *Epiſtolarum.*

Omnis definitio in jure civili periculoſa eſt: parum eſt enim, ut non ſubverti oſſit.

203. POMPONIUS *lib.* 8. *ad Quintum Mucium.*

Quod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

204. IDEM *lib.* 28. *ad Quintum Mucium.*

Minus eſt actionem habere, quam rem.

205. IDEM *lib.* 39. *ad Quintum Mucium.*

Plerunque fit, ut etiam ea, quæ nobis abire poſſint, proinde in eodem ſtatu ſint, tque ſi non eſſent ejus conditionis, ut abte poſſent: & ideo, quod fiſco obligamus, t vindicare interdum, & alienare, & ſeritutem [in] prædio imponere poſſumus.

206. IDEM *lib.* 9. *ex Variis lectionibus.*

Jure naturæ æquum eſt, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiorem.

207. VLPIANVS *lib.* 1. *ad Legem Juliam & Papiam.*

Res judicata pro veritate accipitur.

208.

208. PAVLVS *lib. 3. ad Legem Juliam & Papiam.*

Non poteſt videri deſiſſe habere, qui nunquam habuit.

209. VLPIANVS *lib. 4. ad Legem Juliam & Papiam.*

Servitutem mortalitati fere comparamus.

210. LICINNIVS RVFINVS *lib. 2. Regularum.*

Quæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto convaleſcere non poteſt.

211. PAVLVS *lib. 69. ad Edictum.*

Servus Reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

VERBORUM COLLECTIO

Iuxta ordinem Alphabeti ex Tit. Digeſtor. DE VERBOR. SIGNIFICATIONE.

Per *P.C.B.*

Abeſſe. l. 13. 1. & ul. l. 14. in pr. l. 173. 1. l. 199
Abrogare. l. 102
bſens. l. 173. 1. 199
ccidere. l. 162. fin.
ccipere. l. 71
ἀκρόδρυα. l. 236. fin.
cta. l. 58
ctionis verbo. l. 8. 1. l. 34. 178. 2
ctu. l. 225. in fin.
dulter. l. 225
dulterium. l. 101
dvena. l. 293. 4
Ædes uti optimæ maximæ. l. 90
Ædificia urbana, ruſtica. l. 211
Ædificii ap. l. 242. 2
Ædium appellatio. l. 211. l. 242. fin. 245
Æris appel. l. 159
Æs alienum. l. 213. 1
Æs ſuum. l. 213. 1
Affectus animi. l. 225
ger. l. 27. 115. 1. l. 211
Agere. l. 19
Agi. l. 235
Aleator. l. 215
Alienationis verbo. l. 28
Alienatum. l. 67
Aliquorum. l. 96. fin.
Ambigue loquens. l. 125

Amici.

Amici. l. 223. 7
Amittere. l. 14. fin.
Amphora. l. 206
Amplius. l. 82
Angiportum. l. 59. in fin.
Anniculus. l. 132. 134
Annulus ſignatorius. l. 74. in fin.
Annus civilis. l. 234. in fin.
Ante & poſt. l. 132
Ἄποικος. l. 239. 3
Apoſtoli. l. 106
Ἀποτέλεσμα. l. 5. fin.
Apud te. l. 63
Arbitratu fieri. l. 68
Area. l. 211
Arma. l. 42
Armentorum ap. l. 89. in pr.
Artemon. l. 242
Adſignare libertum. l. 107
Atteſtari. l. 39
Aut. l. 124.

Βέλος. l. 233. fin.
Biſextilis annus. l. 98. in pr.
Bona. l. 21. 39. 2. l. 83. 182
Bona civitatis. l. 19
Bona hereditatis. l. 138
Bonis quid proprium. l. 182
Bonorum appell. l. 49. 208
Bonorum poſſeſſio. l. 319. 128
Boves. l. 89

Cæpiſſe. l. 140
Cætera & cæterorum. l. 44. 160
Calumniari. l. 233. in pr.
Capere. l. 71. in pr.
Capitalis. l. 103
Carbonum appell. l. 167
Cavillatio, l. 177. 233 in pr.
Cautum. l. 188. fin.
Cædere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

ædere diem. l. 213. in pr.
enſere. l. 111
enſor. ibid.
entum in funus conſtitutis. l. 202
vitates. l. 16
gnoſcere. l. 56. in pr.
ollegarum ap. l. 173. in pr.
ollegium. l. 85
ommendare. l. 186
ommodum cum erit. l. 125
ommune. l. 239. in fin.
oncedere bona. l. 21
onjuncta pro disjunctis. l. 29. l. 53
onjunctio. l. 142
ontinentes provinciæ. l. 9. 9
ontractus. l. 19. verſ. 2
ontrahere. l. 19. 20
ontubernales. l. 184
oram facere. l. 209
editor. l. 10. 11. 12. 55. conditionalis. l. 54. temporalis. l. 55
ulpa. l. 229. lata. l. 213. fin. magna. l. 216
um fari poterit. l. 227
um commodum erit. l. 125
um potuero dabo. ibid.
uſtodiæ verbo. l. 224

educto ære alieno. l. 39. 1. l. 165
Debere. l. 178. fin.
ebitor. l. 108
ecurio unde. l. 239. 5
ediſſe. l. 53. in pr. l. 76
elata hereditas. l. 151
erogare. l. 102
eterius jus fundi factum non eſſe. l. 126
eteſtari. l. 39. 2
eteſtatio. l. 40
eteſtatum. l. 238. 1
iei pars major. l. 2. 1
miſſoriæ literæ. l. 106
sjunctum. l. 53. in pr. l. 124
ſpungere. l. 56. in pr.

Divortium. l. 501. 1. l. 191
Dolia. l. 206
Dolus. l. 226. malus. l. 69
Dominus ubi cujuſque. l. 203. in pr.
Donatio. l. 53. in pr. l. 67. fin.
Donum. l. 194. 214

Edere rationes. l. 89. 2
Emancipatus. l. 195
Emptor bonæ fidei. l. 109
Erro. l. 225
Erit. l. 123
Eſt. ibid.
Exacta pecunia. l. 187
Exciſus. l. 141
Exhibere. l. 22. 246. in pr.
Ex legibus. l. 6. fin.

Fabri ignarii, tignarii & lignarii. l. 235. fin.
Facere. l. 218
Facere oportere. l. 18. ad Faces paratum. l. 167
Faciendi verbo. l. 175
Falſum. l. 221
Familiæ ap. l. 4. fin. 95. 196
Familia urbana, ruſtica. l. 166. in pr.
Ferri. l. 235. in pr.
Filiarum appellatio. l. 164. in pr.
Filius exciſus. l. 141
Filii appellatio. l. 84. 201. 220. fin.
Filii filiuſve. l. 116
Filio filiiſque. l. 122
Filium habere. l. 141
Finita. l. 229. 230
Fraus. l. 131. in pr.
Fruges. l. 77
Frumentum. ibid.
Fruſtrari. l. 233. in pr.
Fugitivus. l. 225
Fundus. l. 60. in pr. & fin. 115. 211
Fur. l. 225
Furem non eſſe. l. 174

Furto

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Furto noxaque ſolutum. ibid.

Generi appell. l. 136
Gerere. l. 19. 20
Geſtum. l. 19. in fin. l. 58. in pr.
Glandis appellatione. l. 236. fin.
Glans caduca. l. 30. 4

Habere. l. 143. 164. fin. l. 188. 1
Habere filium. l. 141
Heredem eſſe oportet. l. 227. in pr.
Heredis appell. l. 65. 170
Hereditatis appell. l. 3. 1. l. 24. 119. 138. 178. 1
Hereditas legitima, teſtamentaria. l. 130
delata. l. 131
Hominis appellatio. l. 152
Hoſtes. l. 118. 234. in pr.

Ille aut ille. l. 124
Impenſæ neceſſariæ, utiles, voluptariæ. l. 79
Immiſſum. l. 242. 1
Immunitas. l. 18
Incertus poſſeſſor. l. 39. fin.
Incola. l. 239. 2
Indicare reum. l. 197
In diebus. l. 217. fin.
Inſtrumentorum appell. l. 99. fin.
Integra terra. l. 30. 2
Inteſtatus l. 64
Intra diem mortis. l. 133
In utero exiſtens. l. 133. 251
Iter diei. l. 3
Iumentorum appel. l. 89. in pr.

Kalendis biſſext. l. 98. in pr.
Kalendarium ante vel poſt diem. l. 132 in pr.

Latrones. l. 11. in fin.
Legare. l. 120
Legatorum petitio generalis. l. 80

Legum appell. l. 6. 1
Liberorum appell. l. 56. 1. 220. in pr.
Liberos habere. l. 148. 149
Liberationis verbo. l. 47
Liberti appell. l. 172. 245
Liberti noſtri. l. 58. fin.
Libertorum libertatem appell. l. 105. l. 172
l. 243
Lignorum appell. l. 167. 168
Lignum coctum. l. 167
Lis. l. 36
Literæ dimiſſoriæ. l. 106
Littus publicum. l. 96. 112
Locuples. l. 234. 2
Locus. l. 60. in pr. 1
Luſcus. l. 101. 2

Magiſtratus. l. 57. in pr.
Magiſtri. ibid.
Mangones. l. 207
Major pars anni. l. 156
Malum. l. 242. in pr.
Maſculorum appell. l. 195. in pr.
Materfamilias. l. 46. 1
Medicamentum. l. 236
Menſis intercalaris. l. 98. in fin.
Meorum tuorum appell. l. 91
Mercis appell. l. 66. 207
Meum totum. l. 25. in pr.
Mille paſſus. l. 154
Minus ſolutum. l. 12. fin. l. 32. 82. 117
Mobilium & Moventium appel. l. 66. l. 93
Modius iniquus. l. 221
Morari. l. 233
Morbus. l. 101. 2
Morbus ſonticus. l. 113
Mortis tempore eſſe. l. 153
Mortui apud hoſtes hereditas. l. 3. fin.
Mortuus natus. l. 129
Mulcta. l. 131. 1. l. 244
Mulier. l. 195. fin.
Mulieris appellatione. l. 138
Municipes. l. 18. in fin. l. 22

Muni-

Munificus. l. 18
Munus. l. 18. 194. 214
Munus publicum. l. 239. 3
Naſciturus. l. 231
Natorum appellatio. l. 104. 1
Navis appellatio. l. 242. in pr.
Negativa duo. l. 237
Negligentia magna. l. 226
Nominis appellatio. l. 4. l. 6
Noſtri liberti. l. 58. fin.
Noſtrum totum. l. 25. in pr.
Notionis appellatio. l. 92
Novalis terra, ager. l. 30. 2
Noxiæ appellatio. l. 238
Noxis ſolutum præſtare. l. 238
Nupta dum erit. l. 89. 1
Nurus appellatio. l. 50
Officium. l. 18
Ope, conſilio. l. 53. 1
Operis appellatio. l. 5. fin.
Oportebit. l. 8
Oportere. l. 7
Oppidum. l. 39. 7
Opprobrium. l. 42
Optimus maximus. l. 126. 163. 169
Orationis nec disjunctivæ nec conjunctivæ interpretatio. l. 28. fin.
Ornamenti appell. l. 74
Oſtentum. l. 38
Παιδίον. l. 163. fin.
Palam. l. 33
Pali. l. 168
Παλλακή. l. 144
Πάροικον. l. 239. 2
Parentis appellatio. l. 51
Paries. l. 157
Paterfamilias. l. 195. 2
Partis appellatio. l. 25. fin. l. 26
Partitionis verbo. l. 164. 1
Partus. l. 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Partus monſtroſus, portentoſus, debilis. l. 135
Paſcua ſilva. l. 30. fin.
Patris appell. l. 201
Patroni appell. l. 52
Peculii proprium. l. 182
Pecuniæ appell. l. 5. 88. 97. 178. 222
Pellex. l. 144
Penes te. l. 63
Peperiſſe. l. 132. fin.
Perduelles. l. 234
Perfeciſſe. l. 139. fin.
Periſſe. l. 9
Περίστρωμα. l. 45
Pernoctare. l. 166. fin.
Perſequi. l. 57. fin.
Perſecutionis verbo. l. 178. 1
Perſona ſpecioſa. l. 109
Perticæ. l. 168
Pertinere. l. 70. fin. l. 181
Perveniſſe. l. 264. fin. l. 171
Perveniſſe ad te. l. 171
Petitionis verbum. l. 178 2
Φάντασμα. l. 38. in fin.
Φάρμακον. l. 236
Pignus. l. 238. 2
Plebs. l. 238. in pr.
Plumbum. l. 242. 2
Pluris aureorum XXX. l. 232
Pluriſve. l. 191
Pœna l. 131. 244
Pomi appell. l. 105
Portari. l. 133
Portus. l. 50
Poſſeſſio. l. 78. 115
Poſſe, cum potuero. l. 123
Poſt diem decimum. l. 133
Poſthuma. l. 164
Poſtquam fari poterit. l. 217
Poteſtatis verbo. l. 219

Prædia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

rædia aliquorum. l. 96. fin.
rædiorum jura. l. 86
rædium. l. 115. in fin.
rædones. l. 118
ræſens. l. 173. fin.
ræſtari recte. l. 71. fin.
rævaricatores. l. 312
ratum. l. 31
robrum l. 42
rojectum. l. 242. 1
ronunciatum. l. 46
rovinciales. l. 190
roximus. l. 91. 155. 162
ublica. l. 15. 16. 17
ublicanus. l. 16
ueri appellatio. l. 166. fin. l. 294
uerpera. l. 163. fin.
upillus. l. 161. 239
Quanta pecunia. l. 97
Quanti ea res erit vel eſſe paret. l. 179. 19
Quiſquis mihi heres erit. l. 227
Quanto minus. l. 150
Quiſquis mihi filius filiave heres ſit. l. 116
Raptum. l. 9
Recte. l. 71. in fin. 73
Reddere rationes. l. 94
Rei appellatio. l. 6. 7. l. 23. 72
Reliquorum. l. 95. 160
Repudium. l. 101. 1. l. 191
Reſtituere. l. 22. 33. 35. 75. 246. 1
Reſtitutionis verbo. l. 81
Romæ appellatio. l. 2. 87. 139. 147
Ruta cæſa l. 241
Satiſdationis appellatio. l. 61
Separata. l. 53
Sequeſter. l. 110
Seriæ. l. 206
Servi appel. l. 40. 11. l. 101. fin. l. 239. 8. 1
Servus urbanus. l. 210
Silva cædua. l. 30. in pr. paſcua. l. 30. 5
Singularis appell. l. 158

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Si quis.	l. 8
Soceri & ſocrus appell.	l. 146
Soluta pro ſeparatis.	l. 53
Servitus.	l. 86
Solvendo eſſe.	l. 14
Solutionis verbum.	l. 176
Solutus.	l. 48
Soluto matrimonio.	l. 240
Sonticus morbus.	l. 11
Spadonum appellatio.	l. 128
Specioſa perſona.	l. 100
Sponſio.	l. 7
Statutum.	l. 46
Stipendium.	l. 27. 1
Stragula.	l. 45
Stratum.	l. 41
Stratura.	l. 242. 4
Stuprum.	l. 10
Subdisjunctivum.	l. 224
Subſignare.	l. 39. in pr.
Subſtitutio vulgaris.	l. 162
Sulphurata.	l. 169
Sumptibus conſtitutis.	l. 202
Συνάλλαγμα.	l. 19. verſ. 2
Supremus.	l. 92. 162. 163
Suum.	l. 230. fin.
Taberna.	l. 183. 184
Tabernacula.	l. 185
Taberna inſtructa.	l. 184
Τέχνα.	l. 104
Telum.	l. 233. 2
Terra integra.	l. 30. 2
Ter enixa.	l. 137
Terra novalis.	l. 30. 3
Territorium.	l. 239. 8
Teſtamentum falſum.	l. 221
Tigni appell.	l. 62
Titio.	l. 67
Toga.	l. 180. fin.
Totum meum.	l. 25. in pr.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Totum noſtrum. ibid.
Τόξευμα. l. 33. fin.
Tranſacta. l. 229. 230
Tributum. l. 27. fin.
Tugurii appell. l. 180. in pr.
Tutor falſus. l. 221
Vaſa vinaria. l. 206
Vectigal publicum. l. 17. fin.
Vecors. l. 242. 3
Venditum. l. 67. in pr.
Venenum bonum, malum. l. 236
Venire ad heredem. l. 165
Venire diem. l. 213. in pr.
Verba contrahentium. l. 219
Veſanus. l. 242. 1
Veſtis appell. l. 127
Via. l. 157. 1
Victus nomine. l. 43. 44. 45. 234. fin.
Vidua. l. 242. 3
Villa. l. 211
Vinctus. l. 216
Vinculorum appell. l. 216. l. 224
Virilis appell. l. 145
Vitium. l. 101. 2
Vivere. l. 234. 2
Voluntas contrahentium. l. 219
Vota. l. 233. 1
Urbana prædia. l. 198
Urbanum mancipium. l. 210
Urbare. l. 239. 6
Urbs. l. 2. 87. 239. 6
Urbum. l. 239. 6
Uſu ſuo. l. 208
Uſura. l. 121
Σωφέτης. l. 177

Finis Indicis in Titulum ff. De Verborum ſignificatione.

EPITOME

REGULARUM JURIS,

Ex Titulo Digeſtorum ſecundum ordinem alphabeticum collecta,

per *P.C.B.*

Abſentia Reipublicæ cauſa non nocet. l. 140

Abundantia non vitiant ſcripturas. l. 94

Actio certa, ex quibus in unam rem eligenda eſt. l. 43. 1

Actio cum ſervis nulla. l. 167

Actio exceptione infirmata, pro nulla. l. 112

Actio in rem, pro re eſt. l. 15

Actione conceſſa, & exceptio conceditur. l. 156. 1

Actionem habere minus eſt, quam rem. l. 204

Actio tempore peritura, lite conteſtata perpetuatur. l. 139. in pr. 164

Actor certus eſſe debet. l. 42

Actori non licet, quod reo prohibetur. l. 41

Aditio hereditatis ex intervallo, cum tempore mortis continuatur. l. 138. in pr. 193

Æquitas in jure ſpectanda. l. 90

Æquitas mutat ſolennia. l. 183

Æquitate deſiderante jus mutatur. l. 85. fin.

Ætati in cauſis pœnalibus ſuccurritur, l. 108

Alienare qui poteſt, & conſentire poteſt. l. 165

Alterius nomine nemo lege agere poteſt. l. 123

Amitti proprium tantum poteſt. l. 83

Amittitur eo modo, quo acquiritur. l. 153

Arbiter in bonæ fidei judicio vir bonus accipitur. l. 22. 1

Bene,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Beneficium ratione actionis competens actionem ſequitur. l. 68. in fin.
Beneficium invito non datur. l. 69. 156. 4
Beneficium perſonale cum perſona perit. l. 68. 196
Bona fides bis idem non exigit. l. 57
Bona fides veritati comparatur. l. 136
Bonorum poſſeſſor heredis loco eſt. l. 117

Captio minima ex duabus eligenda eſt. l. 200
Caſus à nullo præſtatur. l. 25. in fin.
Caveri alteri non poteſt. l. 73. fin.
Cautio realis perſonali potior eſt. l. 25
Circumventio alterius alii non parit actionem. l. 49
Cognitionem quæ deſiderant, libello non expediuntur. l. 71. 105
Commoda ſequuntur incommoda. l. 10
Conceſſa contra jus, non habent conſequentiam. l. 141
Concubitus non facit nuptias. l. 30
Condemnare poteſt, qui abſolvere. l. 37
Conditio contrahentium inſpicienda. l. 19
Conditio impleta, vide Impletum.
Conditio iniqua alteri non inferenda. l. 74
Conditio non melior fit ex proprio delicto. l. 134. fin.
Conſenſus nuptias facit. l. 30
Conſilii mutatio non præjudicat alteri. l. 75
Conſilii non fraudulenti nulla obligatio. l. 47
Conſulto dari, donatio eſt. l. 53
Conſtituta utiliter ex poſtfacto non vitiantur. l. 85. 1
Conteſtatione litis melioratur conditio. l. 87
Contracta jure, contrario jure pereunt. l. 35. 100. 153
Contractus legem facit. l. 23 circa med.
Contrahentium conditio inſpicienda. l. 19
Contrario jure per. l. 35. 100. 153

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Conventio dat legem contractui. l. 23. circa med.
Conventio privata non mutat jus. l. 27
Creditor rem venire permittens, pignus amittit. l. 158.
Culpa caret, qui ſcit, ſed prohibere nequit. l. 50
Culpa eſt immiſcere ſe rei alienæ. l. 36
Culpa ſua damnum ſentiens, damnum non ſentit. l. 203

Damnum dat, qui jubet dare. l. 169
Damnum ex culpa ſua ſentiens, damnum non videtur ſentire. l. 203
Dati per errorem, repetitio: conſulto, donatio. l. 53
Defenſor rei alienæ, non habetur locuples. l. 166
Definitio in jure periculoſa. l. 202
Delicto ſuo nemo fit ditior. l. 34. fin.
Delictum ex poſtfacto non æſtimatur. l. 138. fin.
Denegare poteſt qui concedere. l. 102. fin.
Deportationis ſententia aufert ea quæ fiſci ſunt. l. 97
Die in contractu omiſſo, ſtatim debetur. l. 14
Disjunctivorum alterutrum factum ſufficit. l. 110. 3
Dividi quæ nequeunt, ſolida debentur. l. 192
Doli exceptio legatario non nocet. l. 19. fin.
Dolo caret, qui utitur jure ſuo. l. 55
Dolo non caruit, qui magiſtratui non paruit. l. 199
Dolo non petit, qui neſcivit cur peteret. l. 177. fin.
Dolo qui deſiit poſſidere pro poſſeſſore eſt. l. 130. 150
Dolus pro poſſeſſione eſt. l. 130
Dolus tutoris pupillo non nocet. l. 198
Domo ſua nemo extrahi debet. l. 103

Donare

onare cui licet, & vendere & concedere. l. 165
abii tollendi cauſa adjectum, non mutat jus. l. 81

ffectus cui prodeſt, ad eum partes ejus pertinent. l. 148
nptor ejuſdem juris eſt cujus auctor. l. 156. 3
rantes non conſentiunt. l. 116. fin.
rore dati repetitio eſt. l. 53
rror ſcriptoris partibus non nocet. l. 91
incendum à nobis, in bonis non eſt. l. 190
xpreſſa, non tacita, nocent. l. 77. 195
xpromiſſor idoneus eſt, qui ſatiſdat. l. 100. 1

acienda non faciens, facit adverſus officium. l. 121
ctum cuique ſuum, non adverſario nocet. l. 155
ctum habetur, quod per adverſarium impeditur. l. 39
ctum pacto non tollitur. l. 31
minæ ab officiis remotæ. l. 2. in pr.
lius poſſidere rem peculiarem nequit. l. 93
ſco obligata, niſi cum onere alienari nequeunt. l. 205
audari ſcientes: & conſentientes nequeunt. l. 45
audulentus reus ad intereſſe tenetur. l. 78
aus civiliter tam conſilio quam eventu æſtimatur. l. 79
urioſi contractus nullus. l. 5. in fin.
urioſus abſentis loco eſt. l. 124. fin.

Generi per ſpeciem derogatur. l. 82
Gladii poteſtas delegari nequit. l. 70

Habere rem non vult qui eam transfert. l. 6.

Here.

Hereditas ex intervallo adita cum morte continuatur. l. 183. 193
Hereditas quo pervenit, eo tutela redit. l. 73. in pr.
Hereditas una, duobus in ſolidum dari nequit. l. 141. fin.
Hereditate omiſſa, teſtamentum perit. l. 18
Heres de dolo ſuo in ſolidum: defuncti vero in id quod ad eum pervenit, tenetur. l. 44. 127. 152. fin. l. 157. fin.
Heres ejuſdem juris eſt cujus defunctus. l. 120
Homines omnes natura æquales. l. 32

Idem bis non exigit bona fides. l. 67
Idem ex pluribus cauſis deberi poteſt. l. 159
Ignorans debitum non eſt improbus. l. 99
Ignorantia fidejuſſoris juſta eſt. l. 42. verſ. 1
Ignorantia ſucceſſoris juſta eſt. l. 42. in pr.
Imperitia culpæ annumeratur. l. 132
Impletum habetur, cum impedit is cujus intereſt. l. 161
Impoſſibile non cadit in pactum. l. 31
Impoſſibilium nulla eſt obligatio. l. 185
Impoſſibilia natura, lege non confirmantur. l. 188
Impoſſibilia pro non adjectis habentur. l. 135. fin.
Imprudentiæ in pœnalibus ſuccurritur. l. 108
Impubes ab officiis remotus. l. 2. fin.
Incommoda ſequuntur commoda. l. 10
Indebitum ſolvens non obligatur. l. 171
In dubio pro libertate. l. 20. 179. conſuetudo ſequenda. 34. circ. med. pro eo quod benignius eſt. l. 56. 192. fin. pro dote. l. 85. in pr. pro eo quod rei aptius eſt. l. 67. pro ſententia proferentis. l. 96. pro fama. l. 104. pro poſſeſſore. l. 154. pro emptore. l. 172
Iniqua conditio alteri non inferenda. l. 74

Initium

itium in ſtipulationibus ſpectatur. l. 19
pari cauſa oneratur petitor. l. 154
ſtitutio initio inutilis, ex poſtfacto non convaleſcit. l. 210
tellectu carentia pro nullis ſunt. l. 75. 3
tereſſe facti, non juris eſt. l. 24
vito beneficium non datur. l. 69. 156
vito quis poteſt, ignorante & abſente poteſt. l. 26
vitus defendere nemo cogitur. l. 156. in pr.
a factum, rarum non eſt, niſi perſeveretur. l. 48
dicata res pro veritate habetur. l. 207
dicis incompetentis factum pro nullo eſt. l. 370
dicium quæ requirunt, vera & recta ſcientia perfici debent. l. 76
ra ſanguinis jure civili non dirimuntur. l. 8
s qui ſequitur non fallitur. l. 116. 1
ſſu meo quod ſolvitur, ipſe ſolviſſe videor. l. 18
ſſu qui facit judicis, dolo caret. l. 167. fin.

egatarius plus juris non habet, quam defunctus. l. 160. fin.
gati ſervo acquiſiti commodum domino prodeſt. l. 18
gitime conſtituta ex poſtfacto non vitiantur. l. 85. 1
viora delicta ſervis domino obtemperantibus ignoſcuntur. l. 157
beralitatis reus ad poſſibile tenetur. l. 28. & ita ne egeat. l. 173. in pr.
ibertas omnibus rebus favorabilior. l. 122
ibertas res inæſtimabilis. l. 176. fin.
ibertati in dubio favetur. l. 20
ibertum qui habet, non eſt ditior. l. 126. 1
icita non ſemper honeſta. l. 144
ocupletari nemo cum alterius detrimento debet. l. 200

Lucra

Lucra turpia, ab herede extorquenda. l.58
Lucro in pari, poſſeſſor potior eſt. l. 98
Lucrum petentis durior eſt cauſa. l. 33. 41. 1
Lucrum qui capit factum præſtare debet. l. 149

Magiſtratus quod facit non permittitur ſingulis. l. 176. in pr.
Major pars quod ſtatuit ad omnes refertur. l. 160. 1
Mandat pro ſe, qui non prohibet. l. 60
Matrimonium non licitum, ſed honeſtum eſſe debet. l. 197
Metus conſenſui contrarius. l. 116
Meum, amplius meum fieri nequit. l. 45
Minus ei licet, cui plus licet. l. 21
Mora cuique ſua nocet. l. 173. 2
Mutatio conſilii alteri nocere non debet. l. 75
Mutatio temporaria, jus provinciæ non innovat. l. 123. fin.
Mutus, ubi non voce ſed præſentia opus eſt, videtur reſpondere. l. 124

Natura prohibita, lege non confirmantur. l. 188. fin.
Neceſſitate factum, non trahitur in conſequentiam. l. 162
Neganti debitum permittitur alia defenſio. l. 43
Nolle poteſt, qui velle. l. 3
Noſtrum, amplius noſtrum fieri nequit. l. 159
Noſtrum quandoque alienari nequit. l. 205
Noſtrum ſine facto noſtro non transfertur. l. 11
Nullius quod eſſe poteſt obligari nequit. l. 182

Obligari nequit, quod nullius eſſe poteſt. l. 182

Obli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Obligata fiſco, non niſi cum onere transferuntur. l. 205
Obligatione liberatus, videtur cepiſſe. l. 115. in pr.
In Obſcuro veriſimilius. l. 114. & benignius accipiendum. l. 168
Omittens poſſeſſionem, non alienat. l. 119

Pactio privata non mutat leges. l. 27. 45. fin.
Parendi neceſſitas caret culpa. l. 169
Pars major quod ſtatuit, refertur ad omnes. l. 160. 1
Pendentia non extant. l. 169. fin.
Perſonale beneficium cum perſona perit. l. 68
Petitur inique antequam ſolvi poteſt. l. 186
Pignori dare, fructus rei eſt. l. 72
Plus cui licet, & minus licet. l. 21
Plus transferre quis nequit, quam ipſe habet. l. 54
Plus continet minus. l. 110
Pœnæ nomine exactum ſolventi non redditur. l. 46
Pœnales ejuſdem rei actiones aliæ alias perimunt. l. 130
Pœnali in cauſa benignius reſpondendum. l. 155. in fin.
Pœnalis actio non tranſit ad heredem. l. 111. fin.
Pœnalis actio perſonam non tranſgreditur. l. 58
Pœnalis actio ſemel accepta, tranſit in heredem. l. 164
Pœnam recte petit qui in ipſam non incidit. l. 154. fin.
Poſſeſſor habetur qui dolo deſiit. l. 131. 150. 157. 1
Poſſeſſor in pari lucro, præfertur. l. 98. 126. fin. l. 128
Potens facere ut conditioni pareatur, poſſe videtur. l. 174

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Poteſtas gladii delegari nequit. l. 6
Prædo non eſt, qui pretium ſolvit. l. 12
Principale cum interit, interit & acceſſorium. l. 129. fin. l. 178
Privata conventio non mutat jus. l. 27. 45. fin.
Privilegia perſonalia, cum perſona: realia cum re intereunt. l. 196
Provocans ſine dolo moram non facit. l. 93
Pugnantium in teſtamento, neutrum ratum eſt. l. 188
Pupillus auctore tutore rite contrahit. l. 5. in fin. ex dolo tutoris non tenetur. l. 198. nec velle nec nolle poteſt. l. 189. pati non poteſt. l. 110. 2 pubeſcens furti, injuriæ capax. l. 111

Raro accidentia non conſtituunt jus. l. 64
Ratihabitio mandato comparatur. l. 60. in fin.
Recepta contra jus non habent conſequentiam. l. 141
Regula vitiata perdit officium. l. 1. in fin.
Repetitio favorabilior, quam lucrum adventitium. l. 41. 1
Res judicata pro veritate eſt. l. 207
Reus favorabilior actore. l. 125
Reus fraudulentus ad intereſſe tenetur. l. 78

Sanguinis jura, civili non dirimuntur. l. 8
Scientes & conſentientes fraudari nequeunt. l. 145
Scripta ſine ſenſu, non ſcripta habentur. l. 73. 3
Scriptoris error, partibus non nocet. l. 92
Servitus mortalitati comparatur. l. 209
Servo ſtipulante commodum domini eſt. l. 15

Servus

rvus civili jure pro nullo eſt. l. 32. domini conditionem meliorem, deteriorem facere non poteſt. l. 133. in cauſâ libera intervenire nequit. l. 175. in pr. non obligatur. l. 22. non uſucapit. l. 118. quæ fecit, ei liberto non proſunt. l. 146
cii mei ſocius, ſocius meus non eſt, l. 47. fin.
lennia niſi ex æquitate non mutantur, l. 183
lida debentur, quæ dividi nequeunt. l. 192
lvendo eſt qui defenditur, l. 95
lvens pretium, non eſt prædo. l. 126
lvitur quodque eo genere quo colligatur, l. 35. 100. 153
ecialia inſunt generalioribus. l. 107
ipulationum initium ſpectatur. l. 19. 144. fin.
ipulante ſervo, commodum domini eſt. l. 18
cceſſione duplici delata, una repudiata, alia valet. l. 91
cceſſor ejuſdem juris, cujus auctor fuit. l. 143. 175. fin. 177
rdus ubi non voce opus eſt, præſens eſſe poteſt. l. 124
um recipiens, dolo non facit. l. 129

acita non ſemper nocent. l. 77. 195
Temporaria mutatio jus provinciæ non mutat. l. 123. fin.
empus in ſtipulatione, promiſſoris cauſâ adjicitur. l. 17. 186. in teſtamentis, heredis. l. 17. in pr.
empus in ſtipulatione quod ſpectetur. l. 19. 141. fin.
eſtamentaria ſucceſſio potior legitima eſt. l. 89
eſtamentorum interpretatio plenior. l. 12
eſtamentum perit, hereditate non adita, l. 181

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

l. 181. & valet quod initio conſtitit. l. 21
Teſtatus & inteſtatus paganus eſſe nequit. l. 7
Timor vanus, non excuſat. l. 184
Totum continet partem l. 113
Transferre quis non poteſt, plus quam habet. l. 54
Tutela redit eo, quo hereditas venit. l. 73. in pr.
Tutoris datio eſt ſuorum heredum. l. 73. 1
Tutoris dolus pupillo non nocet. l. 198

Vanus timor non excuſat. l. 184
Velle poteſt qui nolle. l. 34
Vendere & vendenti conſentire diverſa. l. 160. in pr.
Vim non facit, qui utitur jure ſuo. l. 155. 1
Vis conſenſui contraria. l. 116
Vitiotum initio, tempore non convaleſcit. l. 26

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
345 H 31